PARAMATTHADIPANI

OR
COMMENTARY TO THE

PANCAPPAKARANA

OF THE
(PART - II)

පරමත්ථදීපනී

නාම

පඤ්චප්පකරණට්ඨකථා

(දුතියො භාගො)

Vol. XXXVIII

SIMON HEWAVITARNE BEQUEST

PARAMATTHADIPANI

OR

COMMENTARY TO THE

PANCAPPAKARANA

OF THE

(PART - II)

පරමත්ථදීපනී

නාම

පඤ්චප්පකරණට්ඨකථා

(දුතියො භාගො)

එස් ඇන්ඩ් එස් ප්‍රින්ටර්ස්
නො. 49, ජයන්තවීරසේකර මාවත,
කොළඹ 10.

බු.ව 2554

ක්‍රි.ව 2010

මිල රු. 130/=

ToC

PARAMATTHADIPANI

OR

COMMENTARY TO THE

PANCAPPAKARANA

OF THE

ABHIDHAMMA PITAKA

PART - II

REVISED AND EDITED BY

Van'ble Abhidhammikacariya

RERUKANE CHANDAVIMALA THERA

Principal of Siri Vinayalankara pirivena

Pokunuvita - Horana.

S&S Printers

No. 49, Jayanthaweerasekara Mawatha,

Colombo 10.

011 2 384028.

B. E. 2554

C. E. 2010

ToC

I වන මුද්‍රණය 1000 (1936)
II වන මුද්‍රණය 1000 (1989)
III වන මුද්‍රණය 500 (2010)

(තිපිටකමුද්දණකෙ අට්ඨතිංසතිමං පොත්ථකං)

භදන්තාචරිය බුද්ධඝොස මහාථෙරවරප්පණීතා

පරමත්ථදීපනී

නාම

පඤ්චප්පකරණට්ඨකථා

(දුතියො භාගො)

රේරුකානෙ චන්ද්‍රවිමල ථෙරෙන

සංසොධිතාභිසඞ්ඛතා ච

සයිමන් හේවාවිතාරණ මහාසයාණනෙන

සොගතෙන

එස් ඇන්ඩ් එස් ප්‍රින්ටර්ස්
නො. 49, ජයන්තවීරසේකර මාවත,
කොළඹ 10.
ටෙලි. 011 2 384028

බු.ව 2554
ක්‍රි.ව 2010

ToC

PUBLISHERS NOTE

The late Mr. SIMON ALEXANDER HEWAVITARANE, who in his life time had begun to publish the TRIPITAKA, left a bequest for its completion after his death. He died suddenly on 17th January 1913 and in accordance with his wishes his Trustees had published the Commentaries on the Text in 49 volumes. After seventy years these books are no longer readily available.

His widow Mrs. SOMAWATI HEWAVITARANE who passed away on 10th January 1982 at the age of 94, had prior to her death, created the SOMAWATI HEWAVITARANE TRUST to carry on the good work started by her late husband and bequeathed her entire estate to this Trust.

We the Trustees of the Somawati Hewavitarane Trust, having seen the need to re-print the Commentaries, have undertaken this task to help both the student and teacher of the Dhamma and in the hope that this act of ours will help to preserve the Noble Teachings of the Blessed One for the benefit of the future generations and thereby prolong the life of the Buddha Sasana by many more thousands of years.

May the fruits of this meritorious act help the late Simon Alexander Hewavitarane and Somawati Hewavitarane Maha Upasikawa in Sansara and towards their final attainment of Nibbana.

Noel Wijenaike
Nanda Amerasinghe
Parinda Ranasinghe

20 August 2010.
Somawathie Hewavitarane Trust,
130, Rev.
Hikkaduwe Sri Sumangala Nahime Mawatha,
Colombo 10,
Sri Lanka..

ToC

PREFATORY NOTE.

We have much pleasure in placing before the public the "Pancappakaranaṭṭhakathā" Part II, the 40th Volume of the Simon Hewāvitarne Bequest Series, Comprising of "Yamaka" and "Paṭṭhāna," the remaining two divisions which form the Abhidhamma Sattappakarana dealing with the Philosophical analysis and fundamental principles of the higher Doctrine of the Buddha.

The editing of this Volume was undertaken by Revd. Acārya Rerukane Candavimala Thera, Principal of the Sri Vinayālankāra Pirivena, Pokunuwita, Horana. We beg to record our thanks to the learned and Revd. editor.

The Papancasudani or Majjhimanikāyaṭṭhakatha Part II. and Jātakaṭṭhakathā Part VII are well in hand and will be out towards the end of the year.

S. K. Moonesinghe.
W. D. Hewavitarne.

Tripitaka Publication Office,
130, Maligakanda Road,
Maradana, Colombo.

1st August $\frac{2482}{1938}$

ABBREVIATIONS.

සඞ්කෙතනිරූපනං.

සීහළපොත්ථකං.

මුද්දිත සයාමක්ඛර පොත්ථකං

මුද්දිත මරම්මක්ඛර පොත්ථකං

THE LATE
MR. SIMON ALEXANDER HEWAVITARNE.

BORN 20TH MARCH, 1875. DIED 17TH JANUARY, 1913.

ToC

සෝමාවතී හේවාවිතාරණ මැතිනිය

THE LATE
VEN'BLE ANAGARIKA DHARMAPALA.
(SIRI DEVAMITTA DHAMMAPALA)
Director of Tripitaka Muddrana Sabha

PREFACE.

පරමත්ථදීපනිනාමාය
පඤ්චප්පකරණට්ඨකථාය
දුතියභාගස්ස
සංසොධනප්පවත්තිපරිදීපනා.

පරමගම්භීරසණ්හසුඛුමපරමත්ථධම්මසන්දීපකෙ විවිධවිචිත්තනයපටිමණ්ඩිතෙ අභිධම්මපිටකෙ පරියාපන්නෙසු ධම්මසඞ්ගණ්‍යාදි සත්තප්පකරණෙසු ධාතුකථා, පුග්ගලපඤ්ඤත්ති, කථාවත්ථු, යමක, පට්ඨාන සඞ්ඛාතානං පඤ්චන්නං පකරණානං අත්ථසංවණ්ණනාභූතො ගන්ථොයං පරමත්ථස්ස දීපනතො **පරමත්ථදීපනීති** ච පඤ්චන්නං පකරණානං අත්ථසන්දීපනතො **පඤ්චප්පකරණට්ඨකථාති** ච වුච්චතෙ.

තස්ස කථාවත්ථුප්පකරණවණ්ණනාවසානතො පුබ්බභාගො අම්හෙහි එකාචරියකෙන අභිධම්මිකාචරියෙන වාදීවරෙන ආයස්මතා **අරියඤාණත්ථෙරෙන** සංසොධිතො. දුතියභාගස්ස සංසොධනම්පි සමාරභිත්වා සො අඤ්ඤතරාමයෙන පීළිතො අවසිට්ඨස්ස සංසොධනං පටික්ඛිපි.

අථ තිපිටකමුද්දණසහාය අජ්ඣක්ඛකා **සිරිනාථ කුමාරදාස මුනසිංහාභිධානො** චෙව **විමල ධම්ම හේවාවිතාරණා** චාති මෙ මහාසයා තස්ස සංසොධනාය මං ආයාචිංසු. තදත්ථාය ම්‍රම්මක්ඛරෙහි මුද්දිතඤ්ඤතර පොත්ථකතො ලිඛිතං පටිපොත්ථකඤ්ච මම පහිණිංසු. තස්මිං ඛොපන පටිපොත්ථකෙ විහි සීහලක්ඛරෙහි ලිඛිතපොත්ථකෙහි සංසන්දිත්වා සන්දස්සිතා විසදිසපාඨා ච අහෙසුං. තෙ ඉධ තථෙව යොජිතා. මයාපි තං යමක පට්ඨානප්පකරණ පාළිහි ච ස්‍යාමක්ඛරෙහි චෙව ම්‍රම්මක්ඛරෙහි මුද්දිත අඤ්ඤපොත්ථකෙහි ච මූලටීකාය ච ම්‍රම්ම පඤ්චප්පකරණට්ඨකථා මහානිස්සයෙහ ච සංසන්දිත්වා යථා බලං සුවිසොධිතං.

පරමගම්භීරෙසු අභිධම්මපකරණෙසුපි විසෙසතො ගම්භීරනඤ්ච අනෙකසහස්ස පුච්ඡා හි චෙව විස්සජ්ජනෙහි ච යුත්තතාය අතිමහන්තානඤ්ච යමකපට්ඨානප්පකරණානං වණ්ණනාය විසොධනං පන චිරෙන කරණීයං අතිභාරියං කම්මං. තථා පි මුද්දාපකානං මහාසයානං ආයාචනාය අයං අතිලහුං සංසොධිතො. තස්මා එත්ථ කිඤ්චි ඛලිතං අනවසිට්ඨන්ති නප්පටිජානාම. සංසොධනස්ස පනිමස්ස ආසු නිට්ඨාපනාය දිවාසං අන්තෙවාසිනො පොඩිගමුවෙ සොරතො චෙව **හැලහිගම ගොවිඳෙ** චාති ද්වෙ සහායො බහූපකාරා අහෙසුං.

බුද්ධස්ස පරිනිබ්බානා විසහස්ස චතුස්සතෙ,
ඡාසීති මෙ හායනම්හි සුක්කපක්ඛම්හි සාවනෙ;
ගන්ථවරස්ස ඉමස්ස සංසොධනං සුනිට්ඨිතං.

ගන්ථස්සිමස්ස පරමත්ථපදීපකස්ස
සංසොධනෙන පසුතෙන අනප්පකෙන,
පුඤ්ඤෙන තෙන සකලෙසු භවෙසු ධීමා
හුත්වානහං පරමසුද්ධිපදං ලභෙය්‍යං.

රේරුකාණේ චන්දවිමලත්ථෙරො.

සූචිපත්තං.

CONTENTS.

අනුසයයමකවණ්ණනා
සමත්තා.

අඞ්කා.		පිට්ඨඞ්කා.

යමකප්පකරණට්ඨකථා

නිට්ඨිතා.

පට්ඨානප්පකරණට්ඨකථා.

පච්චයනිද්දෙසවාරවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

අඞ්කො. පිට්ඨඞ්කො.

ToC

අඪකා.

1. දුකපට්ඨානං.
2. දුකතිකපට්ඨානං.
3. තිකදුකපට්ඨානං.
4. තිකතිකපට්ඨානං.
5. දුකදුකපට්ඨානං.

අනුලොමපට්ඨානවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

---

1. පච්චනීයපට්ඨානවණ්ණනා.
2. අනුලොමපච්චනීයපට්ඨානවණ්ණනා.

පච්චනීයානුලොමපට්ඨානවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

THE PALI ALPHABET

IN SINHALESE CHARACTERS.

VOWELS.

අ a   ආ á   ඉ i   ඊ ī   උ u   ඌ ū   එ é   ඔ ó

CONSONANTS.

ක ka	ඛ kha	ග ga	ඝ gha	ඞ ṅa
ච ca	ඡ cha	ජ ja	ඣ jha	ඤ ña
ට ṭa	ඨ ṭha	ඩ ḍa	ඪ ḍha	ණ ṇa
ත ta	ථ tha	ද da	ධ dha	න na
ප pa	ඵ pha	බ ba	භ bha	ම ma

ය ya   ර ra   ල la   ව va   ස sa   හ ha   ළ ḷa   අං aṇ

ක ka	කා ká	කි ki	කී kī	කු ku	කූ kú	කෙ ké	කො kó
ඛ kha	ඛා kha	ඛි khi	ඛී khī	ඛු khu	ඛූ khú	ඛෙ khé	ඛො khó
ග ga	=	=	=	=	=	=	=

කක kka	ඤ්ඤ ñña	ත්ව tva, ත්‍ර tra	ම්ඵ mpha
කඛ kkha	ඤ්හ ñha	ද්ද dda	ම්බ, ම්බ mba
ක්‍ය kya	ඤ්ච, ච ñca	ද්ධ, ද්ධ ddha	ම්භ mbha
ක්‍රි kri	ඡ, ඤ්ඡ ñcha	ද්‍ර dra	ම්ම mma
ක්ව kva	ජ, ඤ්ජ ñja	ද්ව, ද්ව dva	ම්හ mha
ඛ්‍ය khya	ඤ්ඣ ñjha	ධ්ව dhva	ය්ය, ය්‍ය yya
ඛ්ව khva	ට්ට ṭṭa	න්ත nta	ය්හ yha
ගග gga	ට්ඨ, ඨ ṭṭha	න්ථ ntha	ල්ල lla
ගඝ ggha	ඩ්ඩ ḍḍa	න්ද nda	ල්‍ය lya
ග්‍ර gra, ඞ්ක ṅka	ඩ්ඪ ḍḍha	න්ධ ndha	ල්හ lha
ඞ්ඛ ṅkha	ණ්ණ ṇṇa	න්න nna, න්හ nha	ව්හ wha
ඞ්ග ṅga	ණ්ට ṇṭa	ප්ප ppa	ස්ස ssa
ඞ්ඝ ṅgha	ණ්ඨ ṇṭha	ප්ඵ ppha	ස්ම sma
ච්ච cca	ණ්ඩ, ඩ ṇḍa	බ්බ bba	ස්ව swa
ච්ඡ ccha	ණ්හ ṇha	බ්භ bbha	හ්ම hma
ජ්ජ jja	ත්ත tta	බ්‍ර bra	හ්ව hva
ජ්ඣ jjha	ත්ථ ttha	ම්ප mpa	ළ්හ ḷha

ා a   ි i   ී ī   ු u   ූ ú   ෙ é   ො ó

පරමත්ථදීපනී

නාම

පඤ්චප්පකරණට්ඨකථා.

(දුතියො භාගො)

නමො තස්ස භගවතො අරහතො
සම්මාසම්බුද්ධස්ස.

සබ්බෙපෙතෙව දෙවානං දෙවදෙවො සුරාලයෙ,
කථාවත්ථුප්පකරණං දෙසයිත්වා රණඤ්ජහො.

යමස්ස විසයාතීතො නානායමකමණ්ඩිතං,
අභිධම්මප්පකරණං ඡට්ඨං ඡට්ඨානදෙසකො.

යමකං අයමාවත්ත[1]-නීලාමලතනූරුහො,
යං දෙසයි අනුප්පත්තො තස්ස සංවණ්ණනාක්කමො,
ඉදානි යස්මා තස්මාස්ස හොති සංවණ්ණනා අයන්ති.

මූලයමකං, ඛන්ධයමකං, ආයතනයමකං, ධාතුයමකං, සච්චයමකං, සඞ්ඛාරයමකං, අනුසයයමකං, චිත්තයමකං, ධම්මයමකං, ඉන්ද්‍රියයමකන්ති ඉමෙසං දසන්නං යමකානං වසෙන ඉදං පකරණං දසවිධෙන විභත්තන්ති හි වුත්තං. තත්ථ යෙසං දසන්නං යමකානං වසෙන ඉදං පකරණං දසවිධෙන විභත්තං, තෙසඤ්චෙව ඉමස්ස ච පකරණස්ස නාමත්ථො තාව එවං වෙදිතබ්බො.

කෙනට්ඨෙන යමකන්ති? යුගලට්ඨෙන. යුගලඤ්හි යමකන්ති වුච්චති, යමකපාටිහාරියං යමකසාලාති ආදීසු විය. ඉති යුගලසඞ්ඛාතානං යමකානං වසෙන දෙසිතත්තා ඉමෙසු දසසු එකෙකං යමකං නාම. ඉමෙසං පන යමකානං සමූහභාවතො සබ්බම්පෙතං පකරණං යමකන්ති වෙදිතබ්බං.

තත්ථ මූලවසෙන පුච්ඡාවිස්සජ්ජනං කත්වා දෙසිතත්තා දසන්නං තාව සබ්බපඨමං මූලයමකන්ති වුත්තං. තස්ස උද්දෙසවාරො නිද්දෙසවාරොති ද්වෙ වාරා හොන්ති. තෙසු උද්දිට්ඨානුක්කමෙන නිද්දිසිතබ්බත්තා උද්දෙසවාරො පඨමො. තස්ස **යෙ කෙචි කුසලා**

---

1. ස්‍යා. අයමාවට්ට.

ධම්මා සබ්බෙ තෙ කුසලමූලා, යෙ වා පන කුසලමූලා සබ්බෙ තෙ ධම්මා කුසලාති ඉදං යමකං ආදි. තස්ස කුසලාකුසලමූලසඞ්ඛාතානං[1] විභත්තානං අත්ථානං වසෙන අත්ථයමකානීති වා තෙසඤ්ඤෙව අත්ථානං වසෙන[2] අනුලොමපටිලොමතො පවත්තපාළිධම්මවසෙන ධම්මයමකානීති වා අනුලොමපටිලොමතො පවත්තපුච්ඡාවසෙන පුච්ඡායමකානීති වා තිධා යමකභාවො වෙදිතබ්බො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

ඉදානි ඉමෙසං යමකානං වසෙන දෙසිතෙ ඉමස්මිං මූලයමකෙ උද්දෙසවාරස්ස[3] තාව නයයමකපුච්ඡාඅත්ථවාරප්පභෙදවසෙන පාළිවවත්ථානමෙව එවං වෙදිතබ්බං. කුසලත්තිකමාතිකාය හි **කුසලා ධම්මා**ති ඉදං ආදිපදං නිස්සාය මූලනයො, මූලමූලනයො, මූලකනයො, මූලමූලකනයොති ඉමෙ චත්තාරො නයා හොන්ති. තෙසං එකෙකස්මිං නයෙ මූලයමකං, එකමූලයමකං, අඤ්ඤමඤ්ඤමූලයමකන්ති තීණි තීණි යමකානි. එවං චතුසු නයෙසු ද්වාදසයමකානි. එකෙකස්මිං යමකෙ අනුලොමපටිලොමවසෙන ද්වෙ ද්වෙ පුච්ඡාති චතුවිසති පුච්ඡා. එකෙකාය පුච්ඡාය සන්නිට්ඨානසංසයවසෙන ද්වෙ ද්වෙ අත්ථාති අට්ඨචත්තාලීස අත්ථා. තත්ථ **යෙ කෙචි කුසලා ධම්මා**ති කුසලෙසු කුසලා නු ඛො, න කුසලා නු ඛොති සන්දෙහාභාවතො ඉමස්මිං පදෙ සන්නිට්ඨානත්ථො වෙදිතබ්බො.

සබ්බෙ තෙ කුසලමූලාති සබ්බෙ තෙ කුසලා ධම්මා කුසලමූලා නු ඛො, න නු ඛොති එවං විමතිවසෙන පුච්ඡිතත්තා ඉමස්මිං පදෙ සංසයත්ථො වෙදිතබ්බො. සො ච ඛො වෙනෙය්‍යානං සංසයට්ඨානෙ සංසයදීපනත්ථං වුත්තො. තථාගතස්ස පන සංසයො නාම නත්ථි. ඉතො පරෙසුපි පුච්ඡාපදෙසු එසෙව නයො. යථා ච කුසලපදං නිස්සාය ඉමෙ චත්තාරො නයා, එකෙකස්මිං නයෙ තිණ්ණං තිණ්ණං යමකානං වසෙන ද්වාදසයමකානි, එකෙකස්මිං යමකෙ ද්වින්නං ද්වින්නං පුච්ඡානං වසෙන චතුවීසති පුච්ඡා, එකෙකාය පුච්ඡාය ද්වින්නං ද්වින්නං අත්ථානං වසෙන අට්ඨචත්තාලීස අත්ථා ච හොන්ති[4]. අකුසලපදං නිස්සායපි තථෙව, අබ්‍යාකතපදං නිස්සායපි තථෙව, තීණිපි පදානි එකතො කත්වා නිද්දිට්ඨං නාමපදං නිස්සායපි තථෙවාති කුසලත්තිකමාතිකාය චතුසු පදෙසු **සබ්බෙපි**[5] සොළස නයා, අට්ඨචත්තාලීසයමකානි, ඡන්නවුතිපුච්ඡා, ද්වෙනවුතිසතං අත්ථා ච උද්දෙසවසෙන වුත්තානීති වෙදිතබ්බා. එත්තාවතා මූලවාරො නාම පඨමං[6] උද්දිට්ඨො හොති.

තතො පරං **යෙ කෙචි කුසලා ධම්මා සබ්බෙ තෙ කුසලහෙතූ**ති ආදයො තස්සෙව මූලවාරස්ස වෙවචනවසෙන නවවාරා උද්දිට්ඨා. ඉති මූලවාරො, හෙතුවාරො, නිදානවාරො, සම්භවවාරො, පභවවාරො,

1. ස්‍යා. කුසලාකුසලසඞ්ඛාතානං.
2. ස්‍යා. අත්ථානං.
3. ස්‍යා. උද්දෙසවාරස්සෙව.
4. ම. . සී. අත්ථාහොන්ති.
5. ස්‍යා. සබ්බෙසුපි.
6. ස්‍යා. මූලවාරොනාම.

සමුට්ඨානවාරෙ, ආහාරවාරෙ, ආලම්බනවාරෙ, පච්චයවාරෙ, සමුදය-වාරෙති සබ්බෙපි දස වාරා හොන්ති. තත්ථ මූලවාරෙ ආගතපරිච්ඡෙ-දෙනෙව සෙසෙසුපි නයාදයො වෙදිතබ්බාති සබ්බෙසුපි දසසු වාරෙසු සට්ඨිසතනයා, අසීති අධිකානි චත්තාරි යමකසතානි, සට්ඨි අධිකානි නවපුච්ඡාසතානි, වීසාධිකානි එකූනවීසතිඅත්ථසතානි ච උද්දිට්ඨානීති වෙදිතබ්බානි. එවං තාව උද්දෙසවාරෙ නයයමකපුච්ඡාඅත්ථවාරප්පභෙද-වසෙන පාළිවවත්ථානමෙව[1] වෙදිතබ්බං.

මූලං හෙතු නිදානඤ්චාති ගාථා දසන්නම්පි වාරානං උදානගාථා නාම. තත්ථ **මූලා**දීනි සබ්බානිපි කාරණවෙවචනානෙව. කාරණඤ්හි පතිට්ඨානට්ඨෙන **මූලං**. අත්තනො ඵලනිප්ඵාදනත්ථං හිනොති පවත්තතීති **හෙතු**. හන්ද නං ගණ්හථාති දස්සෙන්තං විය අත්තනො ඵලං නිදෙතීති **නිදානං**. එතස්මා ඵලං සම්භවතීති[2] **සම්භවො**. ඵලං[3] පභවතීති **පභවො**. සමුට්ඨාති එත්ථ ඵලං, එතෙන වා සමුට්ඨාතීති **සමුට්ඨානං**. අත්තනො ඵලං ආහරතීති **ආහාරො**. අප්පටික්ඛිපි-තබ්බට්ඨෙන අත්තනො ඵලෙන ආලම්බීයතීති **ආලම්බනං**. එතං පටිච්ච අප්පටික්ඛිපිත්වා ඵලං එති පවත්තතීති **පච්චයො**. එතස්මා ඵලං සමුදෙතීති **සමුදයො**. එවමෙතෙසං පදානං වචනත්ථො වෙදිතබ්බො.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

ඉදානි **යෙ කෙචි කුසලා ධම්මා**ති ආදිනා නයෙන නිද්දෙසවාරො ආරද්ධො. තත්ථ **යෙ කෙචී**ති අනවසෙසවචනං. **කුසලා ධම්මා**ති කුසලත්තිකස්ස පදභාජනෙ වුත්තලක්ඛණා අනවජ්ජසුඛවිපාකා කුසල-සභාවා. **සබ්බෙ තෙ කුසලමූලා**ති කිං තෙ සබ්බෙයෙව කුසලමූලාති? පුච්ඡති. **තීණෙව කුසලමූලානී**ති න තෙ සබ්බෙ කුසලමූලානි, අලො-භාදීනි පන තීණි එව කුසලමූලානීති අත්ථො. **අවසෙසා කුසලා ධම්මා න කුසලමූලා**ති අවසෙසා ඵස්සාදයො කුසලා ධම්මා කුසලමූලානි නාම න හොන්ති, අථ වා අවසෙසා ඵස්සාදයො කුසලා ධම්මායෙව නාම, න කුසලමූලානීතිපි අත්ථො. **යෙ වා පන කුසලමූලා**ති යෙ වා පන පඨමපුච්ඡාය දුතියපදෙන කුසලමූලානි තයො අලොභාදයො ගහිතා, **සබ්බෙ තෙ ධම්මා කුසලා**ති කිං තෙ සබ්බෙ තයොපි ධම්මා කුසලාති? පුච්ඡති. **ආමන්තා**ති සබ්බෙසම්පි කුසලමූලානං කුසලභාවං සම්පටිච්ඡන්තො ආහ. අයං තාව මූලනයෙ මූලයමකස්ස අත්ථො. ඉමිනා උපායෙන සබ්බපුච්ඡාසු විස්සජ්ජනනයො වෙදිතබ්බො. යං පන යත්ථ විසෙසමත්තං[4] තදෙව වණ්ණයිස්සාම.

---

1. ස්‍යා. වවත්ථානමත්තං.
2. ම. සම්භොතීති.
3. ම. පභවතීති.
4. ස්‍යා. විසෙසමත්තං අත්ථි.

එකමූලයමකෙ තාව **සබ්බෙ තෙ කුසලමූලෙන එකමූලා**ති ගණනට්ඨෙන එකමූලකං අග්ගහෙත්වා සමානට්ඨෙන ගහෙතබ්බා. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො: සබ්බෙ තෙ කුසලමූලෙන සමානමූලා? යං එකස්ස මූලං, තදෙව වෙදනාදීනන්ති?. අථ තෙසං තථාභාවං සම්පටිච්ඡන්තො **ආමන්තා**ති ආහ. **කුසලසමුට්ඨාන**න්ති කුසලචිත්තසමුට්ඨානරූපං දස්සිතං. **එකමූල**න්ති අලොභාදිනා කුසලමූලෙන සමානමූලං. යථෙව හි ඵස්සාදීනං අලොභාදයො හෙතුපච්චයත්තා මූලා[1], තථා තංසමුට්ඨාන රූපස්සාපි. කුසලලක්ඛණාභාවෙන පන තං න කුසලං.

අඤ්ඤමඤ්ඤයමකෙ 'යෙ කෙචි කුසලා'ති අපුච්ඡිත්වා **යෙ කෙචි කුසලමූලෙන එකමූලා**ති පුච්ඡා කතා. කස්මා? ඉමිනාපි බ්‍යඤ්ජනෙන තස්සෙවත්ථස්ස සම්භවතො. **කුසලමූලානී**ති ඉදං පුරිමස්ස විසෙසනං. **මූලානි යානි එකතො උප්පජ්ජන්ති**ති හි වුත්තං. තානි පන කුසලමූලානිපි හොන්ති අකුසලඅබ්‍යාකතමූලානිපි. ඉධ කුසලමූලානීති විසෙසදස්සනත්ථමිදං වුත්තං. **අඤ්ඤමඤ්ඤමූලානි චා**ති අඤ්ඤමඤ්ඤං හෙතුපච්චයෙන පච්චයා හොන්තීති අත්ථො. තස්සෙව පටිලොමපුච්ඡාය 'සබ්බෙ තෙ ධම්මා කුසලමූලෙන එකමූලා'ති අවත්වා **සබ්බෙ තෙ ධම්මා කුසලා**ති වුත්තං. කස්මා? අත්ථවිසෙසාභාවතො, කුසලමූලෙන එකමූලාති හි පුච්ඡාය කතාය මූලානි යානි එකතො උප්පජ්ජන්තීති හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව මූලවිස්සජ්ජනං[2] කාතබ්බං භවෙය්‍ය, එවඤ්ච සති අත්ථවිසෙසාභාවො හොති. තස්මා තථා අකත්වා එවං පුච්ඡා කතා. ඉමිනා උපායෙන මූලමූලනයාදීසුපි අඤ්ඤමඤ්ඤමූලයමකෙ පුච්ඡාවිසෙසො වෙදිතබ්බො

මූලමූලනයෙ **සබ්බෙ තෙ කුසලමූලමූලා**ති සබ්බෙ තෙ කුසලමූලසඞ්ඛාතා මූලාති පුච්ඡති. **එකමූලමූලා**ති සමානට්ඨෙන එකමෙව මූලමූලං එතෙසන්ති එකමූලමූලා. **අඤ්ඤමඤ්ඤමූලමූලා**ති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස මූලං අඤ්ඤමඤ්ඤමූලං, අඤ්ඤමඤ්ඤමූලං හෙතුපච්චයට්ඨෙන මූලං එතෙසන්ති අඤ්ඤමඤ්ඤමූලමූලා.

මූලකනයෙ **කුසලමූලකා**ති හෙතුපච්චයට්ඨෙන කුසලං මූලං එතෙසන්ති කුසලමූලකා. මූලමූලකනයෙ **කුසලමූලමූලකා**ති කුසලානං මූලං කුසලමූලං, හෙතුපච්චයට්ඨෙනෙව කුසලමූලං මූලං එතෙසන්ති කුසලමූලමූලකාති අයං තාව කුසලපදං නිස්සාය නයයමකපුච්ඡාදීසු විසෙසත්ථො. අකුසලපදාදීසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො: **අහෙතුකං අකුසල**න්ති විචිකිච්ඡාය චෙව උද්ධච්චෙන ච සම්පයුත්තං මොහං සන්ධාය වුත්තං. **අහෙතුකං අබ්‍යාකත**න්ති අට්ඨාරස චිත්තුප්පාදා, රූපං, නිබ්බානඤ්ච. **අබ්‍යාකතමූලෙන එකමූල**න්ති[4] ඉධ පන ඨපෙත්වා සහෙතුක අබ්‍යාකතසමුට්ඨානං රූපං, සෙසං ලබ්භති. සහෙතුකඅබ්‍යාකතසමුට්ඨානං රූපං අබ්‍යාකතමූලෙන එකමූලං හොති, තං අබ්බොහාරිකං කත්වා

1. ම. මූලං. 2. ස්‍යා, විස්සජ්ජනං 3. ම. පුච්ඡාසු. 4, ම. න එකමූලන්ති.

එකතො ලබ්භමානකවසෙනෙව චෙතං විස්සජ්ජනං කතං. **නාමා ධම්මාති** නාමසඞ්ඛාතා ධම්මා. තෙ අත්ථතො චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධා නිබ්බානඤ්ච. **නවෙව නාමමූලානීති** කුසලාකුසලඅබ්‍යාකතමූලවසෙන නව මූලානි. **අහෙතුකං නාමං නාමමූලෙන න එකමූලන්ති** අහෙතුකං සබ්බම්පි අට්ඨාරසචිත්තුප්පාදවිචිකිච්ඡුද්ධච්චසම්පයුත්තමොහ-නිබ්බානසඞ්ඛාතං නාමං නාමමූලෙන න එකමූලං. න හි තං තෙන සද්ධිං උප්පජ්ජති. **සහෙතුකං නාමං නාමමූලෙනාති**[1] පදෙපි සහෙතුකං නාමං නාමමූලෙනාති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

මූලවාරවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

හෙතුවාරාදීසුපි ඉමිනාවුපායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **මූලං හෙතු නිදානඤ්චාති** ගාථා යථානිද්දිට්ඨානං දසන්නම්පි වාරානං පුන[2] උද්දානවසෙනෙව වුත්තාති.

මූලයමකවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

ඉදානි මූලයමකෙ දෙසිතෙයෙව කුසලාදිධම්මෙ, ඛන්ධවසෙන සඞ්ගණ්හිත්වා මූලයමකානන්තරං දෙසිතස්ස ඛන්ධයමකස්ස වණ්ණනා හොති. තත්ථ පාළිවවත්ථානං තාව එවං වෙදිතබ්බං: ඉමස්මිඤ්හි ඛන්ධයමකෙ තයො මහාවාරා හොන්ති පණ්ණත්තිවාරො, පවත්තිවාරො, පරිඤ්ඤාවාරොති. තෙසු පණ්ණත්තිවාරො ඛන්ධානං නාමාභිධාන-සොධනවසෙනෙව ගතත්තා පණ්ණත්තිවාරොති වුච්චති. පවත්තිවාරො තෙන සොධිතනාමාභිධානානං ඛන්ධානං උප්පාදනිරොධවසෙන පවත්තිං සොධයමානො ගතො, තස්මා පවත්තිවාරොති වුච්චති. පරිඤ්ඤාවාරො ඉමිනානුක්කමෙන පවත්තානං ඛන්ධානං සඞ්ඛෙපෙනෙව තිස්සො පරිඤ්ඤා දීපයමානො ගතො, තස්මා පරිඤ්ඤාවාරොති වුච්චති.

තත්ථ පණ්ණත්තිවාරො උද්දෙසනිද්දෙසවසෙන ද්වීහාකාරෙහි වවත්ථිතො[3]. ඉතරෙසු[4] විසුං උද්දෙසවාරො නත්ථි. ආදිතො පට්ඨාය පුච්ඡාවිස්සජ්ජනවසෙන එකධා වවත්ථිතා[5]. තත්ථ **පඤ්චක්ඛන්ධාති** පදං ආදිං කත්වා යාව **න ඛන්ධා න සඞ්ඛාරාති** පදං තාව පණ්ණත්තිවාරස්ස උද්දෙසවාරො වෙදිතබ්බො. පුච්ඡාවාරොතිපි තස්සෙව නාමං. තත්ථ **පඤ්චක්ඛන්ධාති** අයං යමකවසෙන පුච්ඡිතබ්බානං ඛන්ධානං උද්දෙසො. **රූපක්ඛන්ධො-පෙ-විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති** තෙසඤ්ඤෙව පභෙදතො නාමවවත්ථානං. ඉදානි ඉමෙසං ඛන්ධානං වසෙන පදසොධනවාරො, පදසොධනමූලචක්කවාරො, සුද්ධඛන්ධවාරො, සුද්ධඛන්ධමූලචක්කවාරොති

---

1. ම. සහෙතුකං නාම මූලෙනාති.
2. සයා. පන.
3. ම. පවත්තිතො.
4. සයා. ඉතරෙසුපි.
5. සයා. වවත්ථිතො.

චත්තාරො නයවාරා හොන්ති. තත්ථ **රූපං රූපක්ඛන්ධො, රූපක්ඛන්ධො රූපන්ති** ආදිනා නයෙන **පද**මෙව සොධෙන්තො ගතො පදසොධනවාරො නාම. සො අනුලොම, පටිලොමවසෙන දුවිධො හොති. තත්ථ[1] අනුලොමවාරෙ **රූපං රූපක්ඛන්ධො, රූපක්ඛන්ධො රූපන්ති** ආදීනි පඤ්ච යමකානි. පටිලොමවාරෙපි **න රූපං න රූපක්ඛන්ධො, න රූපක්ඛන්ධො න රූපන්ති** ආදීනි පඤ්චෙව. තතො පරං තෙසඤ්ඤෙව පදසොධනවාරෙ සොධිතානං ඛන්ධානං **රූපං රූපක්ඛන්ධො, ඛන්ධා වෙදනාක්ඛන්ධොති** ආදිනා නයෙන එකෙකඛන්ධමූලකානි චත්තාරි චත්තාරි චක්කානි බන්ධිත්වා ගතො පදසොධනමූලකානං චක්කානං අත්ථිතාය පදසොධනමූලචක්කවාරො නාම. සොපි අනුලොමපටිලොමවසෙන දුවිධො හොති. තත්ථ[2] අනුලොමවාරෙ **රූපං රූපක්ඛන්ධො, ඛන්ධා වෙදනාක්ඛන්ධොති** ආදීනි එකෙකඛන්ධමූලකානි චත්තාරි චත්තාරි කත්වා වීසති යමකානි. පටිලොමවාරෙපි **න රූපං න රූපක්ඛන්ධො, න ඛන්ධා න වෙදනාක්ඛන්ධොති** ආදීනි වීසතිමෙව. තතො පරං **රූපං රූපක්ඛන්ධො, ඛන්ධා රූපන්ති** ආදිනා නයෙන සුද්ධඛන්ධවසෙනෙව ගතො සුද්ධඛන්ධවාරො නාම. තත්ථ **ඛන්ධා රූපන්ති** ආදීසු ඛන්ධා රූපක්ඛන්ධො, ඛන්ධා වෙදනාක්ඛන්ධොති අත්ථො ගහෙතබ්බො. කස්මා? නිද්දෙසවාරෙ එවං භාජිතත්තා. තත්ථ හි **රූපං ඛන්ධොති ආමන්තා ඛන්ධා රූපක්ඛන්ධොති රූපක්ඛන්ධො ඛන්ධො චෙව[3] රූපක්ඛන්ධො ච අවසෙසා ඛන්ධා න රූපක්ඛන්ධොති** එවං **ඛන්ධා රූපන්ති** ආදීනං **ඛන්ධා රූපක්ඛන්ධොති** ආදිනා නයෙන පදං උද්ධරිත්වා අත්ථො විභත්තො, තෙනෙව ච කාරණෙනෙස සුද්ධඛන්ධවාරොති වුත්තො. වචනසොධනෙ විය හි එත්ථ න ඛන්ධාති වචනං[4] පමාණං, යථා යථා පන සුද්ධඛන්ධා ලබ්භන්ති තථා තථා අත්ථො පමාණං. පරතො ආයතනයමකාදීසුපි එසෙව නයො. එසොපි ච සුද්ධඛන්ධවාරො අනුලොම, පටිලොමවසෙන දුවිධො හොති. තත්ථ අනුලොමවාරෙ **රූපං ඛන්ධො ඛන්ධා රූපන්ති** ආදීනි පඤ්ච යමකානි. පටිලොමවාරෙපි **න රූපං න ඛන්ධො, න ඛන්ධා න රූපන්ති** ආදීනි පඤ්චෙව. තතො පරං තෙසඤ්ඤෙව සුද්ධඛන්ධානං **රූපං ඛන්ධො, ඛන්ධා වෙදනාති** ආදිනා නයෙන එකෙකඛන්ධමූලකානි චත්තාරි චත්තාරි චක්කානි බන්ධිත්වා ගතො සුද්ධඛන්ධමූලකානං චක්කානං අත්ථිතාය සුද්ධඛන්ධමූලචක්කවාරො නාම. තත්ථ **ඛන්ධා වෙදනාති** ආදීසු[5] ඛන්ධා වෙදනාක්ඛන්ධොති ආදිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉතරථා නිද්දෙසවාරෙන සද්ධිං විරොධො හොති. සොපි අනුලොමපටිලොමවසෙන දුවිධො හොති. තත්ථ අනුලොමවාරෙ **රූපං ඛන්ධො, ඛන්ධා වෙදනාති** ආදීනි එකෙකඛන්ධමූලකානි චත්තාරි චත්තාරි චක්කානි[6] කත්වා වීසති යමකානි. පටිලොමවාරෙපි **න රූපං න ඛන්ධො, න ඛන්ධා න වෙදනාති** ආදීනි වීසතිමෙව.

---

1. ම. තස්ස.
2. ම. තස්ස.
3. සං. රූපඤ්චෙව
4. ම. න වචනං.
5. සං. ආදීනං.
6. ම. චත්තාරි චත්තාරි.

එවං තාව එකෙන යමකසතෙන ද්වීහි පුච්ඡාසතෙහි එකෙකාපුච්ඡාය සන්නිට්ඨානසංසයවසෙන ද්වෙ ද්වෙ අත්ථෙ කත්වා චතූහි ච අත්ථසතෙහි පටිමණ්ඩිතො පණ්ණත්තිවාරස්ස උද්දෙසවාරො වෙදිතබ්බොති.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

ඉදානි **රූපං රූපක්ඛන්ධොති** ආදිනා නයෙන නිද්දෙසවාරො ආරද්ධො. තත්ථ **රූපං රූපක්ඛන්ධොති** යං කිඤ්චි රූපන්ති වුච්චති, සබ්බන්තං රූපං[1] රූපක්ඛන්ධොති වචනසොධනත්ථං පුච්ඡති. **පියරූපං සාතරූපං රූපං, න රූපක්ඛන්ධොති** යං පියරූපං සාතරූපන්ති එත්ථ රූපන්ති වුත්තං, තං රූපමෙව, න රූපක්ඛන්ධොති අත්ථො. **රූපක්ඛන්ධො රූපඤ්චෙව රූපක්ඛන්ධො චාති** යො පන රූපක්ඛන්ධො, සො රූපන්තිපි රූපක්ඛන්ධොතිපි වත්තුං[2] වට්ටතීති අත්ථො. **රූපක්ඛන්ධො රූපන්ති** එත්ථ පන යස්මා රූපක්ඛන්ධො නියමෙනෙව රූපන්ති වත්තබ්බො. තස්මා **ආමන්තාති** ආහ. ඉමිනා උපායෙන සබ්බවිස්සජ්ජනෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො, යො පන යත්ථ විසෙසො, භවිස්සති, තත්ථෙව තං වණ්ණයිස්සාම. සඤ්ඤායමකෙ තාව, **දිට්ඨිසඤ්ඤාති** 'පපඤ්චසඤ්ඤා'ති ආදීසු ආගතා දිට්ඨිසඤ්ඤා. සඞ්ඛාරයමකෙ **අවසෙසා සඞ්ඛාරාති** 'අනිච්චා වත සඞ්ඛාරා'ති ආදීසු ආගතා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධතො අවසෙසා සඞ්ඛතධම්මා. පටිලොමවාරෙපි එසෙව නයොති.

පදසොධනවාරො
නිට්ඨිතො.

පදසොධනමූලචක්කවාරෙ **ඛන්ධා වෙදනාක්ඛන්ධොති** යෙ කෙචි ඛන්ධා, සබ්බෙ තෙ වෙදනාක්ඛන්ධොති පුච්ඡති. ‡තස්සා වෙදනාක්ඛන්ධො ඛන්ධො චෙව වෙදනාක්ඛන්ධො ච, අවසෙසා පන ඛන්ධා ඛන්ධා, න වෙදනාක්ඛන්ධොති විස්සජ්ජනං‡. සෙසපුච්ඡාසුපි එසෙව නයො. පටිලොමෙ **න ඛන්ධා න වෙදනාක්ඛන්ධොති** එත්ථ යෙ පඤ්ඤත්තිනිබ්බානසඞ්ඛාතා ධම්මා ඛන්ධා න හොන්ති, තෙ යස්මා වෙදනාක්ඛන්ධොපි න හොන්ති, තස්මා **ආමන්තාති** ආහ. සෙසවිස්සජ්ජනෙසුපි එසෙව නයොති.

පදසොධනමූලචක්කවාරො
නිට්ඨිතො.

සුද්ධඛන්ධවාරෙ **රූපං ඛන්ධොති** යං කිඤ්චි රූපන්ති වුත්තං, සබ්බං තං ඛන්ධොති පුච්ඡති. තත්ථ යස්මා පියරූපසාතරූපසඞ්ඛාතං වා රූපං හොතු[3] භූතුපාදායරූපං වා, සබ්බං පඤ්චසු ඛන්ධෙසු සඞ්ගහං ගච්ඡතෙව

---

1. ම, සබ්බං තං. 2. සයා, වත්තුම්පි. ‡. ම, නවිජ්ජති. 3. සයා, හොති.

තස්මා **ආමන්තා**ති පටිජානාති. දුතියපදෙ **ඛන්ධා රූපන්ති** පුච්ඡිතබ්බෙ යස්මා **රූප**න්ති වචනෙන රූපක්ඛන්ධොව අධිප්පෙතො, තස්මා වචනං අනාදියිත්වා අත්ථවසෙන පුච්ඡන්තො **ඛන්ධා රූපක්ඛන්ධා**ති ආහ. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. පරතො ආයතනයමකාදීනං නිද්දෙසවාරෙපි එසෙව නයො. **සඤ්ඤාක්ඛන්ධො**ති එත්ථාපි දිට්ඨිසඤ්ඤා වා හොතු සඤ්ඤා එව වා, සබ්බායපි ඛන්ධභාවතො **ආමන්තා**ති වුත්තං. **සඞ්ඛාරා ඛන්ධා**ති පදෙපි එසෙව නයො. ඛන්ධවිනිමුත්තකො හි සඞ්ඛාරො නාම නත්ථි. පටිලොමෙ **න රූපං න ඛන්ධා**ති යං ධම්මජාතං රූපං න හොති. තං ඛන්ධොපි න හොතීති පුච්ඡති. විස්සජ්ජනෙ පනස්ස රූපං ඨපෙත්වා අවසෙසා ඛන්ධා **න රූපං ඛන්ධා**ති රූපතො අඤ්ඤෙ වෙදනාදයො ඛන්ධා රූපමෙව න හොන්ති, ඛන්ධා පන හොන්තීති අත්ථො. **රූපඤ්ච ඛන්ධෙ ච ඨපෙත්වා අවසෙසා**ති[1] පඤ්චක්ඛන්ධවිනිමුත්තං නිබ්බානඤ්චෙව පඤ්ඤත්ති ච. ඉතො පරෙසුපි **අවසෙසා**ති[2] පදෙසු එසෙව නයොති.

සුද්ධඛන්ධවාරෙ
නිට්ඨිතො.

සුද්ධඛන්ධමූලචක්කවාරෙ **රූපං ඛන්ධා**ති ආදීනං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බාති.

සුද්ධඛන්ධමූලචක්කවාරෙ
නිට්ඨිතො.

පණ්ණත්තිවාරවණ්ණනා
සමත්තා.

ඉදානි **යස්ස රූපක්ඛන්ධො**ති ආදිනා නයෙන පවත්තිවාරො ආරද්ධො. කස්මා පනෙත්ථ උද්දෙසවාරො න වුත්තොති.? හෙට්ඨා දස්සිතනයත්තා. පණ්ණත්තිවාරස්මිඤ්හි උද්දෙසවාරෙ නයො දස්සිතො. තෙන පන නයෙන සක්කා සො ඉධ අවුත්තොපි ජානිතුන්ති තං අවත්වා නිද්දෙසවාරොව ආරද්ධො. ඉමස්මිං පන පවත්තිවාරසඞ්ඛාතෙ මහාවාරෙ උප්පාදවාරො, නිරොධවාරො, උප්පාදනිරොධවාරොති තයො අන්තරවාරා හොන්ති. තෙසු පඨමො ධම්මානං උප්පාදලක්ඛ-ණස්ස දීපිතත්තා උප්පාදවාරොති වුච්චති. දුතියො තෙසඤ්ඤෙව නිරොධලක්ඛණස්ස දීපිතත්තා නිරොධවාරොති වුච්චති. තතියො උභින්නම්පි ලක්ඛණානං දීපිතත්තා උප්පාදනිරොධවාරොති වුච්චති. උප්පාදවාරෙන චෙත්ථ ධම්මානං උප්පජ්ජනාකාරොව දීපිතො. නිරොධා

1. ම, අවසෙසත්ති. 2. ම, අවසෙසත්ති.

වාරෙන උප්පන්නං නාම නිච්චං නත්ථීති තෙසඤ්ඤෙව අනිච්චතා දීපිතා. උප්පාදනිරොධවාරෙන තදුභයං. තත්ථ උප්පාදවාරෙ තාව තිණ්ණං අද්ධානං වසෙන ඡ කාලභෙදා හොන්ති පච්චුප්පන්නො, අතීතො, අනාගතො, පච්චුප්පන්නෙනාතීතො, පච්චුප්පන්නෙනානාගතො, අතීතෙනානාගතොති. තෙසු **යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජතීති** පච්චුප්පන්නාභිධානවසෙන පච්චුප්පන්නො වෙදිතබ්බො. සො පච්චුප්පන්නානං ධම්මානං පච්චක්ඛතො ගහෙතබ්බත්තා අතිවිය සුවිඤ්ඤෙය්‍යොති පඨමං වුත්තො. **යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජිත්ථාති** අතීතාභිධානවසෙන අතීතො වෙදිතබ්බො. සො පච්චක්ඛතො අනුභූතපුබ්බානං අතීතධම්මානං අනුමානෙන අනාගතෙහි සුවිඤ්ඤෙය්‍යතරත්තා දුතියං වුත්තො. **යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජිස්සතීති** අනාගතාභිධානවසෙන අනාගතො වෙදිතබ්බො. සො පච්චක්ඛතො ච අනුභූතපුබ්බවසෙන ච ගහිතධම්මානුමානෙන අනාගතෙපි එවරූපා ධම්මා උප්පජ්ජිස්සන්තීති ගහෙතබ්බතො තතියං වුත්තො. **යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති, තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජිත්ථාති** පච්චුප්පන්නෙන සද්ධිං අතීතාභිධානවසෙන පච්චුප්පන්නෙනාතීතො වෙදිතබ්බො. සො මිස්සකෙසු තීසු සුවිඤ්ඤෙය්‍යතරත්තා චතුත්ථං වුත්තො. **යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජිස්සතීති** පච්චුප්පන්නෙන සද්ධිං අනාගතාභිධානවසෙන පච්චුප්පන්නෙනානාගතො වෙදිතබ්බො. සො පච්චක්ඛතො ගහෙතබ්බානං අප්පිතාය[1] අත්ථතො සුවිඤ්ඤෙය්‍යතරොති පඤ්චමං වුත්තො. **යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජිත්ථ තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජිස්සතීති** අතීතෙන සද්ධිං අනාගතාභිධානවසෙන අතීතෙනානාගතො වෙදිතබ්බො. සො පුරිමෙහි දුවිඤ්ඤෙය්‍යොති ඡට්ඨං වුත්තො. එවමෙතෙසු ඡසු කාලභෙදෙසු ය්වායං පඨමො පච්චුප්පන්නො, තත්ථ පුග්ගලතො, ඔකාසතො, පුග්ගලොකාසතොති තයො වාරා හොන්ති. තෙසු **යස්සාති** පුග්ගලවසෙන ඛන්ධානං උප්පත්තිදීපනො පුග්ගලවාරො. **යත්ථාති** ඔකාසවසෙන ඛන්ධානං උප්පත්තිදීපනො ඔකාසවාරො. **යස්ස යත්ථාති** පුග්ගලොකාසවසෙන ඛන්ධානං උප්පත්තිදීපනො පුග්ගලොකාසවාරො. ඉමෙ පන තයොපි වාරා පඨමං අනුලොමනයෙන නිද්දිසිත්වා පච්ඡා පටිලොමනයෙන නිද්දිට්ඨා. තෙසු 'උප්පජ්ජති' උප්පජ්ජිත්ථ, 'උප්පජ්ජිස්සතී'ති වචනතො උප්පත්තිදීපනො අනුලොමනයො. 'නුප්පජ්ජති' නුප්පජ්ජිත්ථ, නුප්පජ්ජිස්සතී'ති වචනතො අනුප්පත්තිදීපනො පටිලොමනයො. තත්ථ පච්චුප්පන්නකාලෙ තාව පුග්ගලවාරස්ස අනුලොමනයෙ **යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති, තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති. යස්ස වා පන වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති, තස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති. යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති, තස්ස සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො, විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති. යස්ස වා පන විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති, තස්ස රූපක්ඛන්ධො**

1. සා. ධම්මානං අප්පිතාය.

උප්පජ්ජතීති එවං රූපක්ඛන්ධමූලකානි චත්තාරි යමකානි, **යස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති, තස්ස සඤ්ඤාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජතීති** ආදිනා නයෙන වෙදනාක්ඛන්ධමූලකානි තීණි, සඤ්ඤාක්ඛන්ධමූලකානි ද්වෙ, සඞ්ඛාරක්ඛන්ධමූලකං එකන්ති අගහිතග්ගහණෙන දස යමකානි හොන්ති.

තත්ථ රූපක්ඛන්ධමූලකෙසු චතූසු ආදිතො එකමෙව විස්සජ්ජිතං. සෙසානි තෙන සදිසවිස්සජ්ජනානීති තන්තියා ලහුභාවත්ථං සඞ්ඛිත්තානි. වෙදනාක්ඛන්ධාදිමූලකෙසුපි **ආමන්තනාති** එකසදිසමෙව විස්සජ්ජනං. තස්මා තානිපි තන්තියා ලහුභාවත්ථං සඞ්ඛිත්තානෙවාති එවමෙතානි පච්චුප්පන්නකාලෙ පුග්ගලවාරෙ අනුලොමනයෙ එකයමකවිස්සජ්ජනෙනෙව දස යමකානි විස්සජ්ජිතානි නාම හොන්තීති වෙදිතබ්බානි. යථා ච පුග්ගලවාරෙ දස, එවං ඔකාසවාරෙ දස, පුග්ගලොකාසවාරෙ දසාති පච්චුප්පන්නකාලෙ තීසු වාරෙසු අනුලොමනයෙ තිංසයමකානි හොන්ති. යථා ච අනුලොමනයෙ, එවං පටිලොමනයෙපීති සබ්බානිපි පච්චුප්පන්නකාලෙ සට්ඨියමකානි හොන්ති. තෙසං[1] වීසපුච්ඡාසතං චත්තාරීසානි ච ද්වෙ අත්ථසතානි හොන්තීති වෙදිතබ්බානි. එවං සෙසෙසුපි පඤ්චසු කාලභෙදෙසු . පුග්ගලාදිභෙදතො අනුලොමපටිලොමනයවසෙන ඡ ඡ වාරා, එකෙකස්මිං වාරෙ දස දස කත්වා සට්ඨි සට්ඨි යමකානීති තීණි යමකසතානි. තානි පුරිමෙහි සද්ධිං සට්ඨාධිකානි තීණි යමකසතානි, වීසාධිකානි සත්තපුච්ඡාසතානි, චත්තාරීසානි ච චුද්දසඅත්ථසතානි හොන්ති. ඉදං තාව උප්පාදවාරෙ පාළිවවත්ථානං. යථා ච උප්පාදවාරෙ, තථා නිරොධවාරෙපි උප්පාදනිරොධවාරෙපීති සබ්බස්මිම්පි පවත්තිමහාවාරෙ අසීති යමකසහස්සං, සට්ඨිසතාධිකානි ද්වෙ පුච්ඡාසහස්සානි, වීසං තීණි සතාධිකානි ච චත්තාරි අත්ථසහස්සානි වෙදිතබ්බානි.

පාළි පන උප්පාදවාරෙ නිරොධවාරෙ ච තීසු අසම්මිස්සකකාලභෙදෙසු තස්මිං තස්මිං වාරෙ එකෙකමෙව[2] යමකං විස්සජ්ජෙත්වා සඞ්ඛිත්තා. තීසු මිස්සකකාලභෙදෙසු **යස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති, තස්ස සඤ්ඤාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජිස්සතීති** ආදිනා නයෙන වෙදනාක්ඛන්ධාදිමූලකෙසුපි එකං යමකං විස්සජ්ජිතං. උප්පාදනිරොධවාරෙ පන ඡසුපි කාලභෙදෙසු තං[3] විස්සජ්ජිතමෙව. සෙසානි තෙන සමානවිස්සජ්ජනත්තා සඞ්ඛිත්තානීති. ඉදං සකලෙපි පවත්තිමහාවාරෙ පාළිවවත්ථානං.

අත්ථවිනිච්ඡයත්ථං පනස්ස ඉදං ලක්ඛණං වෙදිතබ්බං: ඉමස්මිඤ්හි පවත්තිමහාවාරෙ චතුන්නං පඤ්හානං පඤ්චවිස්සජ්ජනානි සත්තවීසතියා ඨානෙසු පක්ඛිපිත්වා අත්ථවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො. තත්ථ පුරෙපඤ්හො, පච්ඡාපඤ්හො, පරිපුණ්ණපඤ්හො, මොඝපඤ්හොති ඉමෙ චත්තාරො පඤ්හා නාම. එකෙකස්මිඤ්හි යමකෙ ද්වෙ ද්වෙ පුච්ඡා. එකෙකාපුච්ඡායපි ද්වෙ ද්වෙ පදානි.

1. ස්‍යා. & සී. තෙසු. 2. ස්‍යා. එකමෙව. 3. තම්පි.

තත්‍ථ යාය පුච්ඡාය විස්සජ්ජනෙ එකෙනෙව පදෙන ගහිතක්ඛන්ධස්ස උප්පාදො වා නිරොධො වා ලබ්භති, අයං පුරෙපඤ්හො නාම. යාය පන පුච්ඡාය විස්සජ්ජනෙ ද්වීහිපි පදෙහි ගහිතක්ඛන්ධානං උප්පාදො වා නිරොධො වා ලබ්භති, අයං පච්ඡාපඤ්හො නාම. යාය පන පුච්ඡාය විස්සජ්ජනෙ එකෙනාපි පදෙන ගහිතක්ඛන්ධස්ස ද්වීහිපි පදෙහි ගහිතක්ඛන්ධානං උප්පාදො වා නිරොධො වා ලබ්භති, අයං පරිපුණ්ණපඤ්හො නාම. යාය පන පුච්ඡාය විස්සජ්ජනෙ පටික්ඛෙපො වා පටිසෙධො වා ලබ්භති, අයං මොඝපඤ්හො නාම. යස්මා පනෙස අදස්සියමානො න සක්කා ජානිතුං, තස්මා තං දස්සයිස්සාම.

යත්‍ථ රූපක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජති තත්‍ථ වෙදනාක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජතීති පුච්ඡාය තාව **උප්පජ්ජතීති** ඉමස්මිං විස්සජ්ජනෙ එකෙනෙව පදෙන ගහිතස්ස වෙදනාක්ඛන්ධස්ස උප්පාදො ලබ්භති, ඉති අයඤ්චෙව අඤ්ඤො ච එවරූපො පඤ්හො පුරෙපඤ්හොති වෙදිතබ්බො. **යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජිත්‍ථ තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජිත්‍ථාති** පුච්ඡාය පන **ආමන්තාති** ඉමස්මිං විස්සජ්ජනෙ ද්වීහි පදෙහි ගහිතානං රූපවෙදනාක්ඛන්ධානං යස්ස කස්සචි සත්තස්ස අතීතෙ උප්පාදො ලබ්භති. ඉති අයඤ්චෙව අඤ්ඤො ච එවරූපො පඤ්හො පච්ඡාපඤ්හොති වෙදිතබ්බො.

යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති, තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජතීති ඉමාය පන පඨමපුච්ඡාය **අසඤ්ඤසත්තං උපපජ්ජන්තානන්ති** ආදිකෙ ඉමස්මිං විස්සජ්ජනෙ **අසඤ්ඤසත්තං උපපජ්ජන්තානං තෙසං රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති නො ච තෙසං වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජතීති** ඉමස්මිං කොට්ඨාසෙ එකෙනෙව පදෙන ගහිතස්ස රූපක්ඛන්ධස්සපි උප්පාදො ලබ්භති. **පඤ්චවොකාරං උපපජ්ජන්තානං තෙසං රූපක්ඛන්ධො ච උප්පජ්ජති වෙදනාක්ඛන්ධො ච උප්පජ්ජතීති** ඉමස්මිං කොට්ඨාසෙ ද්වීහිපි පදෙහි සඞ්ගහිතානං රූපවෙදනාක්ඛන්ධානම්පි උප්පාදො ලබ්භති. ඉති අයඤ්චෙව අඤ්ඤො ච එවරූපො පඤ්හො පරිපුණ්ණපඤ්හොති වෙදිතබ්බො. පුරෙපච්ඡාපඤ්හොතිපි එතස්සෙව නාමං.

එතස්ස හි විස්සජ්ජනෙ පුරිමකොට්ඨාසෙ එකෙන පදෙන සඞ්ගහිතස්ස රූපක්ඛන්ධස්සෙව උප්පාදො දස්සිතො. දුතියකොට්ඨාසෙ ද්වීහි පදෙහි සඞ්ගහිතානං රූපවෙදනාක්ඛන්ධානං ඉමිනායෙව ච[1] ලක්ඛණෙන[2] යත්‍ථ එකෙන පදෙන සඞ්ගහිතස්ස ඛන්ධස්ස උප්පාදො වා නිරොධො වා ලබ්භති, සො පුරෙපඤ්හොති වුත්තො. යත්‍ථ ද්වීහිපි[3] පදෙහි සඞ්ගහිතානං ඛන්ධානං උප්පාදො වා නිරොධො වා ලබ්භති, සො පච්ඡාපඤ්හොති වුත්තො. **යස්ස රූපක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජිත්‍ථ තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජිත්‍ථාති** ඉමාය පන පුච්ඡාය **නත්‍ථීති** ඉමස්මිං

1, සයා. ඉමිනානයෙනව. 2, සයා. ලක්ඛණෙනාව, 3, සයා, ද්විහිපි.

විස්සජ්ජනෙ පටික්ඛෙපො ලබ්භති. **යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති, තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො නිරුජ්ඣතීති** පුච්ඡාය **නොති** ඉමස්මිං විස්සජ්ජනෙ පටිලොමො ලබ්භති. තස්මා අයඤ්චෙව දුවිධො අඤ්ඤො ච එවරූපො පඤ්හො මොඝපඤ්හොති වෙදිතබ්බො. තුච්ඡපඤ්හොතිපි[1] වුච්චති. එවං තාව චත්තාරො පඤ්හා වෙදිතබ්බා.

පාළිගතියා විස්සජ්ජනං, පටිවචනවිස්සජ්ජනං, සරූපදස්සනෙන විස්සජ්ජනං, පටික්ඛෙපෙන විස්සජ්ජනං, පටිසෙධෙන විස්සජ්ජනන්ති ඉමානි පන පඤ්ච විස්සජ්ජනානි නාම. තත්ථ යං විස්සජ්ජනං පාළිපදමෙව හුත්වා අත්ථං විස්සජ්ජෙති, ඉදං පාළිගතියා විස්සජ්ජනං නාම. තං පුරෙපඤ්හෙ ලබ්භති. **යත්ථ රූපක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජතීති තත්ථ වෙදනාක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජතීති**[2] පඤ්හෙ **උප්පජ්ජතීති** ඉදං විස්සජ්ජනං පාළිපදමෙව හුත්වා අත්ථං විස්සජ්ජයමානං ගතං, තස්මා එවරූපෙසු ඨානෙසු පාළිගතියා විස්සජ්ජනං වෙදිතබ්බං.

යං පන විස්සජ්ජනං පටිවචනභාවෙන අත්ථං විස්සජ්ජෙති, ඉදං පටිවචනවිස්සජ්ජනං නාම. තං පච්ඡාපඤ්හෙ ලබ්භති. **යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජිත්ථ තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජිත්ථාති** හි පඤ්හෙ **ආමන්තාති** ඉදං විස්සජ්ජනං පටිවචනවසෙනෙව[3] අත්ථං විස්සජ්ජයමානං ගතං, තස්මා එවරූපෙසු ඨානෙසු පටිවචනවිස්සජ්ජනං වෙදිතබ්බං. යං විස්සජ්ජනං සරූපෙන දස්සෙත්වා අත්ථං විස්සජ්ජෙති, ඉදං සරූපදස්සනෙන විස්සජ්ජනං නාම. තං පරිපුණ්ණපඤ්හෙ ලබ්භති. **යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජතීති** පඤ්හෙ හි **අසඤ්ඤසත්තානං උපපජ්ජන්තානන්ති** ඉදං විස්සජ්ජනං ඉමෙසං රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති, නො ච වෙදනාක්ඛන්ධො, ඉමෙසං රූපක්ඛන්ධො ච උප්පජ්ජති, වෙදනාක්ඛන්ධො චාති සරූපදස්සනෙනෙව අත්ථං විස්සජ්ජයමානං ගතං, තස්මා එවරූපෙසු ඨානෙසු සරූපදස්සනෙන විස්සජ්ජනං වෙදිතබ්බං.

යං පන විස්සජ්ජනං තථාරූපස්ස අත්ථස්සාභාවතො අත්ථපටික්ඛෙපෙන පඤ්හං විස්සජ්ජෙති, ඉදං පටික්ඛෙපෙන විස්සජ්ජනං නාම. යං තථාරූපස්ස අත්ථස්ස එකක්ඛණෙ අලාභතො අත්ථපටිසෙධනෙන පඤ්හං විස්සජ්ජෙති, ඉදං පටිසෙධනෙන විස්සජ්ජනං නාම. තං මොඝපඤ්හෙ ලබ්භති. **යස්ස රූපක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජිත්ථ තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජිත්ථාති** හි පඤ්හෙ **නත්ථීති** ඉදං විස්සජ්ජනං එවරූපො නාම සත්තො නත්ථීති අත්ථපටික්ඛෙපෙන පඤ්හං විස්සජ්ජයමානං ගතං, තස්මා එවරූපෙසු ඨානෙසු පටික්ඛෙපෙන විස්සජ්ජනං වෙදිතබ්බං.

---

1. සයා. ඡෙදතුච්ඡපඤ්හාතිපි. 2. ම. නුප්පජ්ජතීතිහි.
3. සයා. පටිවචනභාව වසෙනෙව.

යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො නිරුජ්ඣතීති පඤ්හෙ පන නොති ඉදං විස්සජ්ජනං එකස්මිං පටිසන්ධික්ඛණෙ උප්පාදෙන සද්ධිං නිරොධො නාම න ලබ්භතීති අත්ථපටිසෙධනෙන පඤ්හං විස්සජ්ජයමානං ගතං, තස්මා එවරූපෙසු ඨානෙසු පටිසෙධනෙන විස්සජ්ජනං වෙදිතබ්බං.

ඉදානි ඉමෙ චත්තාරො පඤ්හා ඉමානි ච පඤ්ච විස්සජ්ජනානි යෙසු සත්තවීසතියා ඨානෙසු පක්ඛිපිතබ්බානි, තානි එවං වෙදිතබ්බානි: අසඤ්ඤසත්තං උපපජ්ජන්තානන්ති එකං ඨානං, අසඤ්ඤසත්තෙ තත්ථාති එකං, අසඤ්ඤසත්තානන්ති එකං, අසඤ්ඤසත්තා චවන්තානන්ති එකං, අරූපං උපපජ්ජන්තානන්ති එකං, අරූපෙ තත්ථාති එකං, අරූපානන්ති එකං, අරූපා චවන්තානන්ති එකං, අරූපෙ පච්ඡිමභවිකානන්ති එකං, අරූපෙ පරිනිබ්බායන්තානන්ති එකං, යෙ ච අරූපං උපපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායිස්සන්තීති එකං, පඤ්චවොකාරං උපපජ්ජන්තානන්ති එකං, පඤ්චවොකාරෙ තත්ථාති එකං, පඤ්චවොකාරානන්ති එකං, පඤ්චවොකාරා චවන්තානන්ති එකං, පඤ්චවොකාරෙ පච්ඡිමභවිකානන්ති එකං, පඤ්චවොකාරෙ පරිනිබ්බායන්තානන්ති එකං, සුද්ධාවාසං උපපජ්ජන්තානන්ති එකං, සුද්ධාවාසෙ තත්ථාති එකං, සුද්ධාවාසානන්ති එකං, සුද්ධාවාසෙ පරිනිබ්බායන්තානන්ති එකං, සබ්බෙසං උපපජ්ජන්තානන්ති එකං, සබ්බෙසං චවන්තානන්ති එකං, සබ්බසාධාරණවසෙන පච්ඡිමභවිකානන්ති එකං, පරිනිබ්බායන්තානන්ති එකං, චතුවොකාරං පඤ්චවොකාරං උපපජ්ජන්තානන්ති එකං, චවන්තානන්ති එකං, එවං ඉමෙසං චතුන්නං පඤ්හානං ඉමානි පඤ්ච විස්සජ්ජනානි ඉමෙසු සත්තවීසතියා ඨානෙසු පක්ඛිපිත්වා ඉමස්මිං පවත්තිමහාවාරෙ අත්ථවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො. එවං විදිත්වා හි පඤ්හං විස්සජ්ජෙන්තෙන සුවිසජ්ජිතො හොති, අත්ථඤ්ච විනිච්ඡයන්තෙන සුවිනිච්ඡිතො හොති.

තත්ථායං නයො: **යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජතීති** යස්ස පුග්ගලස්ස උප්පාදක්ඛණසමඞ්ගිතාය රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති, **තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජතීති** වෙදනාක්ඛන්ධොපි තස්ස තස්මිඤ්ඤෙව ඛණෙ උප්පජ්ජතීති පුච්ඡති. **අසඤ්ඤසත්තං උපපජ්ජන්තානන්ති** අචිත්තකපටිසන්ධිවසෙන අසඤ්ඤසත්තභවං උපපජ්ජන්තානං. **තෙසං රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජතීති** තෙසං එකන්තෙන රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජතියෙව. පවත්තෙ පන තත්ථ උප්පන්නානං රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජතිපි නිරුජ්ඣතිපි, තස්මා 'අසඤ්ඤසත්තාන'න්ති අවත්වා **අසඤ්ඤසත්තං උපපජ්ජන්තානන්ති** වුත්තං. **නො ච තෙසං වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජතීති** අචිත්තකත්තා පන තෙසං වෙදනාක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජතෙව. ඉදං සත්තවීසතියා ඨානෙසු පඨමෙ ඨානෙ පරිපුණ්ණපඤ්හස්ස පුරිමකොට්ඨාසෙ සරූපදස්සනෙන විස්සජ්ජනං.

පඤ්චවොකාරං උපපජ්ජන්තානන්ති රූපාරූපමිස්සකපටිසන්ධිවසෙන පඤ්චවොකාරභවං උපපජ්ජන්තානං. **තෙසං රූපක්ඛන්ධො ච උප්පජ්ජති වෙදනාක්ඛන්ධො චාති** තෙසං එකන්තෙන රූපවෙද

නාක්ඛන්ධසඞ්ඛාතා[1] ද්වෙපි ඛන්ධා උප්පජ්ජන්තියෙව. පවත්තෙ පන තත්ථ උප්පන්නානං තෙ ඛන්ධා උප්පජ්ජන්තිපි නිරුජ්ඣන්තිපි, තස්මා 'පඤ්චවොකාරාන'න්ති අවත්වා **පඤ්චවොකාරං උප්පජ්ජන්තාන**න්ති වුත්තං. ඉදං **පඤ්චවොකාරං උප්පජ්ජන්තාන**න්ති ඨානෙ පරිපුණ්ණපඤ්හස්ස පච්ඡිමකොට්ඨාසෙ සරූපදස්සනෙන විස්සජ්ජනං. ඉමිනා උපායෙන සබ්බානි විස්සජ්ජනානි වෙදිතබ්බානි. ඉදං පනෙත්ථ උප්පාදනිරොධෙසු නියමලක්ඛණං. සකලෙපි හි ඉමස්මිං ඛන්ධයමකෙ තත්ථ තත්ථ උප්පන්නානං පවත්තෙ යාව මරණා ඛන්ධානං අපරියන්තෙසු උප්පාදනිරොධෙසු විජ්ජමානෙසුපි ලහුපරිවත්තනානං ධම්මානං විනිබ්භොගං කත්වා උප්පාදනිරොධෙ දස්සෙතුං න සුකරන්ති පවත්තියං උප්පාදනිරොධෙ අනාමසිත්වා අභිනවං විපාකවට්ටං නිප්ඵාදයමානෙන නානාකම්මෙන නිබ්බත්තානං පටිසන්ධිඛන්ධානං උප්පාදං දස්සෙතුං සුඛන්ති පටිසන්ධිකාලෙ[2] උප්පාදවසෙනෙව උප්පාදවාරො කථිතො. උප්පන්නස්ස පන විපාකවට්ටස්ස පරියොසානෙන නිරොධං දස්සෙතුං සුඛන්ති මරණකාලෙ නිරොධවසෙන නිරොධවාරො කථිතො. කිං පනෙත්ථ පවත්තියං උප්පාදනිරොධානං අනාමට්ඨභාවෙ[3] පමාණන්ති? පාළියෙව. පාළියඤ්හි විසෙසෙන උප්පාදවාරස්ස අනාගතකාලවාරෙ **පච්ඡිමභවිකානං තෙසං රූපක්ඛන්ධො ච නුප්පජ්ජිස්සති වෙදනාක්ඛන්ධො ච නුප්පජ්ජිස්සතී**ති අයං පාළි අතිපමාණමෙව. පච්ඡිමභවිකානඤ්හි පවත්තෙ රූපාරූපධම්මානං උප්පජ්ජිතුං යුත්තභාවෙ සතිපි රූපක්ඛන්ධො ච නුප්පජ්ජිස්සති වෙදනාක්ඛන්ධො ච නුප්පජ්ජිස්සතීති සන්නිට්ඨානං කත්වා වුත්තභාවෙන පවත්තෙ උප්පාදො න ගහිතොති වෙදිතබ්බො. **සුද්ධාවාසෙ පරිනිබ්බන්තානං තෙසං තත්ථ සඤ්ඤාක්ඛන්ධො න නිරුජ්ඣිත්ථ, නො ච තෙසං තත්ථ වෙදනාක්ඛන්ධො න නිරුජ්ඣතී**ති අයං පන පාළි පවත්තෙ නිරොධස්ස අනාමට්ඨභාවෙ අතිවිය පමාණං. සුද්ධාවාසෙ පරිනිබ්බායන්තානඤ්හි චුතිචිත්තස්ස භඞ්ගක්ඛණෙ ඨිතානං පටිසන්ධිතො පට්ඨාය පවත්තෙ උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධසඤ්ඤාක්ඛන්ධානං ගණනපථො නත්ථි. එවං සන්තෙපි තෙසං තත්ථ[4] සඤ්ඤාක්ඛන්ධො න නිරුජ්ඣිත්ථාති සන්නිට්ඨානං කත්වා වුත්තභාවෙන පවත්තෙ නිරොධො න ගහිතොති වෙදිතබ්බො.

එවමෙත්ථ උප්පාදනිරොධෙසු නියමලක්ඛණං විදිත්වා පටිසන්ධිඋප්පාදමෙව චුතිනිරොධමෙව ච ගහෙත්වා තෙසු තෙසු ඨානෙසු ආගතානං විස්සජ්ජනානං අත්ථවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො. සො පන සක්කා ආදිවිස්සජ්ජනෙ වුත්තනයෙන සබ්බත්ථ විදිතුන්ති විස්සජ්ජනපටිපාටියා න විත්ථාරිතො. ඉමිනා පන එවං දින්නනයෙන යො එතෙසං අත්ථවිනිච්ඡයං ජානිතුං න සක්කොති, තෙන ආචරියෙ පයිරුපාසිත්වා සාධුකං සුත්වා විජානිතබ්බො.

---

1. ස්‍යා. රූපවෙදනා සඞ්ඛාතා.
2. ම. පටිසන්ධි.
3. ස්‍යා. අනාමට්ඨභාවෙ.
4. ම තස්ස.

උප්පාදස්ස නිරොධස්ස උභින්නඤ්චාපි එකතො,
නයස්ස අනුලොමස්ස පටිලොමනයස්ස ච.

වසෙන යානි ඛන්ධෙසු යමකානි ච පඤ්චසු,
පුග්ගලං අථ ඔකාසං පුග්ගලොකාසමෙව ච.

ආමසිත්වා පවත්තෙසු ඨානෙසු[1] කථයී ජිනො,
තෙසං පාළිවවත්ථානං දස්සිතුං අනුපුබ්බතො.

විනිච්ඡයත්ථං අත්ථස්ස පඤ්හාවිස්සජ්ජනානි ච,
විස්සජ්ජනානං ඨානානි යානි තානි ච සබ්බසො,
දස්සෙත්වා එකපඤ්හස්මිං යොජනාපි පකාසිතා.

විත්ථාරෙන ගතෙ එත්ථ පඤ්හාවිස්සජ්ජනක්කමෙ,[2]
අත්ථං වණ්ණයතා කාතුං කිංනු සක්කා ඉතො පරං,
නයෙන ඉමිනා තස්මා අත්ථං ජානන්තු පණ්ඩිතාති.

පවත්තිමහාවාරවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

තදනන්තරෙ[3] පරිඤ්ඤාවාරෙපි ඡළෙව කාලභෙදා. අනුලොමපටි-මතො ද්වෙයෙව නයා. පුග්ගලවාරෙ, ඔකාසවාරෙ, පුග්ගලොකාස-වාරෙති ඉමෙසු පන තීසු පුග්ගලවාරොව ලබ්භති, න ඉතරෙ ද්වෙ. කිං කාරණා.? සදිසවිස්සජ්ජනතාය. යො හි කොචි පුග්ගලො යත්ථ කත්ථචි ඨානෙ රූපක්ඛන්ධඤ්ඤෙව පරිජානාති, වෙදනාක්ඛන්ධම්පි පරි-ජානාතියෙව. වෙදනාක්ඛන්ධඤ්ඤෙව පරිජානාති රූපක්ඛන්ධම්පි පරිජානාතියෙව. රූපක්ඛන්ධඤ්ඤෙව න පරිජානාති, වෙදනාක්ඛන්ධම්පි න පරිජානාතියෙව. වෙදනාක්ඛන්ධඤ්ඤෙව න පරිජානාති, රූපක්ඛන්ධම්පි න පරිජානාතියෙව. තස්මා තෙසුපි **යත්ථ රූපක්ඛන්ධං පරිජානාති තත්ථ වෙදනාක්ඛන්ධං පරිජානාතීති** ආදිවසෙන පුච්ඡං කත්වා **ආමන්තා** තෙව විස්සජ්ජනං කාතබ්බං සියාති සදිසවිස්සජ්ජනතාය තෙ ඉධ න ලබ්භන්තීති වෙදිතබ්බා.

අථවා පරිඤ්ඤාකිච්චං නාම පුග්ගලස්සෙව හොති, නො ඔකාසස්ස, පුග්ගලොව පරිජානිතුං සමත්ථො, නො ඔකාසොති පුග්ගලවාරො වෙත්ථ ගහිතො, න ඔකාසවාරො. තස්ස පන අග්ගහිතත්තා තදනන්තරො පුග්ගලොකාසවාරො ලබ්භමානොපි න ගහිතො. යො පනෙස පුග්ගලවාරො[4] ගහිතො, තත්ථ පච්චුප්පන්නකාලෙ[5] රූපක්ඛන්ධ-මූලකානි චත්තාරි, වෙදනාක්ඛන්ධමූලකානි තීණි, සඤ්ඤාක්ඛන්ධ-මූලකානි ද්වෙ, සඞ්ඛාරක්ඛන්ධමූලකං එකන්ති හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව අනුලොමනයෙ අග්ගහිතග්ගහණෙන දස යමකානි. පටිලොමනයෙ

---

1. සයා. වාරෙසු.
2 සයා. විස්සජ්ජනාක්කමො.
3. සයා. තදනන්තරං.
4. සයා. පච්චුප්පන්නකාලෙ පුග්ගලවාරෙ.
5. සයා. තත්ථ.

දසානි වීසති. තථා සෙසෙසුපි එකෙකස්මිං කාලෙ වීසති වීසති කත්වා ඡසු කාලෙසු වීසං යමකසතං, චත්තාරීසානි ද්වෙ පුච්ඡාසතානි, අසීත්‍යාධිකානි චත්තාරි අත්ථසතානි ච හොන්තීති ඉදමෙත්ථ පාළිවවත්ථානං.

අත්ථවිනිච්ඡයෙ පනෙත්ථ අතීතානාගතපච්චුප්පන්නසඞ්ඛාතා තයො අද්ධා පවත්තිවාරෙ විය චුතිපටිසන්ධිවසෙන න ලබ්භන්ති. පවත්තෙ චිත්තක්ඛණවසෙනෙව ලබ්භන්ති. තෙනෙවෙත්ථ **යො රූපක්ඛන්ධං පරිජානාති, සො වෙදනාක්ඛන්ධං පරිජානාතීති** ආදීසු පුච්ඡාසු **ආමන්තා**තිවිස්සජ්ජනං කතං. ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණස්මිඤ්හි නිබ්බානාරම්මණෙන චිත්තෙන පඤ්චසු ඛන්ධෙසු පරිඤ්ඤාකිච්චනිබ්බත්තියා යංකිඤ්චි එකං ඛන්ධං පරිජානන්තො ඉතරම්පි පරිජානාතීති වුච්චති. එවමෙත්ථ **පරිජානාතීති** පඤ්හෙසු අනුලොමනයෙ පරිඤ්ඤාකිච්චස්ස මත්ථකප්පත්තං අග්ගමග්ගසමඞ්ගිං සන්ධාය **ආමන්තාති** වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. පටිලොමනයෙ පන **න පරිජානාතීති** පඤ්හෙසු පුථුජ්ජනාදයො සන්ධාය **ආමන්තා**ති වුත්තං. **පරිජානිත්ථාති** ඉමස්මිං පන අතීතකාලවාරෙ මග්ගානන්තරඵලෙ ඨිතොපි පරිඤ්ඤාකිච්චස්ස නිට්ඨිතත්තා පරිජානිත්ථෙව නාම. **යො රූපක්ඛන්ධං පරිජානාති සො වෙදනාක්ඛන්ධං පරිජානිත්ථාති** පඤ්හෙන අග්ගමග්ගසමඞ්ගිං පුච්ඡති. යස්මා පනෙස ඛන්ධපඤ්චකං පරිජානාතියෙව නාම, න තාව නිට්ඨිතපරිඤ්ඤාකිච්චො, තස්මා **නොති** පටිසෙධො කතො. දුතියපඤ්හෙ පන **පරිජානිත්ථාති** අරහන්තං පුච්ඡති. යස්මා පනෙසො නිට්ඨිතපරිඤ්ඤාකිච්චො, නත්ථි තස්ස පරිඤ්ඤෙය්‍යං නාම, තස්මා **නොති** පටිසෙධො කතො. පටිලොමනයවිස්සජ්ජනෙ පනෙත්ථ **අරහා රූපක්ඛන්ධං න පරිජානාතීති** අරහතො පරිඤ්ඤාය අභාවෙන වුත්තං. **අග්ගමග්ගසමඞ්ගී වෙදනාක්ඛන්ධං න පරිජානිත්ථාති** අරහත්තමග්ගට්ඨස්ස අනිට්ඨිතපරිඤ්ඤාකිච්චතාය වුත්තං. න කෙවලඤ්ච වෙදනාක්ඛන්ධමෙව, එකධම්මම්පි සො න පරිජානිත්ථෙව. ඉදං පන පුච්ඡාවසෙන වුත්තං. **නො ච රූපක්ඛන්ධන්ති** ඉදම්පි පුච්ඡාවසෙනෙව වුත්තං. අඤ්ඤම්පි පන සො ඛන්ධං පරිජානාති. **යො රූපක්ඛන්ධං පරිජානාති, සො වෙදනාක්ඛන්ධං පරිජානිස්සතීති** එත්ථ යස්මා මග්ගට්ඨපුග්ගලො එකචිත්තක්ඛණිකො, තස්මා සො පරිජානිස්සතීති සඞ්ඛ්‍යං න ගච්ඡති. තෙන වුත්තං **නොති**. **යො රූපක්ඛන්ධඤ්ච න පරිජානිත්ථාති** පුච්ඡාසභාගෙන වුත්තං, න පරිජානිංසූති පනෙත්ථ අත්ථො. ඉමිනා උපායෙන සබ්බත්ථ අත්ථවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බොති.

පරිඤ්ඤාවාරො
නිට්ඨිතො.

ඛන්ධයමකවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

ඉදානි මූලයමකෙ දෙසිතෙයෙව කුසලාදිධම්මෙ ආයතනවසෙනාපි සඞ්ගණ්හිත්වා ඛන්ධයමකානන්තරං දෙසිතස්ස ආයතනයමකස්ස වණ්ණනා හොති. තත්ථ ඛන්ධයමකෙ වුත්තනයෙනෙව පාළිවවත්ථානං වෙදිතබ්බං. යථෙව හි තත්ථ පණ්ණත්තිවාරො, පවත්තිවාරො, පරිඤ්ඤාවාරොති තයො මහාවාරා හොන්ති, තථා ඉධාපි. වචනත්ථොපි තෙසං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉධාපි ච පණ්ණත්තිවාරො උද්දෙසනිද්දෙසවසෙන ද්විධා වවත්ථිතො. ඉතරෙ නිද්දෙසවසෙනෙව. තස්මා එත්ථ **ද්වාදසායතනානී**ති පදං ආදිං කත්වා යාව **නායතනා න මනො**ති තාව පණ්ණත්තිවාරස්ස උද්දෙසවාරො වෙදිතබ්බො. තත්ථ **ද්වාදසායතනානී**ති අයං යමකවසෙන පුච්ඡිතබ්බානං ආයතනානං උද්දෙසො. **චක්ඛායතනං**-පෙ-**ධම්මායතන**න්ති තෙසඤ්ඤෙව පභෙදතො නාමවවත්ථානං. යමකවසෙන පුච්ඡාසුඛත්ථඤ්චෙත්ථ පඨමං පටිපාටියා අජ්ඣත්තරූපායතනානි වුත්තානි. පච්ඡා බාහිරරූපායතනානි. පරියොසානෙ මනායතනධම්මායතනානි. යථා පන හෙට්ඨා ඛන්ධවසෙන එවමිධ ඉමෙසං ආයතනානං වසෙන පදසොධනවාරො, පදසොධනමූලචක්කවාරො, සුද්ධායතනවාරො, සුද්ධායතනමූලචක්කවාරොති චත්තාරොව නයවාරා හොන්ති. එකෙකො චෙත්ථ අනුලොම-පටිලොමවසෙන දුවිධොයෙව. තෙසමත්ථො තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

යථා පන ඛන්ධයමකෙ පදසොධනවාරස්ස අනුලොමවාරෙ **රූපං රූපක්ඛන්ධො රූපක්ඛන්ධො රූප**න්ති ආදීනි පඤ්ච යමකානි, තථා ඉධ **චක්ඛු චක්ඛායතනං, චක්ඛායතනං චක්ඛූ**ති ආදීනි ද්වාදස. පටිලොමවාරෙපි **න චක්ඛු න චක්ඛායතනං. න චක්ඛායතනං න චක්ඛූ**ති ආදීනි ද්වාදස, පදසොධනමූලචක්කවාරස්ස පනෙත්ථ අනුලොමවාරෙ එකෙකායතනමූලකානි එකාදස එකාදස කත්වා ද්වත්තිංසසතං යමකානි. පටිලොමවාරෙපි ද්වත්තිංසසතමෙව. සුද්ධායතනවාරස්සාපි අනුලොමවාරෙ ද්වාදස, පටිලොමවාරෙ ද්වාදස, සුද්ධායතනමූලචක්කවාරස්සාපි අනුලොමවාරෙ එකෙකායතනමූලකානි එකාදස එකාදස කත්වා ද්වත්තිංසසතං යමකානි. පටිලොමවාරෙපි ද්වත්තිංසසතමෙවාති එවමිධ ඡ සත්තතාධිකෙහි පඤ්චහි යමකසතෙහි ද්විපඤ්ඤාසාධිකෙහි එකාදසහි පුච්ඡාසතෙහි චතුරාධිකෙහි තෙවීසාය අත්ථසතෙහි ච පටිමණ්ඩිතො පණ්ණත්තිවාරස්ස උද්දෙසවාරො වෙදිතබ්බො. නිද්දෙසවාරෙ පනස්ස හෙට්ඨා ඛන්ධයමකස්ස පණ්ණත්තිවාරනිද්දෙසෙ වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො, අඤ්ඤත්‍ර විසෙසා. තත්‍රායං විසෙසො, **දිබ්බචක්ඛූ**ති දුතියවිජ්ජාඤාණං. **පඤ්ඤාචක්ඛූ**ති තතියවිජ්ජාඤාණං. **දිබ්බසොත**න්ති දුතියඅභිඤ්ඤාඤාණං. **තණ්හාසොත**න්ති තණ්හාව. **අවසෙසා කායා**ති නාමකායො, රූපකායො, හත්ථිකායො, අස්සකායොති එවමාදි. **අවසෙසං රූප**න්ති රූපායතනතො සෙසං භූතුපාදාය රූපඤ්චෙව පියරූපසාතරූපඤ්ච. **සීලගන්ධො**ති ආදීනි වායතනවෙඨන

සීලාදීනංයෙව නාමානි. **අක්ඛරසොති** ආදීනිපි සාදූමධුරවෙඨන අත්ථාදීනඤ්ඤෙව නාමානි. **අවසෙසො ධම්මොති** පරියත්තිධම්මාදි අනෙකප්පභෙදෙති අයමෙත්ථ විසෙසො.

ඉධාපි ච පවත්තිවාරස්ස උප්පාදවාරාදීසු තීසු අන්තරවාරෙසු එකෙකස්මිං ඡළෙව කාලභෙදා. තෙසං එකෙකස්මිං කාලෙ පුග්ගලවාරාදයො තයො වාරා. තෙ සබ්බෙපි අනුලොමපටිලොමනයවසෙන දුවිධාව හොන්ති. තත්ථ පච්චුප්පන්නකාලෙ පුග්ගලවාරස්ස අනුලොමනයෙ යථා ඛන්ධයමකෙ රූපක්ඛන්ධමූලකානි චත්තාරි, වෙදනාක්ඛන්ධමූලකානි තීණි, සඤ්ඤාක්ඛන්ධමූලකානි ද්වෙ, සඞ්ඛාරක්ඛන්ධමූලකං එකන්ති අග්ගහිතග්ගහණෙන දස යමකානි හොන්ති, එවං "යස්ස චක්ඛායතනං උප්පජ්ජති තස්ස සොතායතනං උප්පජ්ජති, යස්ස වා පන සොතායතනං උප්පජ්ජති තස්ස චක්ඛායතනං උප්පජ්ජති, යස්ස චක්ඛායතනං උප්පජ්ජති තස්ස ඝානායතනං, ජිව්හායතනං, කායායතනං, රූපායතනං, සද්දායතනං, ගන්ධායතනං, රසායතනං, ඵොට්ඨබ්බායතනං, මනායතනං, ධම්මායතනං උප්පජ්ජති, යස්සවා පන ධම්මායතනං උප්පජ්ජති තස්ස චක්ඛායතනං උප්පජ්ජතී"ති එවං චක්ඛායතනමූලකානි එකාදස, "යස්ස සොතායතනං උප්පජ්ජති තස්ස ඝානායතනං උප්පජ්ජතී"ති ආදිනා නයෙන සොතායතනමූලකානි දස, ඝානායතනමූලකානි නව, ජිව්හායතනමූලකානි අට්ඨ, කායායතනමූලකානි සත්ත, රූපායතනමූලකානි ඡ, සද්දායතනමූලකානි පඤ්ච, ගන්ධායතනමූලකානි චත්තාරි, රසායතනමූලකානි තීණි, ඵොට්ඨබ්බායතනමූලකානි ද්වෙ, මනායතනමූලකං එකන්ති අග්ගහිතග්ගහණෙන ඡසට්ඨියමකානි හොන්ති. තත්ථ චක්ඛායතනමූලකෙසු එකාදසසු යස්ස චක්ඛායතනං උප්පජ්ජති තස්ස සොතායතනං, ඝානායතනං, රූපායතනං, මනායතනං, ධම්මායතනං උප්පජ්ජතීති ඉමානි පඤ්චෙව **විස්සජ්ජිතානි.**

තෙසු පඨමං විස්සජ්ජෙතබ්බං තාව විස්සජ්ජිතං. දුතියං කිඤ්චාපි පඨමෙන සදිසවිස්සජ්ජනං. චක්ඛුසොතායතනානං පවත්තිට්ඨානෙ පන ඝානායතනස්ස න එකන්තෙන පවත්තිතො කථං නුඛො එතං විස්සජ්ජෙතබ්බන්ති විමතිනිවාරණත්ථං විස්සජ්ජිතං. රූපායතනමනායතනධම්මායතනෙහි සද්ධිං තීණි යමකානි අසදිසවිස්සජ්ජනත්තා විස්සජ්ජිතානි. සෙසෙසු ජිව්හායතනකායායතනෙහි තාව සද්ධිං ද්වෙ යමකානි පුරිමෙහි චීහි සද්ධිං සදිසවිස්සජ්ජනානි. සද්දායතනස්ස පටිසන්ධික්ඛණෙ අනුප්පත්තිතො තෙන සද්ධිං යමකස්ස විස්සජ්ජනමෙව නත්ථි. ගන්ධරසඵොට්ඨබ්බායතනෙහිපි සද්ධිං තීණි යමකානි පුරිමෙහි චීහි[1] සදිසවිස්සජ්ජනානෙව හොන්තීති තානිපි ලහුභාවත්ථං සඞ්ඛිත්තානි. සොතායතනමූලකෙසු යං ලබ්භති, තං පුරිමෙහි සදිසවිස්සජ්ජනමෙවාති එකම්පි පාළිං නාරූළ්හං. ඝානායතන

1. සයා. චීහි සඞිං.

මූලකෙසු රූපායතනෙන සද්ධිං එකං, මනායතනධම්මායතනෙහි සද්ධිං ද්වෙති තීණි[1] යමකානි පාළිං ආරූළ්හානි. සෙසානි ඝානායතනයමකෙන[2] සදිසවිස්සජ්ජනත්තා නාරූළ්හානි. තථා ජිව්හායතනකායායතනමූලකානි. රූපායතනමූලකෙසු මනායතනධම්මායතනෙහි සද්ධිං ද්වෙයෙව විස්සජ්ජිතානි. ගන්ධරසඵොට්ඨබ්බෙහි පන සද්ධිං තීණි රූපායතනමනායතනෙහි සද්ධිං සදිසවිස්සජ්ජනානි. යථෙව හෙට්ඨා[3] "සරූපකානං අවිතක්කාන"න්ති ආදි වුත්තං, තථා ඉධාපි සරූපකානං අගන්ධකානං අරසකානං අඵොට්ඨබ්බකානන්ති යොජනා වෙදිතබ්බා.

ගන්ධාදීනි චෙත්ථ ආයතනභූතානෙව අධිප්පෙතානි. තස්මා **සරූපකානං සගන්ධායතනාන**න්ති[4] ආයතනවසෙනෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. සද්දායතනමූලකානි අත්ථාභාවතො පාළිං නාරූළ්හානෙව. ගන්ධරසඵොට්ඨබ්බමූලකානි චත්තාරි තීණි ද්වෙ ච හෙට්ඨිමෙහි සදිසවිස්සජ්ජනත්තා පාළිං නාරූළ්හානි. මනායතනමූලකං විස්සජ්ජිතමෙවාති එවමෙතානි පච්චුප්පන්නකාලෙ පුග්ගලවාරස්ස අනුලොමනයෙ[5] කතිපයයමකවිස්සජ්ජනෙනෙව ඡ සට්ඨියමකානි විස්සජ්ජිතානි නාම හොන්තීති වෙදිතබ්බානි. යථා ච පුග්ගලවාරෙ, එවං ඔකාසවාරෙපි පුග්ගලොකාසවාරෙපි ඡ සට්ඨීති පච්චුප්පන්නකාලෙ තීසු වාරෙසු අනුලොමනයෙ අට්ඨනවුතිසතං යමකානි හොන්ති. යථා ච අනුලොමනයෙ, එවං පටිලොමනයෙපීති සබ්බානිපි පච්චුප්පන්නකාලෙ ඡන්නවුතාධිකානි තීණි යමකසතානි හොන්ති. තෙසු ද්වානවුතාධිකානි සත්තපුච්ඡාසතානි චතුරාසීතාධිකානි ච පණ්ණරස අත්ථසතානි හොන්තීති වෙදිතබ්බානි. එවං සෙසෙසුපි පඤ්චසු කාලභෙදෙසූති සබ්බානිපි ඡ සත්තතාධිකතෙවීසතියමකසතානි. තතො දිගුණා පුච්ඡා, තතො දිගුණා අත්ථාති ඉදමෙත්ථ උප්පාදවාරෙ පාළිවවත්ථානං. නිරොධවාරඋප්පාදනිරොධවාරෙසුපි එසෙව නයොති. සබ්බසම්පි පවත්තිවාරෙ අට්ඨවීසානි එකසත්තතියමකසතානි. තතො දිගුණා පුච්ඡා, තතො දිගුණා අත්ථා වෙදිතබ්බා.

පාළි පන මනායතනං ධම්මායතනඤ්ච එකසදිසං, නානං නත්ථි. උපරි පන වාරසඞ්ඛෙපො[6] හොතීති ආදීනි වත්වා තත්ථ තත්ථ සඞ්ඛිත්තා. තස්මා යං තත්ථ තත්ථ සඞ්ඛිත්තං, තං සබ්බං අසම්මුය්හන්තෙන සල්ලක්ඛෙතබ්බං.

අත්ථවිනිච්ඡයෙ පනෙත්ථ ඉදං නයමුඛං: **සචක්ඛුකානං අසොතකාන**න්ති අපායෙ ජාතිබධිරඔපපාතිකං සන්ධාය වුත්තං. සො හි සචක්ඛුකො අසොතකො හුත්වා උපපජ්ජති. යථාහ: "කාමධාතුයා උපපත්තික්ඛණෙ කස්සචි අපරානි දසායතනානි පාතුභවන්ති ඔපපාතිකානං පෙතානං ඔපපාතිකානං අසුරානං ඔපපාතිකානං

1. සං. එව තීණි.
2. සං. ඝානායතනයමකෙන සදිසං.
3. ම, හෙට්ඨා,
4. සං. සගන්ධායතනානන්ති.
5. ම. අනුලොමවාරෙ.
6. සං, වාරෙසඞ්ඛෙපං.

තිරච්ඡානගතානං ඔපපාතිකානං නෙරයිකානං ජච්චබධිරානං උපපත්තික්ඛණෙ දසායතනානි පාතුභවන්ති චක්ඛායතනං රූපඝාන ගන්ධජිව්හාරසකාය ඵොට්ඨබ්බායතනං මනායතනං ධම්මායතන"න්ති. **සචක්ඛුකානං සසොතකානන්**ති සුගතිදුග්ගතීසු පරිපුණ්ණායතනෙ ච ඔපපාතිකෙ රූපීබ්‍රහ්මාණො ච සන්ධාය වුත්තං. තෙ හි සචක්ඛුකා සසොතකා හුත්වා උපපජ්ජන්ති. යථාහ: "කාමධාතුයා උපපත්තික්ඛණෙ කස්සචි එකාදසායතනානි පාතුභවන්ති කාමාවචරානං දෙවානං පඨමකප්පිකානං මනුස්සානං ඔපපාතිකානං පෙතානං ඔපපාතිකානං අසුරානං ඔපපාතිකානං තිරච්ඡානගතානං ඔපපාතිකානං නෙරයිකානං පරිපුණ්ණායතනානං. රූපධාතුයා උපපත්තික්ඛණෙ පඤ්චායතනානි[1] පාතුභවන්ති චක්ඛායතනං රූපසොත මනායතනං ධම්මායතන"න්ති. **අඝානකානන්**ති බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදයො සන්ධාය වුත්තං. තෙ හි සචක්ඛුකා අඝානකා හුත්වා උපපජ්ජන්ති. කාමධාතුයං පන අඝානකො ඔපපාතිකො නත්ථි. යදි භවෙය්‍ය කස්සචි අට්ඨායතනානි පාතුභවන්තීති වදෙය්‍ය, යො ගබ්භසෙය්‍යකො[2] පන අඝානකො සියා. සො **සචක්ඛුකාන**න්ති වචනතො ඉධ අනධිප්පෙතො. **සචක්ඛුකානං අඝානකානන්**ති ජච්චබධිරම්පි පරිපුණ්ණායතනම්පි ඔපපාතිකං සන්ධායවුත්තං. **සඝානකානං අචක්ඛුකානන්**ති ජච්චන්ධම්පි ජච්චබධිරම්පි ඔපපාතිකං සන්ධාය වුත්තමෙව[3]. **සඝානකානං සචක්ඛුකානන්**ති පරිපුණ්ණායතනමෙව ඔපපාතිකං සන්ධාය වුත්තං.

සරූපකානං අචක්ඛුකානන්ති එත්ථ ජච්චන්ධජච්චබධිරඔපපාතිකෙසු අසඤ්ඤසත්තෙපි ගබ්භසෙය්‍යකොපි ලබ්භතියෙව. **සචිත්තකානං අචක්ඛුකානන්**ති එත්ථ හෙට්ඨා වුත්තෙසු ජච්චන්ධාදීසු තීසු සද්ධිං අරූපිනොපි ලබ්භන්ති. **අචක්ඛුකානන්**ති එත්ථ පුරිමපදෙ වුත්තෙසු චතූසු සද්ධිං අසඤ්ඤසත්තාපි ලබ්භන්ති. **සරූපකානං අඝානකානන්**ති එත්ථ ගබ්භසෙය්‍යකා ච අසඤ්ඤසත්තා ච සෙසරූපීබ්‍රහ්මානො ච ලබ්භන්ති. **සචිත්තකානං අඝානකානන්**ති එත්ථ ගබ්භසෙය්‍යකා ච රූපාරූපිබ්‍රහ්මානො ච ලබ්භන්ති. **අචිත්තකානං අරූපකානන්**ති පදෙසු පන එකවොකාරචතුවොකාරසත්තාව ලබ්භන්තීති ඉමිනා නයෙන සබ්බෙසු පුග්ගලවාරෙසු පුග්ගලවිභාගො වෙදිතබ්බො. ඔකාසවාරෙ **යත්ථ චක්ඛායතනන්**ති රූපීබ්‍රහ්මලොකං[4] පුච්ඡති. තෙනෙව **ආමන්තා**ති වුත්තං. තස්මිඤ්හි තලෙ නියමතො තානි ආයතනානි පටිසන්ධියං උපපජ්ජන්ති. ඉදමෙත්ථ නයමුඛං. ඉමිනා නයමුඛෙන සකලෙපි පවත්තිවාරෙ අත්ථො වෙදිතබ්බො. පරිඤ්ඤාවාරෙ ඛන්ධයමකෙ වුත්තනයො යෙවාති.

ආයතනයමකවණ්ණනා
සමත්තා.

---

1. සං. කතමානි පඤ්චායතනානි.
2. ම. ගබ්භසෙය්‍යකො.
3. සං. වුත්තමෙව.
4. සං. රූපීබ්‍රහ්මලොකෙ.

ඉදානි තෙසෙව මූලයමකෙ දෙසිතෙ කුසලාදිධම්මෙ ධාතුවසෙන සඞ්ගණ්හිත්වා ආයතනයමකානන්තරං දෙසිතස්ස ධාතුයමකස්ස වණ්ණනා හොති. තත්ථ ආයතනයමකෙ වුත්තනයෙනෙව පාළිවවත්ථානං වෙදිතබ්බං. ඉධාපි හි පණ්ණත්තිවාරාදයො තයො මහාවාරා අවසෙසා අන්තරවාරා ච සද්ධිං කාලප්පභෙදාදීහි ආයතනයමකෙ ආගතසදිසායෙව. ඉධාපි ච යමකපුච්ඡාසුඛත්ථං පටිපාටියා අජ්ඣත්තිකබාහිරරූපධාතුයොව වත්වා විඤ්ඤාණධාතුයො වුත්තා. ධාතූනං පන බහුත්තා ඉධ ආයතනයමකතො බහුතරානි යමකානි යමකාදිගුණා පුච්ඡා පුච්ඡාදිගුණා ච අත්ථා හොන්ති. තත්ථ චක්ඛුධාතුමූලකාදීසු යමකෙසු ලබ්භමානානං යමකානං අත්ථවිනිච්ඡයො ආයතනයමකෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. තංසදිසායෙව හෙත්ථ අත්ථගති. තෙනෙව කාරණෙන පාළිපි සඞ්ඛිත්තා. පරිඤ්ඤාවාරො පාකතිකොයෙවාති.

ධාතුයමකවණ්ණනා
සමත්තා.

ඉදානි තෙසෙව මූලයමකෙ දෙසිතෙ කුසලාදිධම්මෙ සච්චවසෙන සඞ්ගණ්හිත්වා ධාතුයමකානන්තරං දෙසිතස්ස සච්චයමකස්ස වණ්ණනා හොති. තත්ථාපි හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව පණ්ණත්තිවාරාදයො තයො මහාවාරා අන්තරවාරාදයො ච අවසෙසප්පභෙදා වෙදිතබ්බා. පණ්ණත්තිවාරෙ පනෙත්ථ චතුන්නං සච්චානං වසෙන පදසොධනවාරො, පදසොධනමූලචක්කවාරො, සුද්ධසච්චවාරො, සුද්ධසච්චමූලචක්කවාරොති ඉමෙසු චතූසු වාරෙසු යමකගණනා වෙදිතබ්බා. පණ්ණත්තිවාරනිද්දෙසෙ පන **අවසෙසං දුක්ඛසච්චන්ති** දුක්ඛවෙදනාය චෙව තණ්හාය ච විනිම්මුත්තා තෙභූමකධම්මා වෙදිතබ්බා. **අවසෙසො සමුදයොති** සච්චවිභඞ්ගෙ නිද්දිට්ඨකාමාවචරකුසලාදිභෙදො දුක්ඛසච්චස්ස පච්චයො. **අවසෙසො නිරොධොති** තදඞ්ගවික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිනිරොධො චෙව ඛණභඞ්ගනිරොධො ච. **අවසෙසො මග්ගොති** "තස්මිං ඛො පන සමයෙ පඤ්චඞ්ගිකො මග්ගො හොති. අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො මිච්ඡාමග්ගො ජඞ්ඝමග්ගො සකටමග්ගො"ති එවමාදිකො.

පවත්තිවාරෙ පනෙත්ථ පච්චුප්පන්නකාලෙ පුග්ගලවාරස්ස අනුලොමනයෙ "යස්ස දුක්ඛසච්චං උප්පජ්ජති, තස්ස සමුදයසච්චං උප්පජ්ජති. යස්ස වා පන සමුදයසච්චං උප්පජ්ජති, තස්ස දුක්ඛසච්චං උප්පජ්ජතී"ති දුක්ඛසච්චමූලකෙහි තීහි, සමුදයසච්චමූලකෙහි ද්වීහි, නිරොධසච්ච-මූලකෙන එකෙනාති ලබ්භමානකඤ්ච අලබ්භමානකඤ්ච ගහෙත්වා පාළිවසෙන ඡහි යමකෙහි භවිතබ්බං. තෙසු යස්මා නිරොධස්ස නෙව උප්පාදො න නිරොධො යුජ්ජති. තස්මා දුක්ඛසච්චමූලකානි සමුදයසච්චමග්ගසච්චෙහි සද්ධිං ද්වෙ, සමුදයසච්චමූලකං මග්ගසච්චෙන සද්ධිං එකන්ති තීණි යමකානි ආගතානි. තස්ස පටිලොමනයෙපි ඔකාසවාරාදීසුපි එසෙව නයො. එවමෙත්ථ සබ්බවාරෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං යමකානං

වසෙන යමකගණනා වෙදිතබ්බා. අත්ථවිනිච්ඡයෙ පනෙත්ථ ඉදං ලක්ඛණං: ඉමස්ස හි සච්චයමකස්ස පවත්තිවාරෙ නිරොධසච්චං තාව න ලබ්භතෙව. සෙසෙසු පන තීසු සමුදයසච්චමග්ගසච්චානි එකන්තෙන පවත්තියංයෙව ලබ්භන්ති. දුක්ඛසච්චං චුතිපටිසන්ධීසුපි පවත්තෙපි† ලබ්භති. පච්චුප්පන්නාදයො පන තයො කාලා චුතිපටිසන්ධිම්පි පවත්තස්සපි වසෙන ලබ්භන්ති. එවමෙත්ථ යං යං ලබ්භති, තස්ස තස්ස වසෙන අත්ථවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

තත්‍රිදං නයමුඛං: **සබ්බෙසං උපපජ්ජන්තාන**න්ති අන්තමසො සුද්ධාවාසානම්පි. තෙපි හි[1] දුක්ඛසච්චෙනෙව උපපජ්ජන්ති. **තණ්හාවිප්පයුත්තචිත්තස්සා**ති ඉදං දුක්ඛසච්චසමුදයසච්චෙසු එකකොට්ඨාසස්ස උප්පත්තිදස්සනත්ථං වුත්තං. තස්මා පඤ්චවොකාරවසෙනෙව ගහෙතබ්බං. චතුවොකාරෙ පන තණ්හාවිප්පයුත්තස්ස ඵලසමාපත්තිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ එකම්පි සච්චං නුප්පජ්ජති. ඉදං ඉධ න ගහෙතබ්බං. **තෙසං දුක්ඛසච්චඤ්චා**ති තස්මිඤ්ඛණෙ තණ්හං ඨපෙත්වා සෙසං දුක්ඛසච්චං නාම හොතීති සඞ්ඛායෙතං[2] වුත්තං. මග්ගස්ස උප්පාදක්ඛණෙපි එසෙව නයො. තත්ථ පන රූපමෙව දුක්ඛසච්චං නාම. සෙසා මග්ගසම්පයුත්තකා ධම්මා සච්චවිනිම්මුත්තා. තෙනෙව කාරණෙන **ආරුප්පෙ මග්ගස්ස උප්පාදක්ඛණෙ තෙසං මග්ගසච්චං උප්පජ්ජති, නො ච තෙසං දුක්ඛසච්චං උප්පජ්ජතී**තිවුත්තං. **සබ්බෙසං උපපජ්ජන්තානං පවත්තෙ තණ්හාවිප්පයුත්තචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ තෙසං තත්ථා**ති තෙසං තස්මිං උප්පත්තික්ඛණෙ තණ්හාවිප්පයුත්තචිත්තුප්පත්තික්ඛණෙවාති එවමෙත්ථ ඛණවසෙන ඔකාසො වෙදිතබ්බො. අඤ්ඤෙසුපි එවරූපෙසු එසෙව නයො. **අනභිසමෙතාවීන**න්ති චතුසච්චපටිවෙධසඞ්ඛාතං අභිසමයං අප්පත්තසත්තානං. **අභිසමෙතාවීන**න්ති අභිසමිතසච්චානන්ති. ඉමිනා නයමුඛෙන සබ්බත්ථ අත්ථවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො. පරිඤ්ඤාවාරෙ පන ඤාතපරිඤ්ඤා, තීරණපරිඤ්ඤා, පහානපරිඤ්ඤාති තිස්සො පරිඤ්ඤායො ලබ්භන්ති. යස්මා ච ලොකුත්තරධම්මෙසු පරිඤ්ඤා නාම නත්ථි. තස්මා ඉධ ද්වෙ සච්චානි ගහිතානි. තත්ථ **දුක්ඛසච්චං පරිජානාතී**ති ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාවසෙන වුත්තං. **සමුදයසච්චං පජහතී**ති ඤාතපහානපරිඤ්ඤාවසෙන. ඉති ඉමාසං පරිඤ්ඤානං වසෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බොති.

සච්චයමකවණ්ණනා

සමත්තා.

---

† ම. න දිස්සති. 1. ම. තෙසු පිහි. 2. සං. තං සන්ධාය එතං,

ඉදානි තෙසඤ්ඤෙව මූලයමකෙ දෙසිතානං කුසලාදිධම්මානං ලබ්භමානවසෙන එකදෙසං සඞ්ගණ්හිත්වා සච්චයමකානන්තරං දෙසිතස්ස සඞ්ඛාරයමකස්ස වණ්ණනා හොති. තත්ථාපි හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව පණ්ණත්තිවාරාදයො තයො මහාවාරා අන්තරවාරාදයො ච අවසෙසප්පභෙදා වෙදිතබ්බා. අයං පනෙත්ථ විසෙසො: පණ්ණත්තිවාරෙ තාව යථා හෙට්ඨා ඛන්ධාදයො ධම්මෙ උද්දිසිත්වා **රූපං රූපක්ඛන්ධො, චක්ඛු චක්ඛායතනං, චක්ඛු චක්ඛුධාතු, දුක්ඛං දුක්ඛසච්ච**න්ති පදසොධනවාරො ආරද්ධො. තථා අනාරභිත්වා **අස්සාසපස්සාසා කායසඞ්ඛාරො**ති පඨමං තයොපි සඞ්ඛාරා විභජිත්වා දස්සිතා. තත්ථ කායස්ස සඞ්ඛාරො කායසඞ්ඛාරො. "අස්සාසපස්සාසා කායිකා එතෙ ධම්මා කායපටිබද්ධා"ති හි වචනතො කාරණභූතස්ස කරජකායස්ස ඵලභූතො එව සඞ්ඛාරොති කායසඞ්ඛාරො. අපරො නයො: සඞ්ඛරීයතීති සඞ්ඛාරො. කෙන සඞ්ඛරීයතීති? කායෙන. අයඤ්හි වාතො විය භස්තාය කරජකායෙන සඞ්ඛරීයතීති. එවම්පි කායස්ස සඞ්ඛාරොති කායසඞ්ඛාරො. කායෙන කතො අස්සාසපස්සාසවාතොති අත්ථො. "පුබ්බෙව ඛො ආවුසො විසාඛ! විතක්කෙත්වා විචාරෙත්වා පච්ඡා වාචං භින්දති, තස්මා විතක්කවිචාරා වචීසඞ්ඛාරො[a]"ති වචනතො පන සඞ්ඛරොතීති සඞ්ඛාරො. කිං සඞ්ඛරොතී? වචිං. වචියා සඞ්ඛාරොති වචීසඞ්ඛාරො. වචීභෙදසමුට්ඨාපකස්ස විතක්කවිචාරද්වයස්සෙතං නාමං. "සඤ්ඤා ච වෙදනා ච චෙතසිකා එතෙ ධම්මා චිත්තපටිබද්ධා[b]"ති වචනතොයෙව පන තතියපදෙපි සඞ්ඛරීයතීති සඞ්ඛාරො. කෙන සඞ්ඛරීයතී?. චිත්තෙන, කරණත්ථෙ සාමිවචනං කත්වා චිත්තස්ස සඞ්ඛාරොති චිත්තසඞ්ඛාරො. සබ්බෙසම්පි චිත්තසමුට්ඨානානං චෙතසිකධම්මානමෙතං අධිවචනං. විතක්කවිචාරානං පන වචීසඞ්ඛාරභාවෙන විසුං ගහිතත්තා "ඨපෙත්වා විතක්කවිචාරෙ"ති වුත්තං.

ඉදානි **කායො කායසඞ්ඛාරො**ති පදසොධනවාරො ආරද්ධො. තස්ස අනුලොමනයෙ තීණි, පටිලොමනයෙ තීණීති ඡ යමකානි. පදසොධනමූලචක්කවාරෙ එකෙකසඞ්ඛාරමූලකානි ද්වෙ ද්වෙ කත්වා අනුලොමනයෙ ඡ පටිලොමනයෙ ඡාති ද්වාදස යමකානි. සුද්ධසඞ්ඛාරවාරෙ පන යථා සුද්ධඛන්ධවාරාදීසු "රූපං ඛන්ධො ඛන්ධා[2] රූපං චක්ඛු ආයතනං, ආයතනා චක්ඛූ'ති ආදිනා නයෙන යමකානි වුත්තානි. එවං කායො සඞ්ඛාරො, සඞ්ඛාරා[1] කායොති අවත්වා **කායසඞ්ඛාරො වචීසඞ්ඛාරො, වචීසඞ්ඛාරොකායසඞ්ඛාරො**ති ආදිනා නයෙන කායසඞ්ඛාරමූලකානි ද්වෙ, වචීසඞ්ඛාරමූලකං එකන්ති අනුලොමෙ තීණි, පටිලොමෙ තීණීති සබ්බානිපි සුද්ධිකවාරෙ ඡ යමකානි වුත්තානි. කිං කාරණා.? සුද්ධිකඑකෙකපදවසෙන අත්ථාභාවතො. යථා හි ඛන්ධයමකාදීසු රූපාදිවිසිට්ඨානං ඛන්ධානං චක්ඛාදිවිසිට්ඨානඤ්ච ආයතනාදීනං අධිප්පෙතත්තා

a, b, මජ්ඣිම. නි. චූළවෙදල්ලසුත්ත.

1. සං. ඛන්ධො

2. සං. සඞ්ඛාරො.

රූපං ඛන්ධො, ඛන්ධා[1] රූපං චක්ඛු ආයතනං, ආයතනා[2] චක්ඛූති සුද්ධික එකෙකපද වසෙන[3] අත්ථො අත්ථි. එවමිධ කායො සඞ්ඛාරො, සඞ්ඛාරා[4] කායොති නත්ථි. කායසඞ්ඛාරොති පන විහිපි පදෙහි එකොව අත්ථො ලබ්භති. අස්සාසො වා පස්සාසො වාති සුද්ධිකඑකෙකපද වසෙන[5] අත්ථා භාවතො කායො සඞ්ඛාරො, සඞ්ඛාරා කායොති න වුත්තං. කායො කායසඞ්ඛාරොති ආදි පන වත්තබ්බං සියා. තම්පි කායවචීචිත්ත පදෙහි ඉධ අධිප්පෙතානං සඞ්ඛාරානං අගහිතත්තා න යුජ්ජති. සුද්ධ සඞ්ඛාරවාරො හෙස. පදසොධනෙ පන විනාපි අත්ථෙන වචනං යුජ්ජතීති[6] තත්ථ සො නයො ගහිතොව. ඉධ පන කායසඞ්ඛාරස්ස වචීසඞ්ඛාරාදීහි වචීසඞ්ඛාරස්ස ච චිත්තසඞ්ඛාරාදීහි චිත්තසඞ්ඛාරස්ස ච කායසඞ්ඛාරාදීහි අසංසට්ඨත්තා කායසඞ්ඛාරො වචීසඞ්ඛාරො, වචීසඞ්ඛාරො කායසඞ්ඛාරොති එකෙකසඞ්ඛාරමූලකානි ද්වෙ ද්වෙ කත්වා ඡ යමකානි යුජ්ජන්ති. තෙසු අගහිතග්ගහණෙන තීණෙව ලබ්භන්ති. තස්මා තානෙව දස්සෙතුං අනුලොමනයෙ තීණි, පටිලොමනයෙ තීණීති ඡ යමකානි වුත්තානි. සුද්ධසඞ්ඛාරමූලචක්කවාරො පනෙත්ථ න ගහිතොති. එවං පණ්ණත්ති වාරස්ස උද්දෙසවාරො වෙදිතබ්බො. නිද්දෙසවාරෙ පනස්ස අනුලොමෙ තාව යස්මා න කායාදයොව කායසඞ්ඛාරාදීනං නාමං, තස්මා **නොති** පටිසෙධො කතො. පටිලොමෙ **න කායො න කායසඞ්ඛාරොති** යො න කායො, සො කායසඞ්ඛාරොපි න හොතීති පුච්ඡති. **කායසඞ්ඛාරො න කායො කායසඞ්ඛාරොති** කායසඞ්ඛාරො කායො න හොති, කාය සඞ්ඛාරොයෙව පනෙසොති අත්ථො. **අවසෙසා**ති න කෙවලං සෙස සඞ්ඛාරද්වයමෙව, කායසඞ්ඛාරවිනිමුත්තං පන සෙසං සබ්බම්පි සඞ්ඛතා සඞ්ඛතපණ්ණත්තිභෙදං ධම්මජාතං නෙවකායො න කායසඞ්ඛාරොති ඉමිනා උපායෙන සබ්බවිස්සජ්ජනෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බොති.

පණ්ණත්තිවාරවණ්ණනා

සමත්තා.

පවත්තිවාරෙ පනෙත්ථ පච්චුප්පන්නකාලෙ පුග්ගලවාරස්ස අනුලොම නයෙ **යස්ස කායසඞ්ඛාරො උප්පජ්ජති තස්ස වචීසඞ්ඛාරො උප්පජ්ජතීති** කායසඞ්ඛාරමූලකානි ද්වෙ, වචීසඞ්ඛාරමූලකං එකන්ති තීණෙව යම කානි ලබ්භන්ති, තානි ගහිතානෙව. තස්ස පටිලොමනයෙපි ඔකාස වාරාදීසුපි එසෙව නයො. එවමෙත්ථ සබ්බවාරෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං යමකානං වසෙන යමකගණනා වෙදිතබ්බා.

---

1. සයා. ඛන්ධා.
2. සයා ආයතනං.
3. සයා. පදසොධනවසෙන,
4. සයා, සඞ්ඛාරො.
5. සයා. පදසොධනවසෙන,
6. සයා, න යුජ්ජතීති.

අත්ථවිනිච්ඡයෙ පනෙත්ථ ඉදං ලක්ඛණං: ඉමස්මිඤ්හි සඞ්ඛාරයමකෙ **අස්සාසපස්සාසානං උප්පාදක්ඛණෙ විතක්කවිචාරානං උප්පාදක්ඛණෙ**ති ආදිවචනතො පච්චුප්පන්නාදිකාලභෙදෙ පවත්තිවසෙනාපි ගහෙතබ්බා, න චුතිපටිසන්ධිවසෙනෙව. **දුතියජ්ඣානෙ තතියජ්ඣානෙ තත්ථ කායසඞ්ඛාරො උප්පජ්ජතී**ති ආදිවචනතො ච ඣානම්පි[1] ඔකාසවසෙන ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං. එවමෙත්ථ යං යං ලබ්භති, තස්ස තස්ස වසෙන අත්ථවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

තත්‍රිදං නයමුඛං: **විනා විතක්කවිචාරෙහී**ති දුතියතතියජ්ඣාන වසෙන[2] වුත්තං. **තෙස**න්ති තෙසං දුතියතතියජ්ඣාන සමඞ්ගීනං. **කාමාවචරාන**න්ති කාමාවචරෙ උප්පන්නසත්තානං. රූපාවචර දෙවානං පන අස්සාසපස්සාසා නත්ථි, අරූපාවචරානං රූපමෙව නත්ථි. **විනා අස්සාසපස්සාසෙහී**ති රූපාරූපභවෙසු නිබ්බත්තසත්තානං විතක්කවිචාරුප්පත්තිං සන්ධාය වුත්තං. **පඨමජ්ඣානෙ කාමාවචරෙ**ති කාමාවචරභූමියං උප්පන්නෙ පඨමජ්ඣානෙ. අඞ්ගමත්තවසෙන චෙත්ථ පඨමජ්ඣානං ගහෙතබ්බං, න අප්පනාවසෙනෙව. අනප්පනාපත්තෙපි හි සවිතක්කසවිචාරචිත්තෙ ඉදං සඞ්ඛාරද්වයං උප්පජ්ජතෙව. **චිත්තස්ස භඞ්ගක්ඛණෙ**ති ඉදං කායසඞ්ඛාරස්ස එකන්තචිත්තසමුට්ඨානත්තා වුත්තං. උප්පජ්ජමානමෙව හි චිත්තං රූපං වා අරූපං වා සමුට්ඨාපෙති, න භිජ්ජමානං. **සුද්ධාවාසානං දුතියෙ චිත්තෙ වත්තමානෙ**ති පටිසන්ධිතො දුතියෙ භවඞ්ගචිත්තෙ. කාමඤ්චෙතං පටිසන්ධිචිත්තෙපි වත්තමානෙ තෙසං තත්ථ නුප්පජ්ජතෙව. යාව පන අබ්බොකිණ්ණං විපාකචිත්තං වත්තති තාව නුප්පජ්ජතෙව නාමාති දස්සනත්ථමෙතං වුත්තං. යස්ස වා ඣානස්ස විපාකචිත්තෙන තෙ නිබ්බත්තා, තං සතසොපි සහස්සසොපි උප්පජ්ජමානං පඨමචිත්තමෙව. විපාකචිත්තෙන පන විසදිසං භවනිකන්තියා ආවජ්ජනචිත්තං දුතියචිත්තං නාම. තං සන්ධායෙතං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

පච්ඡිමචිත්තසමඞ්ගීනන්ති සබ්බපච්ඡිමෙන අප්පටිසන්ධිකචිත්තෙන සමඞ්ගිභූතානං ඛීණාසවානං. **අවිතක්කං අවිචාරං පච්ඡිමචිත්ත**න්ති රූපාවචරානං දුතියජ්ඣානිකාදි[3] චුතිචිත්තවසෙන අරූපාවචරානඤ්ච චතුත්ථජ්ඣානිකචුතිචිත්තවසෙනෙතං වුත්තං. **තෙස**න්ති තෙසං පච්ඡිමචිත්තසමඞ්ගිආදීනං. **යස්ස කායසඞ්ඛාරො නිරුජ්ඣති තස්ස චිත්තසඞ්ඛාරො නිරුජ්ඣතී**ති එත්ථ නියමතො කායසඞ්ඛාරස්ස චිත්තසඞ්ඛාරෙන සද්ධිං එකක්ඛණෙ නිරුජ්ඣනතො **ආමන්තා**ති පටිවචනං දින්නං. න චිත්තසඞ්ඛාරස්ස කායසඞ්ඛාරෙන සද්ධිං. කිං කාරණා? චිත්තසඞ්ඛාරො හි කායසඞ්ඛාරෙන විනාපි උප්පජ්ජති ච නිරුජ්ඣති ච. කායසඞ්ඛාරො පන චිත්තසමුට්ඨානො අස්සාසපස්සාසවාතො. චිත්තසමුට්ඨානරූපඤ්ච චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ උප්පජ්ජිත්වා යාව අඤ්ඤානි සොළසචිත්තානි උප්පජ්ජන්ති තාව තිට්ඨති.

1. ස්‍යා. චතුත්ථජ්ඣානම්පි. 2. ස්‍යා. දුතිය තතියවසෙන. 3. ස්‍යා. දුතියජ්ඣානිකා.

තෙසං සොළසන්නං සබ්බපච්ඡිමෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣතීති යෙන චිත්තෙන සද්ධිං උප්පජ්ජති, තතො පට්ඨාය සත්තරසමෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣති. න කස්සචි චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ වා ඨිතික්ඛණෙ වා නිරුජ්ඣති, නාපි ඨිතික්ඛණෙ වා භඞ්ගක්ඛණෙ වා උප්පජ්ජති. එසා චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ධම්මතාති නියමතො චිත්තසඞ්ඛාරෙන සද්ධිං එකක්ඛණෙ නිරුජ්ඣනතො **ආමන්තා**ති වුත්තං.

යං පන විභඞ්ගප්පකරණස්ස සීහළට්ඨකථායං චිත්තසමුට්ඨානං රූපං සත්තරසමස්සචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ නිරුජ්ඣතීති වුත්තං, තං ඉමාය පාළියාවිරුජ්ඣති. අට්ඨකථාතො ච පාළියෙව බලවතරාතිපාළියං වුත්තමෙව පමාණං. **යස්ස කායසඞ්ඛාරො උප්පජ්ජති තස්ස වචීසඞ්ඛාරො නිරුජ්ඣතීති** එත්ථ යස්මා කායසඞ්ඛාරො චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ උප්පජ්ජති, න ච තස්මිං ඛණෙ විතක්කවිචාරා නිරුජ්ඣන්ති. තස්මා **නො**ති පටිසෙධො කතොති. ඉමිනා නයමුඛෙන සබ්බත්ථ අත්ථවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො. පරිඤ්ඤාවාරො පාකතිකොයෙවාති.

සඞ්ඛාරයමකවණ්ණනා

සමත්තා.

ඉදානි තෙසඤ්ඤෙව මූලයමකෙ දෙසිතානං කුසලාදිධම්මානං ලබ්භමානවසෙන එකදෙසං සඞ්ගණ්හිත්වා සඞ්ඛාරයමකානන්තරං දෙසිතස්ස අනුසයයමකස්ස අත්ථවණ්ණනා හොති. තත්ථ පාළිවවත්ථානං තාව වෙදිතබ්බං. ඉමස්මිඤ්හි අනුසයයමකෙ ඛන්ධයමකාදීසු විය දෙසනං අකත්වා අඤ්ඤෙන නයෙන පාළිදෙසනා කතා. කථං? පඨමං තාව පරිච්ඡෙදතො, උද්දෙසතො, උප්පත්තිට්ඨානතොති තීහාකාරෙහි අනුසයෙ ගාහාපෙතුං පරිච්ඡෙදවාරො, පරිච්ඡින්නුද්දෙසවාරො, උප්පත්තිට්ඨානවාරොති තයො වාරා දෙසිතා. තතො සත්තන්නං මහාවාරානං වසෙන අනුසයෙ යොජෙත්වා යමකදෙසනා කතා. තත්ථ **සත්තානුසයා**ති අයං සත්තෙව, න තතො උද්ධං න හෙට්ඨාති ගණනපරිච්ඡෙදෙන පරිච්ඡින්දිත්වා අනුසයානං දෙසිතත්තා පරිච්ඡෙදවාරො නාම. **කාමරාගානුසයො-පෙ-අවිජ්ජානුසයො**ති අයං පරිච්ඡෙදවාරෙන පරිච්ඡින්නානං නාම මත්තං උද්දිසිත්වා ඉමෙ නාම තෙති දෙසිතත්තා පරිච්ඡින්නුද්දෙසවාරොනාම. **කත්ථ කාමරාගානුසයො අනුසෙති-පෙ-එත්ථ අවිජ්ජානුසයො අනුසෙතී**ති අයං ඉමෙසු නාම ඨානෙසු ඉමෙ අනුසයා අනුසෙන්තීති එවං තෙසං යෙව උප්පත්තිට්ඨානස්ස දෙසිතත්තා උප්පත්තිට්ඨානවාරොනාම. යෙසං පන සත්තන්නං මහාවාරානං වසෙන අනුසයෙ යොජෙත්වා යමකදෙසනා කතා, තෙසං ඉමානි නාමානි අනුසයවාරො, සානුසයවාරො, පජහනවාරො, පරිඤ්ඤාවාරො, පහීනවාරො, උප්පජ්ජනවාරො, ධාතුවාරොති. තෙසු පඨමො අනුසයවාරො, සො අනුලොම, පටිලොමනයවසෙන දුවිධො හොති

තත්ථ අනුලොමනයෙ යස්ස අනුසෙති, යත්ථ අනුසෙති, යස්ස යත්ථ අනුසෙතීති පුග්ගලොකාසතදුභයවසෙන තයො අන්තරවාරා හොන්ති. තෙසු පඨමෙ පුග්ගලවාරෙ "යස්ස කාමරාගානුසයො අනුසෙති තස්ස පටිඝානුසයො අනුසෙති. යස්ස වා පන පටිඝානුසයො අනුසෙති තස්ස කාමරාගානුසයො අනුසෙති. යස්ස කාමරාගානුසයො අනුසෙති තස්ස මානානුසයො, දිට්ඨානුසයො, විචිකිච්ඡානුසයො, භවරාගානුසයො, අවිජ්ජානුසයො අනුසෙති. යස්ස වා පන අවිජ්ජානුසයො අනුසෙති තස්ස කාමරාගානුසයො අනුසෙතී"ති කාමරාගානුසයමූලකානි ඡ යමකානි. පුන අගහිතග්ගහණවසෙන පටිඝානුසයමූලකානි පඤ්ච. මානානුසයමූලකානි චත්තාරි. දිට්ඨානුසයමූලකානි තීණි, විචිකිච්ඡානුසයමූලකානි ද්වෙ භවරාගානුසයමූලකං එකන්ති එවං සබ්බානිපි එකමූලකානි එකවීසති. පුන "යස්ස කාමරාගානුසයො ච පටිඝානුසයො ච අනුසෙන්තී"ති එවං ආගතානි දුකමූලකානි පඤ්ච. තිකමූලකානි චත්තාරි. චතුක්කමූලකානි තීණි, පඤ්චකමූලකානි ද්වෙ, ඡක්කමූලකං එකන්ති අපරානිපි පණ්ණරස හොන්ති. තානි පුරිමෙහි එකවීසතියා සද්ධිං ඡත්තිංසානි පුග්ගලවාරෙ ඡත්තිංසයමකානි. තථා ඔකාසවාරෙ, තථා පුග්ගලොකාසවාරෙති සබ්බානිපි අනුලොමනයෙ අට්ඨසතං යමකානි. තථා පටිලොමනයෙති අනුසයවාරෙ සොළසාධිකානි ද්වෙ යමකසතානි. තතො දිගුණා පුච්ඡා, තතො දිගුණා අත්ථා ච වෙදිතබ්බා. යථා චෙත්ථ, එවං සානුසයවාරෙ, පජහනවාරෙ, පරිඤ්ඤාවාරෙ, පහීනවාරෙ, උප්පජ්ජනවාරෙති ඉමෙසම්පි පඤ්චන්නං වාරානං, එකෙකස්මිං යමකගණනා යමකාදිගුණා පුච්ඡා පුච්ඡාදිගුණා ච අත්ථා වෙදිතබ්බා. අයං පනෙත්ථ පුරිමෙසු තීසු වාරෙසු විසෙසො. ඔකාසවාරෙ යත්ථ තත්ථාති අවත්වා යතො තතොති නිස්සක්කවචනෙන දෙසනා කතා. සෙසං තාදිසමෙව. යො පනායං සබ්බපච්ඡිමො ධාතුවාරො නාම. සො පුච්ඡාවාරො, විස්සජ්ජනවාරොති ද්විධා ඨිතො. තස්ස පුච්ඡාවාරෙ "කාමධාතුයා චුතස්ස කාමධාතුං උපපජ්ජන්තස්සා"ති වත්වා "කාමධාතුං වා පන උපපජ්ජන්තස්ස කාමධාතුයා චුතස්සා"ති න වුත්තං. කිං කාරණා? අත්ථවිසෙසාභාවතො. ද්වෙපි හි එතා පුච්ඡා එකත්ථායෙව, තස්මා එකෙකස්මා යමකා එකෙකමෙව පුච්ඡං පුච්ඡිත්වා සබ්බපුච්ඡාවසානෙ පුච්ඡානුක්කමෙනෙව "කාමධාතුයා චුතස්ස කාමධාතුං උපපජ්ජන්තස්ස කස්සචි සත්තානුසයා අනුසෙන්තී"ති ආදිනා නයෙන විස්සජ්ජනං කතං. තත්ථ 'කාමධාතුයා චුතස්ස කාමධාතුං උපපජ්ජන්තස්ස රූපධාතුං, අරූපධාතුං, න කාමධාතුං, න රූපධාතුං, න අරූපධාතුං, උපපජ්ජන්තස්සා'ති ඡ සුද්ධිකපුච්ඡා, න කාමධාතුං, න අරූපධාතුං, න රූපධාතුං, න අරූපධාතුං, "න කාමධාතුං න රූපධාතුං, උපපජ්ජන්තස්සා"ති තිස්සො මිස්සකා පුච්ඡාවාති කාමධාතුමූලකා නව අනුලොමපුච්ඡා හොන්ති. තථා රූපධාතුමූලකා නව, අරූපධාතුමූලකා නවාති සත්තවීසති අනුලොමපුච්ඡා හොන්ති. තථා න කාමධාතු, න රූපධාතු, න අරූපධාතුමූලකා සත්තවීසති පටිලොමපුච්ඡා. පුන

“න කාමධාතුයා න අරූපධාතුයා, න රූපධාතුයා, න අරූපධාතුයා න කාමධාතුයා, න රූපධාතුයා”ති සත්තවීසති දුකමූලකා පුච්ඡාති සබ්බාපි සම්පිණ්ඩිතා එකාසීති පුච්ඡා හොන්ති. තාසං වසෙනෙත්ථ විස්සජ්ජනං කාතන්ති ඉදං ධාතුවාරෙ පාළිවවත්ථානං. එවං තාව සකලෙපි අනුසයයමකෙ පාළිවවත්ථානමෙතං වෙදිතබ්බං.

ආදිතො පට්ඨාය පනෙත්ථ යං යං අනුත්තානං, තත්ථ තත්ථ අයං විනිච්ඡයකථා. **අනුසයා**ති කෙනට්ඨෙන අනුසයා? අනුසයනට්ඨෙන. කො එස අනුසයනට්ඨො නාමාති? අප්පහීනට්ඨො, එතෙ හි අප්පහීනට්ඨෙන තස්ස තස්ස සන්තානෙ අනුසෙන්ති නාම. තස්මා අනුසයාති වුච්චන්ති. **අනුසෙන්තී**ති අනුරූපං කාරණං ලභිත්වා උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. අථාපි සියා අනුසයනට්ඨො නාම අප්පහීනාකාරො. අප්පහීනාකාරො ච උප්පජ්ජතීති වත්තුං න යුජ්ජති, තස්මා න අනුසයා උප්පජ්ජන්තීති? තත්‍රිදං පටිවචනං, අප්පහීනාකාරො අනුසයොති පන අප්පහීනට්ඨෙන ථාමගත කිලෙසො වුච්චති. සො චිත්තසම්පයුත්තො සාරම්මණො සප්පච්චයට්ඨෙන සහෙතුකො එකන්තාකුසලො අතීතොපි හොති අනාගතොපි තස්මා උප්පජ්ජතීති වත්තුං යුජ්ජති. තත්‍රිදං පමාණං, අභිධම්මෙ තාව කථාවත්ථුස්මිං “අනුසයා අබ්‍යාකතා අනුසයා අහෙතුකා අනුසයා චිත්තවිප්පයුත්තා”ති සබ්බෙ වාදා පටිසෙධිතා. පටිසම්භිදාමග්ගෙ “පච්චුප්පන්නෙ කිලෙසෙ පජහතී”ති පුච්ඡං කත්වා අනුසයානං පච්චුප්පන්නභාවස්ස අත්ථිතාය “ථාමගතානුසයං පජහතී”ති වුත්තං. ධම්මසඞ්ගහෙ පන මොහස්ස පදභාජනෙ “අවිජ්ජානුසයො අවිජ්ජා පරියුට්ඨානං අවිජ්ජාලඞ්ගී මොහො අකුසලමූලං, අයං තස්මිං සමයෙ මොහො හොතී”ති අකුසලචිත්තෙන සද්ධිං අවිජ්ජානුසයස්ස උප්පන්නභාවො වුත්තො. ඉමස්මිංයෙව අනුසයයමකෙ සත්තන්නං මහාවාරානං අඤ්ඤතරස්මිං උප්පජ්ජනවාරෙ “යස්ස කාමරාගානුසයො උප්පජ්ජති තස්ස පටිඝානුසයො උප්පජ්ජතී”ති ආදිවුත්තං, තස්මා අනුසෙන්තීති අනුරූපං කාරණං ලභිත්වා උප්පජ්ජන්තීති ආදි යං වුත්තං, තං ඉමිනා තන්තිප්පමාණෙන සුවුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. යම්පි “චිත්තසම්පයුත්තො සාරම්මණො”ති ආදි වුත්තං, තම්පි සුවුත්තමෙව. අනුසයොති නාමෙස පරිනිප්ඵන්නො චිත්තසම්පයුත්තො අකුසලධම්මොති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං. **කාමරාගානුසයා**ති ආදීසු කාමරාගො ච සො අප්පහීනට්ඨෙන අනුසයො චාති කාමරාගානුසයො, සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

ඉදානි තෙසං උප්පත්තිට්ඨානං පකාසෙතුං “කත්ථ කාමරාගානුසයො අනුසෙතී”ති ආදිමාහ. තත්ථ කාමධාතුයා **ද්වීසු වෙදනාසූ**ති කාමාවචරභූමියං සුඛාය ච උපෙක්ඛාය චාති ද්වීසු වෙදනාසු. **එත්ථ කාමරාගානුසයො අනුසෙතී**ති ඉමාසු ද්වීසු වෙදනාසු උප්පජ්ජති. සො පනෙස අකුසලවෙදනාසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙන චාති ද්විහාකාරෙහි අනුසෙති. අකුසලාය සුඛාය වෙදනාය චෙව උපෙක්ඛාය

වෙදනාය ච සහජාතොපි හුත්වා උප්පජ්ජති. තා වෙදනා ආරම්මණං කත්වාපි උප්පජ්ජතීති අත්ථො. අවසෙසා පන කාමාවචරකුසලවිපාක කිරියවෙදනා ආරම්මණමෙව කත්වා උප්පජ්ජති. කාමධාතුයා ද්වීසු වෙදනාසු අනුසයමානො චෙස තාහි වෙදනාහි සම්පයුත්තෙසු සඤ්ඤා සඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණෙසුපි අනුසෙති යෙව. නහි සක්කා වෙදනාසු අනුසයමානෙන තං සම්පයුත්තෙහි සඤ්ඤාදීහි සද්ධිං අසහජාතෙන වා භවිතුං, තං සම්පයුත්තෙ වා සඤ්ඤාදයො ආරම්මණං අකත්වා උප්පජ්ජිතුං. එවං සන්තෙපි පන යස්මා ඉමා ද්වෙ වෙදනාව සාතසන්තසුඛත්තා අස්සාදවත්ථුත්තා කාමරාගානුසයස්ස උප්පත්තියා සෙසසම්පයුත්තධම්මෙසු පධානා, තස්මා "ද්වීසු වෙදනාසු එත්ථ කාමරාගානුසයො අනුසෙතී"ති වුත්තං. ඔළාරිකවසෙන හි බොධනෙය්‍යා සුඛං බොධෙතුන්ති. තත්‍ර චෙස ආරම්මණවසෙන අනුසයමානො න කෙවලං ඉමාසු ද්වීසු වෙදනාසු චෙව වෙදනාසම්පයුත්තධම්මෙසු ච අනුසෙති. ඉට්ඨෙසු පන රූපාදීසුපි අනුසෙතියෙව. වුත්තම්පි චෙතං විභඞ්ගප්පකරණෙ "යං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථ සත්තානං කාමරාගානුසයො අනුසෙතී"ති ඉමස්මිම්පි පකරණෙ අනුසයවාරස්ස පටිලොමනයෙ වුත්තං. "යත්ථ කාමරාගානුසයො නානුසෙති තත්ථ දිට්ඨානුසයො නානුසෙතීති දුක්ඛාය වෙදනාය රූපධාතුයා අරූපධාතුයා එත්ථ කාමරාගානුසයො නානුසෙති, නො ච තත්ථ දිට්ඨානුසයො නානුසෙති. අපරියාපන්නෙ එත්ථ කාමරාගානුසයොච නානුසෙති. දිට්ඨානුසයොච නානුසෙතී"ති. එත්ථ හි දුක්ඛවෙදනාය චෙව රූපධාතුආදීසු ච නානුසෙතීති වුත්තත්තා සසම්පයුත්තධම්මං දුක්ඛවෙදනං සඞ්කාසෙ රූපාරූපාවචරධම්මෙ නව ච ලොකුත්තරධම්මෙ ඨපෙත්වා අවසෙසෙසු රූපසද්දගන්ධරස ඵොට්ඨබ්බෙසු අනුසෙතීති වුත්තං හොති. තං ඉධ කස්මා න වුත්තන්ති? අනොළාරිකත්තා. හෙට්ඨා වුත්තනයෙන හි වෙදනාතඤ්ඤෙව ඔළාරිකත්තා ඉමෙසඤ්ච අනොළාරිකත්තා එතෙසු රූපාදීසු අනුසෙතීති න වුත්තං, අත්ථතො පන ලබ්භති, තස්මා එතෙසුපි කාමරාගානුසයො අනුසෙතියෙවාති වෙදිතබ්බො. නහි සත්ථා සබ්බං සබ්බත්ථ කථෙති. බොධනෙය්‍යසත්තානං පන වසෙන කත්ථචි යං ලබ්භති, තං සබ්බං කථෙති, කත්ථචි න කථෙති. තථාහි අනෙන කත්ථචි දිට්ඨානුසයො අනුසෙතීති පුච්ඡිත්වා "සබ්බසක්කායපරියාපන්නෙසු ධම්මෙසු එත්ථ දිට්ඨානුසයො අනුසෙතී"ති යං ලබ්භති, තං සබ්බං කථිතං අපරස්මිං ඨානෙ විස්සජ්ජනෙන "රූපධාතුයා අරූපධාතුයා එත්ථ විචිකිච්ඡානුසයො ච මානානුසයො ච දිට්ඨානුසයො ච අනුසෙන්ති, කාමධාතුයා ද්වීසු වෙදනාසු එත්ථ විචිකිච්ඡානුසයො ච කාමරාගානුසයො ච මානානුසයො ච දිට්ඨානුසයො ච අනුසෙන්ති දුක්ඛාය වෙදනාය එත්ථ විචිකිච්ඡානුසයො ච පටිඝානුසයො ච දිට්ඨානුසයො ච අනුසෙන්තී"ති යං ලබ්භති, තං සබ්බං අකථෙත්වා රූපධාතුඅරූපධාතුහි සද්ධිං තිස්සො වෙදනාව කථිතා. වෙදනාසම්පයුත්තා පන අරූපධම්මා සබ්බඤ්ච රූපං න කථිතං. කිඤ්චාපි න කථිතං, දිට්ඨානුසයො

පනෙත්ථ අනුසෙතියෙව. එවමෙව කිඤ්චාපි ඉධ රූපාදිඉට්ඨාරම්මණං න කථිතං. කාමරාගානුසයො පනෙත්ථ අනුසෙති යෙවාති. එවං තාව කාමරාගානුසයස්ස අනුසයනට්ඨානං වෙදිතබ්බං.

පටිඝානුසයස්ස පන ‘දුක්ඛාය වෙදනාය’ති වචනතො ච දොමනස්සවෙදනා කායවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තා දුක්ඛවෙදනාති තිස්සො වෙදනා අනුසයනට්ඨානං. සොපනෙස දොමනස්සවෙදනාසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙන චාති ද්විහාකාරෙහි අනුසෙති. අවසෙසදුක්ඛවෙදනාය පන ආරම්මණවසෙනෙව අනුසෙති. තාසු වෙදනාසු අනුසයමානො චෙස තාහි සම්පයුත්තෙසු සඤ්ඤාසඞ්ඛාරාදීසුපි අනුසෙතියෙව. යාය හි වෙදනාය එස සහජාතො, තං සම්පයුත්තෙහි සඤ්ඤාදීහිපි සහජාතොව. යා ච වෙදනා ආරම්මණං කරොති, තාහි සම්පයුත්ත සඤ්ඤාදයොපි කරොන්ති යෙව. එවං සන්තෙපි පන යස්මා දුක්ඛවෙදනාව අසාතදුක්ඛවෙදයිතත්තා නිරස්සාදට්ඨෙන පටිඝානුසයස්ස උප්පත්තියා සෙසසම්පයුත්තධම්මෙසු අධිකා, තස්මා “දුක්ඛාය වෙදනාය එත්ථ පටිඝානුසයො අනුසෙතී”ති වුත්තං. ඔළාරිකවසෙන හි බොධනෙය්‍යසුඛං බොධෙතුන්ති. නනු චෙස ආරම්මණවසෙන අනුසයමානො න කෙවලං දුක්ඛවෙදනාය චෙව තංසම්පයුත්තධම්මෙසු ච අනුසෙති, අනිට්ඨෙසු පන රූපාදීසුපි අනුසෙතියෙව, වුත්තම්පි චෙතං විභඞ්ගප්පකරණෙ “යං ලොකෙ අප්පියරූපං අසාතරූපං, එත්ථ සත්තානං පටිඝානුසයො අනුසෙතී”ති ඉමස්මිම්පි පකරණෙ අනුසයවාරස්ස පටිලොමනයෙ වුත්තං “කාමධාතුයා ද්වීසු වෙදනාසු එත්ථ පටිඝානුසයො නානුසෙති, නො ච තත්ථ කාමරාගානුසයො නානුසෙති. රූපධාතුයා අරූපධාතුයා අපරියාපන්නෙ එත්ථ පටිඝානුසයො ච නානුසෙති කාමරාගානුසයො ච නානුසෙතී”ති. එත්ථ හි ද්වීසු කාමාවචරවෙදනාසු චෙව රූපධාතුආදීසු ච නානුසෙතීති වුත්තත්තා සසම්පයුත්තධම්මා ද්වෙ වෙදනා සඹකාසෙ රූපාරූපාවචරධම්මෙ නව ච ලොකුත්තරධම්මෙ ඨපෙත්වා අවසෙසෙසු රූපාදීසු අනුසෙතීති වුත්තං හොති. තං ඉධ කස්මා න වුත්තන්ති? අනොළාරිකත්තා. හෙට්ඨා වුත්තනයෙන හි දුක්ඛවෙදනාය එව ඔළාරිකත්තා ඉමෙසං පන අනොළාරිකත්තා එතෙසු රූපාදීසු අනුසෙතීති වුත්තං. අත්ථතො පන ලබ්භති, තස්මා එතෙසුපි පටිඝානුසයො අනුසෙති යෙවාති වෙදිතබ්බො. කිං පන ඉතරා ද්වෙ වෙදනා ඉට්ඨාරම්මණං වා පටිඝස්ස ආරම්මණං න හොන්තීති? නො න හොන්ති. පරිහීනජ්ඣානස්ස හි විප්පටිසාරවසෙන සසම්පයුත්තධම්මා තා වෙදනා ආරබ්භ දොමනස්සං උප්පජ්ජති. ඉට්ඨාරම්මණස්ස ච පටිලද්ධස්ස විපරිණාමං වා අප්පටිලද්ධස්ස අප්පටිලාභං වා සමනුස්සරතොපි දොමනස්සං උප්පජ්ජති දොමනස්සමත්තමෙව පන තං හොති, න පටිඝානුසයො. පටිඝානුසයො හි අනිට්ඨාරම්මණෙ පටිහඤ්ඤනවසෙන උප්පන්නො ථාමගතො කිලෙසො, තස්මා එත්ථ දොමනස්සෙන සද්ධිං පටිඝො උප්පන්නොපි අත්තනො පටිඝකිච්චං අකරණභාවෙන එව පටිඝානුසයො න හොති අබ්බොහාරිකත්තං ගච්ඡති. යථා හි පාණාතිපාතචෙතනාය සද්ධිං

උප්පන්නොපි බ්‍යාපාදෙ මනොකම්මං නාම න හොති අබ්බොහාරි කත්තං ගච්ඡති, එවං පටිඝානුසයො න හොති අබ්බොහාරිකත්තං ගච්ඡති, වුත්තම්පි චෙතං එකච්චං ඉට්ඨාරම්මණං නෙක්ඛම්මසිතම්පි වා දොමනස්සං සන්ධාය "යං එවරූපං දොමනස්සං පටිඝං තෙන පජහති න තත්ථ පටිඝානුසයො අනුසෙතී"ති. එවං පටිඝානුසයස්ස අනුසය නට්ඨානං වෙදිතබ්බං.

මානානුසයස්ස පන කාමධාතුයා ද්වීසු වෙදනාදීසූති ආදි වචනතො ද්වෙ කාමාවචරවෙදනා රූපාරූපධාතුයො චාති ඉදං තිවිධං අනුසයනට්ඨානං. තස්ස අකුසලාසු වෙදනාසු කාමරාගානුසයස්ස විය සහජාතානුසයනා වෙදිතබ්බා. සසම්පයුත්තධම්මාසු පන සබ්බාසුපි කාමාවචරාසු සුඛඅදුක්ඛමසුඛවෙදනාසු රූපාරූපධාතූසු ච ආරම්මණවසෙනෙව අනුසෙති. අනුසයවාරස්ස පන පටිලොමනයෙ "දුක්ඛාය වෙදනාය අපරියාපන්නෙ එත්ථ කාමරාගානුසයො ච නානු සෙති මානානුසයො ච නානුසෙතී"ති වුත්තත්තා ඨපෙත්වා දුක්ඛවෙද නඤ්චෙව නවවිධං ලොකුත්තරධම්මඤ්ච සෙසරූපාරූපධම්මෙසුපි අයං අනුසෙතියෙවාති. එවං මානානුසයස්ස අනුසයනට්ඨානං වෙදිතබ්බං.

දිට්ඨානුසයවිචිකිච්ඡානුසයා පන කෙවලං ලොකුත්තරධම්මෙසෙව නානුසෙන්ති. තෙභූමකෙසු පන සබ්බෙසුපි අනුසෙන්ති යෙව. තෙන වුත්තං, "සබ්බසක්කායපරියාපන්නෙසු ධම්මෙසු එත්ථ දිට්ඨානුසයො අනුසෙති. එත්ථ විචිකිච්ඡානුසයො අනුසෙතී"ති. තත්ථ සබ්බසක්කායපරියාපන්නෙසූති සංසාරවට්ටනිස්සිතට්ඨෙන සක්කාය පරියාපන්නෙසු සබ්බධම්මෙසූති අත්ථො. තත්ථ පනෙතෙ පඤ්චසු චිත්තුප්පාදෙසු සහජාතානුසයනවසෙන අනුසෙන්ති. තෙ වා පන පඤ්ච චිත්තුප්පාදෙ අඤ්ඤෙ වා තෙභූමකධම්මෙ ආරබ්භ පවත්තිකාලෙ ආරම්මණානුසයනවසෙන අනුසෙන්තීති. එවං දිට්ඨානුසයවිචිකිච්ඡානු සයානං අනුසයනට්ඨානං වෙදිතබ්බං.

භවරාගානුසයො පන කිඤ්චාපි දිට්ඨිවිප්පයුත්තෙසු චතූසු චිත්තෙසු උප්පජ්ජනතො සහජාතානුසයන වසෙන කාමධාතුයා ද්වීසු වෙදනාසු අනුසෙතීති වත්තබ්බො භවෙය්‍ය. කාමධාතුයං පනෙස වීහි වෙදනාහි සද්ධිං උප්පජ්ජමානොපි රූපාරූපාවචරධම්මමෙව පටිලභති. කාමධාතුයා පරියාපන්නං එකධම්මම්පි ආරම්මණං න කරොති, තස්මා ආරම්මණානුසයනවසෙන නියමං කත්වා "රූපධාතුයා අරූපධාතුයා එත්ථ භවරාගානුසයො අනුසෙතී"ති වුත්තො අපිච රාගානාමෙස කාමරාගභවරාගවසෙන දුවිධො. තත්ථ කාමරාගො කාමධාතුයා ද්වීසු වෙදනාසු අනුසෙතීති වුත්තො. සචෙ පන භවරාගොපි කාමරාගොවිය එවං වුච්චෙය්‍ය. කාමරාගෙන සද්ධිං දෙසනා සංකිණ්ණාවිය භවෙය්‍යාති රාගකිලෙසං ද්විධා භින්දිත්වා කාමරාගතො භවරාගස්ස විසෙසදස්සනත්ථම්පි එවං දෙසනා කතාති. එවං භවරාගානුසයස්ස අනුසයනට්ඨානං වෙදිතබ්බං.

අවිජ්ජානුසයො පන සබ්බෙසුපි තෙභූමකධම්මෙසු අනුසෙති. තෙන වුත්තං “සබ්බසක්කායපරියාපන්නෙසු ධම්මෙසු එත්ථ අවිජ්ජානුසයො අනුසෙතී”ති. තස්ස ද්වාදසසු චිත්තුප්පාදෙසු සහජාතානුසයතා වෙදිතබ්බා. ආරම්මණකරණවසෙන පන න කිඤ්චි තෙභූමකධම්මං ආරබ්භ න පවත්තතීති. එවං අවිජ්ජානුසයස්ස අනුසයනට්ඨානං වෙදිතබ්බං. අයං තාව පරිච්ඡෙදවාර, පරිච්ඡින්නුද්දෙසවාර, උප්පත්තිට්ඨානවාරෙසු විනිච්ඡයකථා.

සත්තන්නං පන මහාවාරානං පඨමෙ අනුසයවාරෙ “යස්ස කාමරාගානුසයො අනුසෙති තස්ස පටිඝානුසයො අනුසෙතී”ති එත්ථ යදෙතං “ආමන්තා”ති පටිවචනං දින්නං, තං දුද්දින්නං විය ඛායති. කස්මා? කාමරාගපටිඝානං එකක්ඛණෙ අනුප්පත්තිතො. යථා හි “යස්ස මනායතනං උප්පජ්ජති තස්ස ධම්මායතනං උප්පජ්ජතීති ආමන්තා. අස්සාසපස්සාසානං උප්පාදක්ඛණෙ තෙසං කායසඞ්ඛාරො ච උප්පජ්ජති වචීසඞ්ඛාරො ච උප්පජ්ජතී”ති ආදීසු මනායතනධම්මායතනානි කායසඞ්ඛාරවචීසඞ්ඛාරා ච එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජන්ති, න තථා කාමරාගපටිඝා. කාමරාගො හි අට්ඨසු ලොභසහගතචිත්තුප්පාදෙසු උප්පජ්ජති. පටිඝො ද්වීසු දොමනස්සසහගතෙසූති නත්ථි නෙසං එකක්ඛණෙ උප්පත්ති, තස්මා එත්ථ ‘නො’ති පටිසෙධො කාතබ්බො සියා. තං අකත්වා පන ‘ආමන්තා’ති පටිවචනස්ස දින්නත්තා හෙට්ඨා යමකෙසු විය එත්ථ ඛණපච්චුප්පන්නවසෙන වත්තමානවොහාරං අග්ගහෙත්වා අඤ්ඤථාව ගහෙතබ්බො. කථං? අප්පහීනවසෙන. අප්පහීනත්තඤ්හි සන්ධාය අයං “අනුසෙතී”ති වත්තමානවොහාරො වුත්තො, න ඛණපච්චුප්පන්නත්තං. යස්මා ච අප්පහීනත්තං සන්ධාය වුත්තො, තස්මා “යස්ස කාමරාගානුසයො අනුසෙති තස්ස පටිඝානුසයො අනුසෙතී”ති පුච්ඡාය යස්ස කාමරාගානුසයො අප්පහීනො, න අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදිතො, තස්ස පටිඝානුසයොපි අප්පහීනොති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. යස්මා ච තෙසු යස්සෙකො අප්පහීනො, තස්ස ඉතරොපි අප්පහීනොව හොති, තස්මා ‘ආමන්තා”ති වුත්තං. යදි එවං යං උපරි උප්පජ්ජනවාරෙ “යස්ස කාමරාගානුසයො උප්පජ්ජති තස්ස පටිඝානුසයො උප්පජ්ජතී”ති පුච්ඡිත්වා “ආමන්තා”ති වුත්තං තත්ථ කථං අත්ථො ගහෙතබ්බොති? තත්ථාපි අප්පහීනවසෙනෙව උප්පත්තිපච්චයෙ සති උප්පත්තියා අනිවාරිතවසෙනවා. යථා හි චිත්තකම්මාදීනි ආරභිත්වා අපරිනිට්ඨිතකම්මන්තා චිත්තකාරාදයො තෙසං කම්මන්තානං අකරණක්ඛණෙපි භුඤ්ජනපානාදීහි දිට්ඨදිට්ඨට්ඨානෙ ඉමෙසු දිවසෙසු කිං කරොථාති වුත්තා. චිත්තකම්මං කරොම කට්ඨකම්මං කරොමාති වදන්ති. තෙ කිඤ්චාපි තස්මිං ඛණෙ න කරොන්ති, අවිච්ඡින්නකම්මන්තත්තා පන කතඤ්ච කත්තබ්බඤ්ච උපාදාය කරොන්තා යෙව නාම හොන්ති, එවමෙව යම්හි සන්තානෙ අනුසයා අප්පහීනා, යම්හි වා පන තෙසං සන්තානෙ උප්පත්තිපච්චයෙ සති උප්පත්ති අනිවාරිතා, තත්ථ අනුප්පජ්ජනක්ඛණෙපි උප්පන්නපුබ්බඤ්චෙව කාලන්තරෙ උප්පජ්ජනකඤ්ච උපාදාය යස්ස කාමරාගානුසයො

උප්පජ්ජති තස්ස පටිඝානුසයො උප්පජ්ජති යෙව නාමාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉතො පරෙසුපි එවරූපෙසු විස්සජ්ජනෙසු එසෙව නයො. **නො ච තස්සා**ති ඉදං අනාගාමිස්ස කාමරාගබ්‍යාපාදානං අනවසෙසතො පහීනත්තා වුත්තං. **තිණ්ණං පුග්ගලාන**න්ති පුථුජ්ජනසොතාපන්නසකදාගාමීනං. **ද්වින්නං පුග්ගලාන**න්ති සොතාපන්නසකදාගාමීනං පරතොපි එවරූපෙසු ඨානෙසු එසෙව නයො.

ඔකාසවාරස්ස පඨමදුතියපුච්ඡාසු යස්මා කාමරාගානුසයො කාමධාතුයා ද්වීසු වෙදනාසු අනුසෙති, පටිඝානුසයො දුක්ඛවෙදනාය, තස්මා **නො**ති පටිසෙධො කතො. තතියපුච්ඡායං උභින්නම්පි කාමධාතුයා ද්වීසු වෙදනාසු අනුසයනතො. **ආමන්තා**ති පටිවචනං දින්නං. රූපධාතු අරූපධාතුයා පන මානානුසයස්ස කාමරාගානුසයෙන සද්ධිං අසාධාරණං උප්පත්තිට්ඨානං. තස්මා **නො ච තත්ථ කාමරාගානුසයො**ති වුත්තං. ඉමිනා නයෙන සබ්බෙසං උප්පත්තිට්ඨානවාරං ඔලොකෙත්වා සාධාරණාසාධාරණං උප්පත්තිට්ඨානං වෙදිතබ්බං. දුකමූලකපුච්ඡායං යස්මා කාමරාගපටිඝානුසයා නාපි එකස්මිං ඨානෙ උප්පජ්ජන්ති. න එකං ධම්මං ආරම්මණං කරොන්ති. තස්මා. **නත්ථී**ති පටික්ඛෙපො කතො. අයමෙත්ථ අධිප්පායො. යස්මා ඉමෙ ද්වෙ අනුසයා අනුසයෙය්‍යුං තං ඨානමෙව නත්ථි. තස්මා "කත්ථ මානානුසයො අනුසෙතී"ති අයං පුච්ඡා අපුච්ඡා යෙවාති. අඤ්ඤෙසුපි එවරූපෙසු එසෙව නයො. පුග්ගලොකාසවාරෙ **චතුන්න**න්ති පුථුජ්ජන සොතාපන්න සකදාගාමි අනාගාමීනං. පටිලොම නයෙ **යස්ස කාමරාගානුසයො නානුසෙතී**ති අයං පුච්ඡා අනාගාමිං ගහෙත්වා පුච්ඡති. **ද්වින්නං පුග්ගලානං සබ්බත්ථ කාමරාගානුසයො නානුසෙතී**ති අනාගාමී අරහන්තානං. **කාමධාතුයා ද්වීසු වෙදනාසූ**ති ච වෙදනාග්ගහණෙන වෙදනා සම්පයුත්තකානම්පි තෙසං වත්ථාරම්මණානම්පීති සබ්බෙසම්පි කාමාවචරධම්මානං ගහණං වෙදිතබ්බං.

අයං අනුසයවාරෙ විනිච්ඡය කථා.

සානුසයවාරෙ පන **යො කාමරාගානුසයෙන සානුසයො**ති යථා එකන්තරිකජරාදිරොගෙන ආබාධිකො යාව තම්හා රොගා න මුච්චති, තාව තස්ස රොගස්ස අනුප්පත්තික්ඛණෙපි සරොගො යෙව නාම හොති. එවං සසඞ්කිලෙසස්ස[1] වට්ටගාමිසත්තස්ස යාව අරියමග්ගෙන අනුසයා සමුග්ඝාතං න ගච්ඡන්ති, තාව තෙසං අනුසයානං අනුප්පත්තික්ඛණෙපි සානුසයො යෙව නාම හොති. එවරූපං සානුසයතං සන්ධාය **ආමන්තා**ති වුත්තං. සෙසමෙත්ථ අනුසයවාරසදිසමෙව.

---

1. සී. II. සානුසයකිලෙසස්ස. 1. ස්‍යා, සකිලෙසස්ස.

ඔකාසවාරෙ පන **රූපධාතුයා අරූපධාතුයා එත්ථ මානානුසයෙන සානුසයොති** වුත්තෙන තාසු ධාතූසු පුග්ගලස්ස සානුසයතා පඤ්ඤායෙය්‍ය. අනුසයස්ස උප්පත්තිට්ඨානං න පඤ්ඤායෙය්‍ය. අනුසයස්ස ච උප්පත්තිට්ඨානදස්සනත්ථං අයං වාරො ආරද්ධො, තස්මා තතො **මානානුසයෙන සානුසයොති** වුත්තං. එවඤ්හි සති තතො ධාතුද්වයතො උප්පන්නෙන මානානුසයෙන සානුසයොති අනුසයස්ස උප්පත්තිට්ඨානං දස්සිතං හොති. ඉමස්ස පන පඤ්හස්ස අත්ථෙ අවුත්තෙ ආදිපඤ්හස්ස අත්ථො පාකටො න හොතීති පඨමං න වුත්තො, තස්මා සො එවං වෙදිතබ්බො. **යතො කාමරාගානුසයෙනා**ති යතො උප්පන්නෙන කාමරාගානුසයෙන සානුසයො, කිං සො තතො උප්පන්නෙන පටිඝානුසයෙනපි සානුසයොති? යස්මා පනෙතෙ ද්වෙ එකස්මා ඨානා නුප්පජ්ජන්ති. තස්මා **නො**ති පටිසෙධො කතො. **අරහා සබ්බත්ථා**ති අරහා සබ්බධම්මෙසු උප්පජ්ජනකෙන කෙනචි[1] අනුසයෙන නිරනුසයොති[2]. ඉමිනා අත්ථවසෙන නිප්පදෙසට්ඨානෙසු භුම්මවචනමෙව කතන්ති. ඉමිනා උපායෙන **සබ්බත්ථ** අත්ථවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බොති.

සානුසයවාරකථා
නිට්ඨිතා.

පජහනවාරෙ **පජහතී**ති තෙන තෙන මග්ගෙන පහානපරිඤ්ඤාවසෙන පජහති, ආයතිං අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදෙති. **ආමන්තා**ති අනාගාමිමග්ගට්ඨං සන්ධාය පටිවචනං. **තදෙකට්ඨං පජහතී**ති පහානෙකට්ඨතං සන්ධාය වුත්තං. **නො**ති අරහත්තමග්ගට්ඨං සන්ධාය පටිසෙධො.[3] **යතො කාමරාගානුසයං පජහතී**ති යතො උප්පජ්ජනකං කාමරාගානුසයං පජහතීති අත්ථො. **අට්ඨමකො**ති අරහත්තඵලට්ඨතො පට්ඨාය පච්චොරොහනගණනාය ගණියමානො සොතාපත්තිමග්ගට්ඨො අට්ඨමකො නාම. දක්ඛිණෙය්‍යගණනාය හි අරහා අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යත්තා පඨමො. අරහත්තමග්ගට්ඨො දුතියො. අනාගාමී තතියො-පෙ-සොතාපත්තිමග්ගට්ඨො අට්ඨමො. සො ඉධ "අට්ඨමකො"ති වුත්තො. නාම සඤ්ඤා යෙව වා එසා තස්සාති. **අනාගාමිමග්ගසමඞ්ගිඤ්ච අට්ඨමකඤ්ච ඨපෙත්වා අවසෙසා**ති සද්ධිං පුථුජ්ජනෙන සෙක්ඛාසෙක්ඛා. තෙසු හි පුථුජ්ජනො පහානපරිඤ්ඤාය අභාවෙන න පජහති†. සෙසා තෙසං අනුසයානං පහීනත්තා. **ද්වින්නං මග්ගසමඞ්ගීන**න්ති ද්වෙ මග්ගසමඞ්ගිනො ඨපෙත්වාති අත්ථො. ඉමිනා නයෙන **සබ්බත්ථ** විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

පජහනවාරකථා
නිට්ඨිතා.

---

1. සී. II. උප්පාදකෙන යෙන කෙන චි. ස්‍යා. උප්පජ්ජනකෙන යෙන කෙනචි.
2. ස්‍යා, නිරනුසයො. 3. ස්‍යා, පටිසෙධො කතො. † ස්‍යා. කාමරාගානුසයං න පජහති.

පරිඤ්ඤාවාරෙ **පරිජානාතීති** තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානාති. සෙසමෙත්ථ හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. අයම්පි හි වාරො පජහනවාරො විය මග්ගට්ඨානඤ්ඤෙව වසෙන විස්සජ්ජිතොති.

පරිඤ්ඤාවාරකථා
නිට්ඨිතා.

පහීනවාරෙ ඵලට්ඨවසෙනෙව දෙසනා ආරද්ධා. අනාගාමිස්ස හි උභො පෙතෙ අනුසයා පහීනා, තස්මා **ආමන්තාති** වුත්තං ඔකාසවාරෙ **යත්ථ කාමරාගානුසයො පහීනො තත්ථ පටිඝානුසයො පහීනොති පුච්ඡිත්වා න වත්තබ්බො පහීනොති වා අප්පහීනොති වාති** වුත්තං, තං කස්මාති? උප්පත්තිට්ඨානස්ස අසාධාරණත්තා. අඤ්ඤං හි කාමරාගානුසයස්ස උප්පත්තිට්ඨානං. අඤ්ඤං පටිඝානුසයස්ස. අභාවිතමග්ගස්ස ච යත්ථ අනුසයො උප්පජ්ජති, මග්ගෙ භාවිතෙ තත්ථෙව සො පහීනො නාම හොති. තත්ථ යස්මා නෙව කාමරාගානුසයට්ඨානෙ පටිඝානුසයො උප්පජ්ජති, න පටිඝානුසයට්ඨානෙ කාමරාගානුසයො, තස්මා තත්ථ සො පහීනොති වා අප්පහීනොති වාති න වත්තබ්බො. සො හි යස්මිං† අත්තනො උප්පත්තිට්ඨානෙ කාමරාගානුසයො පහීනො, තස්මිං‡ අප්පහීනතො තත්ථ පහීනොති න වත්තබ්බො. යං කාමරාගානුසයස්ස උප්පත්තිට්ඨානං, තස්මිං අට්ඨිතත්තා තත්ථ අප්පහීනොති න වත්තබ්බො. **යත්ථ කාමරාගානුසයො පහීනො, තත්ථ මානානුසයො පහීනොති** එත්ථ පන සාධාරණට්ඨානං සන්ධාය **ආමන්තාති** වුත්තං. කාමරාගානුසයො හි කාමධාතුයා ද්වීසු වෙදනාසු අනුසෙති. මානානුසයො තාසු චෙව රූපාරූපධාතූසු ච. සො ඨපෙත්වා අසාධාරණට්ඨානං සාධාරණට්ඨානෙ තෙන සද්ධිං පහීනො නාම හොති. තස්මා **ආමන්තාති** වුත්තං. ඉමිනා නයෙන සබ්බස්මිම්පි ඔකාසවාරෙ පහීනතා ච න වත්තබ්බතා ච වෙදිතබ්බා. **නත්ථීති** ආගතට්ඨානෙසු පන හෙට්ඨා වුත්තසදිසොව විනිච්ඡයො.

පුග්ගලොකාසවාරෙ, ඔකාසවාරගතිකො යෙව. පටිලොමනයෙ **යස්ස කාමරාගානුසයො අප්පහීනොති** පුථුජ්ජනසොතාපන්නසකදාගාමීවසෙන පුච්ඡති. කිඤ්චාපි හි ඉමෙව ද්වෙ අනුසයා පුථුජ්ජනතො පට්ඨාය යාව අනාගාමිමග්ගට්ඨා ඡන්නං පුග්ගලානං අප්පහීනා. ඉධ පන පරතො "තිණ්ණං පුග්ගලානං ද්වින්නං පුග්ගලාන"න්ති ආදිවචනතො මග්ගට්ඨා අනධිප්පෙතා, තස්මා පුථුජ්ජනසොතාපන්නසකදාගාමිනො ච සන්ධාය **ආමන්තාති** වුත්තං. **ද්වින්නං පුග්ගලාන**න්ති සොතාපන්නසකදාගාමීනං. ඉමිනා නයෙන පුග්ගලවාරෙ විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො. ඔකාසවාරපුග්ගලොකාසවාරා පන හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බාති.

පහීනවාරකථා
නිට්ඨිතා.

---

† ස්‍යා. යස්මා. ‡ ස්‍යා. තස්මා.

උප්පජ්ජනවාරෙ අනුසයවාරසදිසො යෙව.

ධාතුවාරස්ස පුච්ඡාවාරෙ තාව. **කති අනුසයා අනුසෙන්තීති** කති අනුසයා සන්තානං අනුගතා හුත්වා සයන්ති. **කති අනුසයා නානුසෙන්තීති** කති අනුසයා සන්තානං න අනුගතා හුත්වා සයන්ති. **කති අනුසයා භඞ්ගාති** කති අනුසයා අනුසෙන්ති නානුසෙන්තීති එවං විභජිතබ්බාති අත්ථො. සෙසමෙත්ථ යං වත්තබ්බං සියා, තං හෙට්ඨා පාළිවවත්ථානෙ වුත්තමෙව. නිද්දෙසවාරෙ පන **කස්සචි සත්ත අනුසයා අනුසෙන්තීති** පුථුජ්ජනවසෙන වුත්තං. **කස්සචි පඤ්චාති** සොතාපන්නසකදාගාමිවසෙන වුත්තං. තෙසඤ්හි දිට්ඨානුසයො ච විචිකිච්ඡානුසයො ච පහීනාති පඤ්චෙව අනුසෙන්ති. තත්ථ යථා අනුසයවාරෙ "අනුසෙන්ති"ති පදස්ස උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො ගහිතො, එව මිධ න ගහෙතබ්බො. කස්මා? තස්මිං ඛණෙ අනුප්පජ්ජනතො. කාමධාතුං උප්පජ්ජන්තස්ස හි විපාකචිත්තඤ්චෙව කම්මසමුට්ඨාන රූපඤ්ච උප්පජ්ජති, අකුසලචිත්තං නත්ථි. අනුසයා ච අකුසල චිත්තක්ඛණෙ උප්පජ්ජන්ති, න විපාකචිත්තක්ඛණෙති තස්මිං ඛණෙ අනුප්පජ්ජනතො තථා අත්ථො න ගහෙතබ්බො. කථං පන ගහෙතබ්බොති? යථාලබ්භති, තථා ගහෙතබ්බො. කථඤ්ච ලබ්භති? අප්පහීනට්ඨෙන. යථා හි රාගදොසමොහානං අප්පහීනත්තා කුසලාබ්‍යාකත චිත්තසමඞ්ගීපි† පුග්ගලො සරාගො සදොසො සමොහොති වුච්චති, එවං මග්ගභාවනාය අප්පහීනත්තා පටිසන්ධික්ඛණෙපි තස්ස තස්ස‡ පුග්ගලස්ස තෙ තෙ අනුසයා අනුසෙන්තීති වුච්චන්ති. න කෙවලඤ්ච වුච්චන්ති, අප්පහීනත්තා පන තෙ අනුසෙන්තියෙව නාමාති වෙදිතබ්බා. **අනුසයා භඞ්ගා නත්ථීති** යස්ස හි යො අනුසෙති, සො අනුසෙති යෙව, යො නානුසෙති, සො නානුසෙති යෙව, අයං අනුසෙති ච නානුසෙති ච, අයං සියා අනුසෙති සියා නානුසෙතීති එවං විභජිතබ්බො අනුසයො නාම නත්ථි. **රූපධාතුං උප්පජ්ජන්තස්ස කස්සචි තයොති** අනාගාමිවසෙන වුත්තං. තස්ස හි කාමරාගපටිඝදිට්ඨිවිචිකිච්ඡානුසයා චත්තාරොපි අනවසෙසතො පහීනා. ඉතරෙ තයොව අප්පහීනා. තෙන වුත්තං "කස්සචි තයො අනුසයා අනුසෙන්තී"ති. **න කාමධාතුන්ති** කාමධාතුයා පටිසිද්ධත්තා සෙසා ද්වෙ ධාතුයො උප්පජ්ජන්තස්සාති අත්ථො. **සත්තෙවාති** යස්මා අරියසාවකස්ස රූපධාතුයා චුතස්ස කාමධාතුයං උප්පත්ති නාම නත්ථි, පුථුජ්ජනස්සෙව හොති, තස්මා සත්තෙවාති නියමෙත්වා වුත්තං. **අරූපධාතුයා චුතස්ස කාමධාතුං උපපජ්ජන්තස්ස සත්තෙවාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **රූපධාතුයා උප්පත්ති නත්ථීති** කස්මා නත්ථි? උප්පත්තිනිප්ඵාදකස්ස රූපාවචරජ්ඣානස්ස අභාවා. සො හි සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා තං ධාතුං උප්පන්නොති නාස්ස තත්ථ රූපාවචරජ්ඣානං අත්ථි. තදභාවා රූප

† ම. සමඞ්ගී. ‡ ම තස්ස පුග්ගලස්ස.

ධාතුයං උපපතති නතථීති වෙදිතබබා. **අරූපධාතුයා චුතසස න කාමධාතුනති** එතථ අරූපධාතුයෙව අධිපෙපතා. ඉමිනා නයෙන සබබවිසසජජනෙසු† අතෙථා වෙදිතබෙබාති.

ධාතුවාරකථා
නිටඨිතා.

අනුසයයමකවණණනා
සමතතා.

ඉදානි තෙසඤෙඤව මූලයමකෙ දෙසිතානං කුසලාදිධමමානං ලබභමානවසෙන එකදෙසමෙව සඞගණහිතවා අනුසයයමකානනතරං දෙසිතසස චිතතයමකසස අතථවණණනා හොති. තතථ පාළිවවතථානං තාව වෙදිතබබං. ඉමසමිඤහි චිතතයමකෙ මාතිකාඨපනං, ඨපිත මාතිකාය විසසජජනනති දෙව වාරා හොනති. තතථ මාතිකාඨපනෙ පුගගලවාරො, ධමමවාරො, පුගගලධමමවාරොති ආදිතොව තයො සුදධිකමහාවාරා හොනති. තතථ **යසස චිතතං උපපජජති න නිරුජඣතීති** එවං පුගගල වසෙන චිතතසස උපපජජනනිරුජඣනාදිභෙදං දීපෙනෙතා ගතො පුගගලවාරො නාම. **යං චිතතං උපපජජති න නිරුජඣතීති** එවං ධමමවසෙනෙව චිතතසස උපපජජනනිරුජඣනාදි භෙදං දීපෙනෙතා ගතො ධමමවාරො නාම. **යසස යං චිතතං උපපජජති න නිරුජඣතීති** එවං උභයවසෙන චිතතසස උපපජජනනිරුජඣනාදි භෙදං දීපෙනෙතා ගතො පුගගලධමමවාරො නාම. තතො **යසස සරාගං චිතතනති** සොළසනනං පදානං වසෙන අපරෙ සරාගාදිපදවිසෙසිතා සොළසපුගගලවාරා, සොළසධමමවාරා, සොළසපුගගලධමමවාරාති අටඨ චතතාළීසං මිසසකවාරා හොනති. තෙ සරාගාදිපදමතතං දසෙසතවා සඞඛිතතා. තතො **යසස කුසලං චිතතනති** ආදිනා නයෙන ඡ සටඨි විසතසඞඛානං අභිධමමමාතිකාපදානං වසෙන අපරෙ කුසලාදිපදවිසෙ සිතා ඡ සටඨිවිසතපුගගලවාරා, ඡ සටඨිවිසතධමමවාරා, ඡ සටඨිවිසත පුගගලධමමවාරාති අටඨනවුතිසතතසතා මිසසකවාරා හොනති. තෙපි කුසලාදිපදමතතං දසෙසතවා සඞඛිතතායෙව. යානිපෙතථ සතිදසසනා දීනි පදානි චිතෙතන සදධිං න යුජජනති. තානි මොඝපුචඡාවසෙන ඨපිතානි. තෙසු පන තීසු වාරෙසු සබබපඨමෙ සුදධිකපුගගලමහාවාරෙ උපපාදනිරොධකාලසමෙභදවාරො, උපපාදුපපනනවාරො, නිරොධුපපනන වාරො, උපපාදවාරො, නිරොධවාරො, උපපාදනිරොධවාරො, උපපජජ මානනිරොධවාරො, උපපජජමානුපපනනවාරො, නිරුජඣමානුපපනන වාරො, උපපනනුපපාදවාරො, අතීතානාගතවාරො, උපපනනුපපජජ මානවාරො, නිරුදධනිරුජඣමානවාරො, අතිකකනතකාලවාරොති

---

† සං. විසජජනෙසු.

චුද්දස අනන්තරවාරා, තෙසු උප්පාදවාරෙ. නිරොධවාරෙ, උප්පාදනිරොධවාරෙති ඉමෙසු තීසු වාරෙසු අනුලොමපටිලොමවසෙන ඡ ඡ කත්වා අට්ඨාරසයමකානි. උප්පන්නුප්පාදවාරෙ අතීතානාගතකාලවසෙන අනුලොමතො ද්වෙ. පටිලොමතො ද්වෙති චත්තාරි යමකානි. සෙසෙසු ආදිතො නිද්දිට්ඨෙසු තීසු, අනන්තරෙ නිද්දිට්ඨෙසු තීසු, අවසානෙ නිද්දිට්ඨෙසු චතූසූති දසසු වාරෙසු අනුලොමතො එකං, පටිලොමතො එකන්ති ද්වෙ ද්වෙ කත්වා වීසතියමකානි එවං සබ්බෙසුපි චුද්දසසු අනන්තරවාරෙසු ද්වාචත්තාළීසයමකානි, චතුරාසීති පුච්ඡා අට්ඨසට්ඨිඅත්ථසතං හොති. යථා ච එකස්මිං සුද්ධිකපුග්ගලමහාවාරෙ, තථා සුද්ධිකධම්මවාරෙසුපි සුද්ධිකපුග්ගලධම්මවාරෙපීති තීසු මහාවාරෙසු ඡබ්බීසතියමකසතං. තතො දිගුණා පුච්ඡා තතො දිගුණා අත්ථා ච වෙදිතබ්බා. ඉදං පන වාරත්තයං සරාගාදිවසෙන සොළසගුණං. කුසලාදිවසෙන ඡ සට්ඨිවිසතගුණං කත්වා ඉමස්මිං චිත්තයමකෙ අනෙකානි යමකසහස්සානි, තතො දිගුණා පුච්ඡා, තතො දිගුණා අත්ථා ච හොන්තීති. පාඨො පන සඞ්ඛිත්තොති. එවං තාව ඉමස්මිං චිත්තයමකෙ පාළිවවත්ථානං වෙදිතබ්බං.

මාතිකාඨපනවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

ඉදානි ඨපිතානුක්කමෙන මාතිකං විස්සජ්ජෙතුං "යස්ස චිත්තං උප්පජ්ජති න නිරුජ්ඣතී"ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **උප්පජ්ජතීති** උප්පාදක්ඛණසමඞ්ගිතාය උප්පජ්ජති. **න නිරුජ්ඣතීති** නිරොධක්ඛණං අප්පත්තතාය න නිරුජ්ඣති. **තස්ස චිත්තන්ති** තස්ස පුග්ගලස්ස තතො පට්ඨාය චිත්තං නිරුජ්ඣිස්සති නුප්පජ්ජිස්සතීති පුච්ඡති. **තෙසං චිත්තන්ති** යෙසං පරිච්ඡින්නවට්ටදුක්ඛානං ඛීණාසවානං සබ්බපච්ඡිමස්ස චුතිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණො වත්තති, එතෙසං තදෙව චුතිචිත්තං උප්පාදප්පත්තතාය උප්පජ්ජති නාම, භඞ්ගං අප්පත්තතාය න නිරුජ්ඣති. ඉදානි පන භඞ්ගං පත්වා තං තෙසං චිත්තං නිරුජ්ඣිස්සති, තතො අප්පටිසන්ධිකත්තා අඤ්ඤං නුප්පජ්ජිස්සති. **ඉතරෙසන්ති** පච්ඡිමචිත්තසමඞ්ගිඛීණාසවං ඨපෙත්වා අවසෙසානං සෙක්ඛාසෙක්ඛපුථුජ්ජනානං. **නිරුජ්ඣිස්සති චෙව උප්පජ්ජිස්සති චාති** යන්තං උප්පාදක්ඛණප්පත්තං තං නිරුජ්ඣිස්සතෙව. අඤ්ඤං පන තස්මිං වා අඤ්ඤස්මිං වා අත්තභාවෙ උප්පජ්ජිස්සති චෙව නිරුජ්ඣිස්සති ච. දුතියපුච්ඡාවිස්සජ්ජනෙපි තථාරූපස්සෙව ඛීණාසවස්ස චිත්තං සන්ධාය **ආමන්තාති** වුත්තං. **නුප්පජ්ජති නිරුජ්ඣතීති** භඞ්ගක්ඛණෙ අරහතො පච්ඡිමචිත්තම්පි සෙසානං භිජ්ජමානචිත්තම්පි. තතො පට්ඨාය පන අරහතො චිත්තං න නිරුජ්ඣිස්සතීති සක්කා වත්තුං, උප්පජ්ජිස්සතීති පන න සක්කා. සෙසානං. උප්පජ්ජිස්සතීති සක්කා වත්තුං, න නිරුජ්ඣිස්සතීති න සක්කා, තස්මා **නොති** පටිසෙධො කතො දුතියපඤ්හෙ. **යස්ස චිත්තං**

න නිරුජ්ඣිස්සති උප්පජ්ජිස්සතීති** සො පුග්ගලො යෙව නත්ථි, තස්මා **නත්ථී**ති පටික්ඛෙපො කතො. **උප්පන්න**න්ති උප්පාදසමඞ්ගිනො පෙතං නාමං. උප්පාදං පත්වා අනිරුද්ධස්සාපි. තත්ථ උප්පාදසමඞ්ගිතං සන්ධාය **ආමන්තා**ති උප්පාදං පත්වා අනිරුද්ධභාවං සන්ධාය. **තෙසං චිත්තං උප්පන්න**න්ති වුත්තං. **අනුප්පන්න**න්ති උප්පාදං අප්පත්තං. **තෙසං චිත්තං උප්පජ්ජිත්ථා**ති එත්ථාපි සබ්බෙසං තාව චිත්තං ඛණපච්චුප්පන්නමෙව හුත්වා උප්පාදක්ඛණං අතීතත්තා උප්පජ්ජිත්ථ නාම. නිරොධසමාපන්නානං නිරොධතො පුබ්බෙ උප්පන්නපුබ්බත්තා අසඤ්ඤසත්තානං සඤ්ඤීභවෙ උප්පන්නපුබ්බත්තා. **උප්පජ්ජිත්ථෙච උප්පජ්ජති චා**ති උප්පාදං පත්තත්තා උප්පජ්ජිත්ථ, අනතීතත්තා උප්පජ්ජති නාමාති අත්ථො. **උප්පාදක්ඛණෙ අනාගතඤ්චා**ති උප්පාදක්ඛණෙ ච චිත්තං අනාගතඤ්ච චිත්තන්ති අත්ථො.

අතික්කන්තකාලවාරෙ. **උප්පජ්ජමානං ඛණ**න්ති උප්පාදක්ඛණං. තත්ථ කිඤ්චාපි උප්පාදක්ඛණො උප්පජ්ජමානො නාම න හොති, උප්පජ්ජමානස්ස පන ඛණත්තා එවං වුත්තො. **ඛණං වීතික්කන්තං අතික්කන්තකාල**න්ති න චිරං වීතික්කන්තං, තමෙව පන උප්පාදක්ඛණං වීතික්කන්තං හුත්වා අතික්කන්තකාලන්ති සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. **නිරුජ්ඣමානං ඛණ**න්ති නිරොධක්ඛණං. තත්ථ කිඤ්චාපි නිරොධක්ඛණො නිරුජ්ඣමානො නාම න හොති. නිරුජ්ඣමානස්ස පන ඛණත්තා එවං වුත්තො. **ඛණං වීතික්කන්තං අතික්කන්තකාල**න්ති "කිං තස්ස චිත්තං එවං නිරොධක්ඛණම්පි වීතික්කන්තං හුත්වා අතික්කන්තකාලං නාම හොතී"ති පුච්ඡති. තත්ථ යස්මා භඞ්ගක්ඛණෙ චිත්තං උප්පාදක්ඛණං ඛණං වීතික්කන්තං හුත්වා අතික්කන්තකාලං හොති. නිරොධක්ඛණං ඛණං වීතික්කන්තං හුත්වා අතික්කන්තකාලං නාම න හොති. අතීතං පන චිත්තං උභොපි ඛණෙ ඛණං වීතික්කන්තං හුත්වා අතික්කන්තකාලං නාම, තස්මා **භඞ්ගක්ඛණෙ චිත්තං උප්පාදක්ඛණං වීතික්කන්තං භඞ්ගක්ඛණං අවීතික්කන්තං අතීතං චිත්තං උප්පාදක්ඛණඤ්ච වීතික්කන්තං භඞ්ගක්ඛණඤ්ච වීතික්කන්ත**න්ති විස්සජ්ජනමාහ. දුතියපඤ්හස්ස විස්සජ්ජනෙ යස්මා අතීතං චිත්තං උභොපි ඛණෙ වීතික්කන්තං හුත්වා අතික්කන්තකාලං නාම හොති. තස්මා **අතීතං චිත්ත**න්ති වුත්තං. පටිලොමපඤ්හස්ස විස්සජ්ජනෙ යස්මා උප්පාදක්ඛණෙ ච චිත්තං අනාගතඤ්ච චිත්තං උභොපි ඛණෙ ඛණං වීතික්කන්තං හුත්වා අතික්කන්තකාලං නාම න හොති, තෙසං ඛණං වීතික්කන්තත්තා. තස්මා **උප්පාදක්ඛණෙ චිත්තං අනාගතං චිත්ත**න්ති වුත්තං. දුතියවිස්සජ්ජනං පාකටමෙව. ධම්මවාරෙපි ඉමිනාවුපායෙන සබ්බවිස්සජ්ජනෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

පුග්ගලධම්මවාරො ධම්මවාරගතිකො යෙව, සබ්බෙපි මිස්සකවාරා "යස්ස සරාගං චිත්ත"න්ති ආදිනා නයෙන මුඛමත්තං දස්සෙත්වා සඞ්ඛිත්තා. විත්ථාරො පන තෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. තෙසු පන "යස්ස සරාගං චිත්තං උප්පජ්ජති න නිරුජ්ඣති තස්ස

ToC

චිත්තං නිරුජ්ඣිස්සති නුප්පජ්ජිස්සතී"ති එවං විත්ථාරෙතබ්බත්තාය පුච්ඡාව සදිසා හොති. යස්මා පන සරාගං චිත්තං පච්ඡිමචිත්තං න හොති තස්මා "යස්ස සරාගං චිත්තං උප්පජ්ජති න නිරුජ්ඣති, තස්ස චිත්තං නිරුජ්ඣිස්සති නුප්පජ්ජිස්සතීති නො"ති එවං විස්සජ්ජිතබ්බත්තා විස්සජ්ජනං අසදිසං හොති. තං තං තස්සා තස්සා පුච්ඡාය අනුරූප වසෙන වෙදිතබ්බන්ති.

චිත්තයමකවණ්ණනා
සමත්තා.

ඉදානි තෙසඤ්ඤෙව මූලයමකෙ දෙසිතානං කුසලාදිධම්මානං මාතිකං ඨපෙත්වා චිත්තයමකානන්තරං දෙසිතස්ස ධම්මයමකස්ස වණ්ණනා හොති, තත්ථ ඛන්ධයමකෙ වුත්තනයෙනෙව පාළිවවත්ථානං වෙදිතබ්බං. යථා හි තත්ථ පණ්ණත්තිවාරාදයො තයො මහාවාරා, අවසෙසා අන්තරවාරා ච හොන්ති, තථා ඉධාපි. "යො කුසලං ධම්මං† භාවෙති සො අකුසලං ධම්මං‡ පජහතී"ති ආගතත්තා පනෙත්ථ පරිඤ්ඤාවාරො භාවනාවාරො නාමාති වෙදිතබ්බො. තත්ථ යස්මා අබ්‍යාකතො ධම්මො නෙව භාවෙතබ්බො, න පහාතබ්බො, තස්මා තං පදමෙව න උද්ධටං, පණ්ණත්තිවාරෙ පනෙත්ථ තිණ්ණං කුසලාදිධම්මානං වසෙන පදසොධනවාරො, පදසොධනමූලචක්කවාරො, සුද්ධධම්මවාරො, සුද්ධධම්මමූලචක්කවාරොති ඉමෙසු චතූසු වාරෙසු යමකගණනා වෙදිතබ්බා.

පණ්ණත්තිවාරනිද්දෙසෙ පන "කුසලාකුසලධම්මා"ති* කුසලානං එකන්තෙන කුසලධම්මත්තා. **ආමන්තාති** වුත්තං. සෙසවිස්සජ්ජනෙසුපි එසෙව නයො. **අවසෙසා ධම්මා න අකුසලා ධම්මාති** අවසෙසා ධම්මා අකුසලා න හොන්ති, ධම්මා පන හොන්තීති අත්ථො. ඉමිනා නයෙන සබ්බවිස්සජ්ජනානි වෙදිතබ්බානි.

පවත්තිවාරෙ පනෙත්ථ පච්චුප්පන්නකාලෙ පුග්ගලවාරස්ස අනුලොමනයෙ "යස්ස කුසලා ධම්මා උප්පජ්ජන්ති තස්ස අකුසලා ධම්මා උප්පජ්ජන්ති, යස්ස වා පන අකුසලා ධම්මා උප්පජ්ජන්ති තස්ස කුසලා ධම්මා උප්පජ්ජන්තී"ති කුසලධම්මමූලකානි ද්වෙ යමකානි, අකුසලධම්මමූලකං එකන්ති තීණි යමකානි හොන්ති. තස්ස පටිලොමනයෙපි ඔකාසවාරාදීසුපි එසෙව නයො. එවමෙත්ථ සබ්බවාරෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං යමකානං වසෙන යමකගණනා වෙදිතබ්බා.

අත්ථවිනිච්ඡයෙ පනෙත්ථ ඉදං ලක්ඛණං, ඉමස්ස හි ධම්මයමකස්ස පවත්තිමහාවාරෙ.‡ **උප්පජ්ජන්ති නිරුජ්ඣන්තීති** ඉමෙසු උප්පාදනිරොධෙසු කුසලාකුසලධම්මා තාව එකන්තෙන පවත්තියං යෙව

---

† සතා. කුසලධම්මං.
‡ සතා. අකුසලධම්මං.
* සතා. කුසලාධම්මා.
‡ සතා' පවත්තිවාරෙ.

ලබ්භන්ති, න චුතිපටිසන්ධීසු. අබ්‍යාකතධම්මා පන පවත්තෙ ච චුතිපටිසන්ධීසු චාති තීසුපි කාලෙසු ලබ්භන්ති. එවමෙත්ථ යං යත්ථ යත්ථ ලබ්භති, තස්ස වසෙන තත්ථ තත්ථ විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො. තත්‍රිදං නයමුඛං, කුසලාකුසලානං තාව එකක්ඛණෙ අනුප්පජ්ජනතො **නොති** පටිසෙධො කතො. **අබ්‍යාකතා**[1] **චාති** චිත්තසමුට්ඨානරූපවසෙන වුත්තං. **යත්ථ කුසලා ධම්මා නුප්පජ්ජන්තී**ති අසඤ්ඤභවං[2] සන්ධාය වුත්තං. තෙනෙවෙත්ථ **ආමන්තා**ති විස්සජ්ජනං කතං. **උප්පජ්ජන්තී**ති ඉදම්පි අසඤ්ඤභවං[3] යෙව සන්ධාය වුත්තං. අබ්‍යාකතානං පන අනුප්පත්තිට්ඨානස්ස අභාවා **නත්ථී**ති පටික්ඛෙපො කතො. **දුතියෙ අකුසලෙ**ති භවං අස්සාදෙන්තා උප්පන්නෙසු නිකන්තිජවනෙසු දුතියෙ ජවනචිත්තෙ. **දුතියෙ චිත්තෙ වත්තමානෙ**ති පටිසන්ධිතො දුතියෙ භවඞ්ගචිත්තෙ වත්තමානෙ සහ වා පටිසන්ධියා භවඞ්ගං විපාකවසෙන[4] එකමෙව කත්වා භවනිකන්තියා ආවජ්ජනචිත්තෙ. තඤ්හි ක්‍රියචිත්තත්තා[5] අබ්‍යාකතජාතියං විපාකතො දුතියං නාම හොති. **යස්ස චිත්තස්ස අනන්තරා අග්ගමග්ගන්ති** ගොත්‍රභුචිත්තං සන්ධාය වුත්තං. **කුසලා ධම්මා උප්පජ්ජිස්සන්තී**ති තෙ අග්ගමග්ගධම්මෙ යෙව සන්ධාය වුත්තං. **යස්ස චිත්තස්ස අනන්තරා අග්ගමග්ගං පටිලභිස්සන්ති තස්ස චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ**ති ඉදං චිත්තජාතිවසෙන වුත්තං. තජ්ජාතිකස්ස හි එකාවජ්ජනෙන උප්පන්නස්ස තතො ඔරිමචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙපි එතං ලක්ඛණං ලබ්භතෙව නිරොධවාරෙපි කුසලාකුසලානං එකතො අනිරුජ්ඣනතො **නොති** වුත්තං. ඉමිනා නයමුඛෙන සබ්බත්ථ විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බොති.

ධම්මයමකවණ්ණනා
සමත්තා.

ඉදානි තෙසඤ්ඤෙව මූලයමකෙ දෙසිතානං කුසලාදිධම්මානං ලබ්භමානවසෙන එකදෙසං සඞ්ගණ්හිත්වා ධම්මයමකානන්තරං දෙසිතස්ස ඉන්ද්‍රියයමකස්ස වණ්ණනා හොති. තත්ථ ඛන්ධයමකාදීසු වුත්තනයෙනෙව පාළිවවත්ථානං වෙදිතබ්බං. ඉධාපි හි පණ්ණත්තිවාරාදයො තයො මහාවාරා අවසෙසා අන්තරවාරා ච සද්ධිං කාලප්පභෙදාදීහි ඛන්ධයමකාදීසු ආගතසදිසාව. ඉන්ද්‍රියානං පන බහුතාය ධාතුයමකතොපි බහුතරානි යමකානි හොන්ති. යථා පන හෙට්ඨා පුග්ගලවාරාදීසු චක්ඛායතන† චක්ඛුධාතුමූලකෙ නයෙ චක්ඛායතනචක්ඛුධාතූහි සද්ධිං ජිව්හායතනකායායතනානි න යොජිතානි. ජිව්හායතනකායායතනමූලකානි ච යමකානෙව න ගහිතානි, තථා ඉධාපි චක්ඛුන්ද්‍රියමූලකෙ නයෙ ජිව්හින්ද්‍රියකායින්ද්‍රියමූලකානි ච යමකානෙව න ගහිතානි. තෙසං

---

1. සැ. අබ්‍යාකතො.
2. සැ. අසඤ්ඤිභවං.
3. සැ. අසඤ්ඤිභවං.
4. සැ. විපාකචිත්තවසෙන.
5. සැ. කිරියාචිත්තත්තා.
† සැ. චක්ඛායතන.

අග්ගහණෙ[1] කාරණං තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. මනින්ද්‍රියං පන යථා චක්ඛුන්ද්‍රියාදිමූලකෙහි තථෙව ඉත්ථින්ද්‍රියාදිමූලකෙහිපි සද්ධිං යස්මා යොජනං ගච්ඡති, තස්මා නික්ඛිත්තපටිපාටියා අයොජෙත්වා සබ්බෙහිපි චක්ඛුන්ද්‍රියමූලකාදීහි සද්ධිං පරියොසානෙ යොජිතන්ති වෙදිතබ්බං. චක්ඛුන්ද්‍රියෙන සද්ධිං ඉත්ථින්ද්‍රියපුරිසින්ද්‍රියජීවිතින්ද්‍රියානි යොජිතානි. සුඛින්ද්‍රියදුක්ඛින්ද්‍රියදොමනස්සින්ද්‍රියානි පටිසන්ධියං නත්ථීති න ගහිතානි. සොමනස්සින්ද්‍රියඋපෙක්ඛින්ද්‍රියානි පටිසන්ධියං උප්පත්තිසබ්භාවතො ගහිතානි. තථා සද්ධින්ද්‍රියාදීනි පඤ්ච. ලොකුත්තරානි තීණි පටිසන්ධියං අභාවෙනෙව න ගහිතානි. ඉති යානි ගහිතානි, තෙසං වසෙනෙත්ථ චක්ඛුන්ද්‍රියමූලකෙ නයෙ යමකගණනා වෙදිතබ්බා. යථා චෙත්ථ, එවං සබ්බත්ථ. යානි පන න ගහිතානි, තෙසං වසෙන යමකානි න ගණෙතබ්බානි. ගණෙන්තෙන වා මොඝපුච්ඡාවසෙන ගණෙතබ්බානීති එවං තාව සබ්බවාරෙසු පාළිවවත්ථානමෙව වෙදිතබ්බං.

අත්ථවිනිච්ඡයෙ පනෙත්ථ ඉදං නයමුඛං. **සචක්ඛුකානං න ඉත්ථීනන්ති** බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදීනඤ්චෙව රූපීනං පුරිසනපුංසකානඤ්ච වසෙන වුත්තං. තෙසඤ්හි ඉත්ථින්ද්‍රියං නුප්පජ්ජති. **සචක්ඛුකානං න පුරිසානන්ති** රූපීබ්‍රහ්මානඤ්චෙව ඉත්ථිනපුංසකානඤ්ච වසෙන වුත්තං. තෙසඤ්හි පුරිසින්ද්‍රියං නුප්පජ්ජති. **අචක්ඛුකානං උපපජ්ජන්තානං තෙසං ජීවිතින්ද්‍රියං උප්පජ්ජතීති** එකවොකාරචතුවොකාරකාමධාතුසත්තෙ සන්ධාය වුත්තං. **සචක්ඛුකානං විනා සොමනස්සෙනාති** උපෙක්ඛාසහගතානං චතුන්නං මහාවිපාකපටිසන්ධීනං වසෙන වුත්තං. **සචක්ඛුකානං විනා උපෙක්ඛායාති** සොමනස්සසහගතපටිසන්ධිකානං වසෙන වුත්තං. **උපෙක්ඛාය අචක්ඛුකානන්ති** අහෙතුකපටිසන්ධිවසෙන වුත්තං. **අහෙතුකානන්ති** අහෙතුකපටිසන්ධිචිත්තෙන සද්ධිං සද්ධින්ද්‍රියාදීනං අභාවතො වුත්තං. තත්ථ හි එකන්තෙනෙව සද්ධාසතිපඤ්ඤායො නත්ථි. සමාධිවිරියානි පන ඉන්ද්‍රියප්පත්තානි න හොන්ති. **සහෙතුකානං අචක්ඛුකානන්ති** ගබ්භසෙය්‍යකවසෙන චෙව අරූපීවසෙන ච වුත්තං. අඤ්ඤෙසු හි සහෙතුකො අචක්ඛුකො නාම නත්ථි. **සචක්ඛුකානං අහෙතුකානන්ති** අපායෙ ඔපපාතිකවසෙන වුත්තං. **සචක්ඛුකානං ඤාණවිප්පයුත්තානන්ති** කාමධාතුයං දුහෙතුකපටිසන්ධිකානං වසෙන වුත්තං. **සචක්ඛුකානං ඤාණසම්පයුත්තානන්ති** රූපීබ්‍රහ්මානෙ චෙව කාමාවචරදෙවමනුස්සෙ ච සන්ධාය වුත්තං. **ඤාණසම්පයුත්තානං අචක්ඛුකානන්ති** අරූපිනො ච තිහෙතුකගබ්භසෙය්‍යකෙ ච සන්ධාය වුත්තං. ජීවිතින්ද්‍රියමූලකෙ **විනා සොමනස්සෙන උපපජ්ජන්තානන්ති** ද්වෙපි ජීවිතින්ද්‍රියානි සන්ධාය වුත්තං. **පවත්තෙ සොමනස්සවිප්පයුත්තචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙති** අරූපජීවිතින්ද්‍රියං සන්ධාය වුත්තං. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථාපි පටිසන්ධිපවත්තිවසෙන ජීවිතින්ද්‍රියයොජනා වෙදිතබ්බා. සොමනස්සින්ද්‍රියාදිමූලකෙසුපි පටිසන්ධිපවත්තිවසෙනෙවත්ථො ගහෙතබ්බො.

---

1. ස්‍යා. අග්ගහණෙ. 2. ස්‍යා. යානිපනගහිතානි. 3. ස්‍යා. යමකානි ගණෙතබ්බානි.

පටිලොමනයෙ පන නිරොධවාරෙ ච[1] එතෙසඤ්ඤෙව අඤ්ඤෙසඤ්ච ධම්මානං යථා ලාභවසෙන චුතිපටිසන්ධිපවත්තෙසු තීසුපි අනුප්පාද නිරොධා[2] වෙදිතබ්බා.

අනාගතවාරෙ **එකෙනෙව භාවෙනාති** එතෙන පුරිසභාවෙනෙව අනන්තරං ඉත්ථිභාවං අනාපජ්ජිත්වා පුරිසපටිසන්ධිගහණෙනෙවාති අත්ථො. **කති ච භවෙ දස්සෙත්වා පරිනිබ්බායිස්සන්තීති** කති ච පටිසන්ධියො ගහෙත්වා ඉත්ථිභාවං අප්පත්තාව පරිනිබ්බායිස්සන්තීති අත්ථො. දුතිය පුච්ඡායපි එසෙව නයො.

පච්චුප්පන්නෙන න අතීතවාරෙ[3] **සුද්ධාවාසානං උපපත්තිචිත්තස්ස භඞ්ගක්ඛණෙ මනින්ද්‍රියඤ්ච නුප්පජ්ජිත්ථාති** චිත්තයමකෙ විය උප්පාදක්ඛණාතික්කමවසෙන අත්ථං අග්ගහෙත්වා තස්මිං භවෙ අනුප්පන්නපුබ්බවසෙන ගහෙතබ්බොති. ඉමිනා නයමුඛෙන සබ්බස්මිම්පි පවත්ති වාරෙ අත්ථවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො. පරිඤ්ඤාවාරෙ පන චක්ඛුමූලකාදීසු එකමෙව චක්ඛුසොතයමකං දස්සිතං. යස්මා පන සෙසානි විලොකිය අබ්‍යාකතානි චෙව ලොකියඅබ්‍යාකතමිස්සකානිති ච පරිඤ්ඤෙය්‍යානෙව, තස්මා තානි අනුපදිට්ඨානිපි[4] ඉමිනාව දස්සිතානි හොන්ති. යස්මා පන අකුසලං එකන්තතො පහාතබ්බමෙව, එකන්තං කුසලං භාවෙතබ්බමෙව, ලොකුත්තරාබ්‍යාකතං සච්ඡිකාතබ්බං, තස්මා. **දොමනස්සින්ද්‍රියං පජහතීති. අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං භාවෙතීති අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං සච්ඡිකරොතීති** වුත්තං. අඤ්ඤින්ද්‍රියං පන භාවෙතබ්බම්පි අත්ථි සච්ඡිකාතබ්බම්පි. තං භාවනාවසෙනෙව ගහිතං. **ද්වෙ පුග්ගලාති** සකදාගාමීමග්ගසමඞ්ගී ච අරහත්තමග්ගසමඞ්ගී ච. තෙසු එකො සමුච්ඡින්දිතුං අසමත්ථත්තා දොමනස්සින්ද්‍රියං න පජහති නාම. එකො පහීනදොසත්තා[5]. **චක්ඛුන්ද්‍රියං න පරිජානාතීති** අනුප්පාදං ආපාදෙතුං අසමත්ථතාය න පරිජානාති. ඉමිනා නයෙන සබ්බවිස්සජ්ජනෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බොති.

ඉන්ද්‍රියයමකවණ්ණනා
සමත්තා.

එත්තාවතා ච.

යස්සොවාදෙ ඨත්වා නිට්ඨිතකිච්චස්ස කිච්චසම්පන්නො,
යුවතිජනොපි අතීතො[6] සුවිහිතනියමො යමස්සාණං.

දෙවපරිසාය මජ්ඣෙ දෙවපුරෙ සබ්බදෙවදෙවෙන,
යමකං නාම පකාසිතං යමාමලලොමෙන යං තෙන.

---

1. ස්‍යා. නිරොධවාරෙ.
2. ස්‍යා. අනුප්පාදනුප්පාද නිරොධානිරොධා.
3. ස්‍යා. අතීතවාරෙ.
4 ස්‍යා. අදස්සිතානිපි.
5. සී. II. දොමනස්සත්තා.
6. ස්‍යා, ආතීතො,

පාලිවවත්ථානං විධිං[1] පුච්ඡාවිස්සජ්ජනෙ ච අත්ථනයං,
දස්සෙතුං ආරද්ධා යමකඅට්ඨකථා මයා තස්ස.

සා[2] සුබහුඅන්තරායෙ ලොකම්හි යථා අනන්තරායෙන,
අයමජ්ජ පඤ්චමත්තෙහි තන්තියා භාණවාරෙහි.

නිට්ඨං පත්තා එවං නිට්ඨානං පාපුණන්තු සබ්බෙපි,
හිතසුඛනිබ්බත්තිකරා[3] මනොරථා සබ්බසත්තානන්ති.

යමකප්පකරණට්ඨකථා

නිට්ඨිතා.

---

1. සඤ්ඤා. පාලිවවත්ථාන විධිං. 2. සී. II. සාධු. 3. ස්‍යා. හිතසුඛප්පවත්තිකරා.

පට්ඨානප්පකරණට්ඨකථා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස.

දෙවාති දෙවො දෙවානං දෙවදූතවපූජිතො,
දෙසයිත්වා පකරණං යමකං සුද්ධසංයමො.

අත්ථතො ධම්මතො චෙව ගම්භීරස්සාථ තස්ස යං,
අනන්තරං මහාවීරො සත්තමං ඉසිසත්තමො.

පට්ඨානං නාම නාමෙන නාමරූපනිරොධනො,
දෙසෙසි අතිගම්භීර[1] නයමණ්ඩිත දෙසනං.

ඉදානි තස්ස සම්පත්තො යස්මා සංවණ්ණනාක්කමො,
තස්මා තං වණ්ණයිස්සාමි තං සුණාථ සමාහිතාති.

සම්මාසම්බුද්ධෙන හි අනුලොමපට්ඨානෙ ද්වාවීසතිතිකෙ නිස්සාය තිකපට්ඨානං නාම නිද්දිට්ඨං සතං දුකෙ[2] නිස්සාය දුකපට්ඨානං නාම නිද්දිට්ඨං. තතොපරං ද්වාවීසතිතිකෙ ගහෙත්වා දුකසතෙ පක්ඛිපිත්වා දුකතිකපට්ඨානං නාම[3] දස්සිතං. තතොපරං දුකසතං ගහෙත්වා ද්වාවීසතියා තිකෙසු පක්ඛිපිත්වා තිකදුකපට්ඨානං නාම දස්සිතං තිකෙ පන තිකෙසු යෙව පක්ඛිපිත්වා තිකතිකපට්ඨානං නාම දස්සිතං. දුකෙ ච දුකෙසු යෙව පක්ඛිපිත්වා දුකදුකපට්ඨානං නාම දස්සිතං. එවං:–

තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං
දුකතිකඤ්චෙව තිකදුකඤ්ච,
තිකතිකඤ්චෙව දුකදුකඤ්ච
ඡ අනුලොමම්හි නයා සුගම්භීරාති.[4]

පච්චනීය[5] පට්ඨානෙපි ද්වාවීසතිතිකෙ නිස්සාය තිකපට්ඨානං නාම. දුකසතං නිස්සාය දුකපට්ඨානං නාම. ද්වාවීසතිතිකෙ දුකසතෙ පක්ඛිපිත්වා දුකතිකපට්ඨානං නාම. දුකසතං ද්වාවීසතියාතිකෙසු යෙව පක්ඛිපිත්වා තිකදුකපට්ඨානං නාම. තිකෙ තිකෙසු යෙව පක්ඛිපිත්වා තිකතික පට්ඨානං නාම. දුකෙ දුකෙසු යෙව පක්ඛිපිත්වා දුකදුකපට්ඨානං නාමාති එවං පච්චනීයෙපි ඡහි නයෙහි පට්ඨානං නිද්දිට්ඨං තෙන වුත්තං:–

---

1. ස්‍යා අතිගම්භීරං. 2. ස්‍යා. සතදුකෙ. 3 සී. I & II. දෙසෙසි,

4. සී. තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං.
දුකං තිකඤ්චෙව තිකං දුකඤ්ච,
තිකං තිකඤ්චෙව දුකං දුකඤ්ච
ඡානුලොමම්හි නයා සුගම්භීරා.

4. ස්‍යා. තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං.
දුකත්තිකඤ්චෙව තිකද්දුකඤ්ච,
තිකත්තිකඤ්චෙව දුකද්දුකඤ්ච
ඡ අනුලොමම්හි නයා සුගම්භීරා.

5, සී. I, &, II. පච්චනීකා.

තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං
දුකතිකඤ්චෙව තිකදුකඤ්ච,
තිකතිකඤ්චෙව දුකදුකඤ්ච
ඡ පච්චනීයම්හි නයා සුගම්භීරාති.

තතො පරං අනුලොමපච්චනීයෙපි[1] එතෙනෙවුපායෙන ඡ නයා දස්සිතා. තෙනෙවාහ:-

තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං
දුකතිකඤ්චෙව තිකදුකඤ්ච,
තිකතිකඤ්චෙව දුකදුකඤ්ච
ඡ අනුලොමපච්චනීයම්හි නයා සුගම්භීරාති.

තදනන්තරං පච්චනීයානුලොමම්හි එතෙහෙව ඡහි නයෙහි නිද්දිට්ඨං තෙනාහ:-

තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං
දුකතිකඤ්චෙව තිකදුකඤ්ච,
තිකතිකඤ්චෙව දුකදුකඤ්ච
ඡ පච්චනීයානුලොමම්හි නයා සුගම්භීරාති.

එවං අනුලොමෙ ඡ පට්ඨානානි, පච්චනීයෙ ඡ අනුලොමපච්චනීයෙ ඡ පච්චනීයානුලොමෙ ඡ පට්ඨානානීති ඉදං චතුවීසතිසමන්තපට්ඨානසමොධානපට්ඨානමහාපකරණං නාමාති හි වුත්තං. තත්ථ යෙසං චතුවීසතියා සමන්තපට්ඨානානං සමොධානවසෙනෙතං චතුවීසතිසමන්තපට්ඨානසමොධානං පට්ඨානමහාපකරණං නාමාති වුත්තං. තෙසඤ්චෙව ඉමස්ස ච පකරණස්ස නාමත්ථො තාව එවං වෙදිතබ්බො.

කෙනට්ඨෙන පට්ඨානන්ති? නානප්පකාරපච්චයට්ඨෙන. පකාරෙහි නානප්පකාරත්ථං දීපෙති. ඨානසද්දො පච්චයත්ථං. "ඨානාඨානකුසලතා"[a]ති ආදීසු හි පච්චයො ඨානන්ති වුත්තො. ඉති නානප්පකාරානං පච්චයානං වසෙන දෙසිතත්තා ඉමෙසු චතුවීසතියා පට්ඨානෙසු එකෙකං පට්ඨානං නාම. ඉමෙසං පන පට්ඨානානං සමූහතො සබ්බමෙපතං පකරණං පට්ඨානන්ති වෙදිතබ්බං. අපරො නයො කෙනට්ඨෙන පට්ඨානන්ති? විභජනට්ඨෙන. "පඤ්ඤපනා[2] පට්ඨපනා විවරණා විභජනා උත්තානීකම්ම[b]"න්ති ආගතට්ඨානස්මිඤ්හි විභජනට්ඨෙන පට්ඨානං පඤ්ඤායති. ඉති කුසලාදීනං ධම්මානං හෙතුපච්චයාදිවසෙන විභත්තත්තා ඉමෙසු චතුවීසතියා පට්ඨානෙසු එකෙකං පට්ඨානං නාම. ඉමෙසං පන පට්ඨානානං සමූහතො සබ්බමෙපතං පකරණං පට්ඨානං නාමාති වෙදිතබ්බං. අපරො නයො කෙනට්ඨෙන පට්ඨානන්ති? පට්ඨිතත්ථෙන[3] ගමනට්ඨෙනාති අත්ථො. "ගොට්ඨා පට්ඨිතගාවො[c]"ති ආගතට්ඨානස්මිඤ්හි යෙන පට්ඨානෙන පට්ඨිත

1. සී. II පච්චනීකෙසුපි.
a. සුත්තන්තමාතිකා. ධම්මසඞ්ගණී.
2. සී, II, පඤ්ඤපනං.
b. මජ්ඣිමනි සච්චවිභඞ්ගසුත්තං.
3. සී, I. &. . පඨිතට්ඨෙන
c. මජ්ඣිමනි, මහාසීහනාදසුත්තං.

ගාවොති වුත්තො, තං අත්ථතො ගමනං හොති. ඉති නාතිවිත්ථාරිතනයෙසු ධම්මසඞ්ගණී ආදීසු අතිස්සඞ්ගගමනස්ස[1] සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස හෙතුපච්චයාදිභෙදභින්නෙසු කුසලාදීසු විත්ථාරිත[2] නයලාභතො තිස්සඞ්ගවසෙන පවත්තගමනත්තා ඉමෙසු චතුවීසතියා පට්ඨානෙසු එකෙකං පට්ඨානං නාම. ඉමෙසං පන පට්ඨානානං සමූහතො සබ්බමෙපතං පකරණං පට්ඨානං නාමාති වෙදිතබ්බං.

තත්ථ අනුලොමම්හි තාව පඨමං තිකවසෙන දෙසිතත්තා තිකපට්ඨානං නාම. තස්ස පදච්ඡෙදො. තිකානං පට්ඨානං එත්ථ අත්ථීති තිකපට්ඨානං. තිකානං නානප්පකාරකා පච්චයා එතිස්සා දෙසනාය අත්ථීති අත්ථො. දුතියවිකප්පෙපි තිකානං පට්ඨානත්තෙන[3] තිකපට්ඨානං හෙතුපච්චයාදිවසෙන තිකානං විභජනාති අත්ථො. තතියවිකප්පෙ හෙතුපච්චයාදිභෙදභින්නතාය ලද්ධවිත්ථාරා තිකා එව පට්ඨානං තිකපට්ඨානං. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස තිස්සඞ්ගගමනභූමීති අත්ථො. දුකපට්ඨානාදීසුපි එසෙව නයො. එවං අනුලොමෙ ඡ පට්ඨානානි විදිත්වා පච්චනීයාදීසුපි ඉමිනාවුපායෙන වෙදිතබ්බානි. යස්මා පනෙතානි අනුලොමෙ පච්චනීයෙ අනුලොමපච්චනීයෙ පච්චනීයානුලොමෙති සමන්තා ඡ ඡ හුත්වා චතුවීසති හොන්ති, තස්මා චතුවීසතිසමන්තපට්ඨානානීති වුච්චන්ති. ඉති ඉමෙසං චතුවීසතියා ඛුද්දකපට්ඨානසඞ්ඛාතානං සමන්තපට්ඨානානං සමොධානවසෙනෙතං චතුවීසතිසමන්තපට්ඨානසමොධානං පට්ඨානමහාපකරණං නාම.

තං පනෙතං යෙ තිකාදයො නිස්සාය නිද්දිට්ඨත්තා තිකපට්ඨානං, දුකපට්ඨානං,-පෙ-දුකදුකපට්ඨානන්ති වුත්තං, තෙ අනාමසිත්වා යෙසං පච්චයානං වසෙන තෙ තිකාදයො විභත්තා, තෙ පච්චයෙ දස්සෙතුං ආදිතො තාවස්ස මාතිකානික්ඛෙපවාරො නාම වුත්තො. පච්චයවිභඞ්ගවාරොතිපි[4] තස්සෙව නාමං. සො උද්දෙසනිද්දෙසතො දුවිධො. තස්ස **හෙතුපච්චයො-පෙ-අවිගතපච්චයොති** අයං උද්දෙසො.

තත්ථ හෙතු ච සො පච්චයො චාති **හෙතුපච්චයො**. හෙතු හුත්වා පච්චයො, හෙතුභාවෙන පච්චයොති වුත්තං හොති. ආරම්මණපච්චයාදීසුපි එසෙව නයො. තත්ථ **හෙතූති** වචනාවයවකාරණමූලානමෙතං අධිවචනං. "පටිඤ්ඤාහෙතූ"ති ආදීසු හි ලොකෙ[5] වචනාවයවො හෙතූති වුච්චති. සාසනෙ පන "යෙ ධම්මා හෙතුප්පභවා[a]"ති ආදීසු කාරණං. "තයො කුසලා හෙතූ තයො අකුසලා හෙතූ[b]"ති ආදීසු මූලං හෙතූති වුච්චති. තං ඉධ අධිප්පෙතං. **පච්චයොති** එත්ථ පන අයං වචනත්ථො, පටිච්ච එතස්මා එතීති පච්චයො, අප්පච්චක්ඛාය නං වත්තතීති අත්ථො. යො හි ධම්මො යං ධම්මං අප්පච්චක්ඛාය[6] තිට්ඨති වා උප්පජ්ජති වා, සො තස්ස පච්චයොති වුත්තං හොති[7]. ලක්ඛණතො

1. සී. I. & II. අතිස්සඞ්ගහ. අතිසඞ්ගහ.
2. සං. විත්ථාරිකා.
3. සී. . පට්ඨානන්තාච්ච.
4. සං. වාරොති.
5. සං. ලොකසත්ථ.
6. ම. අප්පච්චක්ඛා.
7. සං. වුත්තං.
a. මහාවග්ග. විනය.
b. ධම්මසඞ්ගණී.

පන උපකාරලක්ඛණො පච්චයො. යො හි ධම්මො යස්ස ධම්මස්ස ඨිතියා වා උප්පත්තියා වා උපකාරකො හොති, සො තස්ස පච්චයොති වුච්චති. පච්චයො හෙතු කාරණං නිදානං සම්භවො පභවොති අත්ථතො එකං, බ්‍යඤ්ජනතො නානං. ඉති මූලට්ඨෙන පච්චයොති සඞ්ඛෙපතො මූලට්ඨෙන උපකාරකො ධම්මො **හෙතුපච්චයො**. සො හි සාලිආදීනං සාලිබීජාදීනි විය මණිප්පභාදීනං විය ච මණිවණ්ණාදයො කුසලාදීනං කුසලාදිභාවසාධකොති ආචරියානං අධිප්පායො. එවං සන්තෙ පන තංසමුට්ඨානරූපෙසු හෙතුපච්චයතා න සම්පජ්ජති. න හි සො තෙසං කුසලාදිභාවං සාධෙති, න ච පච්චයො න හොතීති. වුත්තඤ්හෙතං "හෙතු හෙතුසම්පයුත්තකානං ධම්මානං තංසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං හෙතුපච්චයෙන පච්චයො"ති අහෙතුකචිත්තානඤ්ච විනා එතෙන අබ්‍යාකතභාවො සිද්ධො, සහෙතුකානම්පි ච යොනිසො මනසිකාරාදි පටිබද්ධො කුසලාදිභාවො, න සම්පයුත්තහෙතුපටිබද්ධො. යදි ච සම්පයුත්තහෙතූසු සභාවතොව කුසලාදිභාවො සියා, තං සම්පයුත්තෙසු හෙතුපටිබද්ධො[1] අලොභො කුසලො වා සියා අබ්‍යාකතො වා. යස්මා පන උභයථාපි හොති, තස්මා යථා සම්පයුත්තෙසු එවං හෙතූසුපි කුසලාදිතා පරියෙසිතබ්බා. කුසලාදිභාවසාධනවසෙන පන හෙතූනං මූලට්ඨං අග්ගහෙත්වා සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනවසෙන ගය්හමානෙ න කිඤ්චි විරුජ්ඣති. ලද්ධහෙතුපච්චයා හි ධම්මා විරූළ්හමූලා විය පාදපා ථිරා හොන්ති සුප්පතිට්ඨිතා. අහෙතුකා පන තිලබීජකාදිසෙවාලා විය න සුප්පතිට්ඨිතා. ඉති මූලට්ඨෙන උපකාරකොති සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනෙන උපකාරකො ධම්මො හෙතුපච්චයොති වෙදිතබ්බො.

තතො පරෙසු ආරම්මණභාවෙන[2] උපකාරකො ධම්මො **ආරම්මණපච්චයො** සො[3] "රූපායතනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා"ති ආරභිත්වාපි "යං යං ධම්මං ආරබ්භ යෙ යෙ ධම්මා උප්පජ්ජන්ති චිත්තචෙතසිකා ධම්මා, තෙ තෙ ධම්මා තෙසං තෙසං ධම්මානං ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයො"ති ඔසාපිතත්තා න කොචි ධම්මො න හොති. යථා හි දුබ්බලො පුරිසො දණ්ඩං වා රජ්ජුං වා ආලම්බිත්වාව උට්ඨහති චෙව තිට්ඨති ච, එවං චිත්තචෙතසිකා ධම්මා රූපාදිආරම්මණං ආරබ්භෙව උප්පජ්ජන්ති චෙව තිට්ඨන්ති ච. තස්මා සබ්බෙපි චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං ආරම්මණභූතා ධම්මා ආරම්මණපච්චයොති වෙදිතබ්බා.

ජෙට්ඨකට්ඨෙන උපකාරකො ධම්මො **අධිපතිපච්චයො**. සො සහජාතාරම්මණවසෙන දුවිධො. තත්ථ "ඡන්දාධිපති ඡන්දසම්පයුත්තකානං ධම්මානං තංසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං අධිපතිපච්චයෙන පච්චයො"ති ආදිවචනතො ඡන්දචිත්තවිරියවීමංස[4]සඞ්ඛාතා චත්තාරො ධම්මා සහජාතාධිපතිපච්චයොති වෙදිතබ්බා. නො ච ඛො එකතො. යදා හි ඡන්දං ධුරං ජෙට්ඨකං කත්වා චිත්තං පවත්තති, තදා ඡන්දොව

1. ම. හෙතුබද්ධො.
2. ම. ආරම්මණවසෙන.
3. සයා. සො රූපාදිවසෙනානෙකවිධො.
4. සයා. විමංසා.

අධිපති, න ඉතරෙ, එස නයො සෙසෙසුපි. යං පන ධම්මං ගරුං කත්වා අරූපධම්මා පවත්තන්ති, සො තෙසං ආරම්මණාධිපති තෙන වුත්තං, "යං යං ධම්මං ගරුං කත්වා යෙ යෙ ධම්මා උප්පජ්ජන්ති චිත්තචෙතසිකා ධම්මා, තෙ තෙ ධම්මා තෙසං තෙසං ධම්මානං අධිපතිපච්චයෙන පච්චයො"ති.

අනන්තරභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **අනන්තරපච්චයො**. සමනන්තරභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **සමනන්තරපච්චයො**. ඉදඤ්ච පච්චයද්වයං බහුධා පපඤ්චෙන්ති[1]. අයං පනෙත්ථ සාරො, යො හි එස චක්ඛුවිඤ්ඤාණානන්තරා මනොධාතු, මනොධාතුඅනන්තරා මනොවිඤ්ඤාණධාතූති ආදි චිත්තනියමො, සො යස්මා පුරිමචිත්තවසෙනෙව ඉජ්ඣති, න අඤ්ඤථා. තස්මා අත්තනො අත්තනො අනන්තරං අනුරූපස්ස චිත්තුප්පාදස්ස උප්පාදනසමත්ථො ධම්මො අනන්තරපච්චයො. තෙනෙවාහ, "අනන්තරපච්චයොති චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු තංසම්පයුත්තකා ච ධම්මා මනොධාතුයා තංසම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො"ති ආදි. යො අනන්තරපච්චයො, සොව සමනන්තරපච්චයො. බ්‍යඤ්ජනමත්තමෙව හෙත්ථ නානං උපචයසන්තති ආදීසු විය අධිවචනනිරුත්තිදුකාදීසු විය ච. අත්ථතො පන නානං නත්ථි. යම්පි අද්ධානන්තරතාය[2] අනන්තරපච්චයො, කාලානන්තරතාය සමනන්තරපච්චයොති ආචරියානං මතං, තං "නිරොධා වුට්ඨහන්තස්ස නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනකුසලං ඵලසමාපත්තියා සමනන්තරපච්චයෙන පච්චයො"ති ආදීහි විරුජ්ඣති. යම්පි තත්ථ වදන්ති "ධම්මානං සමුට්ඨාපනසමත්ථතා න පරිහායති, භාවනාබලෙන පන වාරිතත්තා ධම්මා සමනන්තරං නුප්පජ්ජන්ති"ති තම්පි කාලානන්තරතාය අභාවමෙව සාධෙති. භාවනාබලෙන හි තත්ථ කාලානන්තරතා නත්ථීති. මයම්පි[3] එතදෙව වදාම. යස්මා ච කාලානන්තරතා නත්ථි, තස්මා සමනන්තරපච්චයතා න යුජ්ජති. කාලානන්තරතාය හි තෙසං සමනන්තරපච්චයො හොතීති ලද්ධි තස්මා අභිනිවෙසං අකත්වා බ්‍යඤ්ජනමත්තතො වෙත්ථ නානාකරණං පච්චෙතබ්බං. න අත්ථතො. කථං? නත්ථි එතෙසං අන්තරන්ති හි[4] අනන්තරා. සණ්ඨානාභාවතො සුට්ඨු අනන්තරාති සමනන්තරා.

උප්පජ්ජමානො ච[5] සහ උප්පජ්ජමානභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **සහජාතපච්චයො**. පකාසස්ස පදීපො විය. සො අරූපක්ඛන්ධාදිවසෙන ඡබ්බිධො හොති. යථාහ, "චත්තාරො ඛන්ධා අරූපිනො අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාතපච්චයෙන පච්චයො, චත්තාරො මහාභූතා අඤ්ඤමඤ්ඤං-පෙ-ඔක්කන්තික්ඛණෙ නාමරූපං අඤ්ඤමඤ්ඤං-පෙ-චිත්තචෙතසිකා ධම්මා චිත්තසමුට්ඨානානං රූපානං-පෙ-මහාභූතා උපාදාරූපානං රූපිනො ධම්මා අරූපීනං ධම්මානං කිඤ්චිකාලං සහජාතපච්චයෙන පච්චයො, කිඤ්චි කාලං න සහජාතපච්චයෙන පච්චයො"ති ඉදං හදයවත්ථුමෙව සන්ධාය වුත්තං.

1. ම. පපඤ්චයන්ති.
2. සී. II. අත්ථානන්තරතාය.
3. සයා. මයං.
4. සයා. අනන්තරන්ති.
5. සයා. උප්පජ්ජමානො.

අඤ්ඤමඤ්ඤං උප්පාදනුපත්ථම්භනභාවෙන[1] උපකාරකො ධම්මො **අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො**. අඤ්ඤමඤ්ඤූපත්ථම්භකං තිදණ්ඩං විය. සො අරූපක්ඛන්ධාදිවසෙන තිවිධො හොති. යථාහ, "චත්තාරො ඛන්ධා අරූපිනො අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙන පච්චයො. චත්තාරො මහාභූතා-පෙ-ඔක්කන්තික්ඛණෙ නාමරූපං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙන පච්චයො"ති.

අධිට්ඨානාකාරෙන නිස්සයාකාරෙන ච උපකාරකො ධම්මො **නිස්සයපච්චයො**. තරුචිත්තකම්මාදීනං පථවීපටාදයො විය. සො "චත්තාරො ඛන්ධා අරූපිනො අඤ්ඤමඤ්ඤං නිස්සයපච්චයෙන පච්චයො"ති එවං සහජාතෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඡට්ඨො පනෙත්ථ කොට්ඨාසො "චක්ඛායතනං[2] චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා, සොත, ඝාන, ජිව්හා, කායායතනං කායවිඤ්ඤාණධාතුයා තංසම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං නිස්සයපච්චයෙන පච්චයො. යං රූපං නිස්සාය මනොධාතු ච මනොවිඤ්ඤාණධාතු ච වත්තන්ති, තං රූපං මනොධාතුයා ච මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා ච තංසම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං නිස්සයපච්චයෙන පච්චයො"ති එවං විභත්තො.

උපනිස්සයපච්චයොති ඉධ පන අයං තාව වචනත්ථො. තදධීනවුත්තිතාය අත්තනො ඵලෙන නිස්සිතො න පටික්ඛිත්තොති නිස්සයො. යථා පන භුසො ආයාසො උපායාසො, එවං භුසො නිස්සයො උපනිස්සයො. බලවකාරණස්සෙතං අධිවචනං. තස්මා බලවකාරණභාවෙන උපකාරකො ධම්මො උපනිස්සයපච්චයොති වෙදිතබ්බො. සො **ආරම්මණූපනිස්සයො, අනන්තරූපනිස්සයො, පකතූපනිස්සයොති** තිවිධො හොති. තත්ථ "දානං දත්වා සීලං සමාදියිත්වා උපොසථකම්මං කත්වා තං ගරුං කත්වා පච්චවෙක්ඛති, පුබ්බෙ සුචිණ්ණානි ගරුං කත්වා පච්චවෙක්ඛති, ඣානා වුට්ඨහිත්වා ඣානං ගරුං කත්වා පච්චවෙක්ඛති, සෙක්ඛා[3] ගොත්‍රභුං ගරුං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්ති,[4] වොදානං ගරුං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්ති, සෙක්ඛා[5] මග්ගා වුට්ඨහිත්වා මග්ගං ගරුං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්ති"ති[6] එවමාදිනා නයෙන ආරම්මණූපනිස්සයො තාව ආරම්මණාධිපතිනා සද්ධිං නානත්තං අකත්වා[7] විභත්තො. තත්ථ යං ආරම්මණං ගරුං කත්වා චිත්තචෙතසිකා උප්පජ්ජන්ති. තං නියමතො තෙසං ආරම්මණෙසු බලවාරම්මණං හොති. ඉති ගරුකාතබ්බමත්තට්ඨෙන ආරම්මණාධිපති, බලවකාරණට්ඨෙන ආරම්මණූපනිස්සයොති එවමෙතෙසං නානත්තං වෙදිතබ්බං. අනන්තරූපනිස්සයොපි "පුරිමා පුරිමා කුසලාඛන්ධා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං කුසලානං ඛන්ධානං උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො"ති ආදිනා නයෙන අනන්තරපච්චයෙන සද්ධිං නානත්තං අකත්වාව විභත්තො. මාතිකානික්ඛෙපෙ[8] පන තෙසං

1. සී. II උප්පාදනුපත්ථම්භනකාභාවෙන.
2. ස්‍යා. චක්ඛවායතනං.
3. ස්‍යා. සෙක්ඛො.
4. ස්‍යා. පච්චවෙක්ඛන්ති.
5. ස්‍යා. සෙක්ඛො.
6. ස්‍යා. පච්චවෙක්ඛති.
7. ස්‍යා. අකත්වා ච.
8. සී. II, නික්ඛෙපෙන.

“චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු තං සම්පයුත්තකා ච ධම්මා මනොධාතුයා තං සම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො”ති ආදිනා නයෙන අනන්තරස්ස ච “පුරිමා පුරිමා කුසලා ධම්මා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං කුසලානං ධම්මානං උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො”ති ආදිනා නයෙන උපනිස්සයස්ස ච ආගතත්තා නික්ඛෙපවිසෙසො අත්ථි, සොපි අත්ථතො එකීභාවමෙව ගච්ඡති. එවං සන්තෙපි අත්තනො අත්තනො අනන්තරං අනුරූපස්ස චිත්තුප්පාදස්ස පවත්තනසමත්ථතාය අනන්තරතා, පුරිමචිත්තස්ස ච පච්ඡිමචිත්තුප්පාදනෙ බලවතාය අනන්තරූපනිස්සයතා වෙදිතබ්බා. යථා හි හෙතුපච්චයාදීසු කිඤ්චි ධම්මං විනාපි චිත්තං උප්පජ්ජති, න එවං අනන්තරචිත්තං විනා චිත්තස්ස උප්පත්ති නාම අත්ථි, තස්මා බලවපච්චයො හොති. ඉති අත්තනො අත්තනො අනන්තරං අනුරූපචිත්තුප්පාදවසෙන අනන්තරපච්චයො, බලවකාරණවසෙන අනන්තරූපනිස්සයොති. එවමෙතෙසං නානත්තං වෙදිතබ්බං. පකතූපනිස්සයො පන පකතො උපනිස්සයො පකතූපනිස්සයො. පකතො නාම අත්තනො සන්තානෙ උප්පාදිතො වා[1] සද්ධාසීලාදිඋපසෙවිතො වා උතුභොජනාදි පකතියා යෙව වා උපනිස්සයො පකතූපනිස්සයො, ආරම්මණානන්තරෙහි අසම්මිස්සොති[2] අත්ථො. තස්ස[3] පකතූපනිස්සයො සද්ධං උපනිස්සාය දානං දෙති, සීලං සමාදියති, උපොසථකම්මං කරොති, ඣානං උප්පාදෙති, විපස්සනං උප්පාදෙති, මග්ගං උප්පාදෙති, අභිඤ්ඤං උප්පාදෙති, සමාපත්තිං උප්පාදෙති, සීලං, සුතං, චාගං, පඤ්ඤං උපනිස්සාය දානං දෙති,-පෙ-සමාපත්තිං උප්පාදෙති, සද්ධා, සීලං, සුතං, චාගො, පඤ්ඤා සද්ධාය සීලස්ස සුතස්ස චාගස්ස පඤ්ඤාය උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො”ති ආදිනා නයෙන අනෙකප්පකාරකො[4] පභෙදො වෙදිතබ්බො. ඉති ඉමෙ සද්ධාදයො පකතා[5] චෙව බලවකාරණට්ඨෙන උපනිස්සයා චාති පකතූපනිස්සයොති.

පඨමතරං උප්පජ්ජිත්වා වත්තමානභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **පුරෙජාතපච්චයො.** සො පඤ්චද්වාරෙ වත්ථාරම්මණහදයවත්ථුවසෙන එකාදසවිධො හොති. යථාහ, “චක්ඛායතනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා තං සම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං පුරෙජාතපච්චයෙන පච්චයො. සොත, ඝාන, ජිව්හා, කායායතනං, රූපායතනං, සද්ද, ගන්ධ, රස, ඵොට්ඨබ්බායතනං කායවිඤ්ඤාණධාතුයා තං සම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං පුරෙජාතපච්චයෙන පච්චයො. රූප සද්ද, ගන්ධ, රස, ඵොට්ඨබ්බායතනං මනොධාතුයා තං සම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං පුරෙජාතපච්චයෙන පච්චයො. යං රූපං නිස්සාය මනොධාතු ච මනොවිඤ්ඤාණධාතු ච වත්තන්ති, තං රූපං මනොධාතුයා තං සම්පයුත්තකා

1. ස්‍යා. නිප්ඵාදිතො.
2. සී. II, අමිස්සො.
3. ස්‍යා. තස්සපි.
4. සී. II, කාරකො.
5. සී. II, පකතත්තා ච

නඤ්ච ධම්මානං පුරෙජාතපච්චයෙන පච්චයො. මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා තං සම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං කිඤ්චි කාලං පුරෙජාතපච්චයෙන පච්චයො. කිඤ්චි කාලං න පුරෙජාතපච්චයෙන පච්චයො"ති.

පුරෙජාතානං රූපධම්මානං උපත්ථම්භකට්ඨෙන උපකාරකො අරූපධම්මො **පච්ඡාජාතපච්චයො**. ගිජ්ඣපොතකසරීරානං ආහාරාසාචෙතනා විය. තෙන වුත්තං "පච්ඡාජාතා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා පුරෙජාතස්ස ඉමස්ස කායස්ස පච්ඡාජාතපච්චයෙන පච්චයො"ති.

ආසෙවනට්ඨෙන අනන්තරානං පගුණබලවභාවාය උපකාරකො ධම්මො **ආසෙවනපච්චයො**. ගන්ථාදීසු පුරිමපුරිමාභියොගො විය. සො කුසලාකුසලක්‍රිය[1] ජවනවසෙන තිවිධො හොති. යථාහ, "පුරිමා පුරිමා කුසලා ධම්මා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං කුසලානං ධම්මානං ආසෙවනපච්චයෙන පච්චයො. පුරිමා පුරිමා අකුසලා–පෙ–ක්‍රියාබ්‍යාකතා[2] ධම්මා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං ක්‍රියාබ්‍යාකතානං ධම්මානං ආසෙවනපච්චයෙන පච්චයො"ති.

චිත්තපයොගසඞ්ඛාතෙන ක්‍රියාභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **කම්මපච්චයො**. සො නානාක්ඛණිකාය චෙව කුසලාකුසලචෙතනාය සහජාතාය ච සබ්බාය චෙතනාය වසෙන[3] දුවිධො හොති. යථාහ, "කුසලාකුසලං කම්මං විපාකානං ඛන්ධානං කටත්තා ච රූපානං කම්මපච්චයෙන පච්චයො. චෙතනා සම්පයුත්තකානං ධම්මානං තංසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං කම්මපච්චයෙන පච්චයො"ති.

නිරුස්සාහසන්තභාවෙන නිරුස්සාහසන්තභාවාය උපකාරකො විපාකධම්මො **විපාකපච්චයො**. සො පවත්තෙ චිත්තසමුට්ඨානානං පටිසන්ධියං කටත්තා ච රූපානං සබ්බත්ථ ච සම්පයුත්තධම්මානං විපාකපච්චයො හොති. යථාහ, "විපාකාබ්‍යාකතො එකො ඛන්ධො තිණ්ණං ඛන්ධානං, චිත්තසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං විපාකපච්චයෙන පච්චයො. –පෙ–පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්‍යාකතො එකො ඛන්ධො–පෙ–ද්වෙ ඛන්ධා චිත්තං ඛන්ධානං කටත්තා ච රූපානං විපාකපච්චයෙන පච්චයො. ඛන්ධා වත්ථුස්ස විපාකපච්චයෙන පච්චයො"ති.

රූපාරූපානං උපත්ථම්භකට්ඨෙන උපකාරකා චත්තාරො ආහාරා **ආහාරපච්චයො**. යථාහ, "කබළීකාරො ආහාරො[4] ඉමස්ස කායස්ස ආහාරපච්චයෙන පච්චයො. අරූපිනො ආහාරා සම්පයුත්තකානං ධම්මානං තංසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං ආහාරපච්චයෙන පච්චයො"ති. පඤ්හාවාරෙ පන පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්‍යාකතා ආහාරා සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං කටත්තා ච රූපානං ආහාරපච්චයෙන පච්චයො"තිපි[5] වුත්තං.

---

1. සයා. කිරිය.
2. සයා. කිරියාබ්‍යාකතා.
3. සී. II. චෙතනායපිවසෙන
4. සී. I. , II. කබළිංකාරෙ ආහාරෙ.
5. සයා. පච්චයොති.

අධිපතියට්ඨෙන උපකාරකා ඉත්ථින්ද්‍රියපුරිසින්ද්‍රියවජ්ජා වීසතින්ද්‍රියා **ඉන්ද්‍රියපච්චයො**. තත්ථ චක්ඛුන්ද්‍රියාදයො[1] අරූපධම්මානං යෙව, සෙසා රූපාරූපානං පච්චයා හොන්ති. යථාහ, "චක්ඛුන්ද්‍රියං චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා සොත, ඝාන, ජිව්හා, කායින්ද්‍රියං කායවිඤ්ඤාණධාතුයා තං සම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයො. රූපජීවිතින්ද්‍රියං කටත්තාරූපානං ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයො. අරූපිනො ඉන්ද්‍රියා සම්පයුත්තකානං ධම්මානං තං සමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයො"ති. පඤ්හවාරෙ පන "පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්‍යාකතා ඉන්ද්‍රියා සම්පයුත්තකානං ධම්මානං කටත්තා ච රූපානං ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයො"තිපි වුත්තං.

උපනිජ්ඣායනට්ඨෙන උපකාරකානි ඨපෙත්වා ද්වෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණෙසු කායිකසුඛදුක්ඛවෙදනාවජ්ජං සබ්බානිපි කුසලාදිභෙදානි සත්තජ්ඣානඞ්ගානි **ඣානපච්චයො**. යථාහ, "ඣානඞ්ගානි ඣානසම්පයුත්තකානං[2] ධම්මානං තං සමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං ඣානපච්චයෙන පච්චයො"ති. පඤ්හාවාරෙ පන "පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්‍යාකතානි ඣානඞ්ගානි සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං කටත්තාච රූපානං ඣානපච්චයෙන පච්චයො"තිපි වුත්තං.

යතො තතො වා නිය්‍යානට්ඨෙන උපකාරකානි කුසලාදිභෙදානි ද්වාදසමග්ගඞ්ගානි **මග්ගපච්චයො**. යථාහ, මග්ගඞ්ගානි "මග්ගසම්පයුත්තකානං[3] ධම්මානං තංසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං මග්ගපච්චයෙන පච්චයො"ති. පඤ්හාවාරෙ පන "පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්‍යාකතානි මග්ගඞ්ගානි සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං කටත්තා ච රූපානං මග්ගපච්චයෙන පච්චයො"ති වුත්තං. න එතෙ පන ද්වෙපි ඣානමග්ගපච්චයා යථා සඞ්ඛං ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණාහෙතුකචිත්තෙසු ලබ්භන්තීති වෙදිතබ්බා.

එකවත්ථුකඑකාරම්මණඑකුප්පාදෙකනිරොධසඞ්ඛාතෙන සම්පයුත්තභාවෙන උපකාරකා අරූපධම්මා **සම්පයුත්තපච්චයො**. යථාහ, "චත්තාරො ඛන්ධා අරූපිනො අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො"ති.

එකවත්ථුකාදිභාවානුපගමෙන උපකාරකා රූපිනො ධම්මා අරූපීනං අරූපිනො ධම්මා රූපීනං විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො.[4] සො සහජාත, පච්ඡාජාත, පුරෙජාතවසෙන තිවිධො හොති. වුත්තඤ්හෙතං "සහජාතා කුසලා ඛන්ධා චිත්තසමුට්ඨානානං රූපානං විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො. පච්ඡාජාතා කුසලා ඛන්ධා පුරෙජාතස්ස ඉමස්ස කායස්ස විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො"ති. අබ්‍යාකතස්ස පන සහජාතවිභඞ්ගෙ "පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්‍යාකතා ඛන්ධා කටත්තාරූපානං විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො. ඛන්ධා වත්ථුස්ස. වත්ථු ඛන්ධානං විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො"ති වුත්තං. පුරෙජාතං පන චක්ඛුන්ද්‍රියාදි

1. ස්‍යා. චක්ඛ්වින්ද්‍රියාදයො.
2. ස්‍යා. සම්පයුත්තකානං.
3. ස්‍යා. සම්පයුත්තකානං.
4. ස්‍යා. විප්පයුත්තපච්චයො.

වත්ථුවසෙනෙව වෙදිතබ්බං. යථාහ, "පුරෙජාතං චක්ඛායතනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස-පෙ-කායායතනං කායවිඤ්ඤාණස්ස විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො. වත්ථු විපාකාබ්‍යාකතානං ක්‍රියාබ්‍යාකතානං ඛන්ධානං, වත්ථු කුසලානං ඛන්ධානං, වත්ථු අකුසලානං ඛන්ධානං විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො"ති.

පච්චුප්පන්නලක්ඛණෙන අත්ථිභාවෙන තාදිසස්සෙව ධම්මස්ස උපත්ථම්භකත්තෙන උපකාරකො ධම්මො **අත්ථිපච්චයො**. තස්ස අරූපක්ඛන්ධ, මහාභූත, නාමරූප, චිත්තචෙතසිකා, මහාභූතා, යතන, වත්ථුවසෙන සත්තධා මාතිකා නික්ඛිත්තා. යථාහ, "චත්තාරො ඛන්ධා අරූපිනො අඤ්ඤමඤ්ඤං අත්ථිපච්චයෙන පච්චයො. චත්තාරො මහාභූතා අඤ්ඤමඤ්ඤං, ඔක්කන්තික්ඛණෙ නාමරූපං අඤ්ඤමඤ්ඤං, චිත්තචෙතසිකා ධම්මා චිත්තසමුට්ඨානානං රූපානං, මහාභූතා උපාදා රූපානං, චක්ඛායතනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා-පෙ-කායායතනං-පෙ-ඵොට්ඨබ්බායතනං කායවිඤ්ඤාණධාතුයා තංසම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං අත්ථිපච්චයෙන පච්චයො. රූපායතනං-පෙ-ඵොට්ඨබ්බායතනං මනොධාතුයා තංසම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං අත්ථිපච්චයෙන පච්චයො. යං රූපං නිස්සාය මනොධාතු ච මනොවිඤ්ඤාණධාතු ච වත්තන්ති. තං රූපං මනොධාතුයා ච මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා ච තංසම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං අත්ථිපච්චයෙන පච්චයො"ති. පඤ්හාවාරෙ පන සහජාතං පුරෙජාතං පච්ඡාජාතං ආහාරං ඉන්ද්‍රියන්තිපි නික්ඛිපිත්වා සහජාතෙ තාව "එකො ඛන්ධො තිණ්ණන්නං ඛන්ධානං චිත්තසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං අත්ථිපච්චයෙන පච්චයො"ති ආදිනා නයෙන නිද්දෙසො කතො. පුරෙජාතෙ පුරෙජාතානං චක්ඛාදීනං වසෙන නිද්දෙසො කතො. පච්ඡාජාතෙ පුරෙජාතස්ස ඉමස්ස කායස්ස පච්ඡාජාතානං චිත්තචෙතසිකානං පච්චය වසෙන නිද්දෙසො කතො. ආහාරින්ද්‍රියෙසු පන කබලීකාරො ආහාරො ඉමස්ස කායස්ස අත්ථිපච්චයෙන පච්චයො. රූපජීවිතින්ද්‍රියං කටත්තාරූපානං අත්ථිපච්චයෙන පච්චයොති. එවං නිද්දෙසො කතොති.

අත්තනො අනන්තරං උප්පජ්ජමානානං අරූපධම්මානං පවත්තිඔකාසස්ස දානෙන උපකාරකා සමනන්තරනිරුද්ධා අරූපධම්මා **නත්ථිපච්චයො**. යථාහ, "සමනන්තරනිරුද්ධා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා පටුප්පන්නානං[1] චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං නත්ථිපච්චයෙන පච්චයො"ති.

තෙ එව විගතභාවෙන උපකාරකත්තා **විගතපච්චයො**. යථාහ, "සමනන්තරවිගතා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා පටුප්පන්නානං[2] චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං විගතපච්චයෙන පච්චයො"ති.

---

1. 2. සී. පච්චුප්පන්නානං.

අත්ථිපච්චයධම්මා එව අවිගතභාවෙන උපකාරකත්තා **අවිගතපච්චයො**ති වෙදිතබ්බා. දෙසනාවිලාසෙන පන තථා විනෙතබ්බවෙනෙය්‍යවසෙන වා අයං දුකො වුත්තො. සහෙතුකදුකං වත්වාපි හෙතුසම්පයුත්තදුකො වියාති.

ඉමෙසු පන චතුවීසතියා පච්චයෙසු අසම්මොහත්ථං:-

ධම්මතො කාලතො චෙව නානප්පකාරභෙදතො,
පච්චයුප්පන්නතො චෙව විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

තත්ථ "ධම්මතො"ති ඉමෙසු හි පච්චයෙසු හෙතුපච්චයො තාව නාමරූපධම්මෙසු නාමධම්මෙකදෙසො. ආරම්මණපච්චයො සද්ධිං පඤ්ඤත්තියා ච අභාවෙන සබ්බෙපි නාමරූපධම්මා. අධිපතිපච්චයෙ සහජාතාධිපති නාමධම්මෙකදෙසො. තථා කම්ම, ඣාන, මග්ගපච්චයා. ආරම්මණාධිපති සබ්බෙපි ගරුකාතබ්බා ආරම්මණධම්මා. අනන්තර, සමනන්තර, පච්ඡාජාත, සෙවන, විපාක, සම්පයුත්ත, නත්ථි, විගත පච්චයා නාමධම්මාව. නිබ්බානස්ස අසඞ්ඛතත්තා නාමධම්මෙකදෙසොත්වෙපි වත්තුං වට්ටති. පුරෙජාතපච්චයො රූපෙකදෙසො. සෙසා යථාලාභවසෙන නාමරූපධම්මාති. එවං තාවෙත්ථ ධම්මතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො. කාලතොති:-

පච්චුප්පන්නාව හොන්තෙත්ථ පච්චයා දසපඤ්ච ච,
අතීතා එව පඤ්චෙකො තෙ කාලෙ ද්වෙපි නිස්සිතො;
තයො තිකාලිකා චෙව විමුත්තා චාපි කාලතොති.

එතෙසු හි හෙතුපච්චයො සහජාත, අඤ්ඤමඤ්ඤ, නිස්සය, පුරෙජාත, පච්ඡාජාත, විපාක, ආහාර, ඉන්ද්‍රිය, ඣාන, මග්ග, සම්පයුත්ත, විප්පයුත්ත, අත්ථි, අවිගතපච්චයොති ඉමෙ පන්නරසපච්චයා පච්චුප්පන්නධම්මාව හොන්ති. අනන්තරපච්චයො, සමනන්තර, ආසෙවන[1], නත්ථි, විගතපච්චයොති ඉමෙ පඤ්ච අතීතාව[2] හොන්ති. එකො පන කම්මපච්චයො තෙ† පච්චුප්පන්නාතීතෙ ද්වෙපි කාලෙ නිස්සිතො හොති. සෙසා ආරම්මණපච්චයො, අධිපතිපච්චයො, උපනිස්සයපච්චයොති ඉමෙ තයො පච්චයා තෙකාලිකාපි හොන්ති. පඤ්ඤත්තියා[3] සද්ධිං නිබ්බානස්ස සඞ්ඛතත්තා කාලවිමුත්තාපීති[4]. එවමෙත්ථ කාලතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො "නානප්පකාරභෙදතො පච්චයුප්පන්නතො"ති ඉමෙසං පන විනිච්ඡයං පදානං අත්ථො නිද්දෙසවාරෙ ආවිභවිස්සතීති.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

---

1. සෲ. සමනන්තරාසෙවන.
2. සෲ. අතීතාඑව.

†. සෲ. නාදිස්සති.
3. ය්‍යා. ඉමෙ තයො පඤ්ඤත්තියා සඞ්.,
4. සෲ. කාලවිනිම්මුත්තාපීති.

ඉදානි සබ්බෙපි තෙ පච්චයෙ උද්දිට්ඨපටිපාටියා නිද්දිසිත්වා දස්සෙතුං **හෙතුපච්චයොති හෙතූ[1] හෙතුසම්පයුත්තකානං ධම්මානං තංසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං හෙතුපච්චයෙන පච්චයොති** ආදිමාහ. තත්ථ **හෙතුපච්චයොති** චතුවීසතියා පච්චයෙසු නික්ඛිත්තපටිපාටියා සබ්බපඨමං භාජෙතබ්බස්ස පදුද්ධාරො[2]. සෙසපච්චයෙසුපි ඉමිනාව නයෙන පඨමං භාජෙතබ්බපදං උද්ධරිත්වාව[3] විස්සජ්ජනං කතන්ති වෙදිතබ්බං. අයං පනෙත්ථ සම්බන්ධො, යො පච්චයුද්දෙසෙ හෙතුපච්චයොති උද්දිට්ඨො, සො නිද්දෙසතො හෙතූ හෙතුසම්පයුත්තකානං ධම්මානං තංසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං හෙතුපච්චයෙන පච්චයොති එවං වෙදිතබ්බො. ඉමිනා උපායෙන සබ්බපච්චයෙසු[4] භාජෙතබ්බස්ස පදස්ස විස්සජ්ජනෙන සද්ධිං සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. ඉදානි **හෙතූ[5] හෙතුසම්පයුත්තකානන්ති** එත්ථ හෙතුසම්පයුත්තකානන්ති අවත්වා හෙතූ හෙතුසම්පයුත්තකානන්ති කස්මා වුත්තන්ති? පච්චයස්ස චෙව පච්චයුප්පන්නානඤ්ච වවත්ථාපනතො. හෙතුසම්පයුත්තකානන්ති හි වුත්තෙ හෙතූනං සම්පයුත්තකානං †හෙතුපච්චයෙන පච්චයොති අත්ථො භවෙය්‍ය. එවං සන්තෙ† අසුකො නාම ධම්මො හෙතුපච්චයෙන පච්චයොති පච්චයවවත්ථානං න පඤ්ඤායෙය්‍ය. අථාපි හෙතූනං සම්පයුත්තකානං හෙතුසම්පයුත්තකානන්ති අත්ථං අග්ගහෙත්වාව යෙසං කෙසඤ්චි සම්පයුත්තකානං හෙතූ හෙතුපච්චයෙන පච්චයොති අත්ථො භවෙය්‍ය. එවං සන්තෙ හෙතූනං විප්පයුත්තා චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදයොපි සම්පයුත්තකායෙව, හෙතූනං සම්පයුත්තා කුසලාදයොපි. තත්ථ අයං හෙතු අසුකස්ස නාම සම්පයුත්තකධම්මස්ස පච්චයොති පච්චයුප්පන්නවවත්ථානං න පඤ්ඤායෙය්‍ය, තස්මා පච්චයඤ්චෙව පච්චයුප්පන්නඤ්ච වවත්ථාපෙන්තො "හෙතූ හෙතුසම්පයුත්තකාන"න්ති ආහ. තස්සත්ථො හෙතුසම්පයුත්තකානං කුසලාදිධම්මානං යො හෙතු සම්පයුත්තකො,[6] සො හෙතුපච්චයෙන පච්චයො. තත්‍රාපි පච්චයොති අවත්වා හෙතුපච්චයෙනාති වචනං හෙතුතො අඤ්ඤථා පච්චයභාවපටිසෙධනත්ථං. අයඤ්හි හෙතු හෙතුපච්චයෙනාපි පච්චයො හොති සහජාතාදිපච්චයෙනාපි. තත්‍රාස්ස ය්වායං සහජාතාදිපච්චයෙන අඤ්ඤථාපි පච්චයභාවො, තස්ස පටිසෙධනත්ථං හෙතුපච්චයෙනාති වුත්තං. එවං සන්තෙපි තංසම්පයුත්තකානන්ති අවත්වා කස්මා හෙතුසම්පයුත්තකානන්ති වුත්තන්ති? නිද්දිසිතබ්බස්ස අපාකටත්තා. තංසම්පයුත්තකානන්ති හි වුත්තෙ යෙන තෙ සම්පයුත්තකා[7] නාම හොන්ති. අයං නාම සොති නිද්දිසිතබ්බො අපාකටො, තස්ස අපාකටත්තා යෙන සම්පයුත්තා, තෙ තංසම්පයුත්තකාති වුච්චන්ති. තං සරූපෙනෙව දස්සෙතුං හෙතුසම්පයුත්තකානන්ති වුත්තං. **තංසමුට්ඨානානන්ති** එත්ථ පන නිද්දිසිතබ්බස්ස පාකටත්තා

---

1. ස්‍යා. හෙතු.
2. ස්‍යා. අයං පදුද්ධාරො.
3. ම. උද්ධරිත්වා.
4. ස්‍යා. සබ්බපච්චයෙන.
5. ස්‍යා. හෙතු.
†. නාදිස්සති †
6. ස්‍යා. සො සො සම්පයුත්තකො හෙතු.
7. ස්‍යා. තංසම්පයුත්තකා.

තංගහණං කතං. අයමෙත්ථ අත්ථො, තෙ හෙතූ චෙව හෙතුසම්පයුත්තකා ච ධම්මා සමුට්ඨානා එතෙසන්ති තංසමුට්ඨානාති. තෙසං තංසමුට්ඨානානං, හෙතූතො චෙව හෙතුසම්පයුත්තධම්මෙහි ච නිබ්බත්තානන්ති අත්ථො. ඉමිනා චිත්තසමුට්ඨානරූපං ගණ්හාති. කිං පන තං චිත්තතො අඤ්ඤතම්පි සමුට්ඨාතීති? ආම සමුට්ඨාති, සබ්බෙපි හි චිත්තචෙතසිකා එකතොව[1] හුත්වා රූපං සමුට්ඨාපෙන්ති. ලොකියධම්මදෙසනායං පන චිත්තස්ස අධිකභාවතො තථාවිධං රූපං චිත්තසමුට්ඨානන්ති වුච්චති. තෙනෙවාහ, “චිත්තචෙතසිකා ධම්මා චිත්තසමුට්ඨානානං රූපානං සහජාතපච්චයෙන පච්චයො”ති. යදි එවං ඉධාපි තංසමුට්ඨානානන්ති අවත්වා[2] චිත්තසමුට්ඨානානන්ති කස්මා න වුත්තන්ති[3]? අචිත්තසමුට්ඨානානම්පි සඞ්ගණ්හනතො පඤ්හාවාරස්මිඤ්හි “පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්‍යාකතො හෙතූ සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං කටත්තා ච රූපානං හෙතුපච්චයෙන පච්චයො”ති ආගතං. තස්ස සඞ්ගණ්හනත්ථං ඉධ චිත්තසමුට්ඨානානන්ති අවත්වා තංසමුට්ඨානානන්ති වුත්තං. තස්සත්ථො, චිත්තජරූපං අජනයමානාපි තෙ හෙතූ හෙතුසම්පයුත්තකා ධම්මා සහජාතාදිපච්චයවසෙන සමුට්ඨානං එතෙසන්ති තං සමුට්ඨානානි, තෙසං තං සමුට්ඨානානං, පවත්තෙ චිත්තජානං පටිසන්ධියඤ්ච කටත්තාරූපානම්පි හෙතු හෙතුපච්චයෙන පච්චයොති. ඉමිනා උපායෙන අඤ්ඤෙසුපි තං සමුට්ඨානානන්ති ආගතට්ඨානෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. කස්මා පනායං හෙතු පටිසන්ධියමෙව කටත්තා රූපානං හෙතුපච්චයො හොති, න පවත්තෙති? පටිසන්ධියං කම්මජරූපානං චිත්තපටිබද්ධවුත්තිතාය පටිසන්ධියඤ්හි කම්මජරූපානං චිත්තපටිබද්ධා පවත්ති, චිත්තවසෙන උප්පජ්ජන්ති චෙව තිට්ඨන්ති ච. තස්මිඤ්හි ඛණෙ චිත්තං චිත්තජරූපං ජනෙතුං න සක්කොති. තානිපි විනා චිත්තෙන උප්පජ්ජිතුං වා ඨාතුං වා න සක්කොන්ති. තෙනෙවාහ, “විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං. තස්මිං පතිට්ඨිතෙ විඤ්ඤාණෙ නාමරූපස්ස අවක්කන්ති හොතී”ති. පවත්තියං පන තෙසං චිත්තෙ විජ්ජමානෙපි කම්මපටිබද්ධාව පවත්ති, න චිත්තපටිබද්ධා. අවිජ්ජමානෙ චාපි චිත්තෙ නිරොධං සමාපන්නානං උප්පජ්ජන්ති යෙව. කස්මා පන පටිසන්ධික්ඛණෙ චිත්තං චිත්තජරූපං ජනෙතුං න සක්කොතීති? කම්මවෙගක්ඛිත්තතාය චෙව අප්පතිට්ඨිතවත්ථුතාය ච දුබ්බලත්තා. තඤ්හි තදා කම්මවෙගක්ඛිත්තං අපුරෙ ජාතවත්ථුකත්තා ච අප්පතිට්ඨිතවත්ථුකන්ති දුබ්බලං හොති, තස්මා පපාතෙ පතිතමත්තො පුරිසො කිඤ්චි සිප්පං කාතුං විය රූපං ජනෙතුං න සක්කොති. කම්මජරූපමෙව පනස්ස චිත්තසමුට්ඨානරූපට්ඨානෙ තිට්ඨති. තඤ්ච කම්මජරූපස්සෙව බීජට්ඨානෙ තිට්ඨති. කම්මං පනස්ස ඛෙත්තසදිසං, කිලෙසා ආපසදිසා. තස්මා සන්තෙපි ඛෙත්තෙ ආපෙ ච පථමුප්පත්තියං බීජානුභාවෙන රුක්ඛුප්පත්ති විය පටිසන්ධික්ඛණෙ චිත්තානුභාවෙන රූපකායස්ස

1. සයා. නෙකත්තාව. 2. සයා. වත්වා.
3. සී. II. චිත්තසමුට්ඨානානන්ති අවත්වා තං සමුට්ඨානානන්ති කස්මා වුත්තන්ති.

උප්පත්ති. බීජෙ පන විගතෙපි පඨවීආපානුභාවෙන රුක්ඛස්ස උපරූපරි පවත්ති විය විනා චිත්තෙන කම්මතොව කටත්තාරූපානං පවත්ති හොතීති වෙදිතබ්බා. වුත්තම්පි චෙතං "කම්මං ඛෙත්තං, විඤ්ඤාණං බීජං, තණ්හා සෙනහො"ති. අයඤ්ච පනත්ථො ඔකාසවසෙනෙව ගහෙතබ්බො. තයො හි ඔකාසා, නාමොකාසො රූපොකාසො නාමරූපොකාසොති. තත්ථ අරූපභවො නාමොකාසො නාම. තත්‍ර හි හදයවත්ථුමත්තම්පි රූපපච්චයං විනා අරූපධම්මාව උප්පජ්ජන්ති. අසඤ්ඤභවො රූපොකාසො නාම. තත්‍ර හි පටිසන්ධිචිත්තමත්තම්පි අරූපපච්චයං විනා රූපධම්මාව උප්පජ්ජන්ති. පඤ්චවොකාරභවො නාමරූපොකාසො නාම. තත්‍ර හි වත්ථුරූපමත්තම්පි විනා පටිසන්ධියං අරූපධම්මා, පටිසන්ධිචිත්තඤ්ච විනා කම්මජාපි රූපධම්මා නුප්පජ්ජන්ති. යුගනද්ධාව රූපාරූපානං උප්පත්ති. යථා හි සස්සාමිකෙ සරාජකෙ ගෙහෙ සද්වාරපාලකෙ රාජාණත්තිං විනා පඨමප්පවෙසො †නාම† නත්ථි. අපරභාගෙ පන විනාපි ආණත්තිං පුරිමාණත්ති ආනුභාවෙනෙව හොති. එවමෙව පඤ්චවොකාරෙ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණරාජස්ස[1] සහජාතාදිපච්චයතං විනා රූපස්ස පටිසන්ධිවසෙන පඨමුප්පත්ති නාම නත්ථි. අපරභාගෙ පන විනාපි පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස සහජාතාදිපච්චයානුභාවං පුරිමානුභාවවසෙන ලද්ධප්පවෙසස්ස කම්මතො පවත්ති හොති. අසඤ්ඤභවො පන යස්මා අරූපොකාසො න හොති, තස්මා තත්ථ විනාව අරූපපච්චයා[2] අඤ්ඤොකාසත්තා රූපං පවත්තති. අස්සාමිකෙ සුඤ්ඤගෙහෙ අත්තනො ගෙහෙ ච[3] පුරිසස්ස පවෙසො විය. අරූපභවොපි යස්මා රූපොකාසො න හොති, තස්මා තත්ථ විනාව රූපපච්චයා[4] අඤ්ඤොකාසත්තා අරූපධම්මා පවත්තන්ති. පඤ්චවොකාරභවො පන රූපාරූපොකාසොති නත්ථෙත්ථ අරූපපච්චයං විනා පටිසන්ධික්ඛණෙ රූපානං උප්පත්තීති. ඉති අයං හෙතුපටිසන්ධියමෙව කටත්තාරූපානං පච්චයො හොති. න පවත්තෙති. නනු හෙතුසහජාතානං හෙතුපච්චයෙන පච්චයොති වුත්තෙන සබ්බොපි අයමත්ථො ගහිතො හොති, අථ කස්මා හෙතුසම්පයුත්තකානං ධම්මානං තං සමුට්ඨානානඤ්ච රූපානන්ති ඉදං ගහිතන්ති? පවත්තියං කටත්තාරූපාදීනං පච්චයභාවපටිබාහනතො.[5] එවඤ්හි සති යානි පවත්තියං හෙතුනා සහ එකක්ඛණෙ කටත්තාරූපානි චෙව උතුආහාරසමුට්ඨානානි ච ජායන්ති, තෙසම්පි හෙතු හෙතුපච්චයොති ආපජ්ජෙය්‍ය, න ච සො තෙසං පච්චයො, තස්මා තෙසං පච්චයභාවස්ස පටිබාහනත්ථමෙතං ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉදානි "නානප්පකාරභෙදතො පච්චයුප්පන්නතො"ති ඉමෙසං පදානං වසෙනෙත්ථ විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො. †තෙසු† "නානප්පකාරභෙදතො"ති අයඤ්හි හෙතු නාම ජාතිතො කුසලාකුසලවිපාකක්‍රිය[6] භෙදතො චතුබ්බිධො. තත්ථ කුසලහෙතු භූමන්තරතො කාමාවචරාදි

† ස්‍යා. නදිස්සති.†
1. ස්‍යා. පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස.
2, ස්‍යා. අරූපපච්චයං.
3. ස්‍යා. අත්තනො වා ගෙහෙ.
4. ස්‍යා. අරූපපච්චයං.
5. ස්‍යා. පච්චයභාවස්ස පටිබාහනතො,
† ස්‍යා. නදිස්සති.†
6 ස්‍යා. කිරිය,

භෙදෙන චතුබ්බිධො. අකුසලහෙතු කාමාවචරොව. විපාකහෙතු කාමාවචරාදිභෙදෙන චතුබ්බිධො. කිරියහෙතු කාමාවචරො රූපාවචරො අරූපාවචරොති තිවිධො. තත්ථ කාමාවචරකුසලහෙතු නාමතො අලොභාදිවසෙන තිවිධො. රූපාවචරාදිකුසලහෙතූසුපි එසෙව නයො. අකුසලහෙතු ලොභාදිවසෙන තිවිධො. විපාකකිරියහෙතු පන අලොභාදිවසෙන තයො තයො හොන්ති. තං තං චිත්තසම්පයොගවසෙන පන තෙසං තෙසං හෙතූනං නානප්පකාරභෙදො යෙවාති එවං තාවෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

"පච්චයුප්පන්නතො"ති ඉමිනා පච්චයෙන ඉමෙ ධම්මා උප්පජ්ජන්ති, ඉමෙසං නාම ධම්මානං අයං පච්චයොති එවම්පි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති අත්ථො. තත්ථ ඉමස්මිං තාව හෙතුපච්චයෙ කාමාවචරකුසලහෙතු කාමභවරූපභවෙසු අත්තනා සම්පයුත්තධම්මානං †චෙව† චිත්තසමුට්ඨානරූපානඤ්ච හෙතුපච්චයො[1] හොති. අරූපභවෙ සම්පයුත්තධම්මානං යෙව. රූපාවචරකුසලහෙතු කාමභවෙසු යෙව සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපානඤ්ච හෙතුපච්චයො. අරූපාවචරකුසලහෙතු කාමාවචරකුසලහෙතුසදිසොව. තථා අපරියාපන්නකුසලහෙතු. තථා අකුසලහෙතු. කාමාවචරවිපාකහෙතු පන කාමභවස්මිං යෙව අත්තනා සම්පයුත්තධම්මානං පටිසන්ධියං කටත්තා රූපානං පවත්තෙ චිත්තසමුට්ඨානරූපානඤ්ච හෙතුපච්චයො. රූපාවචරවිපාකහෙතු රූපභවෙ වුත්තප්පකාරානඤ්ඤෙව හෙතුපච්චයො. අරූපවිපාකහෙතු[2] අරූපභවෙ සම්පයුත්තකානඤ්ඤෙව හෙතුපච්චයො. අපරියාපන්නවිපාකහෙතු කාමභවරූපභවෙසු සම්පයුත්තකානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපානඤ්ච. අරූපභවෙ අරූපධම්මානඤ්ඤෙව හෙතුපච්චයො. කිරියහෙතූසු පන තෙභූමකෙසුපි කුසලහෙතුසදිසොව පච්චයොති. එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

හෙතුපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

ආරම්මණපච්චයනිද්දෙසෙ **රූපායතන**න්ති රූපසඞ්ඛාතං ආයතනං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා**ති චක්ඛුවිඤ්ඤාණසඞ්ඛාතාය ධාතුයා. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **තං සම්පයුත්තකාන**න්ති තාය චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා සම්පයුත්තකානං[3] තිණ්ණං ඛන්ධානං, සබ්බෙසම්පි චක්ඛුප්පසාදවත්ථුකානං චතුන්නං ඛන්ධානං රූපායතනං ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයොති අත්ථො. ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො. **මනොධාතුයා**ති සසම්පයුත්තධම්මාය තිවිධායපි මනො

---

†. ම. තාදිසසති †
1. සී. II. හෙතුපච්චයෙන පච්චයො.
2. සී. II. අරූපාවචරවිපාකහෙතු.
3. සී. II. සම්පයුත්තකානං.

ධාතුයා රූපායතනාදීනි පඤ්ච ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයො. නො ච ඛො එකක්ඛණෙ. **සබ්බෙ ධම්මාති** එතානි ච රූපායතනාදීනි පඤ්ච[1] අවසෙසා ච සබ්බෙපි ඤෙය්‍යධම්මා, ඉමා ඡධාතුයො ඨපෙත්වා සෙසාය සසම්පයුත්තධම්මාය මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයොති අත්ථො. **යං යං ධම්මං ආරබ්භාති** ඉමිනා යෙ එතෙ එතාසං සත්තන්නං විඤ්ඤාණධාතූනං ආරම්මණධම්මා වුත්තා, තෙ තාසං ධාතූනං ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජනක්ඛණෙ යෙව ආරම්මණපච්චයො[2] හොන්තීති දීපෙති. එවං හොන්තාපි ච න එකතො හොන්ති, යං යං ආරබ්භ යෙ යෙ උප්පජ්ජන්ති, තෙසං තෙසං තෙ තෙ විසුං විසුං ආරම්මණපච්චයො හොන්තීතිපි දීපෙති. **උප්පජ්ජන්තීති** ඉදං යථා නජ්ජො සන්දන්ති පබ්බතා තිට්ඨන්තීති සබ්බකාලසඞ්ගහවසෙන එවං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තෙන යෙපි ආරබ්භ යෙ උප්පජ්ජිංසු, යෙපි උප්පජ්ජිස්සන්ති, තෙ සබ්බෙ ආරම්මණපච්චයෙනෙව උප්පජ්ජිංසු ච උප්පජ්ජිස්සන්ති චාති සිද්ධං හොති. **චිත්තචෙතසිකා ධම්මාති** ඉදං යෙ යෙ ධම්මාති වුත්තානං සරූපතො නිදස්සනං. **තෙ තෙ ධම්මාති** තෙ තෙ ආරම්මණධම්මා. **තෙසං තෙසන්ති** තෙසං තෙසං චිත්තචෙතසිකධම්මානං. අයං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

ඉදං පන ආරම්මණං නාම රූපාරම්මණං, සද්ද, ගන්ධ, රස, ඵොට්ඨබ්බ, ධම්මාරම්මණන්ති කොට්ඨාසතො ඡබ්බිධං හොති. තත්ථ ඨපෙත්වා පඤ්ඤත්තිං අවසෙසං භූමිතො කාමාවචරං-පෙ-අපරියාපන්නන්ති චතුබ්බිධං හොති. තත්ථ කාමාවචරං කුසලාකුසලවිපාකකිරියරූපභෙදතො පඤ්චවිධං. රූපාවචරං කුසලවිපාකකිරියතො තිවිධං. තථා අරූපාවචරං. අපරියාපන්නං කුසලවිපාකනිබ්බානවසෙන තිවිධං හොති. සබ්බමෙව වා එතං කුසලාකුසලවිපාකකිරියරූපනිබ්බානපඤ්ඤත්තිභෙදතො සත්තවිධං හොති. තත්ථ කුසලං භූමිභෙදතො චතුබ්බිධං හොති. අකුසලං කාමාවචරමෙව. විපාකං චතුභූමකං. කිරියං තිභූමකං. රූපං එකභූමකං කාමාවචරමෙව. නිබ්බානම්පි එකභූමකං අපරියාපන්නමෙව. පඤ්ඤත්ති භූමිවිනිමුත්තාති එවමෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං භින්නෙ පනෙතස්මිං ආරම්මණෙ කාමාවචරකුසලාරම්මණං කාමාවචරකුසලස්ස රූපාවචරකුසලස්ස අකුසලස්ස කාමාවචරවිපාකස්ස කාමාවචරකිරියස්ස රූපාවචරකිරියස්ස චාති ඉමෙසං ඡන්නං රාසීනං ආරම්මණපච්චයො හොති. රූපාවචරකුසලාරම්මණං තෙසු ඡසු රාසීසු කාමාවචරවිපාකවජ්ජානං පඤ්චන්නං රාසීනං ආරම්මණපච්චයො හොති අරූපාවචරකුසලාරම්මණං කාමාවචරකුසලස්ස රූපාවචරකුසලස්ස අරූපාවචරකුසලස්ස අකුසලස්ස අරූපාවචරවිපාකස්ස කාමාවචරකිරියස්ස රූපාවචරකිරියස්ස අරූපාවචරකිරියස්ස චාති ඉමෙසං අට්ඨන්නං රාසීනං ආරම්මණපච්චයො හොති. අපරියාපන්නකුසලා

1. සී. II, එතානිරූපායතනානිච. 2, සී. 1I, සතා, පච්චයා.

රම්මණං කාමාවචරරූපාවචරතො කුසලක්‍රියානමෙව ආරම්මණපච්චයො හොති. අකුසලාරම්මණං කාමාවචරරූපාවචරකුසලස්ස[1] අකුසලස්ස කාමාවචරවිපාකස්ස කාමාවචරරූපාවචරකිරියස්ස[2] චාති ඉමෙසං ඡන්නං රසීනං ආරම්මණපච්චයො හොති. කාමාවචරවිපාකාරම්මණං කාමාවචරරූපාවචරකුසලස්ස අකුසලස්ස කාමාවචරවිපාකස්ස කාමාවචරරූපාවචරකිරියස්ස චාති ඉමෙසං ඡන්නං රසීනං ආරම්මණපච්චයො හොති. රූපාවචරවිපාකාරම්මණං කාමාවචරරූපාවචරකුසලස්ස අකුසලස්ස කාමාවචරරූපාවචරකිරියස්ස චාති ඉමෙසං පඤ්චන්නං රසීනං ආරම්මණපච්චයො හොති. අරූපාවචරවිපාකාරම්මණම්පි ඉමෙසං යෙව පඤ්චන්නං රසීනං ආරම්මණපච්චයො හොති. අපරියාපන්නවිපාකාරම්මණං කාමාවචරරූපාවචර[3] කුසලකිරියානඤ්ඤෙව ආරම්මණපච්චයො හොති. කාමාවචරකිරියාරම්මණං කාමාවචරරූපාවචරකුසලස්ස අකුසලස්ස කාමාවචරවිපාකස්ස කාමාවචරරූපාවචරකිරියස්ස චාති ඉමෙසං ඡන්නං රසීනං ආරම්මණපච්චයො හොති. රූපාවචරකිරියාරම්මණං ඉමෙසු ඡසු රසීසු කාමාවචරවිපාකවජ්ජානං පඤ්චන්නං රසීනං ආරම්මණපච්චයො හොති. අරූපාවචරකිරියාරම්මණං තෙසං පඤ්චන්නං අරූපාවචරකිරියස්ස චාති ඉමෙසං ඡන්නං රසීනං ආරම්මණපච්චයො හොති. චතුසමුට්ඨානං රූපක්ඛන්ධසඞ්ඛාතං රූපාරම්මණං කාමාවචරරූපාවචරකුසලස්ස අකුසලස්ස කාමාවචරවිපාකස්ස කාමාවචරරූපාවචරකිරියස්ස චාති ඉමෙසං ඡන්නං රසීනං ආරම්මණපච්චයො හොති. නිබ්බානාරම්මණං කාමාවචරරූපාවචරකුසලස්ස අපරියාපන්නතො කුසලවිපාකස්ස කාමාවචරරූපාවචරකිරියස්ස චාති ඉමෙසං ඡන්නං රසීනං ආරම්මණපච්චයො හොති. රූපාවචරකුසලකිරියානං කෙචි නිච්ඡන්ති. තං යුත්තිතො උපධාරෙතබ්බං. නානප්පකාරකං පන පඤ්ඤත්තිආරම්මණං තෙභූමක[4] කුසලස්ස අකුසලස්ස රූපාවචරවිපාකස්ස අරූපාවචරවිපාකස්ස තෙභූමකකිරියස්ස චාති ඉමෙසං නවන්නං රසීනං ආරම්මණපච්චයො හොති. තත්‍ථ යං යං ආරම්මණං යෙසං යෙසං පච්චයො, තෙ තෙ තං තං පච්චයුප්පන්නා නාම හොන්තීති එවමෙත්‍ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

ආරම්මණපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

අධිපතිපච්චයනිද්දෙසෙ **ඡන්දාධිපතීති** ඡන්දසඞ්ඛාතො අධිපති. ඡන්දං ධුරං කත්වා ඡන්දං ජෙට්ඨකං කත්වා චිත්තුප්පත්තිකාලෙ උප්පන්නස්ස කත්තුකාමතාඡන්දස්සෙතං නාමං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. කස්මා පන යථා හෙතුපච්චයනිද්දෙසෙ හෙතූ හෙතුසම්පයුත්තකානන්ති වුත්තං එවමිධ අධිපති අධිපතිසම්පයුත්තකානන්ති අවත්වා

1. සභා. කාමාවචරකුසලස්සරූපාවචරකුසලස්ස 3. සභා. කාමාවචරරූපාවචරතො
2. සභා. කාමාවචරකිරියස්සරූපාවචරකිරියස්ස. 4. සභා. තෙභූමිකො.

ඡන්දාධිපති ඡන්දසම්පයුත්තකානන්ති ආදිනා නයෙන දෙසනා කතාති? එකක්ඛණෙ අභාවතො. පුරිමනයස්මිඤ්හි ද්වෙ තයො හෙතූ එකක්ඛණෙපි හෙතුපච්චයො හොන්ති, මූලට්ඨෙන උපකාරකභාවස්ස අවිජහනතො. අධිපති පන ජෙට්ඨකට්ඨෙන උපකාරකො, න ච එකක්ඛණෙ බහුජෙට්ඨකා නාම හොන්ති. තස්මා එකතො උප්පන්නානම්පි තෙසං එකක්ඛණෙ අධිපතිපච්චයභාවො නත්ථි, තස්ස අධිපතිපච්චයභාවස්ස එකක්ඛණෙ අභාවතො ඉධ එවං දෙසනා කතාති.

එවං සහජාතාධිපතිං දස්සෙත්වා ඉදානි ආරම්මණාධිපතිං දස්සෙතුං **යං යං ධම්මං ගරුං කත්වාති** ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **යං යං ධම්මන්ති** යං යං ආරම්මණධම්මං. **ගරුං කත්වාති** ගරුකාරචිත්තීකාරවසෙන[1] වා අස්සාදවසෙන වා ගරුං භාරියං ලද්ධබ්බං අවිජහිතබ්බං අනවඤ්ඤාතං කත්වා **තෙ තෙ ධම්මාති** තෙ තෙ ගරුකාතබ්බධම්මා. **තෙසං තෙසන්ති** තෙසං තෙසං ගරුකාරකධම්මානං. **අධිපතිපච්චයෙනාති** ආරම්මණාධිපතිපච්චයෙන පච්චයො හොතීති. අයං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

අයං පන අධිපති නාම සහජාතාරම්මණවසෙන දුවිධො. තත්ථ සහජාතො ඡන්දාදිවසෙන චතුබ්බිධො. තෙසු එකෙකො කාමාවචරාදිවසෙන භූමිතො චතුබ්බිධො. තත්ථ කාමාවචරො කුසලාකුසලකිරියවසෙන තිවිධො. අකුසලං පත්වා පනෙත්ථ වීමංසාධිපති න ලබ්භති. රූපාරූපාවචරො කුසලකිරියවසෙන දුවිධො. අපරියාපන්නො කුසලවිපාකවසෙන දුවිධො. ආරම්මණාධිපති පන ජාතිභෙදතො කුසලාකුසලවිපාකකිරියරූපනිබ්බානානං වසෙන ඡබ්බිධොති[2] එවමෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො[3] විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං ඨිතෙන පනෙත්ථ සහජාතාධිපතිම්හි තාව කාමාවචරකුසලකිරියසඞ්ඛාතො අධිපති දුහෙතුකතිහෙතුකෙසු චිත්තුප්පාදෙසු ඡන්දාදීනං අඤ්ඤතරං ජෙට්ඨකං කත්වා උප්පත්තිකාලෙ අත්තනා සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච අධිපතිපච්චයො හොති. රූපාවචරකුසලකිරිය සඞ්ඛාතෙපි[4] එසෙව නයො. අයං පන[5] එකන්තෙනෙව ලබ්භති. න හි තෙ ධම්මා සහජාතාධිපතිං විනා උප්පජ්ජන්ති. අරූපාවචරකුසලකිරියසඞ්ඛාතො පන පඤ්චවොකාරෙ රූපාවචරාධිපති[6] සදිසොව. චතුවොකාරෙ පන සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව[7] අධිපතිපච්චයො හොති. තථා හතුප්පන්නා සබ්බොපි කාමාවචරාධිපති. අපරියාපන්නො කුසලතොපි විපාකතොපි පඤ්චවොකාරෙ එකන්තෙනෙව සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපානඤ්ච අධිපතිපච්චයො හොති. චතුවොකාරෙ අරූපධම්මානඤ්ඤෙව අකුසලො කාමභවෙ මිච්ඡත්තනියතචිත්තෙසු එකන්තෙනෙව සම්ප

---

1. සං. චිත්තීකාරවසෙන.
2. සී. II. ඡබ්බිධොහොති.
3. ම. නානප්පකාරතො.
4. සී. II. සඞ්ඛාතෙසුපි.
5. සං. අයම්පනෙත්ථ.
6. ම. රූපාවචරඅධිපති.
7. සං. සම්පයුත්තකානඤ්ඤෙව.

යුත්තකානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපානඤ්ච අධිපතිපච්චයො හොති. අතියතො කාමභවරූපභවෙසු අත්තනො අධිපතිකාලෙ තෙසඤ්ඤෙව අරූපභවෙ අරූපධම්මානඤ්ඤෙව අධිපතිපච්චයො හොති. අයං තාව සහජාතාධිපතිම්හි නයො.

ආරම්මණාධිපතිම්හි පන කාමාවචරකුසලො ආරම්මණාධිපති කාමාවචරකුසලස්ස ලොභසහගතාකුසලස්සාති ඉමෙසං චිත්තානං රාසීනං ආරම්මණාධිපතිපච්චයො හොති. රූපාවචරාරූපාවචරෙපි කුසලාරම්මණාධිපතිම්හි එසෙව නයො. අපරියාපන්නකුසලො පන ආරම්මණාධිපති කාමාවචරතො ඤාණසම්පයුත්තකුසලස්ස චෙව ඤාණසම්පයුත්තකිරියස්ස ච ආරම්මණාධිපතිපච්චයො හොති. අකුසලො පන ආරම්මණාධිපති නාම ලොභසහගතචිත්තුප්පාදෙ වුච්චති. සො ලොභසහගතාකුසලස්සෙව ආරම්මණාධිපතිපච්චයො හොති. කාමාවචරෙ පන විපාකාරම්මණාධිපති ලොභසහගතාකුසලස්සෙව ආරම්මණාධිපතිපච්චයො හොති. තථා රූපාවචරාරූපාවචරවිපාකාරම්මණාධිපති[1]. ලොකුත්තරෙ පන විපාකාරම්මණාධිපති කාමාවචරතො ඤාණසම්පයුත්තකුසලකිරියානඤ්ඤෙව ආරම්මණාධිතිපතිපච්චයො හොති. කාමාවචරාදිභෙදතො පන තිවිධොපි කිරියාරම්මණාධිපති ලොභසහගතාකුසලස්සෙව ආරම්මණාධිපතිපච්චයො හොති. චතුසමුට්ඨානිකරූපසඞ්ඛාතො රූපක්ඛන්ධො ආරම්මණාධිපති ලොභසහගතාකුසලස්සෙව ආරම්මණාධිපතිපච්චයො හොති. නිබ්බානං කාමාවචරතො ඤාණසම්පයුත්තකුසලස්ස ඤාණසම්පයුත්තකිරියස්ස ලොකුත්තරකුසලස්ස ලොකුත්තරවිපාකස්ස චාති ඉමෙසං චතුන්නං රාසීනං ආරම්මණාධිපතිපච්චයො හොතීති එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

අධිපතිපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

අනන්තරපච්චයනිද්දෙසෙ **මනොධාතුයා**ති විපාකමනොධාතුයා. **මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා**ති සන්තීරණකිච්චාය අහෙතුකවිපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයා. තතො පරං පන වොත්ථපන[2] ජවනතදාරම්මණභවඞ්ගකිච්චා මනොවිඤ්ඤාණධාතුයො වත්තබ්බා සියුං. තා අවුත්තාපි ඉමිනාව නයෙන වෙදිතබ්බාති නයං දස්සෙත්වා දෙසනා සඞ්ඛිත්තා. "පුරිමා පුරිමා කුසලා ධම්මා"ති ආදිකෙ ච ඡට්ඨනයෙ තා සඞ්ගහිතාතිපි ඉධ න වුත්තාති වෙදිතබ්බා. තත්ථ **පුරිමා පුරිමා**ති ඡසු ද්වාරෙසුපි අනන්තරාතීතා කුසලජවනධම්මා දට්ඨබ්බා. **පච්ඡිමානං පච්ඡිමාන**න්ති අනන්තරං උප්පජ්ජමානානඤ්ඤෙව. **කුසලාන**න්ති සදිසකුසලානං. **අබ්‍යාකතාන**න්ති ඉදං පන කුසලානන්තරං තදාරම්මණභවඞ්ගඵලසමා

---

1. සෳා. තථාරූපාවචරාරූපාවචර. 2. ම. වොට්ඨබ්බන.

පත්තිවසෙන වුත්තං. අකුසලමූලකෙ. **අබ්‍යාකතාන**න්ති තදාරම්මණ භවඞ්ගසඞ්ඛාතානඤ්ඤෙව. අබ්‍යාකතමූලකෙ. **අබ්‍යාකතාන**න්ති ආවජ්ජනජවනවසෙන වා භවඞ්ගවසෙන වා පවත්තානං කිරියවිපාකාබ්‍යාකතානං. කිරියමනොධාතුතො පට්ඨාය †පන† යාව වොට්ඨපනකිච්චා මනොවිඤ්ඤාණධාතු තාව පවත්තෙසු වීථිචිත්තෙසුපි අයං නයො ලබ්භතෙව. **කුසලාන**න්ති පඤ්චද්වාරෙ වොට්ඨපනානන්තරානං මනොද්වාරෙ ආවජ්ජනානන්තරානං පඨමජවනකුසලානං **අකුසලාන**න්ති[1] පදෙපි එසෙව නයො. **සෙසං සෙස**න්ති ඉදං සබ්බසම්පි අනන්තරපච්චයධම්මානං සඞ්ඛෙපලක්ඛණන්ති. අයං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

අයං පන අනන්තරපච්චයො නාම ඨපෙත්වා නිබ්බානං චතුභූමකො[2] අරූපධම්මරාසි යෙවාති වෙදිතබ්බො. සො ජාතිවසෙන කුසලාකුසලවිපාකකිරියතො[3] චතුධා භිජ්ජති. තත්ථ කුසලො කාමාවචරාදිභෙදතො චතුබ්බිධො හොති. අකුසලො කාමාවචරොව. විපාකො චතුභූමකො. කිරියානන්තරපච්චයො පන තෙභූමකොති. එවමෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං භින්නෙ පනෙත්ථ කාමාවචරකුසලො †අනන්තරපච්චයො† අත්තනා සදිසස්සෙව කාමාවචරකුසලස්ස අනන්තරපච්චයො හොති. ඤාණසම්පයුත්තකාමාවචරකුසලො පන රූපාවචරකුසලස්ස අරූපාවචරකුසලස්ස ලොකුත්තරකුසලස්සාති[4] ඉමෙසං තිණ්ණං රාසීනං අනන්තරපච්චයො හොති. කාමාවචරකුසලො ච[5] කාමාවචරවිපාකස්ස රූපාවචරාරූපාවචරවිපාකස්ස †ඤාණසම්පයුත්තො† ලොකුත්තරවිපාකස්සාපීති ඉමෙසං චතුන්නං රාසීනං අනන්තරපච්චයො හොති. රූපාවචරකුසලො රූපාවචරකුසලස්ස ඤාණසම්පයුත්තකාමාවචරවිපාකස්ස රූපාවචරවිපාකස්සාති ඉමෙසං තිණ්ණං රාසීනං අනන්තරපච්චයො හොති. අරූපාවචරකුසලො ඡතසං චිත්තං විපාකානං අත්තනො කුසලස්ස විපාකස්ස චාති අවිසෙසෙන චතුන්නං රාසීනං අනන්තරපච්චයො හොති. විසෙසෙන පනෙත්ථ නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනකුසලො අනාගාමිඵලසඞ්ඛාතස්ස ලොකුත්තරවිපාකස්සාපි අනන්තරපච්චයො හොති. ලොකුත්තරකුසලො ලොකුත්තරවිපාකස්සෙව අනන්තරපච්චයො හොති. අකුසලො අවිසෙසෙන අකුසලස්ස චෙව කුසලාකුසලවිපාකස්ස ච. විසෙසෙන පනෙත්ථ සුඛමජ්ඣත්තවෙදනාසම්පයුත්තො අකුසලො රූපාවචරාරූපාවචරවිපාකස්සාපීති ඉමෙසං චතුන්නං රාසීනං අනන්තරපච්චයො හොති. කාමාවචරවිපාකො කාමාවචරවිපාකස්ස ඤාණසම්පයුත්තො වා ඤාණවිප්පයුත්තො වා විපාකො කාමාවචරකිරියාවජ්ජනස්ස. ඤාණසම්පයුත්තවිපාකො පනෙත්ථ පටිසන්ධිවසෙන උප්පජ්ජමානස්ස රූපාවචරාරූපාවචරවිපාකස්සාපීති ඉමෙසං

† ස්‍යා. නාදිස්සති†.
1. සී. II. අකුසලමූලානන්ති
2. ස්‍යා. චතුභූමිකො.
3. ස්‍යා. කිරියභෙදතො.
4. ස්‍යා. කුසලස්සචාති.
† ස්‍යා. නාදිස්සති.†
5. ස්‍යා. නාදිස්සති.
† ස්‍යා. නාදිස්සති.†

චතුන්නං රාසීනං අනන්තරපච්චයො හොති. රූපාවචරවිපාකො සහෙතුකකාමාවචරවිපාකස්ස රූපාවචරාරූපාවචරවිපාකස්ස කාමාවචරකිරියාවජ්ජනස්සාති ඉමෙසං චතුන්නං රාසීනං අනන්තරපච්චයො හොති. අරූපාවචරවිපාකො තිහෙතුකකාමාවචරවිපාකස්ස අරූපාවචරවිපාකස්ස කාමාවචරකිරියාවජ්ජනස්සාති තිණ්ණං[1] රාසීනං අනන්තරපච්චයො හොති. ලොකුත්තරවිපාකො තිහෙතුකකාමාවචරවිපාකස්ස රූපාවචරාරූපාවචරලොකුත්තරවිපාකස්සාති චතුන්නං[2] රාසීනං අනන්තරපච්චයො හොති. කාමාවචරකිරියං[3] කාමාවචරකුසලාකුසලස්ස චතුභූමකවිපාකස්ස තෙභූමකකිරියස්සාති නවන්නං රාසීනං අනන්තරපච්චයො හොති. රූපාවචරකිරියං තිහෙතුකකාමාවචරවිපාකස්ස රූපාවචරවිපාකස්ස රූපාවචරකිරියස්සාති තිණ්ණං රාසීනං අනන්තරපච්චයො හොති. අරූපාවචරකිරියං තිහෙතුකකාමාවචරවිපාකස්ස රූපාවචරාරූපාවචරලොකුත්තරවිපාකස්ස අරූපාවචරකිරියස්සාති පඤ්චන්නං රාසීනං අනන්තරපච්චයො හොති. එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

අනන්තරපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

සමනන්තරපච්චයනිද්දෙසොපි ඉමිනා සමානගතිකොව. ඉමෙ පන ද්වෙ පච්චයා මහාවිත්ථාරා, තස්මා සබ්බචිත්තුප්පත්තිවසෙන තෙසං උපපරික්ඛිත්වා විත්ථාරො ගහෙතබ්බො.

සමනන්තරපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

සහජාතපච්චයනිද්දෙසෙ **අඤ්ඤමඤ්ඤ**න්ති අඤ්ඤො අඤ්ඤස්ස.[4] ඉමිනාව තෙසං[5] ධම්මානං එකක්ඛණෙ පච්චයභාවඤ්චෙව පච්චයුප්පන්නභාවඤ්ච දීපෙති. **ඔක්කන්තික්ඛණෙති** පඤ්චවොකාරභවෙ[6] පටිසන්ධික්ඛණෙ. තස්මිඤ්හි ඛණෙ නාමරූපං ඔක්කන්තං විය පක්ඛන්දන්තං විය පරලොකතො ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා පවිසන්තං විය උප්පජ්ජති, තස්මා සො ඛණො ඔක්කන්තික්ඛණොති වුච්චති. එත්ථ ච **රූප**න්ති හදයවත්ථුමත්තමෙව අධිප්පෙතං. තඤ්හි නාමස්ස. නාමඤ්ච තස්ස අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාතපච්චයට්ඨං[7] ඵරති. **චිත්තචෙතසිකා**ති පවත්තියං චත්තාරො ඛන්ධා. **සහජාතපච්චයෙනා**ති එත්ථ චිත්තසමුට්ඨානරූපා චිත්තචෙතසිකානං පච්චයට්ඨං න ඵරන්ති, තස්මා අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති න වුත්තං. තථා උපාදාරූපා භූතානං. **රූපිනො ධම්මා අරූපීනං**

1. ස්‍යා. ඉමෙසං තිණ්ණං.
2. ස්‍යා. ඉමෙසං චතුන්නං.
3. ස්‍යා. කාමාවචරකිරියා.
4. ස්‍යා. අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස.
5. ස්‍යා. ඉමිනා එතෙසං.
6. ස්‍යා. පඤ්චවොකාරෙ.
7. ස්‍යා. පච්චයත්තං.

ධම්මානන්ති හදයවත්ථු චතුන්නං ඛන්ධානං. **කිඤ්චි කාලෙති** කිස්මිඤ්චි කාලෙ. **සහජාතපච්චයෙනාති** පටිසන්ධිං සන්ධාය වුත්තං. **න සහජාත පච්චයෙනාති** පවත්තිං සන්ධාය වුත්තං. අයං පන "චත්තාරො ඛන්ධා අරූපිනො අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාතපච්චයෙන පච්චයො"ති එවං ඡහි කොට්ඨාසෙහි ඨිතො, තත්ථ තයො කොට්ඨාසා අඤ්ඤමඤ්ඤවසෙන වුත්තා තයො න අඤ්ඤමඤ්ඤවසෙන. තත්ථ පඨමකොට්ඨාසෙ අරූප මෙව පච්චයො චෙව පච්චයුප්පන්නඤ්ච. දුතියෙ රූපමෙව. තතියෙ නාම රූපං. චතුත්ථෙ පච්චයො අරූපං. පච්චයුප්පන්නං රූපං. පඤ්චමෙ පච්චයොපි පච්චයුප්පන්නම්පි රූපමෙව. ඡට්ඨෙ පච්චයො රූපං. පච්ච යුප්පන්නං අරූපන්ති අයං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

අයං පන සහජාතපච්චයො ජාතිවසෙන කුසලො, අකුසලො, විපාකො, කිරියං, රූපන්ති පඤ්චධා භිජ්ජති. තත්ථ කුසලො භූමිතො චතුබ්බිධො හොති. අකුසලො එකවිධොව. විපාකො චතුබ්බිධො. කිරිය සඞ්ඛාතො තිවිධො. රූපං එකවිධං කාමාවචරමෙවාති. එවං තාවෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො. එවං භින්නෙ පනෙත්ථ චතුභූමකම්පි කුසලං පඤ්චවොකාරභවෙ අත්තනා සම්පයුත්ත ධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්සච සහජාතපච්චයො හොති. තථා අකුසලං, යං පනෙත්ථ අරූපෙ උප්පජ්ජති, තං අරූපධම්මානං යෙව සහජාතපච්චයො හොති. කාමාවචරරූපාවචරවිපාකං චිත්ත සමුට්ඨානරූපස්ස චෙව සම්පයුත්තධම්මානඤ්ච සහජාතපච්චයො හොති. යං පනෙත්ථ රූපං න සමුට්ඨාපෙති, තං සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව. යං පටිසන්ධියං උප්පජ්ජති, තං කටත්තාරූපානඤ්චාපි සහජාතපච්චයො හොති. අරූපාවචරවිපාකං සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව. ලොකුත්තර විපාකං පඤ්චවොකාරෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨාන රූපානඤ්ච. චතුවොකාරෙ අරූපානඤ්ඤෙව. කාමාවචරඅරූපාවචර කිරියා පඤ්චවොකාරෙ සම්පයුත්තකානඤ්චෙව[1] චිත්තසමුට්ඨානරූපා නඤ්ච සහජාතපච්චයො හොති. චතුවොකාරෙ අරූපානඤ්ඤෙව. රූපා වචරකිරියා සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපානඤ්ච එකන්තෙන සහජාතපච්චයො හොති. චතුසමුට්ඨානිකස්ස රූපස්ස කම්මසමුට්ඨානරූපෙ එකං මහාභූතං තිණ්ණං තීණි එකස්ස ද්වෙ ද්වින්නං මහාභූතානං, මහාභූතා උපාදාරූපස්ස සහජාතපච්චයෙන පච්චයො. කාමාවචරරූපාවචරපටිසන්ධික්ඛණෙ වත්ථුරූපං විපාකක්ඛන්ධානං සහ ජාතපච්චයෙන පච්චයො. උතුචිත්තාහාරසමුට්ඨානෙසු පන මහාභූතානි අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්චෙව උපාදාරූපස්සච සහජාතපච්චයෙන පච්චයොති. එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

සහජාතපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

1, ස්‍යා. සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව.

අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයනිද්දෙසෙ සහජාතපච්චයනිද්දෙසස්ස පුරිමානං තිණ්ණං කොට්ඨාසානං වසෙන පාළි ආගතා. තස්සා තත්ථ වුත්තසදිසාව වණ්ණනාති පුන න ගහිතා. අයම්පි ච අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො ජාතිවසෙන කුසලො, අකුසලො, විපාකො, කිරියං, රූපන්ති පඤ්චධා භින්නො. තත්ථ කුසලො භූමිතො චතුබ්බිධො. සබ්බං පුරිමසදිසමෙවාති එවමෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං භින්නෙ පනෙත්ථ සබ්බම්පි චතුභූමකං කුසලං අත්තනා සම්පයුත්තධම්මානං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙන පච්චයො. තථා අකුසලං, විපාකෙ පන කාමාවචරරූපාවචරවිපාකං පටිසන්ධියං වත්ථුරූපස්ස, පවත්තෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව. අරූපාවචරලොකුත්තරවිපාකං සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව[1] අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙන පච්චයො. සබ්බම්පි කිරියං සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙන පච්චයො. චතුසමුට්ඨානිකරූපස්ස කම්මසමුට්ඨානෙ එකං මහාභූතං තිණ්ණං, තීණි එකස්ස, ද්වෙ ද්වින්නං මහාභූතානං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙන පච්චයො. කාමාවචරරූපාවචරපටිසන්ධියං වත්ථුරූපං විපාකක්ඛන්ධානං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙන පච්චයො. උතුචිත්තාහාරසමුට්ඨානෙසු මහාභූතානෙව මහාභූතානං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙන පච්චයොති එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

නිස්සයපච්චයනිද්දෙසෙ සහජාතපච්චයනිද්දෙසස්ස පුරිමානං පඤ්චන්නං කොට්ඨාසානං වසෙන සහජාතනිස්සයනයං දසෙත්වා පුන ඡට්ඨෙන කොට්ඨාසෙන පුරෙජාතනිස්සයනයං දසෙතුං **චක්ඛායතනං[2] චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා**ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **යං රූපං නිස්සායා**ති වත්ථුරූපං සන්ධාය වුත්තං. තඤ්හි නිස්සාය තිවිධා මනොධාතු ඨපෙත්වා අරූපවිපාකං ද්වාසත්තතිවිධා මනොවිඤ්ඤාණධාතූති ඉමානි පඤ්චසත්තති චිත්තානි වත්තන්තීති[3] අයං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

අයම්පි නිස්සයපච්චයො ජාතිවසෙන කුසලාදිභෙදතො පඤ්චධාව භිජ්ජති. තත්ථ කුසලො භූමිතො චතුබ්බිධොව. අකුසලො එකවිධො. විපාකො චතුබ්බිධො. කිරියං තිවිධං.[4] රූපං එකවිධමෙවාති එවමෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං භින්නෙ පනෙත්ථ චතුභූමකම්පි කුසලං පඤ්චවොකාරෙ සම්පයුත්තක්ඛන්ධානඤ්ඤෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච නිස්සය පච්චයෙන පච්චයො හොති. තථා අකුසලං. යං පනෙත්ථ ආරුප්පෙ[5] උප්පජ්ජති,

1. ස්‍යා. අත්තනා සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව.
2. ස්‍යා. චක්ඛවායතනං.
3. ස්‍යා. පවත්තන්තීති.
4. ස්‍යා. කිරියාසඞ්ඛාතො තිවිධො.
5. ස්‍යා. අරූපෙ.

තං අරූපධම්මානඤ්ඤෙව නිස්සයපච්චයො හොති. කාමාවචරරූපාවචර විපාකං පවත්තෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්ච චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච පටිසන්ධියං කටත්තාරූපස්සාපි නිස්සයපච්චයො[1] හොති. අරූපාවචර විපාකං සම්පයුත්තක්ඛන්ධානං යෙව[2] හොති. ලොකුත්තරවිපාකං පඤ්ච වොකාරෙ සම්පයුත්තකානඤ්ච[3] චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච චතු වොකාරෙ අරූපස්සෙව[4] නිස්සයපච්චයො හොති. කාමාවචරරූපාවචර කිරියා පඤ්චවොකාරෙ සම්පයුත්තකානඤ්ච චිත්තසමුට්ඨාන රූපස්ස ච නිස්සයපච්චයො හොති. චතුවොකාරෙ අරූපානඤ්ඤෙව. රූපාවචරකිරියං †පඤ්චවොකාරෙ† සම්පයුත්තකානඤ්ච චිත්ත සමුට්ඨානරූපස්ස ච එකන්තෙන නිස්සයපච්චයො හොති. චතුසමුට්ඨා නිකරූපස්ස ච කම්මසමුට්ඨානරූපෙ එකං මහාභූතං තිණ්ණං, තිණ්ණි එකස්ස, ද්වෙ ද්වින්නං මහාභූතානං, මහාභූතා උපාදාරූපානං, වත්ථුරූපං පඤ්චවොකාරභවෙ චතුභූමකකුසලස්ස අකුසලස්ස ඨපෙත්වා ආරුප්ප විපාකඤ්ච ද්වෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණානි ච සෙසතෙභූමකවිපාකස්ස තෙභූමකකිරියස්සාති ඉමෙසං ධම්මානං[5] නිස්සයපච්චයො හොති. චක්ඛායතනාදීනි පඤ්ච සසම්පයුත්තානං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං නිස්සය පච්චයො හොති. උතුචිත්තාහාරසමුට්ඨානෙසු පන මහාභූතා මහාභූතා නඤ්ච උපාදාරූපස්ස ච නිස්සයපච්චයෙන පච්චයොති. එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

නිස්සයපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

උපනිස්සයපච්චයනිද්දෙසෙ **පුරිමා පුරිමාති** අනන්තරූපනිස්සයෙ සමනන්තරාතීතා ලබ්භන්ති. ආරම්මණූපනිස්සයපකතූපනිස්සයෙසු නානාවීථිවසෙන පුරිමතරා. තෙ තයොපි රාසයො[6] කුසලවසෙන[7] කුසලපදෙ ලබ්භන්ති. කුසලෙන පන අකුසලෙ සමනන්තරාතීතා න ලබ්භන්ති. තෙනෙව වුත්තං. **අකුසලානං ධම්මානං කෙසඤ්චි උප නිස්සයපච්චයෙන පච්චයොති** ඉදඤ්හි:-[8]

"කුසලො ධම්මො අකුසලස්ස ධම්මස්ස උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො. ආරම්මණූපනිස්සයො පකතූපනිස්සයො. ආරම්මණූප නිස්සයො දානං දත්වා සීලං සමාදියිත්වා උපොසථකම්මං කත්වා තං ගරුං කත්වා අස්සාදෙති. අභිනන්දති තං ගරුං කත්වා රාගො උප්පජ්ජති දිට්ඨි උප්පජ්ජති. පුබ්බෙ සුචිණ්ණානි ගරුං කත්වා අස්සාදෙති අභිනන්දති. තං ගරුං කත්වා රාගො උප්පජ්ජති දිට්ඨි උප්පජ්ජති. ඣානා වුට්ඨහිත්වා ඣානං ගරුං කත්වා අස්සාදෙති අභිනන්දති. තං ගරුං කත්වා රාගො

1. සී. II. නිස්සයපච්චයෙන, 4. ස්‍යා. අරූපානඤ්ඤෙව. 6. ස්‍යා. රාසී.
2. ස්‍යා. සම්පයුත්තධම්මානං. †. ම. නදිස්සති.† 7. ස්‍යා. කුසලපදෙන.
3. ස්‍යා. ධම්මානඤ්ච. 5. ස්‍යා. ඉමෙසං චතුන්නං ධම්මරාසීනං, 8. ස්‍යා. ඉදං පිසි.

උප්පජ්ජති දිට්ඨි උප්පජ්ජති. පකතූපනිස්සයො සද්ධං උපනිස්සාය මානං ජප්පෙති. දිට්ඨිං ගණ්හාති. සීලං, සුතං, චාගං, පඤ්ඤං උපනිස්සාය මානං ජප්පෙති දිට්ඨිං ගණ්හාති. සද්ධා, සීලං, සුතං, චාගො, පඤ්ඤා රාගස්ස දොසස්ස මොහස්ස මානස්ස දිට්ඨියා පත්ථනාය උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො"ති:-

ඉමං නයං සන්ධාය වුත්තං. කුසලෙන අබ්‍යාකතෙ තයොපි ලබ්භන්ති. තථා අකුසලෙන අකුසලෙ. අකුසලෙන පන කුසලෙ සමනන්තරාතීතා න ලබ්භන්ති. තෙන[1] වුත්තං. **කුසලානං ධම්මානං කොසඤ්චි උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයොති** ඉදම්පි හි:-

අකුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්ස උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො. පකතූපනිස්සයො රාගං උපනිස්සාය දානං දෙති. සීලං සමාදියති. ඣානං උප්පාදෙති. විපස්සනං උප්පාදෙති, මග්ගං උප්පාදෙති. අභිඤ්ඤං උප්පාදෙති. සමාපත්තිං උප්පාදෙති. දොසං. මොහං, මානං, දිට්ඨිං, පත්ථනං උපනිස්සාය දානං දෙති.-පෙ-සමාපත්තිං උප්පාදෙති. රාගො, දොසො, මොහො, මානො, දිට්ඨි, පත්ථනා සද්ධාය සීලස්ස සුතස්ස චාගස්ස පඤ්ඤාය උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො. පාණං හන්ත්වා තස්ස පටිඝාතත්ථාය දානං දෙතී"ති:-

ආදිනා නයෙන පඤ්හාවාරෙ ආගතං පකතූපනිස්සයමෙව සන්ධාය වුත්තං. අකුසලං පන කුසලස්ස ආරම්මණූපනිස්සයො න හොති. කස්මා? තං ගරුං කත්වා තස්ස අප්පවත්තනතොති. යථා අනන්තරූපනිස්සයො, එවං ආරම්මණූපනිස්සයො පෙත්ථ න ලබ්භතීති වෙදිතබ්බො. අකුසලෙන අබ්‍යාකතපදෙ ආරම්මණූපනිස්සයොව න ලබ්භති. න හි අබ්‍යාකතා ධම්මා අකුසලං ගරුං කරොන්ති. යස්මා පන අනන්තරතා ලබ්භති තස්මා එත්ථ කොසඤ්චීති න වුත්තං. අබ්‍යාකතෙන පන අබ්‍යාකතෙ කුසලෙ අකුසලෙති තීසු නයෙසු තයොපි උපනිස්සයා ලබ්භන්තෙව. **පුග්ගලොපි සෙනාසනම්පීති** ඉදං ද්වයං[2] පකතූපනිස්සයවසෙන වුත්තං. ඉදඤ්හි ද්වයං කුසලාකුසලප්පවත්තියා බලවපච්චයො හොති. පච්චයභාවො චස්ස පනෙත්ථ පරියායවසෙන වෙදිතබ්බොති. අයං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

අයං පන උපනිස්සයපච්චයො නාම සද්ධිං එකච්චාය පඤ්ඤත්තියා සබ්බෙපි චතුභූමකධම්මා. විභාගතො පන ආරම්මණූපනිස්සයාදිවසෙන තිවිධො හොති. තත්ථ ආරම්මණූපනිස්සයො ආරම්මණාධිපතිනා නින්නානාකරණොති හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව නානප්පකාරභෙදතො ගහෙතබ්බො.

අනන්තරූපනිස්සයො අනන්තරපච්චයෙන නින්නානාකරණො. සොපි හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව නානප්පකාරභෙදතො වෙදිතබ්බො.[3] පච්චයුප්පන්නතොපි තෙසං තත්ථ වුත්තනයෙනෙව විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

---

1. ස්‍යා. තෙනෙව. 2. සී. II. ඉදං පදද්වයං. 3. සී. II. ස්‍යා. ගහෙතබ්බං.

පකතූපනිස්සයො පන ජාතිවසෙන කුසලාකුසලවිපාකකිරියරූපභෙදතො පඤ්චවිධො හොති. කුසලාදීනං පන භූමිභෙදතො අනෙකවිධොති එවං තාවෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං ඨිතෙන පනෙත්ථ තෙභූමකකුසලො චතුභූමකස්සාපි කුසලස්ස අකුසලස්ස විපාකකිරියස්සාති චතුන්නං රාසීනං පකතූපනිස්සයො හොති. ලොකුත්තරො අකුසලස්සෙව න හොති. අම්හාකං ආචරියෙන ලොකුත්තරධම්මො නිබ්බත්තිතොති ඉමිනා පන නයෙන අස්සාදසං අකුසලස්සාපි හොති. යස්ස වා උප්පජ්ජිස්සති, තස්සාපි අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨාපයතොති.[1] ඉමිනා නයෙන හොති යෙව. අකුසලො සබ්බෙසම්පි චතුභූමකානං ඛන්ධානං පකතූපනිස්සයො හොති. තථා තෙභූමකවිපාකො. ලොකුත්තරවිපාකො හෙට්ඨිමානි තීණි ඵලානි අකුසලස්සෙව න හොන්ති. උපරිට්ඨිමං[2] කුසලස්සාපි. පුරිමනයෙන පන අස්සාදසං වා යස්ස වා උප්පජ්ජිස්සති, තස්ස සන්තානෙ සබ්බොපි ලොකුත්තරවිපාකො සබ්බෙසං කුසලාදීනං අරූපක්ඛන්ධානං පකතූපනිස්සයො හොති. කිරියසඞ්ඛාතොපි පකතූපනිස්සයො චතුභූමකානං කුසලාදිඛන්ධානං[3] හොතියෙව. තථා රූපසඞ්ඛාතො. සයං පන රූපං ඉමස්මිං පට්ඨානමහාපකරණෙ ආගතනයෙන උපනිස්සයපච්චයං න ලභති. සුත්තන්තිකපරියායෙන †පන† ලභතීති වත්තුං වට්ටති. එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

උපනිස්සයපච්චයනිද්දෙසො

නිට්ඨිතො.

පුරෙජාතපච්චයනිද්දෙසෙ **පුරෙජාත†පච්චයෙන† පච්චයො**ති එත්ථ පුරෙජාතං නාම යස්ස පච්චයො හොති. තතො පුරිමතරං ජාතං ජාතික්ඛණං අතික්කමිත්වා ඨිතික්ඛණප්පත්තං. **චක්ඛායතන**න්ති ආදි වත්ථුපුරෙජාතවසෙන වුත්තං. **රූපායතන**න්ති †ආදි† ආරම්මණපුරෙජාතවසෙන. **කිඤ්චි කාලෙ**[4] **පුරෙජාතපච්චයෙනා**ති පවත්තිං සන්ධාය වුත්තං. **කිඤ්චි කාලෙ න පුරෙජාතපච්චයෙනා**ති පටිසන්ධිං සන්ධාය වුත්තං. එවං සබ්බථාපි පඤ්චද්වාරෙ වත්ථාරම්මණවසෙන මනොද්වාරෙ වත්ථුවසෙන වායං පාළි ආගතා. පඤ්හාවාරෙ පන ආරම්මණපුරෙජාතං "සෙක්ඛා වා පුථුජ්ජනා වා චක්ඛුං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සන්ති"ති ආගතත්තා මනොද්වාරෙපි ආරම්මණපුරෙජාතං ලබ්භතෙව. ඉධ පන සාවසෙසවසෙන දෙසනා කතාති අයං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

---

1. ම. උපට්ඨාපයතො.
2. සී උපරිමං.
3. ස්‍යා. අකුසලාදිඛන්ධානං.
†. ස්‍යා. නදිස්සති.†
† ස්‍යා. නදිස්සති.†
†. ස්‍යා. නදිස්සති.†
4. ස්‍යා. කිඤ්චිකාලං.

අයං පන පුරේජාතපච්චයෝ සුද්ධරූපමේව හෝති. තඤ්ච ඛෝ උප්පාදක්ඛණං අතික්කමිත්වා ඨිතිප්පත්තං අට්ඨාරසවිධං රූපාරූපමේව. තං සබ්බම්පි වත්ථුපුරේජාතං, ආරම්මණපුරේජාතන්ති ද්විධා ඨිතං. තත්ථ චක්ඛායතනං-පෙ-කායායතනං වත්ථුරූපන්ති ඉදං වත්ථුපුරේජාතං නාම. සේසං ඉමාය පාළියා ආගතඤ්ච අනාගතඤ්ච වණ්ණෝ, සද්දෝ, ගන්ධෝ, රසෝ, චතස්සෝ ධාතුයෝ, තීණි ඉන්ද්‍රියානි, කබලීකාරෝ[1] ආහාරෝති ද්වාදසවිධං රූපං ආරම්මණපුරේජාතපච්චයෝති ඒවමෙත්ථ නානප්පකාරභේදතෝ[2] විඤ්ඤාතබ්බෝ විනිච්ඡයෝ.

ඒවං භින්නේ පනෙත්ථ චක්ඛායතනං ඨිතං චක්ඛුවිඤ්ඤාණානං පුරේජාතපච්චයේන පච්චයෝ. තථා ඉතරානි චත්තාරි සෝතවිඤ්ඤාණාදීනං. වත්ථුරූපං පන ඨපෙත්වා පඤ්චවිඤ්ඤාණානි[3] චත්තාරෝ ච ආරුප්පවිපාකේ සේසානං සබ්බේසම්පි චතුභූමකානං කුසලාකුසලාබ්‍යාකතානං චිත්තචේතසිකානං පුරේජාතපච්චයෝ හෝති.[4] රූපාදීනි පන පඤ්චාරම්මණානි[5] චේ පඤ්චවිඤ්ඤාණානඤ්ච මනෝධාතූනඤ්ච ඒකන්තේනේව පුරේජාතපච්චයා හොන්ති.[6] අට්ඨාරසවිධම්පි පනේතං රූපරූපං කාමාවචරකුසලස්ස රූපාවචරතෝ අභිඤ්ඤාකුසලස්ස, තදාරම්මණභාවිනෝ කාමාවචරක්‍රියස්ස, රූපාවචරතෝ අභිඤ්ඤාක්‍රියස්සාති ඉමේසං ඡන්නං රාසීනං පුරේජාතපච්චයෝ හෝතීති. ඒවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතෝපි විඤ්ඤාතබ්බෝ විනිච්ඡයෝති.

පුරේජාතපච්චයනිද්දේසෝ
නිට්ඨිතෝ.

පච්ඡාජාතපච්චයනිද්දේසේ **පච්ඡාජාතා**ති යස්ස කායස්ස පච්චයා හොන්ති, තස්මිං උප්පජ්ජිත්වා ඨිතේ ජාතා. **පුරේජාතස්සා**ති තේසං උප්පාදතෝ පඨමතරං ජාතස්ස ජාතික්ඛණං අතික්කමිත්වා ඨිතිප්පත්තස්ස. **ඉමස්ස කායස්සා**ති ඉමස්ස චතුසමුට්ඨානිකතිසමුට්ඨානිකභූතඋපාදාරූපසඞ්ඛාතස්ස කායස්ස. එත්ථ ච **තිසමුට්ඨානිකකායෝ**ති ආහාරසමුට්ඨානස්ස අභාවතෝ බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදීනං කායෝ වේදිතබ්බෝ.[7] අයමෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

අයං පන පච්ඡාජාතපච්චයෝ නාම සඞ්ඛේපතෝ ඨපෙත්වා ආරුප්පවිපාකේ අවසේසා චතුභූමකා අරූපක්ඛන්ධා. සෝ ජාතිවසේන කුසලාකුසලවිපාකකිරියභේදේන චතුධා භිජ්ජතීති ඒවමෙත්ථ නානප්පකාරභේදතෝ විඤ්ඤාතබ්බෝ විනිච්ඡයෝ.

---

1. සයා. කබලීකාරෝ 3. සයා. විපඤ්චවිඤ්ඤාණානි. 5. ම. සයා. පඤ්චාරම්මණානි.
2. සී. II. පුරේජාතංනාමාති· 4. ම. පච්චයෝති. 6. සයා. පච්චයෝහොන්ති,
7. සයා. වේදිතබ්බාති.

එවං හිතෙන පනෙත්ථ පඤ්චවොකාරභවෙ උප්පන්නං චතුභූමක කුසලඤ්ච අකුසලඤ්ච උප්පාදක්ඛණං අතික්කමිත්වා ඨිතිප්පත්තස්ස චතුසමුට්ඨානිකතිසමුට්ඨානිකරූපකායස්ස පච්ඡාජාතපච්චයො හොති. විපාකෙපි ඨපෙත්වා පටිසන්ධිවිපාකං අවසෙසො කාමාවචරරූපාවචර විපාකො තස්සෙව එකන්තෙන පච්ඡාජාතපච්චයො හොති. ලොකුත්තරෙපි පඤ්චවොකාරෙ උප්පන්නවිපාකො තස්සෙව[1] පච්ඡාජාතපච්චයො හොති. තෙභූමකකිරියම්පි පඤ්චවොකාරෙ උප්පන්නාව වුත්තප්පකාරස්ස කායස්ස පච්ඡාජාතපච්චයො හොතීති එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

පච්ඡාජාතපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

ආසෙවනපච්චයනිද්දෙසෙ **පුරිමා පුරිමාති** සබ්බපදෙසු සමනන්තරාතීතාව දට්ඨබ්බා. කස්මා පනෙත්ථ අනන්තරපච්චයෙ විය "පුරිමා පුරිමා කුසලා ධම්මා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං අබ්‍යාකතානං ධම්මානං"න්ති ආදිනා නයෙන භින්නජාතිකෙහි සද්ධිං නිද්දෙසො න කතොති? අත්තනො ගතිං ගාහාපෙතුං අසමත්ථතාය, භින්නජාතිකා හි භින්නජාතිකානං †අරූපධම්මානං† ආසෙවනගුණෙන පගුණබලවභාවං සාධයමානා අත්තනො කුසලාදිභාවසඞ්ඛාතං ගතිං ගාහාපෙතුං න සක්කොන්ති, තස්මා තෙහි සද්ධිං නිද්දෙසං අකත්වා යෙ යෙසං වාසනාසඞ්ඛාතෙන ආසෙවනෙන පගුණතර[2] බලවතරභාවවිසිට්ඨං අත්තනො කුසලාදිභාවසඞ්ඛාතං ගතිං ගාහාපෙතුං සක්කොන්ති. තෙසං තෙහි සමානජාතිකෙහෙව සද්ධිං නිද්දෙසො කතොති වෙදිතබ්බො. අථ විපාකාබ්‍යාකතං කස්මා න ගහිතන්ති? ආසෙවනාභාවෙන. විපාකඤ්හි කම්මවසෙන විපාකභාවප්පත්තං කම්මපරිණාමිතං හුත්වා පවත්තති.[3] නිරුස්සාහං දුබ්බලන්ති[4] තං ආසෙවනගුණෙන අත්තනො සභාවං ගාහාපෙත්වා පරිභාවෙත්වා නෙවඅඤ්ඤං විපාකං උප්පාදෙතුං සක්කොති න පුරිමවිපාකානුභාවං ගහෙත්වා උප්පජ්ජිතුන්ති[5] කම්මවෙගක්ඛිත්තං පන පතිතං විය හුත්වා උප්පජ්ජතීති සබ්බථාපි විපාකෙ ආසෙවනං නත්ථීති ආසෙවනාභාවෙන විපාකං න ගහිතං. කුසලාකුසලකිරියානන්තරං උප්පජ්ජමානම්පි චෙතං කම්මපටිබද්ධවුත්තිතාය ආසෙවනගුණං න ගණ්හාතීති කුසලාදයොපිස්ස ආසෙවනපච්චයො න හොන්ති. අඤ්ඤ ච නානාජාතිකත්තා පෙතෙ න හොන්ති යෙව. භූමිතො පන ආරම්මණතො වා නානාජාතිකත්තං[6] නාම නත්ථි. තස්මා කාමාවචර කුසලකිරියමහග්ගතකුසලකිරියානම්පි සඞ්ඛාරාරම්මණඤ්ච අනුලොම කුසලං නිබ්බානාරම්මණස්ස ගොත්‍රභුකුසලස්ස ආසෙවනපච්චයො හොති යෙවාති අයං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

---

1. ඕ. [1]I. විපාකස්සෙව. 2 සභා. පගුණතරං. 4. සභා. දුබ්බලං
†. සභා. නදිස්සති.† 3. සභා. වත්තති. 5. සභා. උප්පජ්ජිතන්ති.
6. සභා. නානාජාතිකතා.

අයං පන ආසෙවන පච්චයො ජාතිතො තාව කුසලො, අකුසලො, කිරියාබ්‍යාකතොති තිධා ඨිතො. තත්‍ථ කුසලො භූමිතො කාමාවචරො, රූපාවචරො, අරූපාවචරොති තිවිධො හොති. අකුසලො කාමාවචරොව. කිරියාබ්‍යාකතො කාමාවචරො, රූපාවචරො, අරූපාවචරොති තිවිධොව. ලොකුත්තරො ආසෙවනපච්චයො නාම නත්‍ථි. එවමෙත්‍ථ නානප්පකාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං භින්නෙ පනෙත්‍ථ කාමාවචරකුසලං අත්තනො අනන්තරස්ස කාමාවචරකුසලස්සෙව, යං පනෙත්‍ථ ඤාණසම්පයුත්තං, තං අත්තනා සදිසවෙදනස්ස රූපාවචරකුසලස්ස අරූපාවචරකුසලස්ස ලොකුත්තරකුසලස්සාති ඉමෙසං රාසීනං ආසෙවනපච්චයො හොති. රූපාවචරකුසලං පන රූපාවචරකුසලස්සෙව අරූපාවචරකුසලං අරූපාවචරකුසලස්සෙව අකුසලං පන අකුසලස්සෙව ආසෙවනපච්චයො හොති. කිරියතො පන කාමාවචරකිරියසඞ්ඛාතො තාව කාමාවචරකිරියස්සෙව, යො පනෙත්‍ථ ඤාණසම්පයුත්තො සො අත්තනා සදිසවෙදනස්ස රූපාවචරකිරියස්ස අරූපාවචරකිරියස්සාති ඉමෙසං රාසීනං ආසෙවනපච්චයො හොති. රූපාවචරකිරියසඞ්ඛාතො †පන† රූපාවචරකිරියස්සෙව. අරූපාවචරකිරියසඞ්ඛාතො අරූපාවචරකිරියස්සෙව ආසෙවනපච්චයො හොති. විපාකො පන එකධම්මස්සාපි එකධම්මොපි වා කොචි විපාකස්ස ආසෙවනපච්චයො නත්‍ථීති එවමෙත්‍ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

ආසෙවනපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

කම්මපච්චයනිද්දෙසෙ **කම්ම**න්ති චෙතනා කම්මමෙව. **කටත්තා ච රූපාන**න්ති කම්මස්ස කටත්තා උප්පන්නරූපානං. **කම්මපච්චයෙනා**"ති අනෙකානම්පි කප්පකොටීනං මත්‍ථකෙ අත්තනො ඵලං උප්පාදෙතුං සමත්‍ථෙන නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයෙනාති අත්‍ථො. කුසලාකුසලඤ්හි කම්මං අත්තනො පවත්තික්ඛණෙ ඵලං න දෙති. යදිදදෙය්‍ය,[1] යං මනුස්සා දෙවලොකූපගං කුසලකම්මං කාරෙති, තස්සානුභාවෙන තස්මිං යෙව ඛණෙ දෙවො භවෙය්‍ය[2], යස්මිං පන ඛණෙ තං කතං, තතො අඤ්ඤස්මිං ඛණෙ අවිජ්ජමානම්පි කෙවලං කටත්තා යෙව දිට්ඨෙව †ධම්මෙ† උපපජ්ජෙ වා අපරෙ වා පරියායෙ අවසෙසපච්චයසමායොගෙ සති ඵලං උප්පාදෙති, නිරුද්ධාපි පුරිමසිප්පාදිකිරියා විය කාලන්තරෙ පච්ඡිමසිප්පාදිකිරියාය තස්මා නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයොති වුච්චති. **චෙතනාසම්පයුත්තකානං ධම්මාන**න්ති යා කාචි චෙතනා අත්තනා සම්පයුත්තකානං ධම්මානං **තං සමුට්ඨා**

†. ස්‍යා. නාදිස්සති†.
1. ස්‍යා. ඵලංදදෙය්‍ය.
2 ස්‍යා. එතස්මිංයෙව.
†. ස්‍යා. නාදිස්සති.†

නානාති ඉමිනා පටිසන්ධික්ඛණෙ කටත්තාරූපම්පි ගණ්හාති. **කම්මපච්චයෙනාති** ඉදං සහජාතචෙතනං සන්ධාය වුත්තං. කුසලාදීසු හි යා කාචි† සහජාතචෙතනා සෙසධම්මානං චිත්තපයොග සඞ්ඛාතෙන කිරියාභාවෙන උපකාරිකා[1] හොති, තස්මා සහජාතකම්මපච්චයොති වුච්චති. අයං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

අයං පන කම්මපච්චයො අත්ථතො චතුභූමිකචෙතනාමත්තමෙව. සො හි[2] ජාතිභෙදතො කුසලො, අකුසලො, විපාකො, කිරියාති[3] චතුධා භිජ්ජති. තත්ථ කුසලො[4] භූමිතො කාමාවචරාදිවසෙන චතුධා භිජ්ජති. අකුසලො එකධාව. විපාකො චතුධා. කිරියා තිධාවාති එවමෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං භින්නෙ පනෙත්ථ සහජාතා කාමාවචරකුසලචෙතනා පඤ්චවොකාරෙ අත්තනා සම්පයුත්තධම්මානඤ්ච චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච. චතුවොකාරෙ සම්පයුත්තක්ඛන්ධානඤ්ඤෙව[5] සහජාතකම්මපච්චයො[6] හොති. උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධා පන අත්තනො විපාකානං ඛන්ධානං කටත්තා ච රූපානං නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයෙන පච්චයො හොති. සා ච ඛො පඤ්චවොකාරෙයෙව, න අඤ්ඤත්ථ. සහජාතා රූපාවචර කුසලචෙතනා අත්තනා සම්පයුත්තානඤ්ච චිත්තසමුට්ඨානරූපානඤ්ච එකන්තෙනෙව සහජාතකම්මපච්චයෙන පච්චයො. උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධා පන අත්තනො විපාකානඤ්ච කටත්තා රූපානඤ්ච නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයෙන පච්චයො. අරූපාවචරා පන ලොකුත්තරා ච සහජාතා කුසල චෙතනා පඤ්චවොකාරෙ අත්තනා සම්පයුත්තධම්මානඤ්ච චිත්තසමුට්ඨානරූපානඤ්ච, චතුවොකාරෙ සම්පයුත්තක්ඛන්ධානඤ්ඤෙව[7] සහජාතකම්මපච්චයෙන පච්චයො, උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධා පනෙසා දුවිධාපි අත්තනො අත්තනො විපාකක්ඛන්ධානඤ්ඤෙව නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයෙන පච්චයො. සහජාතා අකුසලචෙතනා පඤ්චවොකාරෙ අත්තනා සම්පයුත්තක්ඛන්ධානඤ්ච චිත්තසමුට්ඨානරූපානඤ්ච චතුවොකාරෙ අරූපක්ඛන්ධානඤ්ඤෙව සහජාතකම්මපච්චයෙන පච්චයො. උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධා පන විපාකක්ඛන්ධානඤ්චෙව කටත්තා රූපානඤ්ච නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයෙන පච්චයො. කාමාවචරරූපාවචරතො විපාකචෙතනා අත්තනා සම්පයුත්තධම්මානං පවත්තෙ චිත්තසමුට්ඨානරූපානං පටිසන්ධියං කටත්තා රූපානඤ්ච සහජාතකම්මපච්චයෙන පච්චයො. අරූපාවචරවිපාකචෙතනා අත්තනා සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව සහජාතකම්මපච්චයෙන පච්චයො. ලොකුත්තරවිපාකචෙතනා පඤ්චවොකාරෙ අත්තනා සම්පයුත්ත ධම්මානඤ්ච චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච; චතුවොකාරෙ අරූපාවචරසෙසව[8] සහජාතකම්මපච්චයෙන පච්චයො. තෙභූමිකා[9] කිරිය

†. සං. තාදිසසති.†
1. සං. උපකාරකා.
2. සං. සාහි.
3. සං. කුසලාඅකුසලාවිපාකාක්‍රියාති.
4. කුසලා.
5. සං. අත්තනාසම්පයුත්තක්ඛන්ධානඤ්ඤෙව.
6. සං. අත්තනා.
7. සං. පච්චයෙනපච්චයො.
8. ම. සං. අරූපසෙසව.
9. සං. තෙභූමකාපි.

චෙතනා පඤ්චවොකාරෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨාන රූපස්ස ච සහජාතකම්මපච්චයෙන පච්චයො. යා පනෙත්ථ ආරුප්පෙ උප්පජ්ජති, සා අරූප ධම්මානඤ්ඤෙව[1] සහජාතකම්මපච්චයෙන පච්ච යොති එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

කම්මපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

විපාකපච්චයනිද්දෙසෙ **විපාකා** චත්තාරො **ඛන්ධා**ති යස්මා කම්මසමුට්ඨානාපි රූපා විපාකා න හොන්ති. තස්මා විපාකාති වත්වා චත්තාරො ඛන්ධාති වුත්තං. එවං අයං පාළි අරූපධම්මානඤ්ඤෙව[2] විපාකපච්චයවසෙන ආගතා. පඤ්හාවාරෙ පන:-

“විපාකාබ්‍යාකතො එකො ඛන්ධො තිණ්ණං[3] ඛන්ධානං චිත්ත සමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං විපාකපච්චයෙන පච්චයො. පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්‍යාකතො එකො ඛන්ධො තිණ්ණං ඛන්ධානං කටත්තාච රූපා නං විපාකපච්චයෙන පච්චයො”ති:-

ආගතත්තා චිත්තසමුට්ඨානකම්මසමුට්ඨානරූපානම්පි විපාක පච්චයො ලබ්භති. ඉධ පන සාවසෙස †වසෙන† දෙසනා කතාති අයං තාවෙත්ථ පාළි වණ්ණනා.

අයං පන විපාකපච්චයො විපාකභාවෙන ජාතිතො එකවිධො. භූමිභෙදතො කාමාවචරාදිවසෙන චතුධා භිජ්ජතීති එවමෙත්ථ නානප්ප කාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං භින්නෙ පනෙත්ථ කාමාවචරරූපාවචරවිපාකො අත්තනා සම්පයුත්තධම්මානං[4]. පවත්තෙ චිත්තසමුට්ඨානරූපානං පටිසන්ධියං කටත්තාරූපානඤ්ච විපාකපච්චයො හොති. අරූපාවචරවිපාකො සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව. ලොකුත්තරවිපාකො පඤ්චවොකාරෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච. චතුවොකාරෙ සම්පයුත්තක්ඛන්ධානඤ්ඤෙව[5] විපාකපච්චයො හොතීති එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

විපාකපච්චය නිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

ආහාරපච්චයනිද්දෙසෙ **කබළීකාරො[6] ආහාරො**ති චතුසන්තති සමුට්ඨානෙ රූපෙ ඔජා ආහාරො නාම. සො පන යස්මා කබලං[7] කරිත්වා අජ්ඣොහරිතොව[8] ආහාරකිච්චං කරොති, න බහි ඨිතො, තස්මා

---

1. සයා. අරූපානඤ්ඤෙව
2. සයා. අරූ- ධම්මානඤ්ඤෙව.
3. සයා. තිණ්ණන්නං.

†. සයා. තාදිසසති†.
4. සී. &. සයා. ඛන්ධානං.
5. සී. &. සයා. ධම්මානඤ්ඤෙව.

6. සයා කවළීකාරො.
7. සයා. කවලං.
8. සී. II. අජ්ඣාහ.

ආහාරෙති අවත්වා කබලීකාරො ආහාරෙති වුත්තං. කබලං කරිත්වා අජ්ඣොහරිතබ්බවත්ථුකත්තා වා කබලීකාරොති නාමමෙතං[1]. තස්ස, **අරූපිනො ආහාරාති** ඵස්සචෙතනාවිඤ්ඤාණාහාරා **නාං සමුට්ඨානානා**"නති ඉධාපි කම්ම සමුට්ඨානාති ගහිතාතෙව. වුත්තඤ්හෙතං පඤ්හාවාරෙ "පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්‍යාකතා ආහාරා සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං කටත්තා ච රූපානං ආහාර පච්චයෙන පච්චයො"ති අයං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

අයං පන ආහාරපච්චයො සඞ්ඛෙපතො කබලීකාරො ආහාරො, ඵස්සො, චෙතනා, විඤ්ඤාණන්ති චත්තාරොව ධම්මා හොන්ති. තත්ථ ඨපෙත්වා කබලීකාරාහාරං සෙසා තයො අරූපාහාරා ජාතිවසෙන කුසලාකුසලවිපාකකිරියභෙදතො චතුධා භිජ්ජන්ති. පුන භූමිභෙදෙන කුසලො චතුධා, අකුසලො එකධා, විපාකො චතුධා, කිරියා තිධාති එවං අනෙකධා භිජ්ජන්ති. කබලීකාරාහාරො පන ජාතිතො අබ්‍යාකතො, භූමිතො කාමාවචරොවාති එවමෙත්ථ නානප්පකාර භෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං භින්නෙසු පනෙත්ථ චතුභූමිකාපි තයො කුසලාහාරා පඤ්චවොකාරෙ අත්තනා සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච ආහාරපච්චයෙන පච්චයො. ඨපෙත්වා පන රූපාවචරං අවසෙසා ආරුප්පෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව ආහාරපච්චයෙන පච්චයො. අකුසලාහාරෙසුපි එසෙව නයො. චතුභූමකවිපාකාහාරා පන සබ්බත්ථ සම්පයුත්තකානං ආහාරපච්චයො හොන්ති. කාමාවචරරූපාවචරවිපාකා පනෙත්ථ පඤ්චවොකාරෙ උප්පජ්ජමානා පවත්තෙ චිත්තසමුට්ඨාන රූපස්ස පටිසන්ධියං කටත්තාරූපස්සාපි ආහාරපච්චයො හොන්ති. ලොකුත්තරා චිත්තසමුට්ඨානරූපස්සෙව. ආරුප්පෙ උප්පන්නා රූපස්ස පච්චයො න හොන්ති. තෙභූමකාපි තයො කිරියාහාරා පඤ්චවොකාරෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච. කාමාවචරාරූපාවචරා පන ආරුප්පෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව ආහාරපච්චයෙන පච්චයො. චතුසන්තතිසමුට්ඨානො කබලීකාරාහාරො කිඤ්චාපි "ඉමස්ස කායස්සා"ති අවිසෙසතො වුත්තො. විසෙසතො පනායමෙත්ථ ආහාර සමුට්ඨානරූපස්ස ජනකො චෙව අනුපාලකො ච හුත්වා ආහාරපච්චයෙන පච්චයො හොති. සෙසතිසන්තතිසමුට්ඨානස්ස අනුපාලකොව හුත්වා ආහාරපච්චයෙන පච්චයො හොතීති එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

ආහාරපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

ඉන්ද්‍රියපච්චයනිද්දෙසෙ **චක්ඛුන්ද්‍රියන්ති** චක්ඛුසඞ්ඛාතං ඉන්ද්‍රියං **ඉන්ද්‍රියපච්චයෙනාති** සයං පුරෙජාතො හුත්වා අරූපධම්මානං උප්පාදතො පට්ඨාය යාව භඞ්ගා ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයො හොති. සොතින්ද්‍රි

---

1. සසා. නාමමත්තමෙවෙතං. 2. සසා පුරෙජාත.

යාදීසුපි එසෙව නයො. **අරූපිනො ඉන්ද්‍රියාති** එත්ථ අරූපජීවිතින්ද්‍රියම්පි සඞ්ගහිතං. **තං සමුට්ඨානානන්**ති එත්ථ හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව කටත්තාරූපම්පි සඞ්ගහිතං. වුත්තඤ්හෙතං පඤ්හාවාරෙ "පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්‍යාකතා ඉන්ද්‍රියා සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං කටත්තා ච රූපානං ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයො"ති. එවං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා වෙදිතබ්බා.

අයං පන ඉන්ද්‍රියපච්චයො ඉත්ථින්ද්‍රියපුරිසින්ද්‍රියවජ්ජානං සමවීසතියා ඉන්ද්‍රියානං වසෙන ඨිතො. ඉත්ථින්ද්‍රියපුරිසින්ද්‍රියානි හි කිඤ්චාපි ඉත්ථිලිඞ්ගපුරිසලිඞ්ගාදීනං බීජභූතානි.[1] කලලාදිකාලෙ පන විජ්ජමානෙසුපි තං තෙසු ඉත්ථිලිඞ්ගපුරිසලිඞ්ගාදීනං අභාවාභාවා තානි නෙව තෙසං, න අඤ්ඤෙසං ඉන්ද්‍රියපච්චයතං ඵරන්ති. ඉන්ද්‍රියපච්චයො හි අත්තනො විජ්ජමානක්ඛණෙ අවිනිබ්භුත්තධම්මානං[2] ඉන්ද්‍රියපච්චයතං ඵරන්තො නාම නත්ථි, තස්මා තානි ඉන්ද්‍රියපච්චයො[3] න හොන්ති. යෙසං පනෙතානි බීජභූතානි, තෙසං තානි සුත්තන්තිකපරියායෙන පකතූපනිස්සයභාවං භජන්ති. †ඉති† ඉන්ද්‍රියපච්චයො සමවීසතියා ඉන්ද්‍රියානං වසෙන ඨිතොති වෙදිතබ්බො.

සො ජාතිතො කුසලාකුසලවිපාකකිරියරූපවසෙන පඤ්චධා භිජ්ජති. තත්ථ කුසලො භූමිවසෙන චතුධා. අකුසලො කාමාවචරොව. විපාකො චතුධාව. කිරියාසඞ්ඛාතො තිධා. රූපං කාමාවචරමෙවාති. එවං අනෙකධා භිජ්ජතීති එවං තාවෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං භින්නෙ පනෙත්ථ චතුභූමකොපි කුසලින්ද්‍රියපච්චයො පඤ්චවොකාරෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච †ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන† පච්චයො. තථා අකුසලො. ඨපෙත්වා පන රූපාවචරකුසලං අවසෙසා කුසලාකුසලා ආරුප්පෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයො. චතුභූමකො[4] විපාකින්ද්‍රියපච්චයො එකන්තෙනෙව සම්පයුත්තකානං ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයො. කාමාවචරා රූපාවචරා පනෙත්ථ පඤ්චවොකාරෙ උප්පජ්ජනතො පවත්තෙ චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස පටිසන්ධියං කටත්තාරූපස්සාපි ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයො හොන්ති. ලොකුත්තරා චිත්තසමුට්ඨානරූපස්සෙව. ආරුප්පෙ උප්පන්නා ලොකුත්තරවිපාකා ඉන්ද්‍රියා රූපස්ස පච්චයො න හොන්ති. තෙභූමකා කිරියින්ද්‍රියා පඤ්චවොකාරෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච කාමාවචරා රූපාවචරා පන ආරුප්පෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව ඉන්ද්‍රියපච්චයතං ඵරන්ති. චක්ඛුන්ද්‍රියාදිවසෙන ඡබ්බිධෙ රූපින්ද්‍රියෙ චක්ඛුන්ද්‍රියං කුසලාකුසලවිපාකතො සසම්පයුත්තධම්මානං විභත්තං චක්ඛුවිඤ්ඤාණානං. සොතින්ද්‍රියාදීනි තථාවිධානඤ්ඤෙව සොත

1. ස්‍යා. විජභූතානි.
2. ස්‍යා. අවිනිබ්භුතධම්මානං.
3. ස්‍යා. ඉන්ද්‍රියපච්චයා.
† ස්‍යා. නදිස්සති.
†. ම. නදිස්සති.
4. ස්‍යා. චතුභූමිකොපි,

විඤ්ඤාණාදීනං. රූපජීවිතින්ද්‍රියං අත්තනා සහජාතරූපානං ඨිතික්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයො. සහජාතපච්චයතා පන තස්ස නත්ථීති එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

ඉන්ද්‍රියපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

ඣානපච්චයනිද්දෙසෙ **ඣානඞ්ගානීති** පඤ්ච විඤ්ඤාණවජ්ජෙසු සෙසචිත්තෙසු උප්පන්නානි විතක්කවිචාරපීතිසොමනස්සදොමනස්සුපෙක්ඛාචිත්තෙකග්ගතාසඞ්ඛාතානි සත්ත අඞ්ගානි. පඤ්චන්නං පන විඤ්ඤාණකායානං[1] අභිනිපාතමත්තත්තා තෙසු විජ්ජමානානිපි උපෙක්ඛාසුඛදුක්ඛානි උපනිජ්ඣානාකාරස්ස[2] අභාවතො ඣානඞ්ගානීති න උද්ධටානි. තත්ථ පවජ්ජනත්තා පන සෙසා හෙතුකෙසුපි ඣානඞ්ගං න උද්ධටමෙව[3]. **තංසමුට්ඨානානන්ති** ඉධාපි කටත්තා රූපං සඞ්ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං පඤ්හාවාරෙ "පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්‍යාකතානි ඣානඞ්ගානි සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං කටත්තා ච රූපානං ඣානපච්චයෙන පච්චයො"ති. අයං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

අයං පන ඣානපච්චයො සත්තන්නං ඣානඞ්ගානං වසෙන ඨිතොපි ජාතිභෙදතො කුසලාකුසලවිපාකකිරියවසෙන චතුධා භිජ්ජති. පුන භූමිවසෙන චතුධා, එකධා, චතුධා, තිවිධාති ද්වාදසධා භිජ්ජතීති එවමෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං භින්නෙ පනෙත්ථ චතුභූමකම්පි කුසලඣානඞ්ගං පඤ්චවොකාරෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච, ඨපෙත්වා රූපාවචරං අවසෙසං ආරුප්පෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව ඣානපච්චයෙන පච්චයො. අකුසලෙපි එසෙව නයො. කාමාවචරරූපාවචරවිපාකං පවත්තෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච. පටිසන්ධියං සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව කටත්තාරූපස්ස ච. ආරුප්පවිපාකං සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව, යඤ්ච ආරුප්පෙ ලොකුත්තරවිපාකං උප්පජ්ජති, තඤ්ච. පඤ්චවොකාරෙ පන තං චිත්තසමුට්ඨානරූපස්සපි ඣානපච්චයෙන පච්චයො හොති. තෙභූමිකම්පි කිරියඣානඞ්ගං පඤ්චවොකාරෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච. යං පනෙත්ථ ආරුප්පෙ උප්පජ්ජති, තං සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව ඣානපච්චයෙන පච්චයොති. එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

ඣානපච්චය නිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

---

1. සී. II. විඤ්ඤාණක්ඛන්ධානං. 2. සී. &. ස්‍යා. උපනිජ්ඣායනාකාරස්ස.
3. ස්‍යා. න උද්ධටමෙව ධම්මසඞ්ගහෙ ඉධ පන උද්ධටමෙවාති.

මග්ගපච්චයනිද්දෙසෙ **මග්ගඞ්ගානීති** අහෙතුකචිත්තුප්පාද වජ්ජෙසු සෙසචිත්තෙසු උප්පන්නානි පඤ්ඤා විතක්කො සම්මාවාචා කම්මන්තාජීවා විරියං සති සමාධි මිච්ඡාදිට්ඨි මිච්ඡාවාචාකම්මන්තාජීවාති[1] ඉමානි ද්වාදසඞ්ගානි. මග්ගස්ස පන හෙතුපච්ඡිමකත්තා අහෙතුකචිත්තෙසු මග්ගඞ්ගානි න උද්ධටානි. **තං සමුට්ඨානානන්ති** ඉධාපි කටත්තාරූපං සඞ්ගහිතමෙව. වුත්තඤ්හෙතං පඤ්හාවාරෙ "පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්‍යාකතානි මග්ගඞ්ගානි සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං කටත්තා ච රූපානං මග්ගපච්චයෙන පච්චයො"ති අයං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

අයං පන මග්ගපච්චයො ද්වාදසන්නං මග්ගඞ්ගානං වසෙන ඨිතොපි ජාතිභෙදතො කුසලාදිවසෙන චතුධා. කුසලාදීනඤ්ච කාමාවචරාදී භූමිභෙදතො ද්වාදසධා භිජ්ජතීති එවමෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං භින්නෙ පනෙත්ථ චතුභූමකම්පි කුසලමග්ගඞ්ගං පඤ්චවොකාරෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච, ඨපෙත්වා රූපාවචරං අවසෙසං ආරුප්පෙ සම්පයුත්තධම්මානඤ්ඤෙව මග්ගපච්චයෙන පච්චයොති සබ්බං ඣානපච්චයෙ විය විත්ථාරෙතබ්බන්ති[2] එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

මග්ගපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

සම්පයුත්තපච්චයනිද්දෙසෙ පාළි උත්තානත්ථා එව. අයං පන සම්පයුත්තපච්චයො නාම සඞ්ඛෙපතො සබ්බෙපි අරූපිනො ඛන්ධා. පභෙදතො පනෙස ජාතිතො කුසලාදීනං භූමිතො ච කාමාවචරාදීනං වසෙන අනෙකධා භිජ්ජතීති එවමෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං භින්නෙ පනෙත්ථ චතුභූමකෙසුපි කුසලක්ඛන්ධෙසු එකො ඛන්ධො තිණ්ණං ඛන්ධානං[3], තයො එකස්ස, ද්වෙ ද්වින්නන්ති එවං සබ්බෙපි අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො. අකුසලවිපාකකිරියක්ඛන්ධෙසුපි එසෙව නයොති එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

සම්පත්තයුපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

---

1. ස්‍යා. පඤ්ඤා විතක්කො සම්මාවාචා කම්මන්තාජීවා විරියං සති සමාධි මිච්ඡාදිට්ඨි මිච්ඡාසඞ්කප්පො මිච්ඡාවායාමො මිච්ඡාසමාධිති,
2. ස්‍යා. විත්ථාරිතන්ති.
3. ස්‍යා. එකොඛන්ධො තිණ්ණන්නං.

විප්පයුත්තපච්චයනිද්දෙසෙ **රූපිනො ධම්මා අරූපීනන්ති** ඉදං තාව හදයවත්ථුතො චෙව චක්ඛුන්ද්‍රියාදීනඤ්ච වසෙන වෙදිතබ්බං. රූපධම්මෙසු හි එතෙයෙව ඡකොට්ඨාසා අරූපක්ඛන්ධානං විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො[1] හොන්ති. රූපායතනාදයො පන ආරම්මණධම්මා කිඤ්චාපි විප්පයුත්තධම්මා, විප්පයුත්තපච්චයා පන න හොන්ති. කිං කාරණා? සම්පයොගාසඞ්කාය අභාවතො. අරූපිනො හි ඛන්ධා චක්ඛාදීනං වත්ථූනං අබ්භන්තරතො නික්ඛමන්තා †විය† උප්පජ්ජන්ති. තත්ථ ආසඞ්කා හොති, කිං නු ඛො එතෙ එතෙහි සම්පයුත්තා උදාහු විප්පයුත්තාති. ආරම්මණධම්මා පන වත්ථුනිස්සයෙන උප්පජ්ජමානානං ආරම්මණමත්තා හොන්තීති නත්ථි තෙසු සම්පයොගාසඞ්කා, ඉති සම්පයොගාසඞ්කාය අභාවතො න තෙ විප්පයුත්තපච්චයා. හදයවත්ථු ආදීසු එව පනායං විප්පයුත්තපච්චයතා වෙදිතබ්බා. වුත්තම්පි චෙතං පඤ්හාවාරෙ:–

“වත්ථු කුසලානං ඛන්ධානං විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො. වත්ථු අකුසලානං ඛන්ධානං විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො. චක්ඛායතනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො. සොත, ඝාණ, ජිව්හා, කායායතනං කායවිඤ්ඤාණස්ස[2] විප්පයුත්ත පච්චයෙන පච්චයො. වත්ථු විපාකාබ්‍යාකතානං කිරියාබ්‍යාකතානං ඛන්ධානං විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො”ති.

අරූපිනො ධම්මා රූපීනන්ති ඉදං පන චතුන්නං ඛන්ධානංවසෙන වෙදිතබ්බං. අරූපධම්මෙසු හි චත්තාරො ඛන්ධාව සහජාතපුරෙජාතානං රූපධම්මානං විප්පයුත්තපච්චයො හොන්ති. නිබ්බානං පන අරූපම්පි සමානං රූපස්ස විප්පයුත්තපච්චයො න හොති. “චතූහි සම්පයොගො චතු හි විප්පයොගො”ති හි වුත්තං. ඉති චතුන්නං අරූපක්ඛන්ධානංයෙව විප්පයුත්තපච්චයතා වෙදිතබ්බා. වුත්තම්පි චෙතං පඤ්හාවාරෙ:–

“සහජාතා කුසලා ඛන්ධා චිත්තසමුට්ඨානානං රූපානං විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො. පච්ඡාජාතා කුසලා ඛන්ධා පුරෙජාතස්ස ඉමස්ස කායස්ස විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො. පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්‍යාකතා ඛන්ධා කටත්තාරූපානං විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො. ඛන්ධා වත්ථුස්සා”ති.[3] එවං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා වෙදිතබ්බා.

අයං පන[4] විප්පයුත්තපච්චයො නාම සඞ්ඛෙපතො පඤ්චවොකාරභවෙ වත්තමානා රූපාරූපධම්මා. තෙසු රූපං වත්ථුතො චක්ඛාදීනඤ්ච වසෙන ඡධා භින්නං අරූපං පඤ්චවොකාරභවෙ උප්පන්නකුසලාකුසලවිපාකකිරියවසෙන චතුධා භින්නං. තස්ස භූමිතො කාමාවචරාදිවසෙන චතුධා එකධා තිධා තිධාති එකාදසධා භෙදො හොති. ආරුප්පවිපාකඤ්හි විප්පයුත්තපච්චයො න හොතීති. එවමෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො

1. ස්‍යා. විප්පයුත්තපච්චයා 2. ස්‍යා. සොත, ඝාණ, ජිව්හා, කායවිඤ්ඤාණස්ස.
†. ස්‍යා. නදිස්සන්ති.† 3. සී. II. ස්‍යා. වත්ථුස්ස විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයොති.
4. ස්‍යා. අයංච.

විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො. එවං හිතෙසු පනෙත්ථ පඤ්චවොකාරභවෙ උප්පන්නං චතුභූමකම්පි කුසලං අකුසලඤ්ච අත්තනා සමුට්ඨාපිත චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස සහජාතවිප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයොති. උප්පාදක්ඛණං පන අතික්කමිත්වා ඨිතික්ඛණං පත්තස්ස පුරෙජාතස්ස චතුසමුට්ඨානිකතිසමුට්ඨානිකරූපකායස්ස පච්ඡාජාතවිප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයොති. එත්ථ ච තිසමුට්ඨානිකකායොති[1] ආහාරසමුට්ඨානස්ස අභාවතො බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදීනං කායො වෙදිතබ්බො. කාමාවචර රූපාවචරවිපාකං පන පවත්තෙ චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස පටිසන්ධියං කටත්තාරූපස්ස ච සහජාතවිප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො හොති. ලොකුත්තරවිපාකං චිත්තසමුට්ඨානරූපස්සෙව. තිවිධම්පි පනෙතං පුරෙජාතස්ස චතුසමුට්ඨානිකතිසමුට්ඨානිකකායස්ස පච්ඡාජාතවිප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො. තෙභූමකම්පි කිරියං චිත්තසමුට්ඨානස්ස සහජාතවිප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො. පුරෙජාතස්ස චතුසමුට්ඨානිකතිසමුට්ඨානිකකායස්ස පච්ඡාජාතවිප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො. ඡධා සිතෙසු පන රූපෙසු වත්ථුරූපං පටිසන්ධික්ඛණෙ කාමාවචරරූපාවචරවිපාකානං සහජාතවිප්පයුත්තපච්චයෙනපච්චයො. පවත්තෙ උප්පජ්ජමානානං චතුභූමකකුසලානං අකුසලානං ද්වෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණවජ්ජානං තෙභූමක විපාකානං තෙභූමක කිරියානඤ්ච පුරෙජාතවිප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො. චක්ඛායතනාදීනි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං පුරෙජාතවිප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයොති එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

විප්පයුත්තපච්චයනිද්දෙසො

නිට්ඨිතො.

අත්ථිපච්චයනිද්දෙසෙ **චත්තාරො ඛන්ධාති** ආදීහි සහජාතවසෙන අත්ථිපච්චයො නිද්දිට්ඨො. **චක්ඛායතනන්ති** ආදීහි පුරෙජාතවසෙන. **යං රූපං නිස්සායාති** එත්ථ සහජාතපුරෙජාතවසෙන අත්ථිපච්චයො නිද්දිට්ඨො. එවමයං පාළි සහජාතපුරෙජාතානඤ්ඤෙව අත්ථිපච්චයානං වසෙන[2] ආගතා. පඤ්හවාරෙ පන සහජාතං, පුරෙජාතං, පච්ඡාජාතං, ආහාරං, ඉන්ද්‍රියන්ති ඉමෙසං වසෙන ආගතත්තා පච්ඡාජාත ආහාරින්ද්‍රියවසෙනාපි අත්ථිපච්චයො ලබ්භති. ඉධ පන සාවසෙසවසෙන දෙසනා කතාති අයං තාවෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

අයං පන අත්ථිපච්චයො නාම දුවිධො අඤ්ඤමඤ්ඤතො, න අඤ්ඤමඤ්ඤතො. තත්ථ අඤ්ඤමඤ්ඤං තිවිධං අරූපං අරූපෙන, රූපං රූපෙන, රූපාරූපං රූපාරූපෙන. **චත්තාරො ඛන්ධා අරූපිනොති** එත්ථ හි සබ්බචිත්තුප්පත්තිවසෙන අරූපං අරූපෙන වුත්තං. **චත්තාරො මහාභූතාති** එත්ථ සබ්බසන්තතිවසෙන රූපං රූපෙන. **ඔක්කන්තික්ඛණෙ නාමරූපන්ති** එත්ථ පටිසන්ධික්ඛන්ධානඤ්චෙව වත්ථුනො ච වසෙන

1. සී. II, එත්ථ ච චතුසමුට්ඨානිකතිසමුට්ඨානිකකායොති. 2. සං. අත්ථිපච්චයවසෙන.

රූපාරූපං රූපාරූපෙන වුත්තං. තඅඤ්ඤමඤ්ඤම්පි තිවිධං අරූපං අරූපස්ස, රූපං රූපස්ස, රූපං අරූපස්ස. **චිත්තචෙතසිකා ධම්මාති** එත්ථ හි පඤ්චවොකාරවසෙන අරූපං අරූපස්ස වුත්තං. **මහාභූතා උපාදාරූපානන්ති** එත්ථ සබ්බසන්තතිවසෙන රූපං රූපස්ස. **චක්ඛායතනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයාති** ආදීසු වත්ථාරම්මණවසෙන රූපං අරූපස්ස අත්ථිපච්චයොති වුත්තං. අපි චෙස අත්ථිපච්චයො නාම සඞ්ඛෙපතො ඛණත්තයං පත්තං නාමඤ්චෙව රූපඤ්ච වත්තමානා පඤ්චක්ඛන්ධාතිපි වත්තුං වට්ටති. සො ජාතිභෙදතො කුසලාකුසලවිපාකකිරියරූපවසෙන පඤ්චධා භිජ්ජති. තත්ථ කුසලො සහජාත, පච්ඡාජාතවසෙන දුවිධො හොති. තථා අකුසලො විපාකකිරියසඞ්ඛාතො ච. තෙසු කුසලො කාමාවචරාදිභෙදෙන[1] චතුධා භිජ්ජති. අකුසලො කාමාවචරොව. විපාකො චතුභූමකො. කිරියසඞ්ඛාතො තිභූමකො[2] රූපසඞ්ඛාතො අත්ථිපච්චයො කාමාවචරොව. සො පන සහජාතපුරෙජාතවසෙන දුවිධො. තත්ථ පඤ්චවත්ථූනි ආරම්මණානි ච පුරෙජාතානෙව. හදයවත්ථු සහජාතං වා හොති පුරෙජාතං වා. පඤ්හාවාරෙ පන ආගතො "ආහාරො ඉන්ද්‍රියඤ්ච සහජාතාදිභෙදං න ලභතී"ති එවමෙත්ථ නානප්පකාරභෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එවං භින්නෙ පනෙත්ථ චතුභූමකකුසලොපි සහජාතො අත්ථිපච්චයො පඤ්චවොකාරෙ එකො ඛන්ධො තිණ්ණං ඛන්ධානන්ති ආදිනා නයෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං ඛන්ධානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච, ඨපෙත්වා පන රූපාවචරකුසලං අවසෙසො ආරුප්පෙ සම්පයුත්තකක්ඛන්ධානඤ්ඤෙව සහජාතකුසලො අත්ථිපච්චයෙන පච්චයො හොති. චතුභූමකො පනෙස පඤ්චවොකාරෙ චතුසමුට්ඨානිකතිසමුට්ඨානිකකායස්ස පච්ඡාජාතො කුසලො අත්ථිපච්චයෙන පච්චයො හොති. අකුසලෙපි එසෙව නයො. සොපි හි පඤ්චවොකාරෙ සම්පයුත්තකක්ඛන්ධානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච චතුවොකාරෙ සම්පයුත්තකක්ඛන්ධානඤ්ඤෙව සහජාතාකුසලො අත්ථිපච්චයෙන පච්චයො. පඤ්චවොකාරෙ චතුසමුට්ඨානිකතිසමුට්ඨානිකකායස්ස පච්ඡාජාතාකුසලො[3] අත්ථිපච්චයෙන පච්චයො. විපාකතො පන කාමාවචරරූපාවචරෙ අත්ථිපච්චයො නියමෙනෙව පටිසන්ධික්ඛණෙ ඛන්ධානඤ්චෙව කටත්තාරූපස්ස ච සහජාතත්ථිපච්චයෙන පච්චයො. පවත්තෙ පන සම්පයුත්තකක්ඛන්ධානඤ්චෙව චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච සහජාතත්ථිපච්චයෙන පච්චයො. ඨිතිප්පත්තස්ස චතුසමුට්ඨානිකතිසමුට්ඨානිකකායස්ස පච්ඡාජාතත්ථිපච්චයෙන පච්චයො. අරූපාවචරවිපාකො පන ආරුප්පෙ උප්පන්නලොකුත්තරවිපාකො ච අත්තනා සම්පයුත්තකක්ඛන්ධානඤ්ඤෙව සහජාතත්ථිපච්චයෙන පච්චයො පඤ්චවොකාරෙ ලොකුත්තරවිපාකො සම්පයුත්තකක්ඛන්ධානඤ්චෙව[4] චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච සහජාතත්ථි

1. සයා. කාමාවචරාදිවසෙන.
2. සයා. තෙභූමිකො.
3. සයා. පච්ඡාජාතකුසලො.
4. සයා. අත්තනාසම්පයුත්තකක්ඛන්ධානඤ්චෙව.

පච්චයෙන පච්චයො. චතුසමුට්ඨානිකතිසමුට්ඨානිකකායස්ස පච්ඡාජාතත්ථිපච්චයෙන පච්චයො. කිරියතො රූපාවචරෙ අත්ථිපච්චයො සම්පයුත්තකක්ඛන්ධානඤ්ච චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච සහජාතත්ථිපච්චයෙන පච්චයො. චතුසමුට්ඨානිකතිසමුට්ඨානිකකායස්ස පච්ඡාජාතත්ථිපච්චයෙන පච්චයො. කාමාවචරරූපාවචරා පන ආරුප්පෙ සම්පයුත්තකක්ඛන්ධානඤ්ච පඤ්චවොකාරෙ චිත්තසමුට්ඨානරූපස්සාපි සහජාතත්ථිපච්චයෙන පච්චයො. චතුසමුට්ඨානිකතිසමුට්ඨානිකකායස්ස පච්ඡාජාතත්ථිපච්චයෙන පච්චයො. රූපසඞ්ඛාතො පන අත්ථිපච්චයො සහජාතො, පුරෙජාතො, ආහාරො, ඉන්ද්‍රියන්ති චතුබ්බිධො. තත්ථ සහජාතරූපත්ථිපච්චයො[1] චතුසමුට්ඨානවසෙන චතුධා ඨිතො[2] තත්ථ කම්මසමුට්ඨානො[3] එකං මහාභූතානං තිණ්ණං මහාභූතානං, තීණි එකස්ස, ද්වෙ ද්වින්නං, මහාභූතා උපාදාරූපානන්ති එවං සහජාතත්ථිපච්චයෙන පච්චයො හොති. පටිසන්ධික්ඛණෙ වත්ථුරූපං කාමාවචරරූපාවචරවිපාකක්ඛන්ධානං සහජාතත්ථිපච්චයෙන පච්චයො හොති. සෙසම්පි[4] තිසමුට්ඨානිකරූපං එකං මහාභූතං තිණ්ණං මහාභූතානං, තීණි එකස්ස, ද්වෙ ද්වින්නං මහාභූතානං, උපාදාරූපානන්ති එවං සහජාතත්ථිපච්චයෙන පච්චයො හොති. පුරෙජාතත්ථිපච්චයො පන වත්ථුපුරෙජාතආරම්මණපුරෙජාතවසෙන දුවිධො හොති. සො දුවිධොපි හෙට්ඨා පුරෙජාතපච්චයෙ වුත්තනයෙනෙව යොජෙත්වා ගහෙතබ්බො. ආහාරත්ථිපච්චයොපි හෙට්ඨා කබළීකාරාහාරපච්චයෙ යොජිතනයෙනෙව යොජෙතබ්බො. ඉධ පනෙස අත්තනො අනිරුද්ධක්ඛණෙ පච්චයභාවෙන අත්ථිපච්චයොති වුත්තො. රූපජීවිතින්ද්‍රියම්පි හෙට්ඨා ඉන්ද්‍රියපච්චයෙ රූපජීවිතින්ද්‍රියයොජනායං වුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං.[5] ඉධ පනෙතම්පි අත්තනො අනිරුද්ධක්ඛණෙ යෙව පච්චයභාවෙන අත්ථිපච්චයොති වුත්තන්ති එවමෙත්ථ පච්චයුප්පන්නතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

අත්ථිපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

නත්ථිපච්චයනිද්දෙසෙ **සමනන්තරනිරුද්ධාති** අඤ්ඤෙන චිත්තුප්පාදෙන අනන්තරිකා[6]. හුත්වා සමනන්තරනිරුද්ධා.[7] **පච්චුප්පන්නානන්ති** පච්චුප්පන්නානං. ඉමිනා නත්ථිපච්චයස්ස ඔකාසදානට්ඨෙන නත්ථිපච්චයභාවං සාධෙති. පුරිමෙසු හි නිරොධවසෙන පච්ඡිමානං පවත්තනොකාසං[8] අදෙන්තෙසු තෙසං පටුප්පන්නභාවො න සියාති. අයමෙත්ථ පාළිවණ්ණනා.

---

1. ස්‍යා. සහජාතොරූපත්ථිපච්චයො.
2. ස්‍යා. ඨිතන්ති.
3. ස්‍යා. සහජාතත්ථිපච්චයො.
4. සී II. සෙසම්පි.
5. සී. II. ගහෙතබ්බං.
6. සී. II. අනන්තරිකා.
7. ස්‍යා. සමනන්තර.
8. ම. පවත්තමො- [නොකාසං.

සෙසං සබ්බං අනන්තරපච්චයෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. පච්චයලක්ඛණමෙව හෙත්ථ නානං. පච්චයානං පන පච්චයුප්පන්නානඤ්ච නානාකරණං නත්ථි. කෙවලං පන තත්ථ "චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු තංසම්පයුත්තකා ච ධම්මා මනොධාතුයා"ති ආදිනා නයෙන පච්චයා ච පච්චයුප්පන්නා ච සරූපතො දස්සිතා. ඉධ†පන†සමනන්තරනිරුද්ධා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා පටුප්පන්නානං චිත්තචෙතසිකානං ධම්මාන"න්ති සබ්බෙපි තෙ නිරොධුප්පාදවසෙන සාමඤ්ඤතො දස්සිතාති.

නත්ථිපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

විගතපච්චයනිද්දෙසෙ **සමනන්තරවිගතා**ති සමනන්තරමෙව විගතා. ඉමිනා විගතපච්චයස්ස විගච්ඡමානභාවෙනෙව පච්චයභාවං දස්සෙතීති. නත්ථිපච්චයස්ස ච ඉමස්ස ච බ්‍යඤ්ජනමත්තෙන යෙව නානත්තං, න අත්ථෙති.

විගතපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

අවිගතපච්චයනිද්දෙසෙ **චත්තාරො ඛන්ධා**ති ආදීනං සබ්බාකාරෙන අත්ථිපච්චයනිද්දෙසෙ වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමස්සාපි හි පච්චයස්ස අත්ථිපච්චයෙන සද්ධිං බ්‍යඤ්ජනමත්තෙන යෙව නානත්තං, න අත්ථෙති.

අවිගතපච්චයනිද්දෙසො
නිට්ඨිතො.

ඉදානි එවං උද්දෙසනිද්දෙසතො දස්සිතෙසු ඉමෙසු චතුවීසතියා පච්චයෙසු ඤාණවාරස්ස[1]. විසදභාවත්ථං:-

අනෙකධම්මානං එකපච්චයභාවතො, එකධම්මස්ස අනෙකපච්චයභාවතො, එකපච්චයස්ස අනෙකපච්චයභාවතො, පච්චයසභාගතො, පච්චයවිසභාගතො, යුගළකතො, ජනකාජනකතො, සබ්බට්ඨානිකාසබ්බට්ඨානිකතො, රූපං රූපස්සාතිආදිවිකප්පතො, භවභෙදතොති ඉමෙසං දසන්නං පදානං වසෙන පකිණ්ණකවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ "අනෙකධම්මානං එකපච්චයභාවතො"ති එතෙසු හි ඨපෙත්වා කම්මපච්චයං අවසෙසෙසු තෙවීසතියා පච්චයෙසු අනෙකධම්මා එකතො පච්චයො හොන්ති. කම්මපච්චයො පන එකො චෙතනාධම්මො යෙවාති එවං තාවෙත්ථ අනෙකධම්මානං එකපච්චයභාවතො විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

---

†. ස්‍යා. නාදිස්සති.† 1. සී. II. ඤාණචාරස්ස.

"එකධම්මස්ස අනෙකපච්චයභාවතො"ති හෙතුපච්චයෙ තාව අමොහො එකො ධම්මො. සො පුරෙජාතකම්මාහාරඣානපච්චයොව[1] න හොති. සෙසානං වීසතියා පච්චයානං වසෙන පච්චයො හොති. අලොභාදොසා ඉන්ද්‍රියමග්ගපච්චයාපි න හොන්ති. සෙසානං අට්ඨාරසන්නං පච්චයානං වසෙන පච්චයො හොන්ති. ලොභමොහා විපාකපච්චයොපි න හොන්ති. සෙසානං සත්තරසන්නං පච්චයානං වසෙන පච්චයො හොන්ති. දොසො අධිපතිපච්චයොපි න හොති. සෙසානං සොළසන්නං පච්චයානං වසෙන පච්චයො හොති.

ආරම්මණපච්චයෙ රූපායතනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා ආරම්මණ, පුරෙජාත, අත්ථි, අවිගතවසෙන චතුධා පච්චයො. තථා මනොධාතුයා අහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයා ච, සහෙතුකාය පන ආරම්මණාධිපති ආරම්මණූපනිස්සයවසෙනාපි පච්චයො හොති. ඉමිනා නයෙන සබ්බෙසං ආරම්මණපච්චයධම්මානං අනෙකපච්චයභාවො වෙදිතබ්බො.

අධිපතිපච්චයෙ ආරම්මණාධිපතිතො ආරම්මණපච්චයෙ වුත්තනයෙනෙව අනෙකපච්චයභාවො වෙදිතබ්බො.

සහජාතාධිපතීසු වීමංසා අමොහහෙතු විය වීසතිධා පච්චයො හොති. ඡන්දො හෙතුපුරෙජාතකම්මආහාරඉන්ද්‍රියඣාන[2]මග්ගපච්චයො න හොති, සෙසානං සත්තරසන්නං පච්චයානං වසෙන පච්චයො හොති. චිත්තං හෙතුපුරෙජාතකම්මඣානමග්ගපච්චයො න හොති. සෙසානං එකූනවීසතියා පච්චයානං වසෙන පච්චයො හොති. විරියං හෙතුපුරෙජාතකම්මාහාරඣානපච්චයො න හොති. සෙසානං එකූනවීසතියා වසෙන[3] පච්චයො හොති.

අනන්තරපච්චයෙ "චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතූ"ති ආදිනා නයෙන වුත්තෙසු චතූසු ඛන්ධෙසු වෙදනාක්ඛන්ධො හෙතුපුරෙජාතකම්මාහාරමග්ගපච්චයො න හොති. සෙසානං එකූනවීසතියා වසෙන පච්චයො හොති. සඤ්ඤාක්ඛන්ධො ඉන්ද්‍රියඣානපච්චයොපි න හොති. සෙසානං සත්තරසන්නං†වසෙන† පච්චයො හොති. සඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙ හෙතු හෙතුපච්චයෙ වුත්තනයෙන, ඡන්දවිරියානි අධිපතිපච්චයෙ වුත්තනයෙනෙව පච්චයො හොන්ති. ඵස්සො හෙතුපුරෙජාතකම්මඉන්ද්‍රියඣානමග්ගපච්චයො න හොති. සෙසානං අට්ඨාරසන්නං වසෙන පච්චයො හොති. චෙතනා හෙතුපුරෙජාතඉන්ද්‍රියඣාන මග්ගපච්චයො න හොති. සෙසානං එකූනවීසතියා වසෙන පච්චයො හොති. විතක්කො හෙතුපුරෙජාතකම්මාහාරින්ද්‍රියපච්චයො න හොති. සෙසානං එකූනවීසතියා වසෙන පච්චයො හොති. විචාරො මග්ගපච්චයොපි න හොති. සෙසානං අට්ඨාරසන්නං වසෙන පච්චයො හොති. පීති තෙසඤ්ඤෙව වසෙන[4] පච්චයො හොති. චිත්තෙකග්ගතා හෙතුපුරෙජාතකම්මාහාර පච්චයො න හොති. සෙසානං වීසතියාවසෙන පච්චයො හොති.

---

1. ස්‍යා. පුරෙජාතකම්මාහාරඣානපච්චයොව.
2. ස්‍යා. ඉන්ද්‍රියඣාන.
†. ස්‍යා. නදිස්සති.†
3. ස්‍යා. පච්චයානංවසෙන.
4. ස්‍යා. අට්ඨාරසන්නංවසෙන

සද්ධා හෙතුපුරෙජාතකම්මාහාරඣානපච්චයො න හොති. සෙසානං අට්ඨාරසන්නං වසෙන පච්චයො හොති. සති තෙහි චෙව මග්ගපච්චයෙන චාති එකූනවීසතිධා[1] පච්චයො හොති. ජීවිතින්ද්‍රියං සද්ධාය වුත්තානං අට්ඨාරසන්නං වසෙන පච්චයො හොති. හිරොත්තප්පං ඣානතො ඉන්ද්‍රියපච්චයං අපනෙත්වා සෙසානං සත්තරසන්නං වසෙන පච්චයො හොති. තථා කායපස්සද්ධාදීනි යුගළකානි. යෙවාපනකෙසු අධිමොක්ඛමනසිකාරතත්‍රමජ්ඣත්තතාකරුණාමුදිතා ච. විරතියො පන තෙහි චෙව මග්ගපච්චයෙන චාති අට්ඨාරසධා පච්චයො හොන්ති. මිච්ඡාදිට්ඨි ඣානතො විපාකපච්චයං අපනෙත්වා සත්තරසධා. මිච්ඡාවාචාකම්මන්තාජීවා තෙහි චෙව කම්මාහාරපච්චයෙහි චාති එකූනවීසතිධා. අහිරිකං, අනොත්තප්පං, මානො, ථීනං, මිද්ධං, උද්ධච්චන්ති ඉමෙ හෙතුපුරෙජාතකම්මවිපාකාහාරින්ද්‍රියඣානමග්ගපච්චයා න හොන්ති. සෙසානං පන සොළසන්නං පච්චයානං වසෙන පච්චයො හොන්ති. විචිකිච්ඡාඉස්සාමච්ඡරියකුක්කුච්චානි ඣානතො අධිපතිපච්චයං අපනෙත්වා පන්නරසධා. විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස අධිපතිපච්චයෙ වුත්තනයෙනෙව අනෙකපච්චයභාවො වෙදිතබ්බො. සමනන්තරපච්චයෙපි එසෙව නයො.

සහජාතපච්චයෙ චතූසු තාව ඛන්ධෙසු එකෙකස්ස ධම්මස්ස අනෙකපච්චයභාවො වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. චත්තාරි මහාභූතානි ආරම්මණ, ආරම්මණාධිපති සහජාත, අඤ්ඤමඤ්ඤ, නිස්සය, උපනිස්සය, පුරෙජාත, අත්ථි, අවිගතවසෙන නවධා පච්චයො හොන්ති. හදයවත්ථු තෙසඤ්ඤෙව විප්පයුත්තස්ස[2] ච වසෙන දසධා පච්චයො හොති. අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙ අපුබ්බං නත්ථි. නිස්සයපච්චයෙ චක්ඛායතනාදීනි ආරම්මණ, ආරම්මණාධිපති, නිස්සය, උපනිස්සය, පුරෙජාත, ඉන්ද්‍රිය, විප්පයුත්ත, අත්ථි, අවිගතවසෙන නවධා පච්චයො හොන්ති. උපනිස්සයෙ[3] අපුබ්බං නත්ථි, පුරෙජාතපච්චයෙ රූපසද්දගන්ධරසායතනානි[4] ආරම්මණ, ආරම්මණාධිපති, උපනිස්සය, පුරෙජාත අත්ථි, අවිගතවසෙන ඡධා පච්චයො හොන්ති. එත්තකමෙවෙත්ථ අපුබ්බං පච්ඡාජාතාදීසු අපුබ්බං නත්ථි. ආහාරපච්චයෙ කබළීකාරාහාරො ආරම්මණ, ආරම්මණාධිපති, උපනිස්සය, ආහාර, අත්ථි, අවිගතවසෙන ඡධා පච්චයො හොති. ඉන්ද්‍රියාදීසු අපුබ්බං නත්ථි. එවමෙත්ථ එකධම්මස්ස අනෙකපච්චයභාවතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො

“එකපච්චයස්ස අනෙකපච්චයභාවතො”ති හෙතුපච්චයාදීසු යස්ස කස්සචි එකස්ස පච්චයස්ස[5] යෙනාකාරෙන යෙනත්ථෙන යො පච්චයුප්පන්නානං පච්චයො, තං ආකාරං තං අත්ථං අවිජහිත්වාව අඤ්ඤෙහිපි යෙහාකාරෙහි යෙහි අත්ථෙහි සො තස්මිඤ්ඤෙව ඛණෙ තෙසං ධම්මානං අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති, තතො අනෙකපච්චය

1. ස්‍යා. එකූනවීසතියාවසෙන
2. ස්‍යා. විප්පයුත්තපච්චයස්ස ච.
3. ස්‍යා. උපනිස්සයපච්චයෙ
4. සී. යතනාදීනි.
5. ස්‍යා. එකපච්ච[යස්ස.

භාවතො තස්ස විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බොති අත්ථො. සෙය්‍යථීදං? අමොහො හෙතුපච්චයො. සො හෙතුපච්චයට්ඨං[1] අවිජහන්තොව අධිපති, සහජාත, අඤ්ඤමඤ්ඤ, නිස්සය, විපාක, ඉන්ද්‍රිය, මග්ග, සම්පයුත්ත, විප්පයුත්ත, අත්ථි, අවිගතානං වසෙන අපරෙහිපි එකාදසහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති. අලොභාදොසා තතො අධිපති ඉන්ද්‍රිය, මග්ගපච්චයෙ තයො අපනෙත්වා සෙසානං වසෙන අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡන්ති. ඉදං විපාකහෙතූසු යෙව ලබ්භති. කුසලකිරියෙසු පන විපාකපච්චයතා පරිහායති. ලොභදොසමොහා පන තයො විපාකඤ්චාති චත්තාරො අපනෙත්වා සෙසානං වසෙන අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡන්ති.

ආරම්මණපච්චයො තං ආරම්මණපච්චයත්තං[2] අවිජහන්තං යෙව[3] ආරම්මණාධිපති, නිස්සය, උපනිස්සය, පුරෙජාත, විප්පයුත්ත, අත්ථි, අවිගතානං වසෙන අපරෙහිපි සත්තහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති. අයමෙත්ථ උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදො. අරූපධම්මානං පන අතීතානාගතානං වා රූපධම්මානං ආරම්මණපච්චයභාවෙ සති ආරම්මණාධිපති ආරම්මණූපනිස්සයමත්තාඤ්ඤෙව උත්තරිං ලබ්භති.

අධිපතිපච්චයෙ වීමංසා අමොහසදිසා. ඡන්දො †අධිපතිපච්චයො† අධිපතිපච්චයත්තං අවිජහන්තොව සහජාත, අඤ්ඤමඤ්ඤ, නිස්සය, විපාක, සම්පයුත්ත, විප්පයුත්ත, අත්ථි, අවිගතානං වසෙන අපරෙහිපි අට්ඨහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති. විරියං තෙසඤ්ඤෙව ඉන්ද්‍රියමග්ගපච්චයානඤ්චාති ඉමෙසං වසෙන අපරෙහිපි දසහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති. චිත්තං තතො මග්ගපච්චයං අපනෙත්වා ආහාරපච්චයං පක්ඛිපිත්වා ඉමෙසං වසෙන අධිපතිපච්චයතො උත්තරිං දසහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති. ආරම්මණාධිපති පන හෙට්ඨා ආරම්මණපච්චයෙ වුත්තනයෙනෙව අනෙකපච්චයභාවො වෙදිතබ්බො.

අනන්තරසමනන්තරපච්චයා අනන්තරසමනන්තරපච්චයත්තං අවිජහන්තාව උපනිස්සය, කම්ම, ආසෙවන, නත්ථි, විගතානං වසෙන අපරෙහිපි පඤ්චහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡන්ති. අරියමග්ගචෙතනා යෙව චෙත්ථ[4] කම්මපච්චයතං ලභති. න සෙසධම්මා.

සහජාතපච්චයො, සහජාතපච්චයත්තං අවිජහන්තොව හෙතු, අධිපති, අඤ්ඤමඤ්ඤ, නිස්සය, කම්ම, විපාක, ආහාර, ඉන්ද්‍රිය, ඣාන, මග්ග, සම්පයුත්ත, විප්පයුත්ත, අත්ථි, අවිගතානං වසෙන අපරෙහිපි චුද්දසහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති. අයම්පි උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදො. වත්ථුසහජාතාදීනං පන වසෙනෙත්ථ හෙතුපච්චයාදීනං අභාවොපි වෙදිතබ්බො.

---

1. සයා. හෙතුපච්චයත්ථං. 3. සයා. අවිජහන්තායෙව.
2. සයා. ආරම්මණපච්චයත්ථං. †. සයා. නදිස්සති.† 4. සයා. යෙවෙත්ථ.

අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙපි එසෙව නයො. නිස්සයපච්චයො නිස්සයපච්චයත්තං අවිජහන්තොව චතුවීසතියා පච්චයෙසු අත්තනො නිස්සයපච්චයත්තඤ්ඤෙව අනන්තර, සමනන්තර, පච්ඡාජාත, ආසෙවන, නත්ථි, විගතපච්චයෙ ච ඡ අපනෙත්වා සෙසානං වසෙන අපරෙහිපි සත්තරසහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති. අයම්පි උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙව.[1] වත්ථුනිස්සයාදීනං පන වසෙනෙත්ථ හෙතුපච්චයාදීනං අභාවොපි වෙදිතබ්බො.

උපනිස්සයපච්චයෙ ආරම්මණූපනිස්සයො ආරම්මණාධිපතිසදිසො. අනන්තරූපනිස්සයො අනන්තරූපනිස්සයපච්චයත්තං[2] අවිජහන්තොව අනන්තර, සමනන්තර, කම්ම, ආසෙවන, නත්ථි, විගතානං වසෙන අපරෙහිපි ඡහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති. අරියමග්ගචෙතනා යෙව චෙත්ථ කම්මපච්චයතං ලභති, න සෙසධම්මා.

පකතූපනිස්සයො පකතූපනිස්සයොව. †කම්මපච්චයො ච† පුරෙජාතපච්චයො අත්තනො පුරෙජාතපච්චයත්තං අවිජහන්තොව ආරම්මණ, ආරම්මණාධිපති, නිස්සය, උපනිස්සය, ඉන්ද්‍රිය, විප්පයුත්ත, අත්ථි, අවිගතානංවසෙන අපරෙහිපි අට්ඨහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති. අයම්පි උක්කට්ඨනිද්දෙසොව. ආරම්මණපුරෙජාතෙ පනෙත්ථ නිස්සය, ඉන්ද්‍රිය, විප්පයුත්තපච්චයතා න ලබ්භති. ඉතො උත්තරිම්පි[3] ලබ්භමානා ලබ්භමානානං වෙදිතබ්බං.

පච්ඡාජාතපච්චයො අත්තනො පච්ඡාජාතපච්චයභාවං අවිජහන්තොව විප්පයුත්ත, අත්ථි, අවිගතානං වසෙන අපරෙහිපි තීහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති.

ආසෙවනපච්චයො ආසෙවනපච්චයත්තං අවිජහන්තොව අනන්තර, සමනන්තර, උපනිස්සය, නත්ථි, විගතානං වසෙන අපරෙහිපි පඤ්චහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති.

කම්මපච්චයො කම්මපච්චයත්තං අවිජහන්තොව එකක්ඛණිකො තාව සහජාත, අඤ්ඤමඤ්ඤ, නිස්සය, විපාක, ආහාර, සම්පයුත්ත, විප්පයුත්ත, අත්ථි, අවිගතානං වසෙන අපරෙහිපි නවහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති. නානාක්ඛණිකො උපනිස්සය, අනන්තර, සමනන්තර, නත්ථි, විගතානං වසෙන අපරෙහිපි පඤ්චහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති.

විපාකපච්චයො විපාකපච්චයත්තං අවිජහන්තොව හෙතු, අධිපති, සහජාත, අඤ්ඤමඤ්ඤ, නිස්සය, කම්ම, ආහාර, ඉන්ද්‍රිය, ඣාන, මග්ග, සම්පයුත්ත, විප්පයුත්ත, අත්ථි, අවිගතානං වසෙන අපරෙහිපි චුද්දසහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති.

---

1. සං. පරිච්ඡෙදො. † සා. නදිස්සති. †
2. සා. අනන්තරූපනිස්සයත්ථං 3. ම. උත්තරිපි.

ආහාරපච්චයෙ කබලීකාරො ආහාරො ආහාරපච්චයත්තං අවිජහන්තොව අත්ථි, අවිගතානං වසෙන අපරෙහිපි ද්වීහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති. සෙසා තයො ආහාරපච්චයත්තං අවිජහන්තාව යථානුරූපං අධිපති, සහජාත, අඤ්ඤමඤ්ඤ, නිස්සය, කම්ම, විපාක, ඉන්ද්‍රිය, සම්පයුත්ත, විප්පයුත්ත, අත්ථි, අවිගතානං වසෙන අපරෙහිපි එකාදසහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡන්ති.

ඉන්ද්‍රියපච්චයෙ රූපිනො පඤ්චින්ද්‍රියා ඉන්ද්‍රියපච්චයත්තං අවිජහන්තාව නිස්සය, පුරෙජාත, විප්පයුත්ත, අත්ථි, අවිගතානං වසෙන අපරෙහිපි පඤ්චහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡන්ති. රූපජීවිතින්ද්‍රියම්පි ඉන්ද්‍රියපච්චයත්තං අවිජහන්තමෙව අත්ථි, අවිගතවසෙන[1] අපරෙහිපි ද්වීහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති. අරූපිනො ඉන්ද්‍රියානිපි යථානුරූපං ඉන්ද්‍රියපච්චයත්තං අවිජහන්තානෙව හෙතු, අධිපති, සහජාත, අඤ්ඤමඤ්ඤ, නිස්සය, විපාක, ආහාර, ඣාන, මග්ග, සම්පයුත්ත, විප්පයුත්ත, අත්ථි, අවිගතානං වසෙන අපරෙහිපි තෙරසහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡන්ති.

ඣානපච්චයො ඣානපච්චයත්තං අවිජහන්තොව යථානුරූපං සහජාත, අඤ්ඤමඤ්ඤ, නිස්සය, විපාක, ඉන්ද්‍රිය, මග්ග, සම්පයුත්ත, විප්පයුත්ත, අත්ථි, අවිගතානං වසෙන අපරෙහිපි දසහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති.

මග්ගපච්චයො මග්ගපච්චයත්තං අවිජහන්තොව යථානුරූපං ඣානපච්චයෙ වුත්තානං දසන්නං හෙතුඅධිපතීනඤ්චාති ඉමෙසං වසෙන අපරෙහිපි ද්වාදසහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති.

සම්පයුත්තපච්චයො සම්පයුත්තපච්චයත්තං අවිජහන්තොව යථානුරූපං හෙතු, අධිපතිසහජාත, අඤ්ඤමඤ්ඤ, නිස්සය, කම්ම, විපාක, ආහාර, ඣාන, මග්ග, අත්ථි, අවිගතානංවසෙන අපරෙහිපි තෙරසහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති.

විප්පයුත්තපච්චයො විප්පයුත්තපච්චයත්තං අවිජහන්තොව අනන්තර, සමනන්තර, ආසෙවන, සම්පයුත්ත, නත්ථි, විගත සඞ්ඛාතෙ ඡ පච්චයෙ අපනෙත්වා සෙසානං වසෙන යථානුරූපං අපරෙහිපි සත්තරසහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති. තත්ථ රූපස්ස අරූපස්ස ච පච්චයවිභාගො වෙදිතබ්බො.

අත්ථිපච්චයො අත්ථිපච්චයත්තං අවිජහන්තොව අනන්තර, සමනන්තර, ආසෙවන, නත්ථි, විගතසඞ්ඛාතෙ පඤ්චපච්චයෙ අපනෙත්වා සෙසානං වසෙන යථානුරූපං අපරෙහිපි අට්ඨාරසහාකාරෙහි අනෙකපච්චයභාවං ගච්ඡති.

---

1. ස්‍යා. අවිගතානං වසෙන.

නත්ථිපච්චයවිගතපච්චයා අනන්තරපච්චයසදිසා. අවිගතපච්චයො අත්ථිපච්චයසදිසො යෙවාති. එවමෙත්ථ එකපච්චයස්ස අනෙකපච්චයභාවතොපි විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.[1]

“පච්චයසභාගතො”ති එතෙසු හි චතුවීසතියා පච්චයෙසු අනන්තර, සමනන්තර, †අනන්තරූපනිස්සය,† ආසෙවන, නත්ථි, විගතා සභාගා. තථා ආරම්මණ, ආරම්මණාධිපති, ආරම්මණූපනිස්සයාති. ඉමිනා උපායෙනෙත්ථ පච්චයසභාගතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

“පච්චයවිසභාගතො”ති පුරෙජාතපච්චයො පනෙත්ථ පච්ඡාජාතපච්චයෙන විසභාගො. තථා සම්පයුත්තපච්චයො විප්පයුත්තපච්චයෙන. අත්ථිපච්චයො නත්ථිපච්චයෙන. විගතපච්චයො අවිගතපච්චයෙනාති ඉමිනා උපායෙනෙත්ථ පච්චයවිසභාගතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

“යුගළකතො”ති එතෙසු ච අත්ථසරික්ඛතාය සද්දසරික්ඛතාය කාලපටිපක්ඛතාය හෙතුඵලතාය අඤ්ඤමඤ්ඤපටිපක්ඛතායාති ඉමෙහි කාරණෙහි යුගළකතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො. අනන්තරසමනන්තරා හි අත්ථසරික්ඛතාය එකං යුගළකං නාම. නිස්සයූපනිස්සයා සද්දසරික්ඛතාය. පුරෙජාතපච්ඡාජාතා කාලපටිපක්ඛතාය. කම්මපච්චයවිපාකපච්චයා හෙතුඵලතාය. සම්පයුත්තවිප්පයුත්තපච්චයා අඤ්ඤමඤ්ඤපටිපක්ඛතාය එකං යුගළකං නාම. තථා අත්ථිනත්ථිපච්චයා විගතාවිගතපච්චයා චාති එවමෙත්ථ යුගළකතොපි විනිච්ඡයො.[2]

“ජනකාජනකතො”ති එතෙසු ච අනන්තරසමනන්තරානන්තරූපනිස්සයපකතූපනිස්සයාසෙවනපච්චයානානාක්ඛණිකො කම්මපච්චයො නත්ථිවිගතපච්චයාති ඉමෙ පන පච්චයා ජනකායෙව, න අජනකා. පච්ඡාජාතපච්චයො කෙවලං උපත්ථම්භකො යෙව, න ජනකො. සෙසා ජනකා ච අජනකා ච උපත්ථම්භකා චාති අත්ථො. එවමෙත්ථ ජනකාජනකතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

“සබ්බට්ඨානිකාසබ්බට්ඨානිකතො”ති එතෙසු ච සහජාතනිස්සයඅත්ථිඅවිගතපච්චයා[3] සබ්බට්ඨානිකා නාම. සබ්බෙසං සඞ්ඛතානං රූපාරූපධම්මානං ඨානභූතා කාරණභූතාති අත්ථො. එතෙහි විනා උප්පජ්ජමානො එකධම්මො පි නත්ථීති. ආරම්මණආරම්මණාධිපති අනන්තරසමනන්තරානන්තරූපනිස්සය[4]පකතූපනිස්සයාසෙවනසම්පයුත්ත නත්ථිවිගතපච්චයා අසබ්බට්ඨානිකා නාම. න සබ්බෙසං රූපාරූපධම්මානං ඨානභූතා. අරූපක්ඛන්ධානඤ්ඤෙව පන ඨානභූතා කාරණභූතාති අත්ථො. අරූපධම්මා යෙව හි එතෙහි උප්පජ්ජන්ති. න රූපධම්මා. පුරෙජාතපච්ඡාජාතාපි අසබ්බට්ඨානිකා. අරූපරූපානඤ්ඤෙව යථාක්කමෙන

1. ස්‍යා. විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.
†. ස්‍යා. නදිස්සති.†
2. ස්‍යා. විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.
3. ස්‍යා. විගතපච්චයා.
4. සී, II. ස්‍යා. පකතූපනිස්සය පුරෙජාතාසෙවන.

පච්චයභාවතො[1] වුත්තාවසෙසාපි එකච්චානං[2] රූපාරූපධම්මානං උප්පත්තිහෙතුතො න සබ්බට්ඨානිකාති එවමෙත්ථ සබ්බට්ඨානිකා සබ්බට්ඨානිකතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

"රූපං රූපස්සාති ආදිවිකප්පතො"ති එතෙසු ච චතුවීසතියා පච්චයෙසු එකපච්චයොපි එකන්තෙන රූපමෙව හුත්වා රූපස්සෙව පච්චයො නාම නත්ථි, එකන්තෙන පන රූපං හුත්වා අරූපස්සෙව පච්චයොනාමාති[3] අත්ථි. කතරො පනෙසොති? පුරෙජාතපච්චයො. පුරෙජාතපච්චයො හි එකන්තෙන රූපමෙව හුත්වා අරූපස්සෙව පච්චයොති[4]. එකන්තෙන රූපමෙව හුත්වා රූපාරූපස්සෙව පච්චයො නාමාතිපි නත්ථි, එකන්තෙන පන අරූපං හුත්වා අරූපස්සෙව පච්චයො නාම අත්ථි. කතරො පනෙසොති? අනන්තර, සමනන්තර, ආසෙවන, සම්පයුත්ත, නත්ථි, විගත වසෙන ඡබ්බිධො. සො හි සබ්බොපි එකන්තෙන අරූපමෙව හුත්වා අරූපස්සෙව පච්චයොහොති. එකන්තෙන අරූපමෙව හුත්වාපි එකන්තෙන රූපස්සෙව පච්චයොනාමාතිපි අත්ථි. කතරො පනෙසොති? පච්ඡාජාත පච්චයො. සො හි එකන්තෙන අරූපං හුත්වා රූපස්සෙව පච්චයො හොති. එකන්තෙන පන අරූපධම්මොව[5] හුත්වා රූපාරූපානං පච්චයොපි අත්ථි. කතරො පනෙසොති. හෙතු, කම්ම, විපාක, ඣාන, මග්ග වසෙන පඤ්චවිධො. සො හි සබ්බොපි එකන්තෙන අරූපමෙව හුත්වා රූපධම්මානං අරූපධම්මානම්පි[6] පච්චයො හොති. එකන්තෙන පන රූපාරූපමෙව හුත්වා රූපස්සෙව පච්චයො නාමාතිපි නත්ථි, අරූපස්සෙව පන හොති. කතරො පනෙසොති? ආරම්මණපච්චයො චෙව උපනිස්සය පච්චයො ච ඉදඤ්හි ද්වයං[7] එකන්තෙන රූපාරූපමෙව හුත්වා අරූපස්සෙව පච්චයො හොති. එකන්තෙන රූපාරූපමෙව හුත්වා පන රූපාරූපස්සෙව පච්චයො නාමාතිපි අත්ථි. කතරො පනෙසොති? අධිපති සහජාත අඤ්ඤමඤ්ඤ නිස්සය ආහාර ඉන්ද්‍රිය විප්පයුත්ත අත්ථි අවිගතවසෙන නවවිධො. සො හි සබ්බොපි එකන්තෙන රූපාරූපමෙව හුත්වා රූපාරූපස්සෙව පච්චයො හොතීති එවමෙත්ථ රූපං රූපස්සාති[8] ආදිවිකප්පතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

"භවභෙදතො"ති ඉමෙසු පන චතුවීසතියා පච්චයෙසු පඤ්චවොකාරභවෙ තාව න කොචි පච්චයො න ලබ්භති නාම. චතුවොකාරභවෙ පන තයො පුරෙජාත පච්ඡාජාත විප්පයුත්තපච්චයෙ අපනෙත්වා සෙසා එකවීසතිමෙව ලබ්භන්ති. එකවොකාරභවෙ සහජාත අඤ්ඤමඤ්ඤ නිස්සය කම්ම ඉන්ද්‍රිය අත්ථි අවිගතවසෙන සත්තෙව ලබ්භන්ති. බාහිරෙ

---

1. ස්‍යා. පච්චයත්තා.
2. සී. II. එකක්ඛන්ධානං.
3 ස්‍යා නාම.
4. සී. , පච්චයොහොති.
5. ස්‍යා. අරූපධම්මො.
6. සී. II. රූපාරූපධම්මානම්පි.
7. සී II. ඉදඤ්හි යං යං.
8. සී. II, රූපාරූපස්සාති.

පන අත්ථින්ද්‍රියබද්ධරූපෙ සහජාත අඤ්ඤමඤ්ඤ නිස්සය අත්ථි අවිගත වසෙන පඤ්චෙව ලබ්භන්තීති එවමෙත්ථ භවභෙදතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

පච්චයනිද්දෙසවාරවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

එවං අනුලොමපට්ඨානාදීසු තිකපට්ඨානාදිවසෙන චතුවීසති සමන්තපට්ඨානසමොධානෙ පට්ඨානමහාපකරණෙ යෙ තිකාදයො නිස්සාය නිද්දිට්ඨත්තා එතං තිකපට්ඨානං දුකපට්ඨානං–පෙ–දුකදුක පට්ඨානන්ති වුත්තං, තෙ අනාමසිත්වා යෙසං පච්චයානං වසෙන තෙ තිකාදයො විභත්තා, තෙ පච්චයෙ එව තාව ඉමිනා මාතිකා නික්ඛෙප පච්චයවිභඞ්ගසඞ්ඛාතෙන වාරෙන උද්දෙසතො ච නිද්දෙසතො ච දස්සෙත්වා ඉදානි යෙ තිකාදයො නිස්සාය නිද්දිට්ඨත්තා එතං තික පට්ඨානං, දුකපට්ඨානං–පෙ–දුකදුකපට්ඨානන්ති වුත්තං, තෙ තිකා දයො ඉමෙසං පච්චයානං වසෙන විත්ථාරෙත්වා දස්සෙතුං එකෙකං තිකදුකං නිස්සාය සත්තහි මහාවාරෙහි දෙසනා කතා. තෙසං ඉමානි නාමානි; පටිච්චවාරො, සහජාතවාරො, පච්චයවාරො, නිස්සයවාරො, සංසට්ඨවාරො, සම්පයුත්තවාරො, පඤ්හාවාරොති.

තත්ථ **කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො**ති එවං පටිච්චාභිධානවසෙන වුත්තො පටිච්චවාරො නාම. **කුසලං ධම්මං සහජාතො කුසලො ධම්මො**ති එවං සහජාතාභිධානවසෙන වුත්තො සහජාත වාරො නාම. සො පුරිමෙන පටිච්චවාරෙන අත්ථතො නින්නානාකරණො. පටිච්චාභිධානවසෙන බුජ්ඣනකානං වසෙන පන පඨමො වුත්තො. සහජාතාභිධානවසෙන බුජ්ඣනකානං වසෙන දුතියො. ද්වීසුපි චෙතෙසු රූපාරූපධම්මවසෙන පච්චයා චෙව පච්චයුප්පන්නධම්මා ච වෙදිතබ්බා. තෙ ච ඛො සහජාතාව, න පුරෙජාතපච්ඡාජාතා ලබ්භන්ති. **කුසලං ධම්මං පච්චයා කුසලො ධම්මො**ති එවං පච්චයාභිධානවසෙන වුත්තො †පන† පච්චයවාරො නාම. සොපි පුරිමවාරද්වයං විය රූපාරූපධම්ම වසෙනෙව වෙදිතබ්බො. පච්චයො පනෙත්ථ පුරෙජාතොපි ලබ්භති. අයමස්ස පුරිමවාරද්වයතො විසෙසො. තදනන්තරො **කුසලං ධම්මං නිස්සාය කුසලො ධම්මො**ති එවං නිස්සයාභිධානවසෙන වුත්තො නිස්සයවාරො නාම. සො පුරිමෙන පච්චයවාරෙන අත්ථතො නින්නානා කරණො. පච්චයාභිධානවසෙන බුජ්ඣනකානං වසෙන පන පඨමො වුත්තො. නිස්සයාභිධානවසෙන බුජ්ඣනකානං වසෙන දුතියො. තතො පරං **කුසලං ධම්මං සංසට්ඨො කුසලො ධම්මො**ති එවං සංසට්ඨාභිධානවසෙන වුත්තො. සංසට්ඨවාරො නාම. **කුසලං ධම්මං සම්පයුත්තො කුසලො ධම්මො**ති එවං සම්පයුත්තාභිධානවසෙන

---

†. සතා. න දිස්සති.†

වුත්තො සම්පයුත්තවාරො නාම. සො පුරිමෙන සංසට්ඨවාරෙන අත්ථතො නින්නානාකරණො. සංසට්ඨාභිධානවසෙන බුජ්ඣනකානං වසෙන †පන† පඨමො වුත්තො. සම්පයුත්තාභිධාන වසෙන[1] දුතියො ද්වීසුපි චෙතෙසු අරූපධම්මවසෙනෙව පච්චයා පච්චයුප්පන්නා ච වෙදිතබ්බා. සත්තමවාරෙ පන යස්මා **කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්ස හෙතුපච්චයෙන පච්චයො**ති ආදිනා නයෙන තෙ තෙ පඤ්හෙ උද්ධරිත්වා පුන **කුසලා[2] හෙතූ සම්පයුත්තකානං ඛන්ධාන**න්ති ආදිනා නයෙන සබ්බෙපි තෙ පඤ්හා නිජ්ජටා නිග්ගුම්බා ච[3] කත්වා විභත්තා, තස්මා සො වාරො පඤ්හානං සාධුකං විභත්තත්තා පඤ්හාවාරොත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගතො. රූපාරූපධම්මවසෙනෙව පනෙත්ථ පච්චයාපි පච්චයුප්පන්නාපි වෙදිතබ්බා.

තත්ථ යො තාව[4] එස සබ්බපඨමො පටිච්චවාරො නාම සො උද්දෙසතො නිද්දෙසතො ච දුවිධො හොති. තත්ථ උද්දෙසවාරො පඨමො. පුච්ඡාවාරොතිපි වුච්චති. පණ්ණත්තිවාරොතිපි තස්සෙව නාමං. සො හි කුසලාදයො පටිච්චකුසලාදීනං හෙතුපච්චයාදීනං වසෙන[5] උද්දිට්ඨත්තා උද්දෙසවාරො. කුසලාදයො පටිච්ච හෙතුපච්චයාදිවසෙන කුසලාදීනං උප්පත්තියා පුච්ඡිතත්තා පුච්ඡාවාරො. කුසලාදයො පටිච්ච හෙතුපච්චයාදිවසෙන කුසලාදීනං උප්පත්තියා පඤ්ඤපිතත්තා පණ්ණත්තිවාරොතිපි වුත්තො.

තත්ථ **සියා කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍ය හෙතුපච්චයා**ති පරිකප්පපුච්ඡා. අයඤ්හෙත්ථ[6] අත්ථො. යො කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍ය හෙතුපච්චයා, කිං සො කුසලං ධම්මං පටිච්ච සියාති, අථවා කුසලං ධම්මං පටිච්ච යො කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍ය සො හෙතුපච්චයා සියාති අයමෙත්ථ අත්ථො.

තත්ථ **පටී**ති සදිසත්ථෙ වත්තති. සදිසපුග්ගලො හි පටිපුග්ගලො සදිසභාගො ච පටිභාගොති වුච්චති. **ඉච්චා**ති ගමනුස්සුක්කවචන මෙතං. උභයං එකතො කත්වා[7] **පටිච්චා**ති පටිගන්ත්වා සහුප්පත්ති සඞ්ඛාතෙන සදිසභාවෙන පත්වා එකතො[8] උප්පත්තිභාවං උපගන්ත්වාති වුත්තං හොති. **කුසලො ධම්මො**ති එවං සහුප්පත්තිභාවෙන කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍ය හෙතුපච්චයාති පුච්ඡති. අථවා **පටිච්චා**ති පච්චයං කත්වා තං පන පච්චයකරණං පුරෙජාතෙපි පච්චයෙ ලබ්භති සහජාතෙපි. ඉධ සහජාතං අධිප්පෙතං. **සියා කුසලං ධම්මං පටිච්ච අකුසලො**[9]ති ආදීසුපි එසෙව නයො. තත්ථ කිඤ්චාපි සහජාතවසෙන කුසලං ධම්මං පටිච්ච අකුසලො[10] නත්ථි. ඉමස්මිං පන පුච්ඡාවාරෙ යම්පි විස්සජ්ජියමානං අත්ථතො ලබ්භති, යම්පි න ලබ්භති,

---

†. ස්‍යා. නදිස්සති †
1. සී. II. ස්‍යා. බුජ්ඣනකානංවසෙන.
2. සී. I. කුසලො.
3. ස්‍යා. නිග්ගුම්බාව.
4. සී. & II. එතස්ස,
5. ස්‍යා. පච්චයාදි
6. ස්‍යා. අයම්පනෙත්ථ.
7. ස්‍යා. වත්වා.
8. ස්‍යා. එකත්තසඞ්ඛං.
9. ස්‍යා. ධම්මොති.
1[0]. අකුසලො ධම්මොති.

තං සබ්බං පුච්ඡාවසෙන උද්ධටං. පරතො පන විස්සජ්ජනෙ යං න ලබ්භති තං පහාය යං ලබ්භති තදෙව විස්සජ්ජිතං. එවමෙත්ථ පුච්ඡානං අත්ථඤ්ච පුච්ඡාගතිඤ්ච ඤත්වා ඉදානි ගණනවසෙන පුච්ඡාපරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො.

එත්ථ හි "කුසලං ධම්මං පටිච්චා"ති කුසලපදං ආදිං කත්වා කුසලාකුසලාබ්‍යාකතා තිස්සො පුච්ඡා, පුන තදෙවාදිං කත්වා කුසලාබ්‍යාකතාදිවසෙන දුකප්පභෙදනනා තිස්සො, පුන තදෙවාදිං කත්වා තිකානන්තා ච එකා. එවං "කුසලං ධම්මං පටිච්චා"ති කුසලාදිකා සත්ත පුච්ඡා. තථා අකුසලාදිකා, තථා අබ්‍යාකතාදිකා, තථා කුසලාබ්‍යාකතාදිකා, අකුසලාබ්‍යාකතාදිකා, කුසලාකුසලාදිකා, කුසලාකුසලාබ්‍යාකතාදිකාති සබ්බාපි සත්තන්නං සත්තකානං වසෙන කුසලත්තිකං නිස්සාය හෙතුපච්චයෙ එකූනපඤ්ඤාසං පුච්ඡා. තත්ථ එකමූලෙකාවසානා නව, එකමූලදුකාවසානා නව, එකමූලතිකාවසානා තිස්සො, දුකමූලදුකාවසානා නව, දුකමූලතිකාවසානා තිස්සො, තිකමූලඑකාවසානා තිස්සො, තිකමූලදුකාවසානා තිස්සො, †තිකමූලඑකාවසානා තිස්සො, තිකමූලදුකාවසානා තිස්සො† තිකමූලතිකාවසානා එකාති එවමෙතා මූලාවසානවසෙනාපි[1] වෙදිතබ්බා. යථා ච හෙතුපච්චයෙ එකූනපඤ්ඤාසං, ආරම්මණපච්චයාදීසුපි තථෙවාති සබ්බෙසුපි චතුවීසතියා පච්චයෙසු:-

සහස්සමෙකඤ්ච සතං ඡ සත්තති පුනාපරා,
පුච්ඡා සම්පිණ්ඩිතා හොන්ති නයම්හි එකමූලකෙ.

තතො පරං **හෙතුපච්චයා ආරම්මණපච්චයා**ති දුමූලකනයො[2] ආරද්ධො. තත්ථ හෙතාරම්මණදුකො-පෙ-හෙතුඅවිගතදුකොති[3] හෙතුපච්චයෙන සද්ධිං තෙවීසති දුකා හොන්ති. තෙසු හෙතුපච්චයෙ විය හෙතාරම්මණදුකෙපි එකූනපඤ්ඤාසං පුච්ඡා. තාසු පාළියං ද්වෙ යෙව දස්සිතා. යථා ච හෙතාරම්මණදුකෙ එකූනපඤ්ඤාසං, තථා හෙතාධිපතිදුකාදීසුපි. තත්ථ පඨමපුච්ඡාවසෙන හෙතාධිපතිදුකො හෙතානන්තරදුකො හෙතුසමනන්තරදුකොති පටිපාටියා තයො දුකෙ දස්සෙත්වා පරියොසානෙ හෙතුඅවිගතදුකො දස්සිතො. සෙසං සඞ්ඛිත්තං පුච්ඡා. පරිච්ඡෙදො පනෙත්ථ එවං වෙදිතබ්බො.

සහස්සමෙකඤ්ච සතං සත්තවීසති මෙව ච,
දුකෙසු තෙවීසතියා පුච්ඡා හොන්ති දුමූලකෙ.

තතො පරං **හෙතුපච්චයා ආරම්මණපච්චයා අධිපතිපච්චයා**ති තිමූලකනයො ආරද්ධො. තත්ථ හෙතාරම්මණදුකෙන සද්ධිං අධිපතිපච්චයාදීසු බාවීසතියා පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන බාවීසති තිකා හොන්ති. තෙසු පඨමපුච්ඡාවසෙන[4] පඨමත්තිකඤ්ච

† ස්‍යා. නදිස්සති.† 1. ම. මූලවසෙනාපි. 2. සී. II. ස්‍යා දුකමූලකා.
3. ස්‍යා. හෙතාවිගතදුකොති. 4. සී. II. ස්‍යා. වසෙනෙව.

දුතියතිකඤ්ච දස්සෙත්වා පරියොසානතිකො[1] දස්සිතො. සෙසං සඞ්ඛිත්තං. යථා පන දුකෙසු එවං තිකෙසු එකමෙකස්මිං තිකෙ එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා සබ්බෙසුපි බාවීසතියා තිකෙසු:-

සහස්සමෙකං පුච්ඡානං අට්ඨසත්තතිමෙව ච,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයම්හි තිකමූලකෙ.

තතො පරං **හෙතුපච්චයා ආරම්මණපච්චයා අධිපතිපච්චයා අනන්තරපච්චයා**ති චතුමූලකා නයො ආරද්ධො. තත්ථ පඨමත්තිකෙන සද්ධිං අනන්තරපච්චයාදීසු එකවීසතියා පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන එකවීසති චතුක්කා හොන්ති. තෙසු ද්වෙ චතුක්කෙ දස්සෙත්වා සෙසං සඞ්ඛිත්තං. ඉධාපි එකමෙකස්මිං චතුක්කෙ එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා සබ්බෙසුපි එකවීසතියා චතුක්කෙසු:-

සහස්සමෙකං[2] පුච්ඡානං එකූනතිංස පුනාපරා,[3]
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයම්හි චතුමූලකෙ.

තතො පරං පඤ්චමූලකං ආදිං කත්වා යාව සබ්බමූලකා දෙසනා කතා. උත්තරි වත්තබ්බං සබ්බං සඞ්ඛිපිත්වා[4] හෙට්ඨා වුත්තඤ්ච උත්තරි වත්තබ්බඤ්ච[5] එකතො කත්වා පාළියං **එකමූලකං දුකමූලකං තිකමූලකං චතුමූලකං[6] සබ්බමූලකං අසම්මුය්හන්තෙන විත්ථාරෙතබ්බ**න්ති නයො දස්සිතො. තත්ථ එකමූලකාදීසු යං වත්තබ්බං, තං වුත්තමෙව. පඤ්චමූලකෙන[7] පන පඨමචතුක්කෙන සද්ධිං සමනන්තරපච්චයාදීසු සමවීසතියා පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන සම වීසතිපඤ්චකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

සතානි නව පුච්ඡානං අසීති ච[8] පුනාපරා,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයම්හි පඤ්චමූලකෙ.

ඡමූලකෙ පඨමපඤ්චකෙන සද්ධිං සහජාතපච්චයාදීසු එකූනවීසතියා පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන එකූනවීසති ඡක්කා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

සතානි නව පුච්ඡානං එකතිංස[9] තතො පරා,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයම්හි ඡක්කමූලකෙ.

සත්තමූලකෙ පඨමඡක්කෙන සද්ධිං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයාදීසු අට්ඨාරසසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන අට්ඨාරස සත්තකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

සතානි අට්ඨ පුච්ඡානං ද්වාසීති ච තතො පරා,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයම්හි සත්තමූලකෙ.

---

1. සී II ස්‍යා. පරියොසානෙන.
2. සී. II. මෙකං.
3. සී. II. චාපරා.
4. ස්‍යා. තං සබ්බං.
5. සී. I. I. උපරිවුත්තං ච.
6. ස්‍යා' වත්තබ්බඤ්ච.
7. සී. II. පඤ්චමූලකං.
8. ස්‍යා. අසීතිඤ්ච.
9. ස්‍යා. එකතිංස.

අට්ඨමූලකෙ පඨමසත්තකෙන සද්ධිං නිස්සයපච්චයාදීසු සත්තරසසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන සත්තරස අට්ඨකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

සතානි අට්ඨ පුච්ඡානං තෙත්තිංසා ච තතො පරා,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයම්හි අට්ඨමූලකෙ.

නවමූලකෙ පඨමඅට්ඨකෙන සද්ධිං උපනිස්සයපච්චයාදීසු සොළසසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන සොළස නවකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

සතානි සත්ත පුච්ඡානං චතුරාසීති තතො පරා,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයම්හි නවමූලකෙ.

දසමූලකෙ පඨමනවකෙන සද්ධිං පුරෙජාතපච්චයාදීසු පන්නරසසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන පන්නරසදසකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

සතානි සත්තපුච්ඡානං පඤ්චතිංස තතො පරා,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයම්හි දසමූලකෙ.

එකාදසමූලකෙ පඨමදසකෙන සද්ධිං පච්ඡාජාතපච්චයාදීසු චුද්දසසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන චුද්දස එකාදසකා හොන්ති, තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

ඡසතානිච පුච්ඡානං ඡළාසීති තතො පරා,
නයම්හි පුච්ඡා ගණිතා එකාදසකමූලකෙ.

ද්වාදසමූලකෙ පඨමඑකාදසකෙන සද්ධිං ආසෙවනපච්චයාදීසු තෙරසසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන තෙරසද්වාදසකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

ඡ සතානි ච පුච්ඡානං සත්තතිංස තතො පරා,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයෙ ද්වාදසමූලකෙ.

තෙරසමූලකෙ පඨමද්වාදසකෙන සද්ධිං කම්මපච්චයාදීසු ද්වාදසසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන ද්වාදස තෙරසකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

සතානි පඤ්චපුච්ඡානං අට්ඨාසීති පුනාපරා,[1]
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයෙ තෙරසමූලකෙ.

චුද්දසමූලකෙ පඨමතෙරසකෙන සද්ධිං විපාකපච්චයාදීසු එකාදසසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන එකාදස චුද්දසකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

සතානි පඤ්චපුච්ඡානං තිංස චාථ නවා පරා,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයෙ චුද්දසමූලකෙ.

1. සහං තතොපරෙ.

පන්නරසමූලකෙ පඨමචුද්දසකෙන සද්ධිං ආහාරපච්චයාදීසු දසසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන දසපන්නරසකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

සතානි චත්තාරි පුච්ඡානං නවුති ච තතො පරං,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයෙ පන්නරසමූලකෙ.

සොළසමූලකෙ පඨමපන්නරසකෙන සද්ධිං ඉන්ද්‍රියපච්චයාදීසු නවසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන නව සොළසකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

සතානි චත්තාරි චත්තාලීසෙකා චෙව[1] පුනාපරං,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයෙ සොළසමූලකෙ.

සත්තරසමූලකෙ පඨමසොළසකෙන සද්ධිං ඣානපච්චයාදීසු අට්ඨසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන අට්ඨ සත්තරසකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

සතානි තීණි පුච්ඡානං නවුති ද්වෙ[2] පුනාපරං,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයෙ සත්තරසමූලකෙ.

අට්ඨාරසමූලකෙ පඨමසත්තරසකෙන සද්ධිං මග්ගපච්චයාදීසු සත්තසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන සත්ත අට්ඨාරසකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

සතානි තීණි පුච්ඡානං තෙචත්තාරීසමෙව ච,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයෙ අට්ඨාරසමූලකෙ.

එකූනවීසතිමූලකෙ පඨමඅට්ඨාරසකෙන සද්ධිං සම්පයුත්තපච්චයාදීසු ඡසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන ඡ එකූනවීසතිකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

ද්වෙසතා නවුති චෙව චතස්සො ච පුනාපරං,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයෙ එකූනවීසතිකෙ.[3]

වීසතිමූලකෙ පඨමඑකූනවීසතිකෙන සද්ධිං විප්පයුත්තපච්චයාදීසු පඤ්චසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන පඤ්ච වීසතිකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

ද්වෙසතා හොන්ති පුච්ඡානං චත්තාලීසා ච පඤ්ච ච,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයෙ වීසතිමූලකෙ.

එකවීසතිමූලකෙ පඨමවීසතිකෙන සද්ධිං අත්ථිපච්චයාදීසු චතූසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන චත්තාරො එකවීසතිකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

1. ස්‍යා. චත්තාලීසං එකාචෙව. 2. සී. II. චෙව
3. ස්‍යා. එකූනවීසකෙ.

සතං ඡ නවුති චෙව[1] පුච්ඡා හොන්ති සම්පිණ්ඩිතා,
ගණිතා ලක්ඛණඤ්ඤූහි එකවීසතිකෙ නයෙ.

ද්වාවීසතිමූලකෙ පඨමඑකවීසතිකෙන සද්ධිං නත්ථිපච්චයාදීසු තීසු පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන තයො ද්වාවීසතිකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

චත්තාලීසාධිකං සතං සත්ත චෙව පුනාපරා,
පුච්ඡා ගණනතො හොන්ති නයෙ ද්වාවීසතිමූලකෙ.

තෙවීසතිමූලකෙ පඨම ද්වාවීසතිකෙන සද්ධිං විසු විගතාවිගත පච්චයෙසු එකමෙකස්ස යොජනාවසෙන ද්වෙ තෙවීසතිකා හොන්ති. තෙසු එකමෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා:-

අට්ඨනවුතිමෙවිධ පුච්ඡා ගණනතො මතා,
නයම්හි තෙවීසතිමෙ[2] තෙවීසතිකමූලකෙ.

චතුවීසතිමූලකෙ පන සබ්බපච්චයානං සමොධානවසෙන වෙදිතබ්බා. තෙනෙව සබ්බමූලකොති වුත්තො. තත්ථ එකූනපඤ්ඤාසමෙව පුච්ඡා හොන්තීති සබ්බාපෙතා හෙතුපච්චයපදමෙව ගහෙත්වා එකමූලකාදීනං සබ්බමූලකපරියොසානානං වසෙන සත්ථාරා දෙවපරිසතිං[3] විත්ථාරතො[4] විභත්තා පුච්ඡා ඉධ[5] සඞ්ඛෙපෙන දස්සිතා.[6] තාසං පන සබ්බාසම්පි අයං ගණනපිණ්ඩො, එකමූලකනයස්මිඤ්හි එකාදසසතානි ඡසත්තති ච පුච්ඡා ආගතා. හෙතු පච්චයනයෙ[7] තෙනෙව මූලකෙන එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා ඉමස්මිං හෙතුපච්චයමූලකෙ ගහෙතබ්බා. සෙසා සෙසපච්චයමූලකෙසු පක්ඛිපිතබ්බා. දුමූලකෙ සත්තවීසානි[8] එකාදසසතානි. තිමූලකෙ සහස්සං අට්ඨසත්තති ච. චතුමූලකෙ සහස්සං එකූනතිංසඤ්ච. පඤ්චමූලකෙ අසීතාධිකානි නවසතානි ඡමූලකෙ එකතිංසානි නවසතානි[9] සත්තමූලකෙ ද්වාසීතානි අට්ඨසතානි. අට්ඨමූලකෙ තෙත්තිංසානි අට්ඨසතානි. නවමූලකෙ චතුරසීතානි සත්ත සතානි. දසමූලකෙ පඤ්චතිංසානි සත්තසතානි. එකාදසමූලකෙ ඡසීතානි. ඡසතානි ද්වාදසමූලකෙ සත්තතිංසානි ඡසතානි. තෙරසමූලකෙ අට්ඨාසීතානි. පඤ්චසතානි. චුද්දසමූලකෙ එකූනචත්තාලීසානි පඤ්චසතානි. පන්නරසමූලකෙ නවුතානි චත්තාරි සතානි. සොළසමූලකෙ එකචත්තාලීසානි චත්තාරිසතානි. සත්තරසමූලකෙ ද්වානවුතානි තිණි සතානි. අට්ඨාරසමූලකෙ තෙ චත්තාලීසානි තීණි සතානි. එකූනවීසතිමූලකෙ චතුනවුතානි ද්වෙසතානි. වීසතිමූලකෙ පඤ්චචත්තාලීසානි ද්වෙසතානි. එකවීසතිමූලකෙ ඡන්නවුතිසතං ද්වාවීසතිමූලකෙ සත්තචත්තාලීසසතං. තෙවීසතිමූලකෙ අට්ඨනවුති. සබ්බමූලකෙ එකූනපඤ්ඤාසානි එවං හෙතුපදං ආදිං කත්වා විභත්තෙසු එකමූලකාදීසු

---

1. සී. I. ඡන්නවුතිචෙව.
2. ම. තෙවීසතික.
3. ම. පරිසති.
4. සහා. දෙවපරිසායවිත්ථාරතො
5. සී. II. ඉමා.
6. සහා. දෙසිතා.
7. සහා. තාසු හෙතු [පච්චයනයෙ.
8. සී. II. වීසති.
9. සී. එකතිංසානි.

චුද්දසෙව සහස්සානි පුන සත්තසතානි ච,
පුච්ඡා හෙතුපදස්සෙව එකමූලාදිභෙදතොති.

එවං හෙතුපච්චයං ආදිං කත්වා එකමූලකතො පට්ඨාය යාව සබ්බමූලකනයා පුච්ඡාභෙදං දස්සෙත්වා ඉදානි ආරම්මණපච්චයං ආදිං කත්වා දස්සෙතුං **සියා කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍ය ආරම්මණපච්චයා හෙතුපච්චයා**ති ආදිමාහ.

තත්ථ **ආරම්මණපච්චයා හෙතුපච්චයා**ති එත්තාවතා ආරම්මණපච්චයං ආදිං කත්වා හෙතුපච්චයපරියොසානො එකමූලකනයො දස්සිතො. තතො පරං **ආරම්මණපච්චයා අධිපතිපච්චයා**ති දුකමූලකං ආරද්ධං. තත්ථ ඉමං පඨමදුකඤ්ච ආරම්මණාවිගතදුකඤ්ච දස්සෙත්වා සෙසං සඞ්ඛිත්තං. **ආරම්මණපච්චයා හෙතුපච්චයා**ති අයං ඔසානදුකොපි න දස්සිතො. සචෙ පන කත්ථචි වාචනාමග්ගෙ සන්දිස්සති, සොව වාචනාමග්ගො ගහෙතබ්බො. තතො පරං ආරම්මණපච්චයවසෙන තිකමූලකාදයො[1] අදස්සෙත්වාව අධිපතිපච්චයං ආදිං කත්වා එකකාදයො දස්සෙතුං **අධිපතිපච්චයා අනන්තරපච්චයා සමනන්තරපච්චයා සහජාතපච්චයා අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයා**ති එත්තකමෙව වුත්තං. තං එකමූලකවසෙන වා සබ්බමූලකවසෙන වා වෙදිතබ්බං. තතො පරං අවිගතපච්චයං ආදිං කත්වා දුමූලකමෙව[2] දස්සෙතුං **අවිගතපච්චයා හෙතුපච්චයා**ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ අවිගතහෙතුදුකො අවිගතාරම්මණදුකො අවිගතාධිපතිදුකො අවිගතවිගතදුකොති පටිපාටියා තයො දුකෙ වත්වා පරියොසානෙ ච එකො දුකො දස්සිතො.[3] තතො අවිගතපච්චයවසෙනෙව තිමූලකං දස්සෙතුං **අවිගතපච්චයා හෙතුපච්චයා ආරම්මණපච්චයා, අවිගතපච්චයා හෙතුපච්චයා අධිපතිපච්චයා, අවිගතපච්චයා හෙතුපච්චයා අනන්තරපච්චයා**ති එවං පටිපාටියා තයො තිකෙ වත්වා **අවිගතපච්චයා හෙතුපච්චයා විගතපච්චයා**ති පරියොසානතිකො වුත්තො. තතො අවිගතපච්චයවසෙනෙව චතුමූලකං දස්සෙතුං **අවිගතපච්චයා හෙතුපච්චයා ආරම්මණපච්චයා අධිපතිපච්චයා, අවිගතපච්චයා හෙතුපච්චයා ආරම්මණපච්චයා අනන්තරපච්චයා**ති ද්වෙ චතුක්කෙ වත්වා **විගතපච්චයා**ති පදං උද්ධරිත්වා ඨපිතං. සෙසං සබ්බං සඞ්ඛිත්තං. තස්ස සඞ්ඛිත්තභාවං දස්සෙතුං **එකෙකස්ස පදස්ස එකමූලං දුමූලං තිමූලං සබ්බමූලං අසම්මුය්හන්තෙන[4] විත්ථාරෙතබ්බ**න්ති වුත්තං. තස්මා යථා හෙතුපච්චයං ආදිං කත්වා හෙතුආදිපදවසෙන එකමූලකෙ එකාදසපුච්ඡාසතානි ඡසත්තති ච පුච්ඡා-පෙ-සබ්බමූලකෙ එකූනපඤ්ඤාසං, එවං ආරම්මණපච්චයාදීසුපි එකමෙකං ආදිං කත්වා ආරම්මණාදිපදවසෙන එකමෙකස්ස පදස්ස එකමූලකෙ එකාදසපුච්ඡාසතානි ඡසත්තති ච

---

1. සයා. තිමූලකාදයො. 2. සයා. දුකමූලකමෙව.
3. සයා. තත්ථ අවිගතහෙතුදුකො, අවිගතාරම්මණදුකො අවිගතාධිපතිදුකොති පටිපාටියා තයො දුකෙ වත්වා පරියොසානෙව අවිගතතොති එකො දුකො දස්සිතො.
4. සයා. එකමූලකං දුමූලකං තිමූලකං චතුමූලකං සබ්බමූලකං අසම්මුය්හන්තෙන.

පුච්ඡා-පෙ-සබ්බමූලකෙ එකූනපඤ්ඤාසානි[1] එකෙකස්ස පදස්ස එකමූලකාදිභෙදෙ සත්තසතාධිකානි චුද්දස පුච්ඡා සහස්සානි හොන්ති. තාසං සබ්බෙසුපි චතුවීසතියා පච්චයෙසු අයං ගණනපරිච්ඡෙදො.

ද්වාපඤ්ඤාසසහස්සානට්ඨ සතානි තීණි සතසහස්සානි,
කුසලත්තිකස්ස පුච්ඡා අනුලොමනයම්හි සුවිභත්තා.

යථා ච කුසලත්තිකස්ස, එවං වෙදනාත්තිකාදීනම්පීති සබ්බෙසුපි ද්වාවීසතියා තිකෙසු:-

එකසට්ඨිසහස්සානි ඡසතානි සත්තසත්තති,
සතසහස්සානි පුච්ඡානං තිකභෙදෙ පභෙදතො,
සඞ්ඛිත්තා වාචනාමග්ගෙ.[2]

දුකෙසු පන සියා **හෙතුං ධම්මං පටිච්ච හෙතුධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍ය හෙතුපච්චයාති** එවං **හෙතුං පටිච්චහෙතු, හෙතුං පටිච්ච න හෙතු, හෙතුං පටිච්ච හෙතු ච න හෙතු ච, න හෙතුං පටිච්ච න හෙතු, න හෙතුං පටිච්ච හෙතු, න හෙතුං පටිච්ච හෙතු ච න හෙතු ච, හෙතුඤ්ච න හෙතුඤ්ච පටිච්ච හෙතු, හෙතුඤ්ච න හෙතුඤ්ච පටිච්ච න හෙතු, හෙතුඤ්ච න හෙතුඤ්ච පටිච්චහෙතු ච න හෙතු චාති** එකමෙකස්මිං දුකෙ හෙතුපච්චයාදීසු එකමෙකස්මිං පච්චයෙ නව පුච්ඡා හොන්ති. තාසු හෙතුපච්චයං ආදිං කත්වා එකමූලකෙ ඡ සතානි සොළස ච පුච්ඡා හොන්ති. තාසු හෙතුපච්චයස්සෙව අඤ්ඤෙන අසම්මිස්සා නව පුච්ඡා ගහෙතබ්බා. සෙසා අට්ඨවාරෙ න[3] ගහිතා. තාසං දුකමූලකාදීසු තෙවීසතියා වාරෙසු එකෙකං නවකං අපනෙත්වා යාව සබ්බමූලකා අයං ගණනපරිච්ඡෙදො.

දුකමූලකෙ තාව එකමූලකෙ දස්සිතෙසු ඡසු සොළසාධිකෙසු පුච්ඡාසතෙසු නව අපනෙත්වා ඡසතානි සත්ත ච පුච්ඡා හොන්ති. තතො නව අපනෙත්වා තිමූලකෙ අට්ඨනවුතිසතං. එවං පුරිමපුරිමතො නවනව අපනෙත්වා චතුමූලකෙ එකූනනවුතිසතං. පඤ්චමූලකෙ අසීතිසතං. ඡමූලකෙ එකසත්තති සතං. සත්තමූලකෙ ද්වාසට්ඨිසතං. අට්ඨමූලකෙ තෙපඤ්ඤාස සතං.[4] නවමූලකෙ චතුචත්තාලීසසතං. දසමූලකෙ පඤ්චතිංසසතං. එකාදසමූලකෙ ඡබ්බීසසතං. ද්වාදසමූලකෙ සත්තරසාධිකසතං. තෙරසමූලකෙ අට්ඨාධිකසතං. චුද්දසමූලකෙ නවනවුති. පන්නරසමූලකෙ නවුති. සොළසමූලකෙ එකාසීති. සත්තරසමූලකෙ ද්වාසත්තති. අට්ඨාරසමූලකෙ තෙසට්ඨි. එකූනවීසතිමූලකෙ චතුපඤ්ඤාසං. වීසතිමූලකෙ පඤ්චචත්තාලීසං. එකවීසතිමූලකෙ ඡත්තිංස. ද්වාවීසතිමූලකෙ සත්තවීස. තෙවීසතිමූලකෙ අට්ඨාරස. සබ්බමූලකෙ නවාති. යථා පනෙතානි හෙතුපච්චයවසෙන එකමූලකෙ[5] සොළසාධිකානි ද්වෙ පුච්ඡා සතානි-පෙ-සබ්බ

1. ස්‍යා. එකූනපඤ්ඤාසානි.
2. ස්‍යා. වාචනාමග්ගො.
3. ස්‍යා. අට්ඨවාරෙනගහිතා.
4. ස්‍යා. තෙ පඤ්ඤාස සතං.
5. ඒ. II. එකෙකමූලකෙ.

මූලකෙ නව, එවං ආරම්මණපච්චයාදීසුපි එකමෙකං ආදිං කත්වා ආරම්මණාදිපදවසෙන එකෙකස්ස පදස්ස එකමූලකෙ සොළසාධිකානි ද්වෙ පුච්ඡා සතානි-පෙ-සබ්බමූලකෙ නවාති එකෙකස්ස පදස්ස එකමූලකාදිභෙදෙ ද්වෙ පුච්ඡා සහස්සානි සත්තසතානි ච පුච්ඡා හොන්ති. තාසං සබ්බාසුපි චතුවීසතියා පච්චයෙසු අයං ගණනපරිච්ඡෙදො.

චතුසට්ඨිසහස්සානි පුන අට්ඨසතානි ච,
පුච්ඡා හෙතු දුකස්සෙව[1] අනුලොමනයෙ මතා.

යථා ච හෙතුදුකස්ස, එවං සහෙතුකදුකාදීනම්පීති සබ්බස්මිම්පි දුකසතෙ:-

සට්ඨිසතසහස්සානි චත්තාරි ච තතො පරං,
අසීති ච[2] සහස්සානි[3] පුච්ඡා දුකසතෙ විදූ.

අයං තාව සුද්ධිකෙ තිකපට්ඨානෙ චෙව දුකපට්ඨානෙ ච පුච්ඡානං ගණනපරිච්ඡෙදො.

යං පන තතො පරං ද්වාවීසතිතිකෙ ගහෙත්වා දුකසතෙ පක්ඛිපිත්වා දුකතිකපට්ඨානං නාම දෙසිතං. තත්ථ[4] **සියා හෙතුං කුසලං ධම්මං පටිච්ච හෙතු කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍ය හෙතුපච්චයා**ති එවං ද්වාවීසතියා තිකෙසු එකෙකං තිකං දුකානං සතෙන සතෙන සද්ධිං යොජෙත්වා දස්සෙතබ්බානං පුච්ඡානං හෙට්ඨා වුත්තනයෙන සබ්බෙසං එකමූලකාදීනං වසෙන ගහෙත්වා[5] පරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො.

යම්පි තතො පරං දුකසතං ගහෙත්වා ද්වාවීසතියා තිකෙසු පක්ඛිපිත්වා තිකදුකපට්ඨානං නාම දෙසිතං. තත්ථාපි **සියා කුසලං හෙතුං ධම්මං පටිච්ච කුසලො හෙතු ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍ය හෙතුපච්චයා**ති එවං දුකසතෙ එකෙකං දුකං ද්වාවීසතියා තිකෙහි සද්ධිං යොජෙත්වා දස්සෙතබ්බානං පුච්ඡානං හෙට්ඨා වුත්තනයෙන සබ්බෙසං එකමූලකාදීනං වසෙන ගහෙත්වා[6] පරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො.

යම්පි තතො පරං තිකෙ තිකෙසු යෙව පක්ඛිපිත්වා තිකපට්ඨානං නාම දෙසිතං. තත්ථාපි **සියා කුසලං සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තං ධම්මං පටිච්ච කුසලො සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍ය හෙතුපච්චයා**ති එවං ද්වාවීසතියා තිකෙසු එකෙකං තිකං සෙසෙහි එකවීසතියා තිකෙහි සද්ධිං යොජෙත්වා දස්සෙතබ්බානං පුච්ඡානං හෙට්ඨා වුත්තනයෙන සබ්බෙසං එකමූලකාදීනං වසෙන ගහෙත්වා පරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො.

යම්පි තතො පරං දුකෙ දුකෙසු යෙව පක්ඛිපිත්වා දුකදුකපට්ඨානං නාම දෙසිතං. තත්ථාපි **සියා හෙතුං සහෙතුකං ධම්මං පටිච්ච හෙතු සහෙතුකො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍ය හෙතුපච්චයා**ති එවං දුකසතෙ

---

1. සී. I, &. II, දුකස්සෙතා.
2. සී. I, &, II, චාවීසතිච.
3. සයා. අසීතිඤ්ච.
4. සයා. තත්ථාපි.
5. සයා. ගණෙත්වා.
6. සයා. ගණෙත්වා,

එකෙකං දුකං සෙසෙහි නවනවුතියා දුකෙහි සද්ධිං යොජෙත්වා දස්සෙතබ්බානං පුච්ඡානං හෙට්ඨා වුත්තනයෙන සබ්බෙසං එකමූලකාදීනං වසෙන ගහෙත්වා පරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො.

තථාගතෙන හි සබ්බම්පෙතං පභෙදං දස්සෙත්වාව දෙවපරිසාය ධම්මො දෙසිතො. ධම්මසෙනාපතිස්ස පන තෙන අජ්ජ ඉදඤ්චිදඤ්ච දෙසිතන්ති සඞ්ඛිපිත්වා නයදස්සනමත්තෙනෙව දෙසනා අක්ඛාතා. ථෙරෙනාපි සඞ්ඛිපිත්වාව වාචනාමග්ගො පවත්තිතො. සො ථෙරෙන පවත්තිතනයෙනෙව සඞ්ගීතිකාලෙ සඞ්ගහං ආරොපිතො. තං පනස්ස සඞ්ඛෙපනයං දස්සෙතුං **තිකඤ්ච පට්ඨානවර**න්ති අයං ගාථා ඨපිතා. තස්සත්ථො. **තිකඤ්ච පට්ඨානවර**න්ති පවරං[1] තිකපට්ඨානඤ්ච. **දුකුත්තම**න්ති උත්තමං සෙට්ඨං දුකපට්ඨානඤ්ච. **දුකතිකඤ්චෙවා**ති දුකතිකපට්ඨානඤ්ච. **තිකදුකඤ්චා**ති තිකදුකපට්ඨානඤ්ච. **තිකතිකඤ්චෙවා**ති තිකතිකපට්ඨානඤ්ච. **දුකදුකඤ්චා**ති දුකදුකපට්ඨානඤ්ච. **ඡ අනුලොමම්හි නයා සුගම්භීරා**ති එතෙ තිකපට්ඨානාදයො සුට්ඨු ගම්භීරා ඡ නයා අනුලොමම්හි වෙදිතබ්බාති.

තත්ථ ද්වෙ අනුලොමානි ධම්මානුලොමඤ්ච, පච්චයානුලොමඤ්ච. තත්ථ **කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො**ති එවං අභිධම්මමාතිකා පදෙහි සඞ්ගහිතානං ධම්මානං අනුලොමදෙසනා වසෙන පවත්තං ධම්මානුලොමං නාම. **හෙතුපච්චයො ආරම්මණපච්චයො**ති එවං චතුවීසතියා පච්චයානං අනුලොමදෙසනා වසෙන පවත්තං පච්චයානුලොමං නාම. තත්ථ හෙට්ඨා අට්ඨකථායං **තිකඤ්ච පට්ඨානවරං**-පෙ-**ඡ අනුලොමම්හි** නයා සුගම්භීරාති අයං ගාථා ධම්මානුලොමං සන්ධාය වුත්තා. ඉධ පන අයං ගාථා තස්මිං ධම්මානුලොමෙ පච්චයානුලොමං සන්ධාය වුත්තා. තස්මා "ඡ අනුලොමම්හි නයා සුගම්භීරා"ති අට්ඨකථාගාථාය[2] ධම්මානුලොමෙ තිකපට්ඨානාදයො ඡ නයා සුගම්භීරාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං පනොකාසෙ "හෙතුපච්චයො ආරම්මණපච්චයො"ති එවං පවත්තෙ පච්චයානුලොමෙ එතෙ ධම්මානුලොමෙ[3] තිකපට්ඨානාදයො ඡ නයා සුගම්භීරාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙසු අනුලොමෙ තිකපට්ඨානෙ කුසලත්තිකමත්තස්සෙව වසෙන අයං ඉමස්මිං පටිච්චවාරස්ස පණ්ණත්තිවාරෙ සඞ්ඛිපිත්වා පුච්ඡාපභෙදො දස්සිතො. සෙසෙසු පන තිකෙසු[4] සෙසපට්ඨානෙසු ච එකාපි පුච්ඡා න දස්සිතා. තතො පරෙසු පන සහජාතවාරාදීසු කුසලත්තිකස්සාපි වසෙන පුච්ඡං අනුද්ධරිත්වා ලබ්භමානක වසෙන විස්සජ්ජනමෙව දස්සිතං. "ඡ අනුලොමම්හි නයා සුගම්භීරා"ති වචනතො පන ඉමස්මිං පච්චයානුලොමෙ ඡපි එතෙ පට්ඨානනයා පුච්ඡාවසෙන[5] උද්ධරිත්වා දස්සෙතබ්බා. පට්ඨානං වණ්ණයන්තානඤ්හි ආචරියානං භාරො එසොති.

---

1. සං. වරං පවරං.
2. ම. අට්ඨකථාය
3. සං. ධම්මානුලොමෙ යෙව.
4. සං. තිකදුකෙසු.
5. සං. පුච්ඡානංවසෙන.

ඉදානි පච්චනීයං හොති. තං දස්සෙතුං **සියා කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍ය න හෙතුපච්චයා**ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ අනුලොමපුච්ඡාහි සමප්පමාණාව පුච්ඡා පරිච්ඡෙදෙ. තෙනෙවෙත්ථ **යථා අනුලොමෙ හෙතුපච්චයො විත්ථාරිතො, එවං පච්චනීයෙපි නහෙතුපච්චයො විත්ථාරෙතබ්බො**ති වත්වා පුන පරියොසානෙ **යථා අනුලොමෙ එකෙකස්ස පදස්ස එකමූලං දුමූලං තිමූලං චතුමූලං යාව තෙවීසතිමූලකං, එවං පච්චනීයෙපි විත්ථාරෙතබ්බ**න්ති වුත්තං. තෙවීසතිමූලකන්ති ඉදමෙත්ථ දුමූලකං[1] යෙව සන්ධාය වුත්තං. පරියොසානෙ පන සබ්බමූලකං චතුවීසතිමූලකම්පි හොති යෙව. තං සබ්බං **සඞ්ඛිත්තමෙවාති**.

. **තිකඤ්ච පට්ඨානවරං -පෙ- ඡ පච්චනීයම්හි නයා සුගම්භීරා**ති එත්ථාපි ද්වෙ පච්චනීයානි ධම්මපච්චනීයඤ්ච පච්චයපච්චනීයඤ්ච. තත්ථ කුසලා ධම්මාති එවං අභිධම්මමාතිකාපදෙහි සඞ්ගහිතානං ධම්මානං **න කුසලං ධම්මං පටිච්ච න කුසලො ධම්මො**ති පච්චනීයදෙසනාවසෙන පවත්තං ධම්මපච්චනීයං නාම. **න හෙතුපච්චයා නාරම්මණපච්චයා**ති එවං චතුවීසතියා පච්චයානං පච්චනීයදෙසනාවසෙන[2] පවත්තං පච්චයපච්චනීයං නාම. තත්ථ හෙට්ඨා අට්ඨකථායං **තිකඤ්ච පට්ඨානවරං-පෙ-ඡ පච්චනීයම්හි නයා සුගම්භීරා**ති අයං ගාථා ධම්මපච්චනීයං සන්ධාය වුත්තා. ඉධ පන අයං ගාථා ධම්මානුලොමෙ යෙව පච්චයපච්චනීයං සන්ධාය වුත්තා. තස්මා "ඡ පච්චනීයම්හි නයා සුගම්භීරා"ති අට්ඨකථාගාථාය ධම්මපච්චනීයෙ තිකපට්ඨානාදයො ඡ නයා සුගම්භීරාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං පනොකාසෙ "න හෙතුපච්චයා නාරම්මණපච්චයා"ති එවං පවත්තෙ පච්චයපච්චනීයෙ එතෙ ධම්මානුලොමෙ යෙව තිකපට්ඨානාදයො ඡ නයා සුගම්භීරාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙසු අනුලොමතිකපට්ඨානෙ යෙව කුසලත්තිකමත්තස්ස වසෙන අයං ඉමස්මිං පටිච්චවාරස්ස පණ්ණත්තිවාරෙ සඞ්ඛිපිත්වා පුච්ඡාපභෙදෙ දස්සිතො සෙසෙසු පන තිකෙසු[3] සෙසපට්ඨානෙසු ච එකාපි පුච්ඡා න දස්සිතා. තතො පරෙසු පන සහජාතවාරාදීසු කුසලත්තිකස්සාපි වසෙන පුච්ඡං අනුද්ධරිත්වා ලබ්භමානක වසෙන විස්සජ්ජනමෙව දස්සිතං. "ඡ පච්චනීයම්හි නයා සුගම්භීරා"ති වචනතො පන ඉමස්මිං පච්චයපච්චනීයෙ ඡපි එතෙ පට්ඨානනයා පුච්ඡාවසෙන උද්ධරිත්වා දස්සෙතබ්බා. පට්ඨානං වණ්ණයන්තානඤ්හි ආචරියානං භාරො එසොති.

ඉදානි අනුලොමපච්චනීයං හොති. තං දස්සෙතුං. **සියා කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍ය හෙතුපච්චයා න ආරම්මණපච්චයා**ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **හෙතුපච්චයා න ආරම්මණපච්චයා-පෙ-හෙතුපච්චයා න අධිපතිපච්චයා**ති හෙතුපදස්ස සෙසෙසු තෙවීසතියා පච්චයෙසු එකෙකෙන සද්ධිං යොජනාවසෙන හෙතුපද

1. සී., ස්‍යා., දුකමූලකං. 2. ස්‍යා., පච්චයදෙසනාවසෙන. 3. ස්‍යා., තිකාදුකෙසු.

දිකෙ එකමූලකෙ තෙවීසති අනුලොමපච්චනීයානි. තෙසු එකෙකස්මිං එකූනපඤ්ඤාසං කත්වා සත්තවීසාධිකානි එකාදසපුච්ඡාසතානි හොන්ති. දුමූලකෙ පන හෙත්වාරම්මණපදද්වයං සෙසෙසු ද්වාවීසතියා පච්චයෙසු එකෙකෙන සද්ධිං යොජනා වසෙන ද්වාවීසතිඅනුලොමපච්චනීයානීති එවං අනුලොමෙ වුත්තෙසු සබ්බෙසු එකමූලකාදීසු එකෙකං පදං පරිහාපෙත්වා අවසෙසානං වසෙන පුච්ඡාගණනා වෙදිතබ්බා. එකමූලකාදීසු චෙත්ථ යා පුච්ඡා පාළියං ආගතා යා ච න ආගතා තා සබ්බා හෙට්ඨා වුත්තනයානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බා·

තිකඤ්ච පට්ඨානවරං-පෙ-**ඡ අනුලොමපච්චනීයම්හි නයා සුගම්භීරා**ති එත්ථ පන හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව ද්වෙ අනුලොමපච්චනීයානි ධම්මානුලොමපච්චනීයං පච්චයානුලොමපච්චනීයඤ්ච. තත්ථ “කුසලා ධම්මා”ති[1] එවං අභිධම්මමාතිකාපදෙහි සඞ්ගහිතානං ධම්මානං **කුසලං ධම්මං පටිච්ච න කුසලො ධම්මො**ති අනුලොමපච්චනීයදෙසනා වසෙන පවත්තං ධම්මානුලොමපච්චනීයං නාම. **හෙතුපච්චයා න ආරම්මණ[2]පච්චයා**ති එවං චතුවීසතියා පච්චයෙසු ලබ්භමාන පදද්වයං අනුලොමපච්චනීයදෙසනා වසෙන පවත්තං පච්චයානුලොමපච්චනීයං නාම. තත්ථ හෙට්ඨා අට්ඨකථායං “තිකඤ්ච පට්ඨානවරං-පෙ-ඡ අනුලොමපච්චනීයම්හි නයා සුගම්භීරා”ති අයං ගාථා ධම්මානුලොමපච්චනීයං සන්ධාය වුත්තා. ඉධ පන අයං ගාථා ධම්මානුලොමෙයෙව පච්චයානුලොමපච්චනීයං සන්ධාය වුත්තා. තස්මා “ඡ අනුලොමපච්චනීයම්හි නයා සුගම්භීරා”ති අට්ඨකථාගාථාය ධම්මානුලොමපච්චනීයෙ තිකපට්ඨානාදයො ඡ නයා සුගම්භීරාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං පනොකාසෙ “හෙතුපච්චයා නාරම්මණපච්චයා”ති එවං පවත්තෙ පච්චයානුලොමපච්චනීයෙ එතෙ ධම්මානුලොමෙයෙව තිකපට්ඨානාදයො ඡ නයා සුගම්භීරාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙසු අනුලොමෙ තිකපට්ඨානෙයෙව කුසලත්තිකමත්තස්ස වසෙන අයං ඉමස්මිං පටිච්චවාරස්ස පණ්ණත්තිවාරෙ සඞ්ඛිපිත්වා පුච්ඡාපභෙදො දස්සිතො. සෙසෙසු පන තිකෙසු[3] සෙසපට්ඨානෙසු ච එකාපි පුච්ඡා න දස්සිතා. තතො පරෙසු පන සහජාතවාරාදීසු කුසලත්තිකස්සාපි වසෙන පුච්ඡං අනුද්ධරිත්වා ලබ්භමානකවසෙන විස්සජ්ජනමෙව දස්සිතං “ඡ අනුලොමපච්චනීයම්හි නයා සුගම්භීරා”ති වචනතො පන ඉමස්මිං පච්චනීයානුලොමපච්චනීයෙපි එතෙ පට්ඨානනයා පුච්ඡාවසෙන උද්ධරිත්වා දස්සෙතබ්බා. පට්ඨානං වණ්ණයන්තානඤ්හි ආචරියානං භාරො එසොති.

ඉදානි පච්චනීයානුලොමං හොති. තං දස්සෙතුං **සියා කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍ය න හෙතුපච්චයා ආරම්මණපච්චයා**ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ අනුලොමපච්චනීයපුච්ඡාහි සමප්පමාණො එව පුච්ඡා පරිච්ඡෙදෙ. එකමූලකාදීසු චෙත්ථ යා පුච්ඡා පාළියං ආගතා. යා ච න ආගතා. තා සබ්බා හෙට්ඨා වුත්තනයානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බා.

1. ස්‍යා. කුසලොධම්මො. 2. ස්‍යා. නාරම්මණා. 3. ස්‍යා. තිකදුකෙසු

තිකඤ්ච පට්ඨානවරං-පෙ-**ඡ පච්චනීයානුලොමම්හි නයා සුගම්භීරා**ති එත්ථාපි හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව ද්වෙ පච්චනීයානුලොමානි[1] ධම්මපච්චනීයානුලොමං පච්චයපච්චනීයානුලොමඤ්ච. තත්ථ "කුසලා ධම්මා"ති[2] එවං අභිධම්මමාතිකාපදෙහි සඞ්ගහිතානං ධම්මානං **නකුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො**ති පච්චනීයානුලොමදෙසනාවසෙන පවත්තං ධම්මපච්චනීයානුලොමං නාම. **නහෙතුපච්චයා ආරම්මණපච්චයා**ති එවං චතුවීසතියා පච්චයෙසු ලබ්භමානපදානං පච්චයපච්චනීයානුලොමදෙසනාවසෙන පවත්තං පච්චයපච්චනීයානුලොමං නාම. තත්ථ හෙට්ඨා අට්ඨකථායං "තිකඤ්ච පට්ඨානවරං-පෙ-ඡ පච්චනීයානුලොමම්හි නයා සුගම්භීරා"ති අයං ගාථා ධම්මපච්චනීයානුලොමං සන්ධාය වුත්තා. ඉධ පන අයං ගාථා ධම්මානුලොමෙ යෙව පච්චයපච්චනීයානුලොමං සන්ධාය වුත්තා. තස්මා "ඡ පච්චනීයානුලොමම්හි නයා සුගම්භීරා"ති අට්ඨකථාය ධම්මපච්චනීයානුලොමෙ තිකපට්ඨානාදයො ඡ නයා සුගම්භීරාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං පනොකාසෙ "නහෙතුපච්චයා ආරම්මණපච්චයා"ති එවං පවත්තෙ පච්චයපච්චනීයානුලොමෙ එතෙ ධම්මානුලොමෙයෙව තිකපට්ඨානාදයො ඡ නයා සුගම්භීරාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙසු අනුලොමතිකපට්ඨානෙයෙව කුසලත්තිකමත්තස්සපි වසෙන අයං ඉමස්මිං පටිච්චවාරස්ස පණ්ණත්තිවාරෙ සඞ්ඛිපිත්වා පුච්ඡාපභෙදෙ දස්සිතො. සෙසෙසු පන තිකෙසු සෙසපට්ඨානෙසු ච එකාපි පුච්ඡා න දස්සිතා. තතො පරෙසු පන සහජාතවාරාදීසු කුසලත්තිකස්සාපි වසෙන පුච්ඡං අනුද්ධරිත්වා ලබ්භමානක වසෙන විස්සජ්ජනමෙව දස්සිතං. "ඡ පච්චනීයානුලොමම්හි නයා සුගම්භීරා"ති වචනතො පන ඉමස්මිං පච්චයපච්චනීයානුලොමෙ ඡපි එතෙ පට්ඨානනයා පුච්ඡාවසෙන උද්ධරිත්වා දස්සෙතබ්බා. පට්ඨානං වණ්ණයන්තානඤ්හි ආචරියානං භාරො එසොති.

පණ්ණත්තිවාරවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

ඉදානි යා එතා පණ්ණත්තිවාරෙ කුසලත්තිකං නිස්සාය හෙතුපච්චයාදිවසෙන එකූනපඤ්ඤාසං ආදිං කත්වා නයමත්තං දස්සෙන්තෙන අපරිමාණා[3] පුච්ඡා දස්සිතා. තත්ථ කුසලාකුසලාදීනං සහුප්පත්තියා අභාවතො යා පුච්ඡා "කුසලං ධම්මං පටිච්ච අකුසලො ධම්මො උප්පජ්ජති හෙතුපච්චයා"ති එවං විස්සජ්ජනං න ලභන්ති, තා පහාය යා විස්සජ්ජනං ලභන්ති තා යෙව විස්සජ්ජෙතුං අයං **කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජති හෙතුපච්චයා**ති ආදිනා නයෙන පටිච්චවාරස්ස නිද්දෙසවාරො ආරද්ධො. තත්ථ සියා සචෙ ඉමා හෙතුපච්චයාදි

1. ම. පච්චයානුලොමානි. 2. සං. කුසලොධම්මං. 3. සං. අප්පරිමාණා.

වසෙන එකූනපඤ්ඤාසං පුච්ඡා සබ්බසො විස්සජ්ජනං න ලභන්ති, අථ කස්මා දස්සිතා? නනු යා ලභන්ති තායෙව දස්සෙතබ්බාති? ආම දස්සෙතබ්බා සියුං, තථා දස්සියමානා පන සබ්බෙසු තිකදුකපට්ඨානාදීසු එකෙකස්මිං තිකෙ දුකෙ දුකතිකෙ තිකදුකෙ තිකතිකෙ දුකදුකෙ ච සඞ්ඛෙපං අකත්වා දස්සෙතබ්බා යෙව භවෙය්‍යුං. කස්මා? යස්මා යා කුසලත්තිකෙ ලභන්ති, න තායෙව වෙදනාත්තිකාදීසු ධම්මානුලොමපච්චනීයෙ ච, තිකපට්ඨානෙ විතක්කත්තිකපීතිත්තිකානං විස්සජ්ජනෙ සබ්බාපෙතා විස්සජ්ජනං ලභන්ති. තස්මා උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන එකෙකස්මිං තිකෙ යත්තකානි පුච්ඡානි භවිතබ්බං, සබ්බා කුසලත්තිකෙ දස්සිතා. එවං දස්සිතාසු හි යා තත්ථ විස්සජ්ජනං න ලභන්ති තා පහාය යා ලභන්ති තා වුච්චමානා සක්කා සුඛෙන විජානිතුන්ති සුඛෙන විජානනත්ථං සබ්බාපි කුසලත්තිකෙ දස්සිතා. යා පනෙත්ථ විස්සජ්ජනං න ලභන්ති තා පහාය යා ලභන්ති තා යෙව විස්සජ්ජිතාති වෙදිතබ්බා.

තත්ථ **කුසලං ධම්මං පටිච්චාති** චතුභූමකකුසලධම්මෙසු වෙදනාක්ඛන්ධාදිභෙදං එකං ධම්මං පටිච්ච පටිගන්ත්වා සහුප්පත්තිසඞ්ඛාතෙන සදිසභාවෙන පත්වා තෙන සද්ධිං එකතො පවත්තිභාවං[1] උපගන්ත්වාති අත්ථො. **කුසලො ධම්මොති** චතුභූමකකුසලධම්මෙසු යෙව සඤ්ඤාක්ඛන්ධාදිභෙදො එකො ධම්මො. **උප්පජ්ජතීති** උප්පාදතො යාව නිරොධගමනා උද්ධං පජ්ජති නිබ්බත්තතීතිපි අත්ථො. අත්තානං ලභති, උප්පාදාදයො තයොපි ඛණෙ පාපුණාතීති වුත්තං හොති. **හෙතුපච්චයාති** කුසලහෙතුනා හෙතුපච්චයභාවං සාධෙන්තෙන. එවං උප්පජ්ජෙය්‍යාති පුච්ඡාය "උප්පජ්ජතී"ති විස්සජ්ජනං වත්වා ඉදානි යං ධම්මං පටිච්ච යො ධම්මො උප්පජ්ජති, තං ධම්මං ඛන්ධවසෙන දස්සෙතුං **කුසලං එකං ඛන්ධන්ති** ආදිමාහ. තත්ථ **එකන්ති** වෙදනාදීසු චතුසු යං කිඤ්චි එකං[2] **තයො ඛන්ධාති** යො යො පච්චයභාවෙන ගහිතො, තං තං ඨපෙත්වා අවසෙසා තයො ඛන්ධා. **තයො ඛන්ධෙති** වෙදනාදීසු යො එකො ඛන්ධො උප්පජ්ජතීති ගහිතො, තං ඨපෙත්වා සෙසෙ තයො. **ද්වෙ ඛන්ධෙති** වෙදනාසඤ්ඤාදුකාදීසු ඡසු දුකෙසු යෙකෙචි. **ද්වෙ ඛන්ධෙ පටිච්ච. ද්වෙ ඛන්ධාති** යෙ යෙ පච්චයභාවෙන ගහිතා, තෙ තෙ ඨපෙත්වා අවසෙසා ද්වෙ ඛන්ධා කුසලහෙතුනා හෙතුපච්චයභාවං සාධෙන්තෙන උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. යස්මා පන එකො ඛන්ධො එකසෙසව, චිත්තං යෙව වා, ද්වෙ වා පන එකසෙසව පච්චයො[3] නාම නත්ථි, තස්මා එකං ඛන්ධං පටිච්ච එකො ඛන්ධො, එකං ඛන්ධං පටිච්ච ද්වෙ ඛන්ධා, ද්වෙ ඛන්ධෙ පටිච්ච එකො ඛන්ධොති න වුත්තං. **කුසලං ධම්මං පටිච්ච අබ්‍යාකතො ධම්මො උප්පජ්ජතීති** ආදීසුපි වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. **චිත්තසමුට්ඨානං රූපන්ති** ඉදං පටිච්චට්ඨස්ස සහජාතට්ඨත්තා[4] යං කුසලෙන සහජාතඤ්ඤෙව

---

1. ස්‍යා. උප්පත්තිභාවං.
2. ස්‍යා. එකං ඛන්ධං.
3. ස්‍යා. පච්චයා.
4. ස්‍යා. පටිච්චත්ථසහජාතත්ථත්තා.

හෙතුපච්චයඤ්ච ලභති, තං දස්සෙතුං වුත්තං. පරතොපි එවරූපෙසු ඨානෙසු අයමෙව නයො. **විපාකාබ්‍යාකතං කිරියාබ්‍යාකත**න්ති **එත්ථ** හෙතුපච්චයාභාවතො අහෙතුකං රූපෙන සද්ධිං අනුප්පත්තිතො ආරුප්පවිපාකඤ්ච න ගහෙතබ්බං. **පටිසන්ධික්ඛණෙ**ති කටත්තා රූපසඞ්ඛාතස්ස අබ්‍යාකතස්ස අබ්‍යාකතං පටිච්ච උප්පත්තිදස්සනත්ථං වුත්තං. **විපාකාබ්‍යාකත**න්ති තස්මිං ඛණෙ විජ්ජමානාබ්‍යාකතවසෙන වුත්තං. †**ඛන්ධෙ පටිච්ච වත්ථු වත්ථුං පටිච්ච ඛන්ධා**ති ඉදං කටත්තා රූපග්ගහණෙන වත්ථුම්හි ගහිතෙපි වත්ථුං පටිච්ච ඛන්ධානං උප්පත්ති දස්සනත්ථං වුත්තං.† **එකං මහාභූත**න්ති ආදි රූපාබ්‍යාකතං පටිච්ච රූපාබ්‍යාකතස්ස උප්පත්තිදස්සනත්ථං වුත්තං. **එකං ඛන්ධ**න්ති ආදීසු වුත්තනයෙනෙව පනෙත්ථ අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා. එවං රූපාබ්‍යාකතම්හි භූතෙ පටිච්ච භූතානං උප්පත්තිං වත්වා[1] ඉදානි භූතෙ පටිච්ච උපාදාරූපානං උප්පත්තිං දස්සෙතුං මහාභූතෙ පටිච්ච චිත්තසමුට්ඨානන්ති ආදි වුත්තං. එවං සන්තෙ උපාදාරූපන්ති එත්තකමෙව වත්තබ්බං. ඉතරද්වයං කස්මා වුත්තන්ති? මහාභූතෙපි[2] පටිච්ච උප්පත්තිදස්සනත්ථං. යඤ්හි හෙට්ඨා චිත්තසමුට්ඨානඤ්ච රූපං කටත්තා ච රූපන්ති දස්සිතං, තං න කෙවලං ඛන්ධෙයෙව ච පටිච්ච උප්පජ්ජති, මහාභූතෙපි පන පටිච්ච උප්පජ්ජතීති දස්සනත්ථමිදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තත්ථ චිත්තසමුට්ඨානං පවත්තෙයෙව, කටත්තා රූපං පටිසන්ධියම්පි. **උපාදාරූප**න්ති තස්සෙව උභයස්ස විසෙසනං. **කුසලෙ ඛන්ධෙ ච මහාභූතෙ ච පටිච්චා**ති එත්ථ චිත්තසමුට්ඨානාව මහාභූතා ගහිතා. **චිත්තසමුට්ඨානං රූප**න්ති එත්ථ පන භූතරූපම්පි උපාදාරූපම්පි ගහිතං. එකං මහාභූතං පටිච්ච තයො මහාභූතාති ආදිනා නයෙන හි භූතරූපම්පි ඛන්ධෙ ච මහාභූතෙ ච පටිච්ච උප්පජ්ජති. **මහාභූතෙ පටිච්ච උපාදාරූප**න්ති වුත්තනයෙන උපාදාරූපම්පි. අකුසලඤ්ච අබ්‍යාකතඤ්චාති පඤ්හාවිස්සජ්ජනෙසුපි එසෙව නයො. එවං හෙතුපච්චයෙ නව[3] පුච්ඡා විස්සජ්ජිතා. එතායෙව හි එත්ථ ලබ්භන්ති. සෙසා චත්තාලීස[4] මොඝපුච්ඡාති න විස්සජ්ජිතා. ඉමිනා උපායෙන[5] ආරම්මණපච්චයාදීසුපි පුච්ඡාවිස්සජ්ජනානං අත්ථො වෙදිතබ්බො. තත්ථ තත්ථ පන විචාරෙතබ්බයුත්තකමෙව විචාරයිස්සාම.[6]

ආරම්මණපච්චයෙ තාව රූපස්ස ආරම්මණපච්චයවසෙන අනුප්පත්තිතො තාසු නවසු රූපමිස්සකා පහාය තිස්සොව පුච්ඡා විස්සජ්ජිතා. තෙනෙව ච කාරණෙන "වත්ථුං පටිච්ච ඛන්ධා"ති වත්වා "ඛන්ධෙ පටිච්ච වත්ථූ"ති න වුත්තං. න හි තං ආරම්මණපච්චයෙන උප්පජ්ජති.

---

†. ස්‍යා. ඛන්ධෙ පටිච්ච වත්ථූති ඉදං කටත්තා රූපග්ගහණෙන වත්ථුම්හි ගහිතෙපි ඛන්ධෙ පටිච්ච වත්ථුනො උප්පත්ති දස්සනත්ථං වුත්තං. වත්ථුං පටිච්ච ඛන්ධාති වත්ථුං පටිච්ච ඛන්ධානං උප්පත්ති දස්සනත්ථං වුත්තං.

1. සී. ගහෙත්වා.
2. ස්‍යා. මහාභූතෙ.
3. සී. II. චෙව.
4. සී. II, ස්‍යා. චත්තාලීසං
5. ස්‍යා. උපායෙන.
6. ස්‍යා. යිස්සාමි.

අධිපතිපච්චයෙ **විපාකාබ්‍යාකත**න්ති ලොකුත්තරමෙව[1] සන්ධාය වුත්තං. තෙනෙවෙත්ථ පටිසන්ධික්ඛණෙති න ගහිතං. සෙසං හෙතුපච්චයසදිසමෙව.

අනන්තරසමනන්තරෙසුපි රූපං න ලබ්භන්තීති ආරම්මණපච්චයෙ විය නිස්සෙසාව පුච්ඡා.

සහජාතපච්චයෙ **පටිසන්ධික්ඛණෙ**ති පඤ්චවොකාරෙ පටිසන්ධිවසෙන වුත්තං. හෙට්ඨා පන පච්චයවිභඞ්ගෙ ඔක්කන්තික්ඛණෙති ආගතං. තම්පි ඉමිනා සද්ධිං අත්ථතො එකං, බ්‍යඤ්ජනමත්තමෙව හෙත්ථ නානන්ති. අපි ච "තිණ්ණං සන්නිපාතා ගබ්භස්ස අවක්කන්ති හොතී"ති[a] වචනතො ඔක්කන්තීති පඤ්චවොකාරපටිසන්ධියාවෙතං[2] නාමං. පටිසන්ධීති සබ්බභවසාධාරණං. ඉධ පන "කටත්තා ච රූප"න්ති ආදිවචනතො පඤ්චවොකාරපටිසන්ධියෙව අධිප්පෙතා. සා හි රූපස්සපි අරූපස්සපි පච්චයභාවඤ්ච පච්චයුප්පන්නභාවඤ්ච සඞ්ගණ්හාති, තස්මා පරිපුණ්ණවිස්සජ්ජනා හොතීති ගහිතා. **බාහිරං එකං මහාභූත**න්ති අනින්ද්‍රියබද්ධෙසු පථවීපාසාණාදීසු මහාභූතං සන්ධාය වුත්තං. පච්චයවිභඞ්ගවාරස්මිඤ්හි **චත්තාරො මහාභූතා**ති අජ්ඣත්තිකඤ්ච බාහිරඤ්ච එකතො කත්වා ගහිතං. සබ්බපදෙසනා හි සා, අයං පන විත්ථාරදෙසනා, තස්මා සබ්බං විභජිත්වා දස්සෙන්තො **බාහිරං එකං මහාභූත**න්ති ආදිමාහ. **අසඤ්ඤසත්තානං එකං මහාභූතං පටිච්චා**ති විසන්තති සමුට්ඨානභූතවසෙනෙව[3] වුත්තං. **මහාභූතෙ පටිච්ච කටත්තාරූප**න්ති ඉදං පන කම්මසමුට්ඨානවසෙනෙව වුත්තං. **උපාදාරූප**න්ති[4] උතුසමුට්ඨානවසෙනෙව.

අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙ **ඛන්ධෙ පටිච්ච වත්ථු වත්ථුං පටිච්ච ඛන්ධා**ති චතුන්නම්පි ඛන්ධානං එකතො වත්ථුනා[5] අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයතං දස්සෙතුං වුත්තං.

නිස්සයපච්චයෙ යස්මා පටිච්චට්ඨො නාම සහජාතට්ඨො, තස්මා යා හෙට්ඨා පච්චයවිභඞ්ගවාරෙ චක්ඛායතනාදීනං නිස්සයපච්චයතා දස්සිතා, සා ගහිතා.[6] චක්ඛායතනාදීනි හි පුරෙජාතානි හුත්වා පච්චයා හොන්ති, ඉධ[7] සහජාතමෙව ලබ්භති. තෙනෙව වුත්තං, **නිස්සයපච්චයො සහජාතපච්චයසදිසො**ති.

උපනිස්සය පච්චයෙ රූපස්ස උපනිස්සයපච්චයාභාවා තීණෙව විස්සජ්ජනානි ලබ්භන්ති. තෙන වුත්තං, **ආරම්මණපච්චයසදිස**න්ති. තත්ථ කිඤ්චාපි න සබ්බෙ කුසලාකුසලාබ්‍යාකතා ආරම්මණූපනිස්සයං ලභන්ති. යෙ පන ලභන්ති, තෙසං වසෙනෙතං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

---

1. සී. II. අබ්‍යාකතලොකුත්තරමෙව.
a. මජ්ඣිමනි: මහාතණ්හාසඞ්ඛයසුත්තං
2. ස්‍යා. පටිසන්ධියා චෙතං.
3. ම. ස්‍යා. භූතවසෙන.
4. ස්‍යා. උපාදාරූපන්ති ඉදං.
5. සී. II. වත්ථුනා.
6. සී. II. ස්‍යා. සා න ගහිතා.
7. ස්‍යා. ඉධ පන.

පුරෙජාතපච්චයෙ **වත්ථුං පුරෙජාතපච්චයා**ති වත්ථුං පච්චිච්ච වත්ථුනා පුරෙජාතපච්චයතං සාධෙන්තෙන උප්පජ්ජන්තීති[1] අත්ථො. **විපාකාබ්‍යාකතං එකං ඛන්ධන්**ති එත්ථ යං විපාකාබ්‍යාකතස්ස වත්ථු ඔක්කන්තික්ඛණෙ සහජාතපච්චයො හොති, තං පුරෙජාතපච්චය භාජනියත්තා ඉධ න ගහෙතබ්බං. යෙපි කුසලාදයො ආරුප්පෙ පුරෙ ජාතපච්චයං න ලභන්ති,[2] තෙපි පුරෙජාතපච්චය[3] භාජනියතො යෙව ඉධ න ගහෙතබ්බා. ආරම්මණං පන නියමතො පුරෙජාතපච්චයභාවං[4] න ලභති. රූපායතනාදීනි හි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං යෙව පුරෙජාත පච්චයතං සාධෙන්ති. මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා අතීතානාගතානිපි ආරම්මණං[5] හොන්ති යෙව. තස්මා ඉධ න ගහිතං.[6] ඛන්ධවසෙන හි අයං දෙසනා, න විඤ්ඤාණධාතුවසෙන. **විපාකාබ්‍යාකතං එකං ඛන්ධන්**ති දෙසනාය ච සබ්බාපි විඤ්ඤාණධාතුයො ගහිතා, න චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු ආදයො එවාති.

පච්ඡාජාතො කුසලාකුසලානං පච්චයො න හොති. අබ්‍යාක තස්සපි[7] උපත්ථම්භකොව, න ජනකො, තස්මා "උප්පජ්ජති පච්ඡාජාත පච්චයා"ති එවං වත්තබ්බො එකධම්මොපි නත්ථීති පච්ඡාජාතපච්චය වසෙන විසජ්ජනං න කතං.

ආසෙවනපච්චයෙ කාමං සබ්බා කිරියා ආසෙවනපච්චයං න ලභන්ති, ලබ්භමානවසෙන පන කිරියාබ්‍යාකතන්ති වුත්තං, තස්මා ජවනකිරියා වෙත්ථ ගහිතාති වෙදිතබ්බා.

කම්මපච්චයෙ කුසලාකුසලෙසු එකක්ඛණිකො කම්මපච්චයො වෙදි තබ්බො. තථා කිරියාබ්‍යාකතෙ. විපාකාබ්‍යාකතෙ පන නානාක්ඛණි කොපි. තථා පටිසන්ධික්ඛණෙ මහාභූතානං. චිත්තසමුට්ඨානානං පන එකක්ඛණිකො.[8] කටත්තාරූපානං නානාක්ඛණිකොව. තථා අසඤ්ඤ සත්තරූපානං. කටත්තාරූපං පනෙත්ථ ජීවිතින්ද්‍රියං. සෙසං න එකන්තතො කම්මසමුට්ඨානත්තා උපාදාරූපන්ති වුත්තං. එවං සන්තෙපි ඉධ කම්මසමුට්ඨානමෙව අධිප්පෙතං.

විපාකපච්චයෙ කුසලාකුසලං කිරියඤ්ච න ලබ්භතීති අබ්‍යාකත වසෙනෙව විසජ්ජනං කතං. **චිත්තසමුට්ඨාන**න්ති විපාකචිත්ත සමුට්ඨානමෙව. **කටත්තාරූප**න්ති යථාලාභවසෙන ඉන්ද්‍රියරූපඤ්ච වත්ථුරූපඤ්ච. **උපාදාරූප**න්ති තදවසෙසං තස්මිං සමයෙ විජ්ජමානකං උපාදාරූපං.

ආහාරපච්චයෙ සබ්බෙසම්පි[9] කුසලාදීනං ඛන්ධානං චිත්තසමුට්ඨාන රූපස්ස ච[10] අරූපාහාරවසෙන උප්පත්ති වෙදිතබ්බා. තථා පටි සන්ධික්ඛණෙ මහාභූතානං. චිත්තසමුට්ඨානන්ති භවඞ්ගාදි චිත්ත

1. සී. II. උප්පජ්ජතීති. 4. සී. II. භාජනං. 7. සයා. අබ්‍යාකතස්සාපි.
2. සී. II. නීයාති ලභන්ති. 5. සයා. ආරම්මණානි. 8 සයා. එකක්ඛණිකොව.
3. සී. II. ?ච්චනිය. 6. සයා. නගහිතා. 9. සයා. සබ්බෙසං.
10. සයා. රූපස්සඅරූපස්සච.

සමුට්ඨානං. **ආහාරසමුට්ඨාන**න්ති කබළීකාරාහාරසමුට්ඨානං. **චිත්තසමුට්ඨානාන**න්ති කුසලාකුසලචිත්තසමුට්ඨානමෙව. පච්චයවිභඞ්ගවාරෙ ආහාරපටිපාටියා පඨමං කබළීකාරො ආහාරො දස්සිතො. ඉධ පන කුසලං ධම්මන්ති පුච්ඡාවසෙන පඨමං අරූපාහාරා දස්සිතාති වෙදිතබ්බා.

ඉන්ද්‍රියපච්චයෙපි පච්චයවිභඞ්ගෙ ඉන්ද්‍රියපටිපාටියා පඨමං චක්ඛුන්ද්‍රියාදීනි දස්සිතානි. ඉධපන කුසලාදිපුච්ඡාවසෙන පඨමං අරූපින්ද්‍රියානං පච්චයතා දස්සිතා. තත්ථ කුසලාදීසු යථාලාභවසෙන අරූපින්ද්‍රියා ගහෙතබ්බා. අසඤ්ඤසත්තානං භූතරූපෙසුපි **ජීවිතින්ද්‍රිය**න්ති.

ඣානමග්ගපච්චයෙසු හෙතුපච්චයසදිසමෙව විස්සජ්ජනං. තෙනෙවෙත්ථ **හෙතුපච්චයසදිස**න්ති වුත්තං.

සම්පයුත්තපච්චයෙ විස්සජ්ජනං ආරම්මණපච්චයගතිකං. තෙනෙවෙත්ථ **ආරම්මණපච්චයසදිස**න්ති වුත්තං.

විප්පයුත්තපච්චයෙ **වත්ථුං විප්පයුත්තපච්චයා**ති වත්ථුං පටිච්ච විප්පයුත්තපච්චයා වත්ථුනා විප්පයුත්තපච්චයතං සාධෙන්තෙන උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. **ඛන්ධෙ විප්පයුත්තපච්චයා**ති ඛන්ධෙ පටිච්ච විප්පයුත්තපච්චයා ඛන්ධෙහි විප්පයුත්තපච්චයතං සාධෙන්තෙහි උප්පජ්ජතීති අත්ථො. **ඛන්ධා වත්ථුං විප්පයුත්තපච්චයා**ති වත්ථුං පටිච්ච ඛන්ධා විප්පයුත්තපච්චයා වත්ථුනා, විප්පයුත්තපච්චයතං සාධෙන්තෙන උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. **චිත්තසමුට්ඨානරූපං ඛන්ධෙ විප්පයුත්තපච්චයා**ති ඛන්ධෙ පටිච්ච විප්පයුත්තපච්චයා චිත්තසමුට්ඨානං රූපං ඛන්ධෙහි විප්පයුත්තපච්චයතං සාධෙන්තෙහි උප්පජ්ජතීති අත්ථො. සෙසවිස්සජ්ජනෙසුපි වත්ථුං විප්පයුත්තපච්චයාති ආදීසුපි වුත්තනයෙනෙවත්ථො වෙදිතබ්බො. විපාකාබ්‍යාකතෙ චෙත්ථ වත්ථුග්ගහණෙන චක්ඛාදීනි සඞ්ගහිතබ්බානි. එකං මහාභූතන්ති ආදි රූපාබ්‍යාකතස්ස පච්චයභාවං දස්සෙතුං වුත්තං. **චිත්තසමුට්ඨාන**න්ති අබ්‍යාකතචිත්තසමුට්ඨානම්පි කුසලාකුසලචිත්තසමුට්ඨානම්පි.

අත්ථිපච්චයෙ සබ්බං සහජාතපච්චයගතිකං.. තෙනෙවෙත්ථ **සහජාතපච්චයසදිස**න්ති වුත්තං. නත්ථිවිගතා ආරම්මණපච්චයගතිකා. අවිගතං සහජාතගතිකං. තෙනෙවෙත්ථ †**ආරම්මණපච්චයසදිසං**† **සහජාතපච්චයසදිස**න්ති වුත්තං. **ඉමෙ තෙවීසති පච්චයා**ති සඞ්ඛිපිත්වා දස්සිතානං වසෙනෙතං වුත්තං. **විත්ථාරෙතබ්බා**ති යා පුච්ඡා විස්සජ්ජනං ලභන්ති, තාසං වසෙන විත්ථාරෙතබ්බා. අයං හෙතුපච්චයං ආදිං කත්වා එකමූලකො පච්චයානුලොමෙ පටිච්චවාරස්ස කුසලත්තික විස්සජ්ජනෙ[1] අත්ථවණ්ණනා.

ඉදානි යෙ එත්ථ හෙතුපච්චයාදීසු එකෙකස්මිං පච්චයෙ විස්සජ්ජනවාරා ලද්ධා, තෙ ගණනවසෙන දස්සෙතුං **හෙතුයා නවා**ති ආදිආරද්ධං. තත්ථ **හෙතුයා නවා**ති හෙතුපච්චයෙ නවපුච්ඡා විස්සජ්ජනවාරා

†. ස්‍යා., නදිස්සති.† 1. ස්‍යා., කුසලත්තිකස්ස විස්සජ්ජනෙ.

හොන්ති. සෙය්‍යථීදං, කුසලෙන කුසලං, කුසලෙන කුසලාබ්‍යාකතං, කුසලෙන අබ්‍යාකතං,[1] අකුසලෙන අකුසලං, අකුසලෙන අබ්‍යාකතං, අකුසලෙන අකුසලබ්‍යාකතං, අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං, කුසලාබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං, අකුසලාබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතන්ති. **ආරම්මණෙ තීණී**ති කුසලෙන කුසලං, අකුසලෙන අකුසලං, අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං. **අධිපතියා නවා**ති හෙතුයා වුත්තසදිසාව. ද්වාදසසු හි පච්චයෙසු **නවනවා**ති වුත්තං. සබ්බෙසුපි පුච්ඡාවිස්සජ්ජනානි හෙතුපච්චයසදිසානෙව. විභඞ්ගෙ පන අත්ථි විසෙසො,†දසසු පච්චයෙසු **තීණි තීණී**ති වුත්තං. සබ්බෙසුපි පුච්ඡාවිස්සජ්ජනානි ආරම්මණසදිසානෙව. විභඞ්ගෙ පන අත්ථි විසෙසො.† අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයස්මිඤ්හි අබ්‍යාකතපදස්ස විස්සජ්ජනෙ රූපම්පි ලබ්භති. තථා පුරෙජාතපච්චයෙ. ආසෙවනපච්චයෙ විපාකානි චෙව වීථිචිත්තානි ච න ලබ්භන්ති. **විපාකෙ එකා**න්ති අබ්‍යාකතමෙව.[2] එවමෙත්ථ සඞ්ඛෙපතො නව තීණි එකන්ති තිවිධොව වාරපරිච්ඡෙදො. විත්ථාරතො ද්වාදසනවකා දසතිකා එකං එකකන්ති සබ්බෙසුපි තෙවීසතියා පච්චයෙසු එකූනචත්තාලීසාධිකං වාරසතං හොති. එකූනචත්තාලීසාධිකඤ්ච පුච්ඡාසතං. එකූනචත්තාලීසාධිකං පුච්ඡාවිස්සජ්ජනසතන්තිපි තස්සෙව නාමං.

එවං හෙතුපච්චයාදිකෙ එකමූලකෙ ගණිතං දස්සෙත්වා ඉතො[3] පරෙසු දුමූලකාදීසු විත්ථාරදෙසනං සඞ්ඛිපිත්වා එකමූලකෙ දස්සිතාය දෙසනාය ලබ්භමානගණනඤ්ච ආදාය වාරපරිච්ඡෙදං දස්සෙතුං දුමූලකෙ තාව **හෙතුපච්චයා ආරම්මණෙ තීණී**ති ආදිමාහ. තත්‍රිදං ලක්ඛණං. බහුගණනතොපි පච්චයො අබහුගණනෙන සද්ධිං යුත්තො තෙන සමානගණනොව හොති. තෙන[4] වුත්තං "හෙතුපච්චයා ආරම්මණෙ තීණී"ති. හෙතුආරම්මණදුකෙ ආරම්මණෙ වුත්තානි තීණෙව විස්සජ්ජනානි ලබ්භන්තීති අත්ථො. සමානගණනො පන සමානගණනෙන සද්ධිං යුත්තො අපරිහීනගණනොව[5] හොති. තෙන වුත්තං **හෙතුපච්චයා අධිපතියා නවා**ති. හෙතාධිපතිදුකෙ නවෙව විස්සජ්ජනානි ලභන්තීති අත්ථො· **විපාකෙ එකා**න්ති හෙතුවිපාකදුකෙ විපාකෙ වුත්තං එකමෙව විස්සජ්ජනං ලබ්භතීති එවං තාව දුමූලකෙ වාරපරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො. තිමූලකාදීසුපි ඉදමෙව ලක්ඛණං, තෙනෙවාහ, **හෙතුපච්චයා ආරම්මණපච්චයා අධිපතියා තීණී**ති. හෙතාරම්මණාධිපතිතිකෙ ආරම්මණෙ වුත්තානි තීණෙව විස්සජ්ජනානි ලබ්භන්තීති අත්ථො. එවං සබ්බත්ථ නයො නෙතබ්බො. ද්වාදසමූලකෙ පන විපාකපච්චයො න ලබ්භති. තස්මා **ආසෙවනපච්චයා කම්මෙ තීණී**ති වත්වා විපාකං අපරාමසිත්වා **ආහාරෙ තීණී**ති වුත්තං.[6] තෙරසමූලකාදීසුපි එසෙව නයො. තෙ පන සඞ්ඛිපිත්වා තෙවීසතිමූලකො වෙත්ථ දස්සිතො. සො දුවිධො හොති, සාසෙවනො වා

1. ස්‍යා කුසලාබ්‍යාකතං. 2. ස්‍යා. අබ්‍යාකතෙන. 4. සී. I, තෙනෙව.
†· ස්‍යා නදිස්සති.† 3. සී. II, තතො, 5. ස්‍යා. උපරිහීනගණ
6. ස්‍යා. තීණීතිආදිවුත්තං.

සවිපාකො වා. තත්ථ පඨමං සාසෙවනො දස්සිතො. සො තීණෙව විස්සජ්ජනානි ලභති. තෙන වුත්තං, **ආසෙවනපච්චයා අවිගතෙ තීණී**ති. සවිපාකො පන ආසෙවනං න ලභති, තස්මා තං පහාය විපාකවසෙන ගණනාය දස්සනත්ථං අනන්තරායෙව[1] **හෙතුපච්චයා -පෙ-විපාකපච්චයා ආහාරෙ එක**න්ති එකං නයං දස්සෙත්වා පච්ඡා තෙවීසතිමූලකොව දස්සිතො.[2] එතෙසු පන වීසු තෙවීසතිමූලකෙසු කිඤ්චාපි එකස්මිං විපාකපච්චයො නත්ථි. එකස්මිං ආසෙවනපච්චයො. පච්ඡාජාතපච්චයො පන උභයත්ථාපි. රූළ්හිසද්දෙන පනෙතෙ තෙවීසතිමූලකාත්වෙව වෙදිතබ්බා. තෙසු සාසෙවනෙ ආසෙවනස්ස වසෙන †සබ්බත්ථ† තීණෙව විස්සජ්ජනානි. සවිපාකෙ විපාකපච්චයස්ස වසෙන එකමෙවාති. අයං හෙතුපච්චයං ආදිං කත්වා එකමූලකාදීසු ගණනා. යං පනෙතං හෙතුමූලකානන්තරමාරම්මණෙ ඨිතෙන සබ්බත්ථ තීණෙව පඤ්හාති[3] වුත්තං, තං ආරම්මණපච්චයං[4] ආදිං කත්වා එකමූලකෙපි දුමූලකාදීසුපි සබ්බත්ථ ආරම්මණපදෙචෙව[5] ආරම්මණෙන සද්ධිං සෙසපච්චයයොජනාසු ච යත්ථ නවහි භවිතබ්බං, තත්ථ නයොව පඤ්හා හොන්තීති දස්සනත්ථං වුත්තං. විපාකපදෙ පන විපාකපදෙන සද්ධිං සෙසපච්චයයොජනාසු ච එකොව පඤ්හො හොතීති. †ඉති යං හෙට්ඨා අවොචුම්හ, බහුගණනොපි පච්චයො බහුගණනෙන සද්ධිං යුත්තො තෙන සමානගණනො හොතීති, තං සුවුත්තමෙව.†

ඉදානි යෙ ආරම්මණාදීනං පච්චයානං වසෙන එකමූලකාදයො දස්සෙතබ්බා, තෙසු එකමූලකො තාව හෙතු එකමූලකෙනෙව සදිසොති එකස්මිම්පි පච්චයෙ න දස්සිතො. ආරම්මණපච්චයවසෙන පන දුමූලකෙ ගණනං දස්සෙතුං **ආරම්මණපච්චයා හෙතුයා තීණි අධිපතියා**[6] **තීණි**-පෙ-**අවිගතෙ තීණී**ති වුත්තං. එත්ථ ච ආරම්මණපච්චයා අධිපතියා තීණි-පෙ-අවිගතෙ තීණීති වත්තබ්බෙ යෙ හෙතුපච්චයාදයො පච්චයා බහුගණනා, තෙසං ඌනතරගණනෙහි ච සමානගණනෙහි ච සද්ධිං සංසන්දනෙ යා ගණනා ලබ්භති,[7] තං දස්සෙතුං[8] ආරම්මණපච්චයස්ස පුරිමභාගෙ ඨිතම්පි හෙතුපච්චයං පච්ඡිමභාගෙව[9] ඨපෙත්වා **ආරම්මණපච්චයා හෙතුයා තීණී**ති වුත්තං. තෙනෙතං ආවීකරොති[10] ආරම්මණපච්චයො යෙන යෙන බහුතරගණනෙන වා සමානගණනෙන වා පච්චයෙන සද්ධිං දුකතිකාදිභෙදං ගච්ඡති, සබ්බත්ථ තීණෙව පඤ්හාවිස්සජ්ජනානීති වෙදිතබ්බාති. විපාකපච්චයෙන පන සද්ධිං සංසන්දනෙ[11] එකමෙව ලබ්භති, තං විපාක

---

1. සී. I. අනන්තරානාව.
2. ස්‍යා. මූලකාදස්සිතා.
†. ස්‍යා. ඉති යං හෙට්ඨා බහුගණනොපි පච්චයො අබහුගණනෙන සද්ධිං යුත්තො හොතීති වුත්තං තං සුවුත්තමෙවාති.
†. ස්‍යා. නදිස්සති.†
3. සී. I. පඤ්හානීති.
4. ස්‍යා. ආරම්මණං.
5. සී. I. පදෙනෙව.
6. සී. II. අධිපතිපච්චයා
7. ස්‍යා. ලබ්භන්ති.
8. ස්‍යා. තාදස්සෙතුං
9. ස්‍යා. පච්ඡිමභාගෙ.
10. ම. ස්‍යා. ආවිකරෙති.
11. සී. II. සංසන්දනෙන

පච්චයාදිකාය ගණනාය ආවිභවිස්සතීති[1] ඉධ න දස්සිතං. යා චෙසා දුමූලකෙ ගණනා දස්සිතා, තිමූලකාදීසුපි එසාව ගණනාති ආරම්මණපච්චයවසෙන තිමූලකාදයො න විත්ථාරිතා.

ඉදානි අධිපතිපච්චයාදිවසෙන දුමූලකාදීසු ගණනං දස්සෙතුං **අධිපතිපච්චයා හෙතුයා නවාති** ආදිවුත්තං. තත්ථාපි වුත්තනයෙනෙව පච්චයසභාගිවෙසො[2] වෙදිතබ්බො. යථා ච අධිපතිපච්චයා හෙතුයා[3] නව, එවං සෙසෙසුපි හෙතුනා සමානගණනාසු නවෙව. ඉති යො යො පච්චයො[4] ආදිම්හි තිට්ඨති, තෙන තෙන සද්ධිං[5] සමානගණනානං සංසන්දනෙ ආදිම්හි ඨිතස්ස වසෙන ගණනා හොති. තෙන පන සද්ධිං ඌනතරගණනානං සංසන්දනෙ ඌනතරගණනානං යෙව වසෙන ගණනා හොතීති වෙදිතබ්බා. යථා ච ආරම්මණපච්චයවසෙන, එවං අධිපතිපච්චයවසෙනාපි තතො පරෙසං සමනන්තරාදීනං වසෙනාපි[6] තිමූලකාදයො න විත්ථාරිතා, තස්මා දුමූලකෙ දස්සිතගණනාවසෙනෙව සබ්බත්ථ සාධෙතබ්බා. තෙනෙව වුත්තං **එකෙකං පච්චයං මූලකං[7] කාතූන සජ්ඣායමග්ගෙන ගණෙතබ්බාති.**

පච්චයානුලොමං

නිට්ඨිතං.

පච්චයපච්චනීයං පන යස්මා කුසලපදෙ න ලබ්භති, කුසලධම්මස්ස හෙතුපච්චයෙන විනා අනුප්පත්තිතො, තස්මා **අකුසලං ධම්මං පටිච්චාති** ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **නහෙතුපච්චයාති** හෙතුපච්චයපටික්ඛෙපො. හෙතුපච්චයං විනා අඤ්ඤෙන පච්චයෙන උප්පජ්ජතීති අත්ථො. **විචිකිච්ඡාසහගතො උද්ධච්චසහගතො මොහොති** අයඤ්හි සම්පයුත්තධම්මානඤ්ච චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ච සයං හෙතුපච්චයො හොති. **අඤ්ඤස්ස** පන සම්පයුත්තහෙතුනො අභාවා නහෙතුපච්චයා උප්පජ්ජතීති ඨපෙත්වා[8] හෙතුපච්චයං සෙසෙහි අත්තනො අනුරූපපච්චයෙහි උප්පජ්ජති. ඉමිනා නයෙන සබ්බපච්චයපටික්ඛෙපෙසු[9] අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අහෙතුකං විපාකාබ්‍යාකතන්ති** ඉදං රූපසමුට්ඨාපකවසෙනෙව වෙදිතබ්බං. අඤ්ඤෙසුපි එවරූපෙසු එසෙව නයො. නඅධිපතිපච්චයෙ කාමං අධිපතිපි අත්තනා සද්ධිං දුතියස්ස අධිපතිනො අභාවා න අධිපතිපච්චයං ලභති. යථා පන විචිකිච්ඡුද්ධච්චසහගතො මොහො අහෙතුකො, න තථා අධිපතයො[10] නිරධිපති. ඡන්දාදීසු පන අඤ්ඤතරං අධිපතිං අකත්වා කුසලාදීනං උප්පත්තිකාලෙ සබ්බෙපි කුසලාදයො නිරධිපතිනො. තස්මා මොහං විය විසුං අධිපතිමත්තමෙව අනුද්ධරිත්වා සබ්බසඞ්ගාහිකා වසෙන එසා **එකං ඛන්ධං පටිච්ච තයො ඛන්ධාති**

---

1. ම. ආවිභවිස්සති
2. සා. පච්චයනිද්දෙසො.
3. සී II. හෙතුපච්චයා.
4 සා. යො පච්චයො.
5. සා. තෙනසද්ධිං.
6. සා. අනන්තරාදීනං.
7. සා. මූලං.
8. සා. ඨපෙත්වා පන.
9. සා. සබ්බත්ථපටික්ඛෙප.
10. සා. අධිපතියෙව.

ආදිකා දෙසනා කතාති වෙදිතබ්බා. නානන්තරසමනන්තරෙසු නාරම්මණෙ විය රූපමෙව පච්චයුප්පන්නං. තෙන වුත්තං, **නාරම්මණපච්චයසදිස**න්ති. සහජාතපච්චයො පරිහීනො. යථා චෙස, තථා නිස්සය අත්ථිඅවිගතපච්චයාපි. කිං කාරණා? එතෙහි විනා කස්සචි අනුප්පත්තිතො. සහජාතනිස්සය අත්ථි අවිගතපච්චයෙපි හි පච්චක්ඛාය එකොපි රූපාරූපධම්මො නුප්පජ්ජති. තස්මා තෙ පරිහීනා. න අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයවිභඞ්ගෙ **පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකාබ්‍යාකතෙ ඛන්ධෙ පටිච්ච කටත්තාරූප**න්ති හදයවත්ථුවජ්ජං වෙදිතබ්බං. නඋපනිස්සය පච්චයවිභඞ්ගෙ රූපමෙව[1] පච්චයුප්පන්නං. තඤ්හි උපනිස්සයං[2] න ලභති. අරූපං පන කිඤ්චාපි ආරම්මණූපනිස්සයපකතූපනිස්සයෙ න ලභෙය්‍ය, අනන්තරූපනිස්සයමුත්තකං පන නත්ථි. තෙන වුත්තං, **නාරම්මණපච්චයසදිස**න්ති. නපුරෙජාතෙ **චිත්තසමුට්ඨානරූප**න්ති පඤ්චවොකාරවසෙන වුත්තං. **නපච්ඡාජාතපච්චයාති එත්ථ** සහජාත පුරෙජාතපච්චයා සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති, තස්මා සහජාතපච්චයසදිසා එත්ථ පාළි. සා[3] නඅධිපතිපච්චයෙ[4] විත්ථාරිතාති ඉධ සඞ්ඛිත්තා. නාසෙවන පච්චයෙ කුසලාකුසලා පඨමජවන වසෙන වෙදිතබ්බා. තථා කිරියා බ්‍යාකතං. පාළි පන ඉධාපි නඅධිපතිපච්චයෙ විත්ථාරිත වසෙන වෙදිතබ්බා. තෙනෙවාහ, **නපච්ඡාජාතපච්චයම්පි නාසෙවනපච්චයම්පි නාධිපතිපච්චයසදිස**න්ති. නකම්මපච්චයෙ විපාකචෙතනා නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයං ලභතීති න ගහිතා. නාහාරපච්චයෙ එකච්චං රූපමෙව පච්චයුප්පන්නං. තථා නඉන්ද්‍රියපච්චයෙ. නඣාන පච්චයෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණධම්මා චෙව එකච්චඤ්ච රූපං පච්චයුප්පන්නං. පඤ්චවිඤ්ඤාණස්මිඤ්හි වෙදනා ච චිත්තෙකග්ගතා ච දුබ්බලත්තා උපනිජ්ඣානලක්ඛණං න පාපුණන්තීති ඣානපච්චයෙ[5] න ගහිතා. නමග්ග පච්චයෙ[6] අහෙතුකවිපාකකිරියඤ්චෙව එකච්චඤ්ච රූපං පච්චයුප්පන්නං. නසම්පයුත්තනොනත්ථිනොවිගතෙසු රූපමෙව පච්චයුප්පන්නං. තෙන වුත්තං **නාරම්මණපච්චයසදිස**න්ති. **නහෙතුයා ද්වෙති** එකමූලකගණනාය යථා පාළිමෙව නියාති. දුමූලකෙ **නහෙතුපච්චයා නාරම්මණෙ එක**න්ති එත්ථ කිඤ්චාපි බහුගණනෙන සදිසං ඌනතරගණනස්ස සංසන්දනෙ ඌනතරගණනවසෙන[7] නහෙතුයා විය ද්වීහි භවිතබ්බං. නාරම්මණවසෙන පන අරූපධම්මානං පරිහීනත්තා අබ්‍යාකතං පටිච්ච රූපාබ්‍යාකතස්ස උප්පත්තිං සන්ධාය **එක**න්ති වුත්තං, සබ්බෙසු එකකෙසුපි එසෙව නයො. **ද්වෙති** වුත්තට්ඨානෙ පන නහෙතුයා ලද්ධවසෙන වාරද්වයං වෙදිතබ්බං. තිමූලකාදීසු පන සබ්බෙසු නාරම්මණපච්චයස්ස අපරිහීනත්තා එකමෙව විස්සජ්ජනන්ති. අයං පච්චනීයෙ නහෙතුපච්චයං ආදිං කත්වා එකමූලකාදීසු ගණනා. නාරම්මණපච්චයාදයො පන එකමූලකෙ තාව පුරිමෙන සදිසත්තා

1. සී. I. රූපාරූපමෙව
2. සී. I. ස්‍යා. උපනිස්සයපච්චයං.
3. ස්‍යා. සා පන.
4. ස්‍යා. නාසෙවන.
5. සී. I. පච්චයෙනාන.
6. සී. I. න කම්මපච්චයෙ
7. ස්‍යා. ඌනතරගණනානං වසෙන.

ඉධාපි න දස්සිතා යෙව. නාරම්මණපච්චයවසෙන දුමූලකෙ **නාරම්මණ පච්චයා නහෙතුයා එකන්ති** නහෙතුදුමූලකො වුත්තමෙව. **නාධිපතියා පඤ්චාති** නාරම්මණපච්චයෙ ලද්ධවසෙන වෙදිතබ්බාති. එවං සබ්බසංසන්දනෙසු ඌනතරගණනස්සෙව පච්චයස්ස වසෙන ගණනා වෙදිතබ්බා. යත්ථ යත්ථ ච නාරම්මණපච්චයො පවිසති, තත්ථ තත්ථ රූපමෙව පච්චයුප්පන්නං. නානන්තර, නසමනන්තර, නඅඤ්ඤමඤ්ඤ, නඋපනිස්සය, නාහාර, නඉන්ද්‍රිය, නසම්පයුත්ත, නොනත්ථි, නොවිගත පච්චයානං පවිට්ඨට්ඨානෙපි එසෙව නයො. නාහාර, නඉන්ද්‍රිය, නඣාන, නමග්ගපච්චයා සබ්බත්ථ සදිසවිස්සජ්ජනා. නසහජාතාදි චතුක්කං ඉධාපි පරිහීනමෙවාති. ඉදමෙත්ථ ලක්ඛණං. ඉමිනා පන ලක්ඛණෙන සබ්බෙසු දුමූලකාදීසු අයං පච්චයො මූලං, අයමෙත්ථ[1] දුමූලකො, අයං තිමූලකො, අයං සබ්බමූලකොති සල්ලක්ඛෙත්වා ඌනතර ගණනස්ස පච්චයස්ස වසෙන ගණනා වෙදිතබ්බාති.

පච්චයපච්චනීයං

නිට්ඨිතං.

ඉදානි අනුලොමපච්චනීයෙ ගණනං දස්සෙතුං **හෙතුපච්චයා නාරම්මණෙ පඤ්චාති** ආදිආරද්ධං. තත්ථ හෙතාධිපතිමග්ගපච්චයෙසු අනුලොමතො ඨිතෙසු සහජාතාදයො[2] චත්තාරො සබ්බට්ඨානිකා පච්චයා ආහාරින්ද්‍රියඣානමග්ගපච්චයා චත්තාරොති ඉමෙ අට්ඨ පච්චනීකතො න ලබ්භන්ති. හෙතුපච්චයාදි වසෙන හි උප්පජ්ජමානො ධම්මො ඉමෙ අට්ඨපච්චයෙ අලභන්තො නාම නත්ථි. ආරම්මණඅනන්තරසමනන්තරඋපනිස්සයසම්පයුත්තනත්ථිවිගතපච්චයෙසු පන අනුලොමතො ඨිතෙසු අරූපට්ඨානිකා පච්චනීකතො න ලබ්භන්ති. න හි ආරම්මණපච්චයාදීහි උප්පජ්ජමානා අනන්තරසමනන්තරපච්චයාදයො න ලබ්භන්ති. සහජාත අඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයකම්මාහාරින්ද්‍රිය අත්ථි අවිගතපච්චයෙසු පන අනුලොමතො ඨිතෙසු චත්තාරො සබ්බට්ඨානිකායෙව පච්චනීකතො[3] න ලබ්භන්ති. එතෙසඤ්හි පච්චයානං වසෙන උප්පජ්ජමානො සබ්බට්ඨානිකෙ අලභන්තො නාම නත්ථි. පච්ඡාජාත පච්චයස්ස අනුලොමතො ඨානං නාම නත්ථි. එවං සෙසෙසු අනුලොමතො ඨිතෙසු යෙ ච ලබ්භන්ති, යෙ ච න ලබ්භන්ති, තෙ සල්ලක්ඛෙත්වා සබ්බෙසුපි දුමූලකාදීසු නයෙසු තෙසං තෙසං පච්චයානං සංසන්දනෙ ඌනතරගණනානංයෙව වසෙන ගණනා වෙදිතබ්බාති.

පච්චයානුලොමපච්චනීයං

නිට්ඨිතං.

---

1. ස්‍යා. අයඤ්චෙත්ථ. 2. ස්‍යා. සහජාතාදයොව.
3. සී. [පච්චනීකතො.

ඉදානි පච්චනීයානුලොමෙ ගණනං දස්සෙතුං **නහෙතුපච්චයා ආරම්මණෙ** ද්වෙති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ හෙතුම්හි පච්චනීකතො ඨිතෙ ඨපෙත්වා අධිපතිං අවසෙසා අනුලොමතො ලබ්භන්ති. පච්ඡාජාතො පන අනුලොමතො සබ්බථෙව න ලබ්භති. යෙ නවපච්චයා අරූපානඤ්ඤෙවාති වුත්තා, තෙසු පුරෙජාතඤ්ච ආසෙවනඤ්ච ඨපෙත්වා අවසෙසෙසු සත්තසු පච්චනීකතො ඨිතෙසු සෙසා අරූපට්ඨානිකා අනුලොමතො න ලබ්භන්ති. යො හි ආරම්මණාදීහි නුප්පජ්ජති. න සො අනන්තරාදයො ලභති. පටිසන්ධිවිපාකො පන පුරෙජාතතො සබ්බවිපාකො ච සද්ධිං කිරියමනොධාතුයා[1] ආසෙවනතො අනුප්පජ්ජමානොපි අනන්තරාදයො ලභති, තස්මා පුරෙජාතඤ්ච ආසෙවනඤ්ච ඨපෙත්වාති වුත්තං. පුරෙජාතපච්ඡාජාතආසෙවනවිපාකවිප්පයුත්තෙසු පච්චනීකතො ඨිතෙසු[2] එකං[3] ඨපෙත්වා අවසෙසා අනුලොමතො ලබ්භන්ති. කම්මපච්චයෙ පච්චනීකතො ඨිතෙ ඨපෙත්වා විපාකපච්චයං අවසෙසා අනුලොමතො ලබ්භන්ති. ආහාරින්ද්‍රියෙසු පච්චනීකතො ඨිතෙසු ඨපෙත්වා සබ්බට්ඨානිකෙ චෙව අඤ්ඤමඤ්ඤකම්මාහාරින්ද්‍රියපච්චයෙ ච අවසෙසා අනුලොමතො න ලබ්භන්ති. ඉතරෙ යුජ්ජමානකවසෙන ලබ්භන්ති. ඣානපච්චයෙ පච්චනීකතො ඨිතෙ හෙතාධිපතිආසෙවනමග්ගපච්චයා අනුලොමතො න ලබ්භන්ති. මග්ගපච්චයෙ පච්චනීකතො ඨිතෙ හෙතාධිපතිපච්චයා අනුලොමතො න ලබ්භන්ති. විප්පයුත්තපච්චයෙ පච්චනීකතො ඨිතෙ පුරෙජාතපච්චයං ඨපෙත්වා අවසෙසා අනුලොමතො ලබ්භන්ති. එවං තෙසු තෙසු පච්චයෙසු පච්චනීකතො ඨිතෙසු යෙ යෙ අනුලොමතො න ලබ්භන්ති, තෙ තෙ ඨපෙත්වා තෙසං තෙසං පච්චයානං සංසන්දනෙ ඌනතරගණනානං වසෙන ගණනා වෙදිතබ්බා. දුමූලකාදීසු ච නයෙසු යං යං †පච්චයං† ආදිං කත්වා යෙ යෙ දුකාදයො දස්සිතා, තෙ තෙ ලබ්භමානාලබ්භමාන පච්චය වසෙන යථා යථා දස්සිතා, තථා තථා සාධුකං සල්ලක්ඛෙතබ්බා. තත්ථ යං නහෙතු වසෙන දුමූලකාදයො නයෙ දස්සෙන්තෙන **නහෙතුපච්චයා නාරම්මණපච්චයා නාසෙවනපච්චයා**ති වත්වා **යාව ආසෙවනා සබ්බං සදිස**න්ති වුත්තං. තස්ස "න අඤ්ඤමඤ්ඤ පච්චයා සහජාතෙ එක"න්ති ආදීහි සදිසතා වෙදිතබ්බා. යං පන[4] **නකම්මෙ ගණිතෙ පඤ්ච පඤ්හානීති**[5] සීහළභාසාය ලිඛිතං, තස්සත්ථො නහෙතුපච්චයං ආදිං කත්වා නකම්මපච්චයාති එවං නකම්මපච්චයෙන ඝටිතෙ සහජාතෙ එකන්ති එවං දස්සිතා පඤ්චෙව පච්චයා අනුලොමතො ලබ්භන්ති, න අඤ්ඤෙති. එවං අඤ්ඤෙසුපි එවරූපෙසු ඨානෙසු බ්‍යඤ්ජනං අනාදියිත්වා අධිප්පෙතත්ථො යෙව ගහෙතබ්බො. එවරූපඤ්හි බ්‍යඤ්ජනං අත්ථතො සඤ්ඤනිබන්ධනත්ථං පොරාණෙහි සකසකභාසාය[6] ලිඛිතං. අපිච ඉමස්මිං පච්චනීයානු

1. ස්‍යා. කිරියා මනොධාතුයා.
2. සී. II. ඨිතං එකං.
3. ස්‍යා. ඨිතෙසු අවිගතං.
4. ස්‍යං. යඤ්ච.
†. ස්‍යා. නදිස්සති.†
5. ම. ස්‍යා. ගණ්ඨානීති.
6. ස්‍යා. සකභාසාය.

ලොමෙ පච්චයුප්පන්නධම්මෙසුපි අත්ථිධම්මො කම්මපච්චයං ලභති, න ඉන්ද්‍රියපච්චයං. සො අසඤ්ඤෙ චෙව පඤ්චවොකාරෙ[1] පවත්තෙන ච රූපජීවිතින්ද්‍රිය වසෙන වෙදිතබ්බො. අත්ථිධම්මො මග්ගපච්චයං ලභති, න හෙතුපච්චයං. සො විචිකිච්ඡුද්ධච්චසහජාත[2]මොහවසෙන වෙදිතබ්බො. අත්ථිධම්මො ඣානපච්චයං ලභති, න මග්ගපච්චයං. සො මනොධාතුඅහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතුවසෙන වෙදිතබ්බො. යත්ථ[3] කටත්තාරූපානි නානාක්ඛණිකකම්ම වසෙනෙව කම්මපච්චයං ලභන්ති. තත්ථ රූපධම්මා හෙතාධිපතිවිපාකින්ද්‍රියඣානමග්ගපච්චයෙ න ලභන්ති, සබ්බට්ඨානිකා පච්චනීයා න හොන්ති. අහෙතුකෙ අධිපතිපච්චයො නත්ථීති ඉමෙසම්පි පකිණ්ණකානං වසෙනෙත්ථ ගණනවාරෙ අසම්මොහතො වෙදිතබ්බො.

තත්‍රායං නයො. **නහෙතුපච්චයා ආරම්මණෙ ද්වෙ**ති එත්ථ තාව අහෙතුකමොහො චෙව අහෙතුකවිපාකකිරියා ච පච්චයුප්පන්නං, තස්මා අකුසලෙනාකුසලං අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං සඞ්ඛායෙත්ථ **ද්වෙ**ති වුත්තං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. ආසෙවනෙ පන විපාකං න ලබ්භති. තථා කිරියමනොධාතු. තස්මා කිරියාහෙතුමනොවිඤ්ඤාණධාතුවසෙනෙත්ථ අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං[4] වෙදිතබ්බං. **විපාකෙ එක**න්ති අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතමෙව. **මග්ගෙ එක**න්ති අකුසලෙන අකුසලමෙව. නාරම්මණමූලකෙ **හෙතුයා පඤ්චා**ති රූපමෙව සඞ්ඛාය වුත්තං. තඤ්හි කුසලං, අකුසලං, අබ්‍යාකතං, කුසලාබ්‍යාකතං, අකුසලාබ්‍යාකතක්ඛන්ධෙති පඤ්චකොට්ඨාසෙ පටිච්ච උප්පජ්ජති. සබ්බපඤ්චකෙසු එසෙව නයො. **අඤ්ඤමඤ්ඤෙ එක**න්ති භූතරූපානි චෙව වත්ථුඤ්ච සඞ්ඛාය වුත්තං. තානි හි නාරම්මණපච්චයා අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයා උප්පජ්ජන්ති. තිමූලකෙපි එසෙව නයො. නාධිපතිමූලකෙ **හෙතුයා නවා**ති අනුලොමෙ හෙතුම්හි වුත්තානෙව. **තීණී**ති ආදීනිපි හෙට්ඨා අනුලොමෙ වුත්තසදිසානෙව. **තිමූලකෙ ද්වෙ**ති හෙට්ඨා න හෙතුපච්චයා ආරම්මණෙ වුත්තසදිසානෙව. නපුරෙජාතමූලකෙ. **හෙතුයා සත්තා**ති හෙට්ඨා "ආරුප්පෙ කුසලං එකං ඛන්ධං පටිච්චා"ති ආදිනා නයෙන පුරෙජාතෙ[5] දස්සිතානෙව. සබ්බසත්තකෙසු[6] එසෙව නයො. න කම්මමූලකෙ **හෙතුයා තීණී**ති ආදීසු චෙතනාව පච්චයුප්පන්නා, තස්මා කුසලං අකුසලං අබ්‍යාකතක්ඛන්ධෙ පටිච්ච උප්පත්තිං සඞ්ඛාය තීණීති වුත්තං. ඉමිනා නයෙන **එකං ද්වෙ තීණි පඤ්ච සත්ත නවා**ති ආගතට්ඨානෙසු ගණනා වෙදිතබ්බා. චත්තාරි ඡ අට්ඨාති ඉමා පන නිස්සෙසා ගණනා නත්ථෙවාති.

පච්චයපච්චනීයානුලොමං
නිට්ඨිතං.

නිට්ඨිතා ච පටිච්චවාරස්ස අත්ථවණ්ණනා.

---

1. සසං. පඤ්චවොකාරභවෙ.
2. සසං. සහගත.
3. සසං. තත්ථ.
4. සසං. කතන්ති.
5. සසං. නපුරෙජාතෙ.
6. සසං. සබ්බසත්තකෙසුපි.

සහජාතවාරෙ **කුසලං ධම්මං සහජාතොති** කුසලං ධම්මං පටිච්ච තෙන සහජාතො හුත්වාති අත්ථො. සෙසමෙත්ථ පටිච්චවාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. අවසානෙ පනස්ස **පටිච්චට්ඨං නාම සහජාතට්ඨං, සහජාතට්ඨං නාම පටිච්චට්ඨ**න්ති ඉදං උභින්නම්පි **එතෙසං** වාරානං අත්ථතො නින්නානාකරණභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. **අත්ථතො හි** එතෙ ද්වෙපි නින්නානාකරණා. එවං සන්තෙපි අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අත්ථනියාමනත්ථං[1] වුත්තා. "චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ චා"ති **ආදීසු හි අසහ**ජාතම්පි පටිච්ච උප්පජ්ජතීති වුච්චති, සහජාතම්පි ච උපාදාරූපං භූතරූපස්ස පච්චයො න හොති. ඉති පටිච්චවාරෙන සහජාතපච්චයභාවං[2] සහජාතවාරෙන ච පටිච්චාති වුත්තස්ස සහජාතභාවං නියාමෙතුං[3] උභොපෙතෙ වුත්තා. අපිච තථා බුජ්ඣනකානං **අජ්ඣාසයවසෙන** දෙසනාවිලාසෙන නිරුත්තිපටිසම්භිදාප්පභෙදජානනවසෙන වාති[4] එතෙ උභොපි වුත්තාති.

සහජාතවාරවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

පච්චයවාරෙ **කුසලං ධම්මං පච්චයාති** කුසලධම්මෙ පතිට්ඨිතො හුත්වා කුසලං ධම්මං නිස්සයට්ඨෙන පච්චයං කත්වාති අත්ථො. **කුසලං එකං ඛන්ධං පච්චයාති** කුසලං එකං ඛන්ධං නිස්සයපච්චයං[5] කත්වා තයො ඛන්ධා උප්පජ්ජන්ති හෙතුපච්චයාති වුත්තං හොති. ඉමිනා උපායෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. **වත්ථුං පච්චයා විපාකාබ්‍යාකතා කිරියාබ්‍යාකතා ඛන්ධාති** ඉදං පඤ්චවොකාරෙ පවත්තිවසෙන වුත්තං. පඤ්චවොකාරෙ පවත්තියඤ්හි ඛන්ධානං පුරෙජාතං[6] වත්ථු නිස්සයපච්චයො හොති. පටිච්චට්ඨස්ස පන සහජාතට්ඨත්තා පටිච්චවාරෙ එස නයො න ලබ්භතීති පටිසන්ධියං සහජාතමෙව වත්ථුං සන්ධාය වත්ථුං පටිච්ච ඛන්ධාති වුත්තං. **කුසලං එකං ඛන්ධඤ්ච වත්ථුඤ්ච පච්චයා තයො ඛන්ධාති** ආදීසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අබ්‍යාකතං ධම්මං පච්චයා කුසලො ච අබ්‍යාකතො චාති** කුසලාබ්‍යාකතානං හෙතුපච්චයවසෙන එකතො උප්පත්තිං සන්ධාය වුත්තං. කුසලුප්පත්තික්ඛණස්මිඤ්හි වත්ථුං නිස්සාය කුසලා ඛන්ධා චිත්තසමුට්ඨානෙ ච මහාභූතෙ නිස්සාය චිත්තසමුට්ඨානං උපාදාරූපං හෙතුපච්චයවසෙන එකතො උප්පජ්ජති. ඉති පච්චයභූතස්ස අබ්‍යාකතස්ස නානත්තෙපි පච්චයුප්පන්නානං හෙතුපච්චයවසෙන එකතො උප්පත්තිං සන්ධායෙතං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අඤ්ඤෙසුපි එවරූපෙසු ඨානෙසු එසෙව නයො. එවං ඉමස්මිං හෙතුපච්චයෙ සහජාතඤ්ච පුරෙජාතඤ්ච නිස්සයට්ඨෙන පච්චයං කත්වා සත්තරස පඤ්හා විස්සජ්ජිතා. තත්ථ ඛන්ධා

---

1 ස්‍යා. නියමනත්ථං.
2. සී. II. සහජාතස්ස පටිච්චභාවං.
3. ස්‍යා. නියමෙතුං.
4. ස්‍යා. වාපි.
5. ස්‍යා. නිස්සයං.
6. සී. I පුරෙජාතවත්ථුං.

චෙව භූතා ච සහජාතවසෙන, වත්ථු[1] සහජාතපුරෙජාතවසෙන ගහිතං. පටිච්චවාරෙ පන සහජාතවසෙන පච්චයො ලබ්භති, තස්මා තත්ථ නවෙව පඤ්හා විස්සජ්ජිතා. යෙ පනෙතෙ එත්ථ සත්තරසපඤ්හා විස්සජ්ජිතා, තෙසු එකාදිකෙ එකාවසානෙ විස්සජ්ජනෙ කුසලාදීසු එකපච්චයතො එකො පච්චයුප්පන්නො. එකාදිකෙ දුකාවසානෙ එකපච්චයතො නානාපච්චයුප්පන්නො. දුකාදිකෙ එකාවසානෙ නානාපච්චයතො එකො පච්චයුප්පන්නො. දුකාදිකෙ දුකාවසානෙ නානාපච්චයතො නානාපච්චයුප්පන්නො. ආරම්මණපච්චයාදීසුපි ඉමිනා උපායෙන පඤ්හාවිස්සජ්ජනප්පභෙදො වෙදිතබ්බො. යං පනෙතං ආරම්මණපච්චයෙ[2] **වත්ථුං පච්චයා ඛන්ධාති** වුත්තං. තං පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකක්ඛන්ධෙයෙව සන්ධාය වුත්තං. **චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි** අබ්‍යාකතං නිස්සාය ආරම්මණපච්චයෙන උප්පජ්ජන්තානං පභෙදදස්සනත්ථං වුත්තානි. පුන **වත්ථුං පච්චයාති** පවත්තෙන විපාකකිරියාබ්‍යාකතානං උප්පත්තිදස්සනත්ථං වුත්තං. සෙසං පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. එවං ඉමස්මිං ආරම්මණපච්චයෙ සහජාතඤ්ච පුරෙජාතඤ්ච පච්චයං කත්වා සත්ත පඤ්හා විස්සජ්ජිතා. තත්ථ ඛන්ධා සහජාතවසෙන වත්ථු[3] සහජාතපුරෙජාතවසෙන චක්ඛායතනාදීනි පුරෙජාතවසෙනෙව[4] ගහිතානි. පටිච්චවාරෙ පන සහජාතවසෙනෙව පච්චයො ලබ්භති, තස්මා තත්ථ තයොව පඤ්හා විස්සජ්ජිතා. අධිපතිපච්චයෙ විපාකාබ්‍යාකතං ලොකුත්තරමෙව වෙදිතබ්බං. **අනන්තරසමනන්තරා** රූපාභාවෙන ආරම්මණසදිසා. පරතො ආසෙවනත්ථිවිගතෙසුපි එසෙව නයො. සහජාතපච්චයෙ. **කටත්තාරූපං උපාදාරූපන්ති** උපාදාරූපසඞ්ඛාතං කටත්තාරූපං. ඉදං **අසඤ්ඤසත්තානඤ්ඤෙව** රූපං සන්ධාය වුත්තං. චක්ඛායතනාදීනි පඤ්චවොකාරවසෙන වුත්තානීති. අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙ ච **යථා ආරම්මණපච්චයා එවන්ති** විස්සජ්ජනසමතං සන්ධාය වුත්තං. පච්චයුප්පන්නෙසු පන නානත්තං අත්ථි. උපනිස්සයපච්චයෙ. **ආරම්මණපච්චයසදිසන්ති** රූපාභාවතොපි විස්සජ්ජනසමතායපි වුත්තං. **වත්ථුං පුරෙජාතපච්චයාති** ආදීනං පටිච්චවාරෙ වුත්තනයෙනෙවත්ථො ගහෙතබ්බො. **කම්මපච්චයෙ තීණීති** කුසලං පච්චයා කුසලො අබ්‍යාකතො කුසලාබ්‍යාකතො චාති එවං තීණි වෙදිතබ්බානි. අකුසලෙපි එසෙව නයො. විප්පයුත්තපච්චයෙ **ඛන්ධෙ විප්පයුත්තපච්චයාති** ඛන්ධෙ නිස්සාය විප්පයුත්තපච්චයා උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. **ඛන්ධා වත්ථුං විප්පයුත්තපච්චයාති** ඛන්ධා වත්ථුං නිස්සාය විප්පයුත්තපච්චයා උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

ඉදානි යථා ලද්ධානි විස්සජ්ජනානි ගණනවසෙන දස්සෙතුං **හෙතුයා සත්තරසාති** ආදිමාහ. තත්ථ **හෙතුයා සත්තරසාති** කුසලෙන කුසලං, කුසලෙන අබ්‍යාකතං, කුසලෙන කුසලාබ්‍යාකතන්ති එවං

---

1. ස්‍යා. වත්ථුං.
2. ස්‍යා. ආරම්මණෙ
3. ස්‍යා. වත්ථු.
4 ස්‍යා. පුරෙජාතවසෙන.

කුසලවසෙන එකාදිකානි එකාවසානානි ද්වෙ දුකාවසානං එකන්ති[1] තීණි වුත්තානි හොන්ති. තථා අකුසලවසෙන අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං තෙනෙව කුසලං අකුසලං කුසලාබ්‍යාකතං අකුසලාබ්‍යාකතඤ්ච කුසලාබ්‍යාකතෙහි කුසලං අබ්‍යාකතං කුසලාබ්‍යාකතං අකුසලාබ්‍යාකතෙහි අකුසලං අබ්‍යාකතං අකුසලාබ්‍යාකතන්ති එවං සත්තරස වෙදිතබ්බානි.[2] **ආරම්මණෙ සත්තා**ති කුසලෙන කුසලං, අකුසලෙන අකුසලං, අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං, කුසලං,[3] අකුසලං,[4] කුසලාබ්‍යාකතෙන කුසලං, අකුසලාබ්‍යාකතෙන අකුසලන්ති එවං සත්ත. **විපාකෙ එක**න්ති අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතමෙව. එවමෙත්ථ සත්තරස සත්ත එකන්ති තයො වාරපරිච්ඡෙදා හොන්ති. තෙසු ද්වාදස සත්තරසකා දස සත්තකා[5] එකකං එකන්ති[6] තෙ සබ්බෙ සාධුකං සල්ලක්ඛෙත්වා පරතො දුකතිකාදිවසෙන පච්චයසංසන්දනෙ ඌනතරගණනාස වසෙන ගණනා වෙදිතබ්බා. සක්කා හි ඉමාය ගණනාය දුකමූලාදීසු[7] වාරපරිච්ඡෙදෙ[8] ජානිතුන්ති පුන කුසලං ධම්මං පච්චයා කුසලො ධම්මො"ති අනාමසිත්වා ගණනවසෙනෙව වාරපරිච්ඡෙදං දස්සෙතුං **හෙතුපච්චයා ආරම්මණෙ සත්තා**ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ "කුසලං ධම්මං පච්චයා කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජති හෙතුපච්චයා ආරම්මණ පච්චයා, කුසලං එකං ඛන්ධං පච්චයා තයො ඛන්ධා"ති ඉමිනා නයෙන ආරම්මණෙ ලද්ධවිස්සජ්ජනානි විත්ථාරෙතබ්බානි.

අයං තාව අනුලොමනයො.

පච්චනීයෙ පන කුසලං න ලබ්භතීති **අකුසලං ධම්මං පච්චයා**ති අකුසලමෙව ආදිං කත්වා විස්සජ්ජනං ආරද්ධං. තං යථාපාළිමෙව නියාමෙති.[9] යදෙත්ථ වත්තබ්බං සියා, තං පටිච්චවාරස්ස පච්චනීයෙ වුත්තමෙව. යං පනෙතං පච්චනීයෙ ලද්ධවිස්සජ්ජනපරිච්ඡෙදං ගණනතො දස්සෙතුං **න හෙතුයා චත්තාරී**ති ආදි වුත්තං. තත්ථ චත්තාරි, සත්තරස, සත්ත, පඤ්ච, තීණි එකන්ති ඡ පරිච්ඡෙදා, තෙසං වසෙන දුකතිකාදීසු පච්චයසංසන්දනෙ ගණනා වෙදිතබ්බා. යො හි පච්චයො සත්තරස විස්සජ්ජනානි ලභති, තෙන සද්ධිං සදිසසංසන්දනෙ සත්තරස, ඌනතරසංසන්දනෙ සෙසා ඡපි පරිච්ඡෙදා ලබ්භන්ති. එවං සෙසෙසුපි අධිකපරිච්ඡෙදං[10] ඨපෙත්වා සමසමා[11] ඌනතරා ච ලබ්භන්තීති.[12] එත්ථ ච අධිකතරා න ලබ්භන්තීති අයමෙත්ථ නියමො. සමසමා පන ඌනතරා ච අත්ථාවිරොධෙ සති ලබ්භන්ති, තෙනෙත්ථ **නහෙතුපච්චයා නාරම්මණෙ එක**න්ති ආදි වුත්තං. එත්ථ හි නහෙතුයා චතුන්නං

---

1. ස්‍යා. ද්විදුකාවසානමෙකන්ති.
2. ස්‍යා. සත්තරසවාරානි දෙසිතා.
3. ස්‍යා. අබ්‍යාකතෙන කුසලං.
4. ස්‍යා. අබ්‍යාකතෙනඅකුසලං.
5. ස්‍යා. එකාදසසත්තකා.
6. ස්‍යා. එකං එකන්ති.
7. ස්‍යා. දුකමූලකාදීසු.
8. ස්‍යා. වාරපරිච්ඡෙදං.
9. ස්‍යා. නිය්‍යාති.
10. ස්‍යා. අධිකප්ප.
11. සී. I. සමසමා ච
12. ස්‍යා. ලබ්භන්ති.

නාරම්මණෙ පඤ්හුත්තරං ආගතත්තා නහෙතුවසෙන චත්තාරීති වත්තබ්බං සියා, නාරම්මණෙන සද්ධිං ඝටිතත්තා පන ආරම්මණ[1] ධම්මො විරුජ්ඣතීති "අකුසලං ධම්මං පච්චයා අකුසලො ධම්මො. අබ්‍යාකතං ධම්මං පච්චයා අකුසලො, අකුසලඤ්ච අබ්‍යාකතඤ්ච ධම්මං පච්චයා අකුසලො"ති තීණි විස්සජ්ජනානි පරිහීනානි. **අබ්‍යාකතං ධම්මං පච්චයා අබ්‍යාකතොති** රූපවසෙන එකමෙව වුත්තං. එවං සබ්බත්ථ විරුද්ධාවිරුද්ධං ඤත්වා ලබ්භමානපරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො. අපි **චෙත්ථ** ඉදං නයමත්තදස්සනං. **නාධිපතියා චත්තාරීති** න හෙතුයා ලද්ධානෙව. සෙසචතුක්කෙසුපි එසෙව නයො. **නානන්තරෙ එකන්ති** අහෙතුකචිත්තසමුට්ඨානස්ස චෙව සෙසරූපස්ස ච වසෙන අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං. එවං සබ්බෙසු එකකෙසු යුජ්ජමානරූපං ජානිතබ්බං. **නපුරෙජාතෙ** චෙති ඉධාපි නහෙතුවසෙන චත්තාරීති වත්තබ්බං.[2] න පුරෙජාතෙන සද්ධිං ඝටිතත්තා පන "අබ්‍යාකතං ධම්මං පච්චයා අකුසලො, අකුසලඤ්ච අබ්‍යාකතඤ්ච ධම්මං පච්චයා අකුසලො"ති වත්ථුපුරෙජාතවසෙන ද්වෙ විස්සජ්ජනානි පරිහීනානි. ආරුප්පෙ පන අහෙතුකමොහස්ස අහෙතුකකිරියස්ස ච[3] වසෙන ද්වෙ වුත්තානි. **නවිප්පයුත්තෙ** චෙති ආරුප්පෙ අහෙතුකාකුසලකිරියවසෙන ද්වෙ. **නොනත්ථි නොවිගතෙසු එකන්ති** සබ්බස්ස රූපස්ස වසෙන අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං දට්ඨබ්බං. තිකාදීසු අපුබ්බං නත්ථි. නාරම්මණමූලකෙ[4] පන **පඤ්හා**ති[5] නාරම්මණෙ ලද්ධානෙව. **නකම්මෙ එකන්ති** එත්ථ චිත්තසමුට්ඨානඤ්ච කටත්තාරූපඤ්ච අග්ගහෙත්වා සෙසරූපවසෙන අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං වෙදිතබ්බං. නාධිපතිමූලකෙ. **නපුරෙජාතෙ සත්තාති** නපුරෙජාතෙ ලද්ධානෙව. **න පච්ඡාජාතෙ සත්තරසාති** ඉමානිපි තත්ථ ලද්ධා[6] සත්තරසෙව. නානන්තරසමනන්තරඅඤ්ඤමඤ්ඤඋපනිස්සයනසම්පයුත්තනොනත්ථිනොවිගතමූලකානි නාරම්මණමූලකසදිසානෙව. ඉමිනාව නයමත්තදස්සනෙන සබ්බත්ථ ආගතානාගතං ලබ්භමානාලබ්භමානඤ්ච වෙදිතබ්බන්ති.

පච්චනීයං නිට්ඨිතං.

ඉමිනා යෙව පන ලක්ඛණෙන අනුලොමං පුරතො කත්වා අනුලොමපච්චනීයෙ පච්චනීයං පුරතො කත්වා පච්චනීයානුලොමෙ ච ගණනපරිච්ඡෙදො ආගතානාගතං ලබ්භමානාලබ්භමානඤ්ච වෙදිතබ්බන්ති.

පච්චයවාරවණ්ණනා

---

1. ස්‍යා, සාරම්මණ.
2. ස්‍යා, වත්තබ්බං සියා.
3. සී, I, ස්‍යා, ක්‍රියාය ච.
4. ස්‍යා, නාරම්මණදුමූලකෙ.
5. ස්‍යා, නාධිපතියා පඤ්හාති.
6. ස්‍යා ලද්ධානි,

නිස්සයවාරෙ **කුසලං ධම්මං නිස්සායා**ති කුසලං ධම්මං පතිට්ඨෙත්වා[1] නිස්සයං කත්වාති අත්ථො. සෙසමෙත්ථ පච්චයවාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. අවසානෙ පනස්ස **පච්චයට්ඨං නාම නිස්සයට්ඨං, නිස්සයට්ඨං නාම පච්චයට්ඨ**න්ති[2] ඉදං උභින්නම්පි එතෙසං වාරානං අත්ථතො නින්නානාකරණභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. අත්ථතො හි එතෙපි පටිච්චසහජාතා විය නින්නානාකරණා. එවං සන්තෙපි අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස[3] අත්ථිතාමත්තත්ථං[4] වුත්තා.

“අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා”ති ආදීසු හි අනිස්සාය වත්තමානං නානාක්ඛණිකම්පි “පච්චයා උප්පජ්ජතී”ති[5] වුත්තං. අඤ්ඤමඤ්ඤං අල්ලීයිත්වා ඨිතකට්ඨාදීසු ච එකං එකස්ස නිස්සයපච්චයො න හොති. තථා උපාදාරූපං මහාභූතස්ස[6] නිස්සයපච්චයො න හොතියෙව. ඉති පච්චයවාරෙන නිස්සයපච්චයභාවං නිස්සයවාරෙන ච පච්චයාති වුත්තස්ස සහජාතපුරෙජාතභාවං නියාමෙතුං උභො පෙතෙ වුත්තා. අපි ච තථා බුජ්ඣනකානං අජ්ඣාසයවසෙන දෙසනාවිලාසෙන නිරුත්තිපටිසම්භිදාපභෙදජානනවසෙන වාති එතෙ උභොපි වුත්තාති.[7]

නිස්සයවාරවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

සංසට්ඨවාරෙ **කුසලං ධම්මං සංසට්ඨා**ති කුසලං ධම්මං එකුප්පාදාදිලක්ඛණෙන සම්පයොගට්ඨෙන පච්චයං කත්වාති අත්ථො. **කුසලං එකං ඛන්ධං සංසට්ඨා**ති කුසලං එකං ඛන්ධං සම්පයුත්තපච්චයං කත්වා තයො ඛන්ධා උප්පජ්ජන්ති හෙතුපච්චයාති වුත්තං හොති. ඉමිනා උපායෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං[8] පන හෙතුපච්චයෙ අරූපධම්මස්සෙව සම්පයොගට්ඨෙන පච්චයං කත්වා තයො පඤ්හා විස්සජ්ජිතා. යථා ච හෙතුපච්චයෙ, තථා ආරම්මණපච්චයාදීසුපි. කෙවලං විපාකපච්චයෙ එකමෙව විස්සජ්ජනං[9] ඉදානි යථා ලද්ධානි විස්සජ්ජනානි ගණනවසෙන දස්සෙතුං **හෙතුයා තීණී**ති ආදි වුත්තං. තත්ථ සබ්බත්තිකෙසු කුසලෙන කුසලං අකුසලෙන අකුසලං අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතන්ති අයමෙව නියමො.[10] එකාකෙ පන අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතමෙව ලබ්භතීති එවමෙත්ථ බාවීසතියා පච්චයෙසු තීණි විපාකෙ එකන්ති වෙ පරිච්ඡෙදො. පච්ඡාජාතෙ අනුලොමං නත්ථි, තස්මා තීණි එකන්ති ඉමෙසඤ්ච වසෙන දුකතිකාදීසු පච්චයසංසන්දනෙ යත්ථ විපාකපච්චයො පවිසති, තත්ථ එකං සෙසෙසු තීණීති එවං ගණනා වෙදිතබ්බා. සෙසමෙත්ථ අනුලොමෙ උත්තානත්ථමෙවාති.

---

1. සයා. පච්චයං ඨපෙත්වා.
2. සයා. පච්චයත්ථන්ති.
3. සී. I. අඤ්ඤමඤ්ඤඅත්ථස්ස.
4. සයා. අත්ථියමත්තත්ථං.
5. සයා. උප්පජ්ජන්තීති.
6. සී. I. මහාභූතරූපස්ස.
7. සයා. වෙදිතබ්බාති.
8. සයා. ඉමස්මිඤ්ච.
9. සී. II. පඤ්හා.
10. සයා. නියමො කතො.

පච්චනීයෙ පන කුසලං න ලබ්භතීති අකුසලමෙව ආදිං කත්වා විස්සජ්ජනං කතං. තං උත්තානත්ථමෙව. යං පනෙත්ථ[1] පච්චනීයෙ විස්සජ්ජනපරිච්ඡෙදං ගණනතො දස්සෙතුං **න හෙතුයා ද්වෙ**ති ආදි වුත්තං. තත්ථ **ද්වෙ තීණි එක**න්ති තයො පරිච්ඡෙදා. තෙසං වසෙන දුකතිකාදීසු පච්චය සංසන්දනෙ ගණනා වෙදිතබ්බා. ඉධාපි අධිකතර ගණනානං ඌනතරගණනෙන සද්ධිං සංසන්දනෙ ඌනතරගණනමෙව ලබ්භති. **සමගණනෙන** සද්ධිං සමගණනං. යස්මා චෙත්ථ අරූපධම්මා පච්චයුප්පන්නා, තස්මා නහෙතු, නාධිපති, නපුරෙජාත, නපච්ඡාජාත, නාසෙවන, නකම්ම, නවිපාක, නඣාන, නමග්ග, නවිප්පයුත්තවසෙන දසෙව පච්චයා පච්චනීකතො දස්සිතා, සෙසා චුද්දස න ලබ්භන්ති. තෙසු[2] විපාකෙ පච්චයුප්පන්නෙ නකම්ම නවිපාකා න ලබ්භන්ති. **න හෙතුපච්චයා නාධිපතියා ද්වෙ**ති නහෙතුයා ලද්ධං ද්වයමෙව. සෙසපච්චයෙසුපි එසෙව නයො. **නකම්මෙ එක**න්ති අහෙතුකකිරියචෙතනං පච්චයුප්පන්නං කත්වා අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං. **න විපාකෙ ද්වෙ**ති අහෙතුකමොහකිරියවසෙන ද්වෙ. **නඣානෙ එක**න්ති අහෙතුකපඤ්චවිඤ්ඤාණවසෙන අබ්‍යාකතවිස්සජ්ජනං වෙදිතබ්බං. **න මග්ගෙ එක**න්ති අහෙතුකවිපාක කිරියවසෙන අබ්‍යාකත විස්සජ්ජනං. ඉමිනා උපායෙන සබ්බසංසන්දනෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බොති.

පච්චනීයං නිට්ඨිතං.

අනුලොමපච්චනීයෙ හෙට්ඨා වුත්තා නහෙතුආදයො දසෙව පච්චනීයතො ලබ්භන්ති, න සෙසා. යෙපි ලබ්භන්ති, තෙසු[3] හෙතුම්හි අනුලොමතො ඨිතෙ[4] ඣානමග්ගා[5] පච්චනීයතො න ලබ්භන්තීති සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව[6] වෙදිතබ්බන්ති.

අනුලොමපච්චනීයං
නිට්ඨිතං.

පච්චනීයානුලොමෙ නහෙතුපච්චයුප්පන්නෙසු අහෙතුකමොහොව ඣානමග්ගපච්චයං ලභති, සෙසා න ලභන්ති. නඣානපච්චයෙ අට්ඨ හෙතුකචිත්තානිපි. **නකම්මනහෙතුනාධිපතිනපුරෙජාතපච්චයා ආරම්මණෙ එක**න්ති ආරුප්පෙ අහෙතුකකිරියචෙතනාවසෙන අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං. ඉමිනා උපායෙන යං ලබ්භති, යඤ්ච න ලබ්භති, තස්ස වසෙන සබ්බත්ථ ගණනා වෙදිතබ්බාති.

†**පච්චනීයානුලොමං නිට්ඨිතං.**†

සංසට්ඨවාරවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

---

1. සී. II. ස්‍යා. පනෙතං. 3. ස්‍යා. තෙසුපි. 5. සී. I. න ඣානන. †. ම නදිස්සති.†
2. ස්‍යා. යෙපි ලබ්භන්ති. 4. ස්‍යා. ඨිතෙසු. 6. ස්‍යා. වසෙනෙව.

සම්පයුත්තවාරෙ **කුසලං ධම්මං සම්පයුත්තොති** කුසලං ධම්මං සම්පයුත්තපච්චයං කත්වාති අත්ථො. සෙසමෙත්ථ සංසට්ඨවාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. අවසානෙ පනස්ස **සංසට්ඨං**[1] **නාම සම්පයුත්තට්ඨං, සම්පයුත්තට්ඨං නාම සංසට්ඨ**න්ති[2] ඉදං උභින්නම්පි එතෙසං වාරානං අත්ථතො නින්නානාකරණභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. අත්ථතො හි එතෙපි පටිච්චසහජාතා විය පච්චයනිස්සයා විය ච නින්නානාකාරණා. එවං සන්තෙපි අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අත්ථනියාමනත්ථං[3] වුත්තා. "සංසට්ඨා යොජිතා හයා"ති ආදීසු හි අසම්පයුත්තම්පි සංසට්ඨන්ති වුච්චති. "යා සා වීමංසා කොසජ්ජසහගතා කොසජ්ජසම්පයුත්තා"ති ආදීසු අයං සම්පයුත්තට්ඨො නාම අසංසට්ඨං වොකිණ්ණම්පි සම්පයුත්තන්ති.[4] ඉති සංසට්ඨවාරෙන එකුප්පාදලක්ඛණස්ස[5] සම්පයුත්තස්ස සංසට්ඨභාවං සම්පයුත්තවාරෙන ච සංසට්ඨස්ස එකුප්පාදදිලක්ඛණං සම්පයුත්තභාවං නියාමෙතුං උභො පෙතෙ වුත්තා. අපි ච තථා බුජ්ඣනකානං අජ්ඣාසයවසෙන දෙසනා විලාසෙන නිරුත්තිපටිසම්භිදාප්පභෙදජානනවසෙන චාති එතෙ උභොපි වුත්තාති.[6]

සම්පයුත්තවාරවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

එතෙසු පන ඡසු වාරෙසු අත්ථි කොචි පච්චයො එකන්තං අනුලොමතො න තිට්ඨති. පච්චනීකතොව තිට්ඨති. අත්ථි එකන්තං පච්චනීකතො න තිට්ඨති අනුලොමතොව තිට්ඨති. අත්ථි අනෙකන්තං අනුලොමතො චෙව තිට්ඨති. පච්චනීකතො චාති ඉදං පකිණ්ණකං වෙදිතබ්බං. තත්ථ පඨමො පඤ්හා පච්ඡාජාතස්ස දුතියො මහාවත්ථුකස්ස[7] තතියො යුජ්ජමානකානං සෙසානං වසෙන වෙදිතබ්බොති.

පඤ්හාවාරෙ සියා කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්ස හෙතුපච්චයෙන පච්චයො"ති ආදිනා[8] කුසලත්තිකො උද්ධරිතබ්බපුච්ඡානං ලබ්භමානවසෙන විස්සජ්ජනං දස්සෙතුං **කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්ස හෙතුපච්චයෙන පච්චයොති** ආදි වුත්තං. කුසලො ච නාමෙස සයං උප්පජ්ජන්තො ඨපෙත්වා පච්ඡාජාතඤ්ච විපාකඤ්ච සෙසෙ හි ද්වාවීසතියා පච්චයෙහි උප්පජ්ජති. කුසලස්ස පච්චයො හොන්තො ඨපෙත්වා පුරෙජාතපච්ඡාජාතවිපාකවිප්පයුත්තෙ සෙසෙහි වීසතියා පච්චයෙහි පච්චයො හොති. තස්මා යෙහි පච්චයෙහි කුසලො කුසලස්ස පච්චයො හොති. තෙ පච්චයෙ පටිපාටියා දස්සෙතුං **හෙතුපච්චයෙනාති** ආදි ආරද්ධං.

---

1. සයා. සංසට්ඨත්ථං.
2. සා. සංසට්ඨත්ථන්ති
3. සයා. අත්ථනියමනත්ථං.
4. සයා. කොසජ්ජසම්පයුත්තාති ආදිසු අසංසට්ඨං වොකිණ්ණම්පි සම්පයුත්තන්ති-ආගතං.
5. සී. II. සයා. එකුප්පාදදිලක්ඛණස්ස.
6. සයා. වුත්තාති වෙදිතබ්බානි.
7. සයා. දුතියො පඤ්හා චතුක්කස්ස.
8. සයා, ආදීනං

තත්ථ යා එසා පච්චයවිභඞ්ගවාරෙ විය හෙතුසම්පයුත්තකානං ධම්මානන්ති අකත්වා **හෙතුසම්පයුත්තකානං ඛන්ධාන**න්ති දෙසනා කතා. තස්සා එවං කාරණෙ[1] ඉදං පයොජනං, තත්ථ හි සුඤ්ඤතට්ඨං[2] දීපෙතුං ධම්මානන්ති වුත්තං. ඉධ පච්චයතො උප්පජ්ජමානා ධම්මා රාසිතො[3] උප්පජ්ජන්ති, න එකෙකතොති රාසට්ඨං[4] දීපෙතුං **ඛන්ධාන**න්ති වුත්තං. පටිච්චවාරාදීසු වා ඛන්ධවසෙන පච්චයුප්පන්නදෙසනා ආරූළ්හාති[5] තෙනෙවානුක්කමෙන ඉධාපි ආරූළ්හාති. කස්මා පන තෙසු එවං ආරූළ්හාති? අසඞ්කරතො විභාගදස්සනත්ථං. එකං ධම්මං පටිච්ච සෙසා ධම්මාති හි ආදිනා නයෙන වුච්චමානෙ අසුකධම්මං නාම නිස්සාය අසුකධම්මාති න සක්කා අසඞ්කරතො පච්චයෙ ච පච්චයුප්පන්නෙ ච ජානිතුං, එවං සන්තෙ උද්දෙසනිද්දෙසා නිබ්බිසෙසා සියුං, තස්මා අසඞ්කරතො විභාගදස්සනත්ථං එවං ආරූළ්හාති වෙදිතබ්බා. **චිත්තසමුට්ඨානාන**න්ති ඉදං යස්ස අබ්‍යාකතස්ස †කුසලො† හෙතු පච්චයෙන පච්චයො හොති, තමෙව දස්සෙතුං වුත්තං. පච්චයවිභඞ්ගෙ පන කුසලාදිවසෙන විභාගං අකත්වා සාමඤ්ඤතො සබ්බෙසං හෙතූනං වසෙන උප්පන්නරූපදස්සනත්ථං චිත්තසමුට්ඨානානන්ති අවත්වා තංසමුට්ඨානානන්ති වුත්තං. තස්මා තත්ථ අබ්‍යාකතහෙතුසමුට්ඨානරූපං ඔක්කන්තික්ඛණෙ කටත්තාරූපම්පි සඞ්ගහං ගතං.[6] ඉමිනා උපායෙන සෙසෙසුපි එවරූපෙසු විස්සජ්ජනෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දින්නං දත්වාති දෙය්‍යධම්මං චජිත්වා. යාය වා චෙතනාය සො දීයති සා චෙතනා **දින්නං. දත්වා**ති තං චෙතනං පරියොදපෙත්වා විසුද්ධං කත්වා. **සීලං සමාදියිත්වා**ති පඤ්චඞ්ගාදිවසෙන[7] නිච්චසීලං ගණ්හිත්වා. ඉමිනා සමාදානවිරති යෙව දස්සිතා. සම්පත්තවිරතිසමුච්ඡෙදවිරතියො පන ලොකෙ සීලන්ති අපාකටත්තා න වුත්තා. කිඤ්චාපි න වුත්තා. ආරම්මණපච්චයො[8] පන හොන්ති යෙව. තත්ථ සමුච්ඡෙදවිරති සෙක්ඛානං යෙව කුසලස්ස ආරම්මණං හොති, න ඉතරෙසං. **උපොසථකම්මං කත්වා**ති "පාණං න හානෙ[9] නාදින්න මාදියෙ"ති එවං වුත්තං උපොසථදිවසෙසු අට්ඨඞ්ගඋපොසථකිරියං කත්වා. **තං පච්චවෙක්ඛතී**ති තං කුසලං සෙක්ඛොපි පුථුජ්ජනොපි පච්චවෙක්ඛති, අරහාපි වා පච්චවෙක්ඛතෙව. අරහතොපිහි පුබ්බෙ කතං කුසලං කුසලමෙව. යෙන පන චිත්තෙන පච්චවෙක්ඛති, තං කිරියචිත්තං නාම[10] හොති, තස්මා එතං කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්සාති ඉමස්මිං අධිකාරෙ න ලබ්භති.

පුබ්බෙ සුචිණ්ණානීති "දත්වා සමාදියිත්වා[11] කත්වා"ති හි ආසන්නෙ කතානි[12] වුත්තානි. ඉමානි න ආසන්නෙ කතානීති වෙදිතබ්බානි. දින්නාදීහි වා සෙසානි කාමාවචරකුසලානි දස්සෙතුං ඉදං වුත්තං. **ඣානං**

---

1 සී. I. & II. කරණෙන.
2. ස්‍යා. සුඤ්ඤත්ථං.
3. ස්‍යා. ධම්මරාසිතො.
4. ස්‍යා. රාසත්ථං.
5 ස්‍යා. ආරූළ්හානි.
†. ස්‍යා. න දිස්සති †
6. ස්‍යා. සඞ්ගහිතං.
7. ස්‍යා. දසඞ්ගාදි
8. ස්‍යා. ආරම්මණපච්චයා
9 ස්‍යා. න හනෙ නාවාදින්න.
10. ස්‍යා. කිරියාචිත්තන්නාම
11. ස්‍යා. සමාදයිත්වා
12, ස්‍යා. ආසන්නකතානි.

වුට්ඨහිත්වාති ඛන්ධා වුට්ඨහිත්වා, අයමෙව වා පාළි. **සෙක්ඛා ගොත්‍රභු**න්ති සොතාපන්නං සන්ධාය වුත්තං. සො හි ගොත්‍රභුං පච්චවෙක්ඛති **වොදාන**න්ති ඉදං පන සකදාගාමිඅනාගාමිනො සන්ධාය වුත්තං. තෙසඤ්හි තං චිත්තං වොදානං නාම හොති. **සෙක්ඛා**ති සොතාපන්න සකදාගාමිඅනාගාමිනො. **මග්ගා වුට්ඨහිත්වා**ති මග්ගඵලභවඞ්ගා තික්කමවසෙන අත්තනා පටිලද්ධා මග්ගා[1] වුට්ඨහිත්වා. සුද්ධමග්ගතො යෙව පන වුට්ඨාය පච්චවෙක්ඛණං නාම නත්ථි. **කුසලං අනිච්චතො**ති එත්ථ විපස්සනුපගං තෙභූමකකුසලමෙව වෙදිතබ්බං. විපස්සනාකුසලං පන කාමාවචරමෙව. **චෙතොපරියඤාණස්සා**ති රූපාවචරකුසලං දස්සෙති. **ආකාසානඤ්චායතන**න්ති ආදීහි අරූපාවචරකුසලාරම්මණ වසෙන උප්පජ්ජමානං අරූපාවචරකුසලමෙව. **කුසලා ඛන්ධා ඉද්ධිවිධ ඤාණස්සා**ති ආදීහි පුග්ගලං අනාමසිත්වා ධම්මවසෙනෙව[2] දස්සෙති. තෙනෙවෙත්ථ හෙට්ඨා ගහිතම්පි චෙතොපරියඤාණං පුන වුත්තං. **අස්සාදෙතී**ති සොමනස්සසහගතලොභසම්පයුත්තචිත්තෙහි අනුභවති චෙව රජ්ජති ච. **අභිනන්දතී**ති සප්පීතිකතණ්හාවසෙන නන්දති, හට්ඨ පහට්ඨො[3] හොති. දිට්ඨාභිනන්දනාය වා අභිනන්දති. **රාගො උප්පජ්ජතී**ති අස්සාදෙන්තස්ස රාගො උප්පජ්ජති නාම. ඉදං අට්ඨපි ලොභසහ ගතානි ගහෙත්වා වුත්තං. **දිට්ඨි උප්පජ්ජතී**ති අභිනන්දන්තස්ස අත්තා අත්තනියන්ති ආදිවසෙන චතූහිපි චිත්තෙහි **සම්පයුත්තා** දිට්ඨි උප්පජ්ජති. අසන්නිට්ඨානගතස්ස පනෙත්ථ විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති. වික්ඛෙපගතස්ස උද්ධච්චං. අකතං වත මෙ කල්‍යාණන්ති විප්පටි සාරිනො දොමනස්සං. **තං ආරබ්භා**ති තානි සුචිණ්ණානි[4] ආරම්මණං කත්වාති අත්ථො. බහුවචනස්ස හෙස එකවචනාදෙසො. ජාතිවසෙන වා එකවචනමෙවෙතං. **අරහා මග්ගා වුට්ඨහිත්වා**ති මග්ගවීථියං ඵලා නන්තරස්ස භවඞ්ගස්ස අතික්කමවසෙන වුට්ඨහිත්වා. පච්චවෙක්ඛණ චිත්තානි පනස්ස කිරියාබ්‍යාකතානි. එවං කිරියාබ්‍යාකතස්ස ආරම්මණ පච්චයං දස්සෙත්වා පුන විපාකාබ්‍යාකතස්ස දස්සෙතුං **සෙක්ඛා වා**ති ආදිමාහ. **කුසලෙ නිරුද්ධෙ**ති විපස්සනා ජවනවීථියා පච්ඡින්නාය. **විපාකො**ති කාමාවචරවිපාකො. **තදාරම්මණතා**ති තදාරම්මණතාය. තං කුසලස්ස ජවනස්ස[5] ආරම්මණභූතං විපස්සිතකුසලං ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජතීති අත්ථො. න කෙවලඤ්ච තදාරම්මණවසෙනෙව, පටි සන්ධිභවඞ්ගචුතිවසෙනාපි. විපාකො හි කම්මං ආරම්මණං කත්වා ගහිත පටිසන්ධිකස්ස කුසලාරම්මණො හොති යෙව. සො පන දුබ්බිඤ්ඤෙ-ය්‍යත්තා ඉධ න දස්සිතො. **කුසලං අස්සාදෙතී**ති ආදි අකුසලජවනාව සානෙ කුසලාරම්මණ[6] විපාකං දස්සෙතුං වුත්තං. **විඤ්ඤාණඤ්චායතන විපාකස්සා**ති ඉදං දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යම්පි සමානං මහග්ගතවිපාකස්ස තදා රම්මණභාවෙන අනුප්පත්තිතො ලබ්භමානකවසෙන[7] වුත්තං. **කිරි**

1. සී. I. & II. පටිලද්ධමග්ගා. 3. ස්‍යා. හට්ඨප්පහට්ඨො. 5. ස්‍යා. කුසලජවනස්ස.
2. ම. වසෙන. 4. ස්‍යා. පුබ්බෙ සුචිණ්ණානි. 6. ස්‍යා. කුසලාරම්මණං.
7. ස්‍යා. ලබ්භමානවසෙන.

යස්සාති අරහත්තං පත්වා අසමාපන්නපුබ්බ ආකාසානඤ්චායතනෙ පටිලොමතො වා එකන්තරිකවසෙන වා සමාපජ්ජනකිරියාය. **චෙතොපරියඤ්ඤාණස්සා**ති ආදීති පරතො[1] ආවජ්ජනාය යොජෙතබ්බාති. යා **එතෙසං** ආවජ්ජනා, තස්සා කුසලා ඛන්ධා ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයොති අයමෙත්ථ[2] අත්ථො. **රාගන්ති** අත්තනො වා පරස්ස වා රාගං. අත්තනො රාගවසෙන පනෙත්ථ වණ්ණනා පාකටා හොති. **අස්සාදෙතීති** ආදීති වුත්තත්ථානෙව. විචිකිච්ඡාදීසු පන තීසු අස්සාදෙතබ්බතාය අභාවෙන[3] අස්සාදෙතීති න වුත්තං. දිට්ඨිපනෙත්ථ උප්පජ්ජති **සා අස්සාදෙතීති** පදස්ස පරිහීනත්තා ආගතපටිපාටියා පඨමං න වුත්තා. **විචිකිච්ඡාදීසු** යෙව තං තං සභාගං[4] පඨමං වත්වා තස්ස තස්ස **අනන්තරා** වුත්තා. ඉමෙසු †ච† පන රාගාදීසු කිං මෙ[5] පාපධම්මා **උප්පජ්ජන්තීති** අක්ඛන්තිවසෙන වා කතං පාපං කතං ලුද්දන්ති විප්පටිසාරාදිවසෙන වා දොමනස්සුප්පත්ති[6] වෙදිතබ්බා. **චක්ඛුං අනිච්චතොති** විපස්සනානුක්කමෙන දස ඔළාරිකායතනානි වත්ථුරූපඤ්චාති එකාදස රූපානි පාකටත්තා ගහිතානි. පුන රූපායතනාදීති චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං ආරම්මණත්තා ගහිතානි. යස්මා පනෙසා විඤ්ඤාණකායවසෙන දෙසනා[7] න ධාතුවසෙන, තස්මා මනොධාතු න ගහිතා. එවං සබ්බත්ථ ගහිතාගහිතං වෙදිතබ්බං. **ඵලං පච්චවෙක්ඛන්ති නිබ්බානං පච්චවෙක්ඛන්තීති** පච්චවෙක්ඛණකුසලස්ස ආරම්මණදස්සනත්ථං වුත්තං.

ආරම්මණාධිපතිනිද්දෙසෙ සෙක්ඛපුථුජ්ජනානං වසෙන චතුභූමකකුසලං දස්සිතං. තථා සහජාතාධිපතිනිද්දෙසෙ අරහතො උත්තමධම්මං අධිගතත්තා ලොකියකුසලෙසු ගරුකාරො නත්ථීති අග්ගමග්ගොව දස්සිතො.

අනන්තරපච්චයෙ **පුරිමා පුරිමා**ති එකභූමකාපි නානාභූමකාපි කුසලා එකතො කත්වා වුත්තා. **අනුලොමං ගොත්‍රභුස්ස අනුලොමං වොදානස්සා**ති නානාරම්මණවසෙන. **ගොත්‍රභූ මග්ගස්ස වොදානං මග්ගස්සා**ති නානාභූමිවසෙන.[8] **කුසලං වුට්ඨානස්සා**ති එත්ථ පන **කුසලන්ති** තෙභූමකකුසලං. **වුට්ඨානන්ති** තෙභූමකවිපාකං. තෙහි කුසලජවනවීථිතො වුට්ඨහන්ති. තස්මා වුට්ඨානන්ති වුච්චති. තං දුවිධං හොති තදාරම්මණං භවඞ්ගඤ්ච. තත්ථ කාමාවචරකුසලස්ස[9] උභයම්පි වුට්ඨානං හොති. මහග්ගතස්ස භවඞ්ගමෙව. **මග්ගා ඵලස්සා**ති ඉදං යස්මා ලොකුත්තරවිපාකං ජවනවීථිපරියාපන්නත්තා වුට්ඨානං නාම න හොති, තස්මා විසුං වුත්තං. **අනුලොමං සෙක්ඛායා**ති[10] අසෙක්ඛාය කුසලං අනන්තරං න හොති, තස්මා විභාගං කරොති. **ඵලසමාපත්තියා**ති සොතාපත්තිඵලසකදාගාමිඵලඅනාගාමිඵලසමාපත්තියාපි **ඵලසමාපත්තියා**ති අනාගාමිඵලසමාපත්තියා. අකුසලෙ දුවිධම්පි වුට්ඨානං ලබ්භති.

1. ස්‍යා පුරතො
2. සී. &. II, අයං හෙත්ථ
3. සී. II. ස්‍යා. අභාවතො.
4. සී. II සභාවං.
†. ස්‍යා. නදිස්සති.†
5. සී. I1. දොමනස්සස්ස.
6. සී, II ස්‍යා කිං ඉමෙ.
7. ස්‍යා. දෙසනා කතා.
8. සී. 11. භූමිමග්ගවසෙන.
9. සී. 11. කාමාවචරස්සකුසලස්ස.
10. ස්‍යා, සෙක්ඛානං අනුලොමන්ති.

විපාකාබ්‍යාකතා කිරියාබ්‍යාකතාති එත්ථ විපාකාබ්‍යාකතා විපාකාබ්‍යාකතානං යෙව කිරියාබ්‍යාකතා කිරියාබ්‍යාකතානං යෙව වෙදිතබ්බා. **භවඞ්ගං ආවජ්ජනායාති** ආදිවොමිස්සකවසෙන වුත්තං. තත්ථ **කිරියාති** කාමාවචරකිරියා †සා† දුවිධස්සාපි වුට්ඨානස්ස අනන්තරපච්චයො හොති. මහග්ගතා භවඞ්ගස්සෙව ඉති යෙ හෙට්ඨා පච්චයවිභඞ්ග නිද්දෙසෙ "පුරිමා පුරිමා කුසලා ධම්මා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං කුසලානං ධම්මානං අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො"ති ආරභිත්වා "කුසලං කුසලස්ස, කුසලං අබ්‍යාකතස්ස, අකුසලං අකුසලස්ස, අකුසලං අබ්‍යාකතස්ස, අබ්‍යාකතං අබ්‍යාකතස්ස, අබ්‍යාකතං කුසලස්ස, අබ්‍යාකතං අකුසලස්සා"ති සත්තවාරා දස්සිතා. තෙසං වසෙන ඉධ සඞ්ඛෙපතො අනන්තරපච්චයො විභත්තො. විත්ථාරතො පනෙත්ථ:-

දසධා සත්තරසධා සමසට්ඨිවිධෙන ච,
බහුධාපි ච නිද්දෙසං සාධුකං උපලක්ඛයෙ.[1]

අයඤ්හි අනන්තරපච්චයො න කෙවලං සත්තධාව නිද්දෙසං ලභති, කුසලං පන කුසලස්ස විපාකස්ස, අකුසලං අකුලස්ස විපාකස්ස, විපාකං විපාකස්ස[2] කිරියස්ස, කිරියං[3] අකුසලස්ස කුසලස්ස විපාකස්ස කිරියස්සාති එවං දසධාපි නිද්දෙසං ලභති.

න කෙවලං[4] දසධා යෙව, කුසලං පන කුසලස්ස කුසලවිපාකස්ස අකුසලවිපාකස්ස, අකුසලං අකුසලස්ස අකුසලවිපාකස්ස කුසල විපාකස්ස, කුසලවිපාකං කුසලවිපාකස්ස අකුසලවිපාකස්ස කිරියස්ස, අකුසලවිපාකං. අකුසලවිපාකස්ස කුසලවිපාකස්ස කිරියස්ස, කිරියං කිරියස්ස කුසලස්ස අකුසලස්ස කුසලවිපාකස්ස අකුසලවිපාකස්සාති එවං සත්තරසධා නිද්දෙසං ලභති.

න කෙවලඤ්ච සත්තරසධාව, සමසට්ඨිවිධෙනාපි[5] නිද්දෙසං ලභතෙව. කථං? කාමාවචර කුසලඤ්හි භූමිභෙදෙන චතුබ්බිධස්ස[6] කුසලස්ස අනන්තරපච්චයො හොති, රූපාවචරාරූපාවචරං සක සකභූමිකස්සෙවාති කුසලං කුසලස්ස ඡබ්බිධෙන අනන්තරපච්චයො.

කාමාවචරකුසලං පන කාමාවචරකුසලවිපාකස්ස අකුසලවිපාකස්ස රූපාවචරවිපාකස්ස අරූපාවචරවිපාකස්ස ලොකුත්තරවිපාකස්ස රූපාවචරකුසලං රූපාවචරවිපාකස්ස කාමාවචරකුසලවිපාකස්ස, අරූපාවචරකුසලං කාමාවචරකුසලවිපාකස්ස රූපාවචරඅරූපාවචර ලොකුත්තරවිපාකස්ස, ලොකුත්තරකුසලං ලොකුත්තරවිපාකස්සාති කුසලං විපාකස්ස චාදසවිධෙන අනන්තරපච්චයො.

---

†. ස්‍යා තදිස්සති.† 2. සී 1. & 11. කිරියාය. 4. ස්‍යා. නකෙවලං පන.
1. ස්‍යා. උපලක්ඛයෙති. 3. සී. 1. කිරියායාති. 5. ස්‍යා, සමසට්ඨිවිධෙනාපිච.
6. ස්‍යා. චතුබ්බිධස්සාපි.

අකුසලං අකුසලස්ස අකුසලවිපාකස්ස තෙභූමකකුසලවිපාකස්සාති[1] පඤ්චවිධෙන අනන්තරපච්චයො.

කාමාවචරකුසලවිපාකං කාමාවචරකුසලවිපාකස්ස අකුසලවිපාකස්ස රූපාවචරවිපාකස්ස අරූපාවචරවිපාකස්සාති කාමාවචරකුසලවිපාකං විපාකස්ස චතුබ්බිධෙන අනන්තරපච්චයො. රූපාවචරවිපාකං තෙභූමකකුසලවිපාකස්සාති තිවිධෙන අනන්තරපච්චයො. අරූපාවචරවිපාකං අරූපාවචරවිපාකස්ස කාමාවචරකුසලවිපාකස්සාති දුවිධෙන[2] අනන්තරපච්චයො. ලොකුත්තරවිපාකං චතුභූමකකුසලවිපාකස්සාති චතුබ්බිධෙන අනන්තරපච්චයො. එවං කුසලවිපාකං විපාකස්ස තෙරසධා†පි† අනන්තරපච්චයො.

†එවං† අකුසලවිපාකං අකුසලවිපාකස්ස කාමාවචරකුසලවිපාකස්සාති දුවිධෙන අනන්තරපච්චයො. එවං සබ්බථාපි විපාකං විපාකස්ස පඤ්චදසවිධෙන අනන්තරපච්චයො.

කාමාවචරකුසලවිපාකං පන කාමාවචරකිරියස්ස, තථා අකුසලවිපාකං, තථා රූපාවචරවිපාකං, †තථා† අරූපාවචරවිපාකඤ්චාති විපාකං කිරියස්ස[3] චතුබ්බිධෙන අනන්තරපච්චයො.

කාමාවචරකිරියං තෙභූමකකිරියස්ස[4] රූපාවචරාරූපාවචරකිරියං රූපාවචරාරූපාවචරානඤ්ඤෙවාති[5] කිරියං කිරියස්ස පඤ්චවිධෙන අනන්තරපච්චයො.

කාමාවචරකිරියං අකුසලවිපාකස්ස චෙව චතුභූමක[6]කුසලවිපාකස්ස ච. රූපාවචරකිරියං කාමාවචරකුසලවිපාක රූපාවචරවිපාකානං. අරූපාවචරකිරියං චතුභූමකකුසලවිපාකස්සාපීති කිරියං විපාකස්ස එකාදසවිධෙන අනන්තරපච්චයො.

කාමාවචරකිරියං පන කාමාවචරකුසලස්ස අකුසලස්සාති කුසලාකුසලානං දුවිධෙන අනන්තරපච්චයො හොති. එවං සමසට්ඨිවිධෙනාපි නිද්දෙසං ලභති.

න කෙවලඤ්ච සමසට්ඨිවිධෙනෙව,[7] බහුවිධෙනාපි ලභතෙව. කථං? කාමාවචරපඨමමහාකුසලචිත්තං තාව අත්තනො ච චතුන්නඤ්ච රූපාවචරකුසලානං පාදකයොගෙන සොළසන්නං සොමනස්සලොකුත්තරානන්ති එකවීසතියා ච කුසලානං ජවනපරියොසානෙ තදාරම්මණභවඞ්ගවසෙන[8] උප්පජ්ජමානානං එකාදසන්නං කාමාවචරවිපාකානං භවඞ්ගවසෙනෙව පවත්තානං රූපාවචරාරූපාවචරවිපාකානං ඵලසමාපත්තිවසෙන පවත්තානං ද්වාදසන්නං[9] ලොකුත්තරවිපාකානන්ති

1. සසා. තෙභූමකවිපාකස්සාති.
2. සසා. දුබ්බිධෙන
†. සසා. නදිස්සති.†
†. සසා. නදිස්සති.†
†. සසා. නදිස්සති.†
3. සසා. කිරියස්සාපි.
4. සසා. තෙභූමකකිරියානං.
5. සසා. සකකිරියානඤ්ඤෙවාති.
6. ම. තෙභූමක.
7. සසා. විධෙන.
8. සී. I & II භවඞ්ගතදාරම්මණවසෙන
9. සී. I & II තිණ්ණං.

එවං එකවීසතියා[1] කුසලානං ද්වත්තිංසාය[2] විපාකානන්ති තෙ
පඤ්ඤාසාය[3] චිත්තානං අනන්තරපච්චයො හොති. තථා දුතියකුසල
චිත්තං.[4] තතියචතුත්ථානි පන ඨපෙත්වා උපරිභූමකකුසලානි ච[5]
ලොකුත්තරවිපාකානි ච සෙස[6]එකවීසතිචිත්තානං[7] පඤ්චමඡට්ඨානි
අත්තනො ච නවන්නඤ්ච උපරිභූමකඋපෙක්ඛාකුසලානං[8] තෙ
වීසතියා ච විපාකානන්ති තෙත්තිංසාය. සත්තමඅට්ඨමානි එකවීසතියාච.[9]
පඤ්චරූපාවචරකුසලානි අත්තනො අත්තනො පච්ඡිමානං රූපාවචර
කුසලානං චතුන්නම්පි ඤාණසම්පයුත්තමහාවිපාකානං පඤ්චන්නං
රූපාවචරවිපාකානඤ්චාති දසන්නං. එතෙනෙව ච නයෙන අරූපා
වචරකුසලෙසු පඨමං අත්තනො විපාකෙන සද්ධිං එකාදසන්නං,
දුතියං ද්වාදසන්නං, තතියං තෙරසන්නං, චතුත්ථං චුද්දසන්නං ඵල
සමාපත්තියා චාති පන්නරසන්නං. ලොකුත්තරකුසලං අත්තනො
අත්තනො විපාකස්සෙව. අට්ඨසු ලොභසහගතෙසු එකෙකං අකුසලං
එකාදසන්නං කාමාවචරවිපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතූනං නවන්නං
මහග්ගතවිපාකානං අත්තනො අත්තනො පච්ඡිමස්ස චාති එකවීසතියා.
ද්වෙ දොමනස්සසහගතානි උපෙක්ඛාසහගතානං ඡන්නං කාමාවචර
විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතූනං අත්තනො පච්ඡිමස්ස චාති සත්තන්නං.
විචිකිච්ඡුද්ධච්චසහගතද්වයං සොමනස්සසහගතාහෙතුකවිපාකෙන සද්ධිං
එකාදසන්නං කාමාවචරවිපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතූනං නවන්නං රූපා
වචරාරූපාවචරවිපාකානං අත්තනො පච්ඡිමස්ස චාති එකවීසතියා.
කුසලවිපාකපඤ්චවිඤ්ඤාණා කුසලවිපාකමනොධාතුයා. මනොධාතු
චිත්තං විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතූනං. තාසු විසු සොමනස්සසහගතා
දසන්නං විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතූනං භවඞ්ගභූතානං තදාරම්මණ
කාලෙ අත්තනො පච්ඡිමස්ස වොට්ඨපන[10]කිරියස්ස චාති ද්වාදසන්නං.
උපෙක්ඛාසහගතාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු පන ආවජ්ජනමනො
ධාතුයා චිට්ඨානිකාය ආවජ්ජන[11]මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා දසන්නඤ්ච
විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතූනන්ති ද්වාදසන්නමෙවාති. තිහෙතුකමහා
විපාකා සොමනස්සසහගතාහෙතුකවජ්ජානං[12] දසන්නම්පි කාමාවචර
විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතූනං රූපාවචරාරූපාවචරවිපාකානං ආවජ්ජන
ද්වයස්ස චාති එකවීසතියා. දුහෙතුකවිපාකා ඨපෙත්වා මහග්ගතවිපාකෙ
සෙසානම්පි ද්වාදසන්නං. පඤ්චරූපාවචරවිපාකා තෙභූමකකුසලවිපාක
සහෙතුකපටිසන්ධිචිත්තානං සත්තරසන්නං ආවජ්ජනද්වයස්ස චාති
එකූනවීසතියා. අරූපාවචරවිපාකෙසු පඨමං කාමාවචරකුසලවිපාක
තිහෙතුකපටිසන්ධිචිත්තානං චතුන්නං අරූපාවචරවිපාකචිත්තානං
චතුන්නං මනොද්වාරාවජ්ජනස්ස චාති නවන්නං. දුතියං හෙට්ඨිමවිපාකං
වජ්ජෙත්වා අට්ඨන්නං. තතියං ද්වෙ හෙට්ඨිමානි වජ්ජෙත්වා සත්තන්නං.

1. සී. I. & II. තිණ්ණං. 5. සී. II. භූමික. 9. සභා. එකවීසතියාච.
2. සී. I. & II බාවීසතියා. 6. සභා. සෙසානං. 10. සභා. වොට්ඨබ්බන.
3. සී. I. & II. ඡබ්බීසතියා. 7. සී. II. සත්තවීසතියා. 11. සභා. චාවජ්ජන.
4. සභා. දුතියං කුසලං. 8. සභා. භූමිකුපෙක්ඛා.
12. සභා. සොමනස්ස සන්තීරණවජ්ජානං.

චතුත්ථං තීණි හෙට්ඨිමානි වජ්ජෙත්වා ඡන්නං. චත්තාරි ලොකුත්තර විපාකානි තිහෙතුකවිපාකානං තෙරසන්නං අත්තනො අත්තනො පච්ඡිමස්ස චාති චුද්දසන්නං. අකුසලවිපාකපඤ්චවිඤ්ඤාණා අකුසලවිපාක මනොධාතුයා. මනොධාතු අකුසලවිපාකාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයා. සා තදාරම්මණකාලෙ අත්තනො පච්ඡිමස්ස, චුතිකාලෙ පටිසන්ධිවසෙන භවඞ්ගවසෙන ච පවත්තානං †ඉතරෙසම්පි† නවන්නං කාමාවචරවිපාකානං, උපෙක්ඛාසහගතානං ඡන්නං පරිත්තකිරියානඤ්චාති ද්වාදසන්නං. කිරියමනොධාතු දසන්නං විඤ්ඤාණානං. හසිතුප්පාදකිරියා පඤ්චවොකාරෙ භවඞ්ගවසෙන පවත්තානං නවන්නං තිහෙතුකවිපාකානං, තදාරම්මණවසෙන පවත්තානං පඤ්චන්නං සොමනස්සසහගතවිපාකානං, අත්තනො පච්ඡිමස්ස චාති අග්ගහිතග්ගහණෙන තෙරසන්නං. වොට්ඨබ්බන කිරියා ඨපෙත්වා කිරියමනොධාතුං දසන්නං කාමාවචරකිරියානං කාමාවචරකුසලාකුසලානං පඤ්චවොකාරෙ භවඞ්ගවසෙන පවත්තානං පන්නරසන්නං විපාකචිත්තානඤ්චාති පඤ්චචත්තාලීසාය. කාමාවචර තිහෙතුකසොමනස්සසහගතකිරියද්වයං භවඞ්ගවසෙන පවත්තානං තෙරසන්නං[1] තිහෙතුකවිපාකානං තදාරම්මණවසෙන පඤ්චන්නං සොමනස්සසහගතවිපාකානං පරිකම්මවසෙන පවත්තමානානං[2] චතුන්නං රූපාවචරකිරියානං අරහත්තඵලසමාපත්තියා[3] අත්තනො පච්ඡිමස්ස චාති අග්ගහිතග්ගහණෙන පඤ්චවීසතියා.[4] ද්විහෙතුකසොමනස්සසහගත කිරියද්වයං යථාවුත්තානං තෙරසන්නං භවඞ්ගචිත්තානං පඤ්චන්නං තදාරම්මණානං අත්තනො පච්ඡිමස්ස චාති අග්ගහිතග්ගහණෙන සත්තරසන්නං. කාමාවචරතිහෙතුකඋපෙක්ඛාසහගතකිරියද්වයං තෙසං යෙව තෙරසන්නං භවඞ්ගානං තදාරම්මණවසෙන පවත්තානං ඡන්නං උපෙක්ඛාසහගතවිපාකානං පරිකම්මවසෙන පවත්තානං එකිස්සා[5] රූපාවචරකිරියාය චතුන්නං අරූපාවචරකිරියානං අරහත්තඵලසමාපත්තියා අත්තනො පච්ඡිමස්ස චාති අග්ගහිතග්ගහණෙන චතුවීසතියා. ද්විහෙතුකඋපෙක්ඛාසහගතකිරියද්වයං[6] තෙසං යෙව තෙරසන්නං භවඞ්ගානං ඡන්නං තදාරම්මණානං අත්තනො පච්ඡිමස්ස චාති අග්ගහිතග්ගහණෙන අට්ඨාරසන්නං. රූපාවචරකිරියෙසු එකෙකං නවන්නං පඤ්චවොකාරෙ තිහෙතුකභවඞ්ගානං අත්තනො පච්ඡිමස්ස චාති දසන්නං. අරූපාවචරකිරියෙසු පඨමං පඤ්චවොකාරෙ නවන්නං භවඞ්ගානං චතුවොකාරෙ එකස්ස අත්තනො පච්ඡිමස්ස චාති එකාදසන්නං. දුතියං චතුවොකාරෙ ද්වෙ භවඞ්ගානි ලභති. තතියං තීණි. චතුත්ථං චත්තාරි ඵලසමාපත්තිඤ්චාති. තෙසු එකෙකං යථාපටිපාටියා එකාදසන්නං ද්වාදසන්නං තෙරසන්නං පඤ්චදසන්නඤ්ච[7] අනන්තර පච්චයො හොති. එවං බහුවිධෙනාපි නිද්දෙසං ලභති. තෙන වුත්තං:-

---

†. ස්‍යා. තාදිස්සති.† 2. ස්‍යා. පවත්තානං. 4. ම. චංවීසතියා (විමංසිතබ්බං.)
1. සී. II. යථාවුත්තානං. 3. ස්‍යා. අරහත්තඵලසමාපත්තියා වසෙන චතුන්නං සොමනස්ස සහගත අරහත්තඵල සමාපත්තීනං 5. සී. I. පවත්තමානානං එකිස්සා.
6. සී. II. කාමාවචරද්විහෙතුක. 7. සී. II. පඤ්චදසන්නඤ්චාති,

"දසධා සත්තරසධා සමසට්ඨී විධෙන ච,
බහුධාපි ච නිද්දෙසං සාධුකං උපලක්ඛයෙ"ති.[1]

සමනන්තරපච්චයාදයො උත්තානත්ථා යෙව. උපනිස්සයෙ[2] **සද්ධං උපනිස්සායා**ති කම්මකම්මඵලඉධලොකපරලොකාදීසු සද්ධං උපනිස්සයං කත්වා. යථා හි පුරිසො හෙට්ඨා පථවියං උදකං අත්ථීති සද්දහිත්වා පථවිං ඛනති. එවං සද්ධො කුලපුත්තො දානාදීනං ඵලඤ්ච ආනිසංසඤ්ච සද්දහිත්වා දානාදීනි පවත්තෙති. තස්මා සද්ධං උපනිස්සායාති වුත්තං. **සීලං උපනිස්සායා**ති ආදීසුපි ඉමෙ සීලාදයො ධම්මෙ උපනිස්සයං කත්වාති අත්ථො. සීලවා හි සීලානුභාවෙ[3] සීලානිසංසෙසු ච කුසලො සීලං උපනිස්සාය සීලවන්තානං දානං දෙති, උපරූපරි සීලං සමාදියති සුපරිසුද්ධං අඛණ්ඩං, චාතුද්දසී ආදීසු පක්ඛදිවසෙසු උපොසථකම්මං කරොති, සීලසම්පදං නිස්සාය ඣානාදීනි උප්පාදෙති. බහුස්සුතොපි දානාදිපුඤ්ඤකිරියායත්තත්තා සබ්බසම්පත්තියො දානාදීනඤ්ච සඞ්කිලෙසවොදානාදිභෙදං සුතමයාය පඤ්ඤාය පටිවිජ්ඣිත්වා ඨිතො සුතං උපනිස්සාය දානාදීනි පවත්තෙති. චාගවාපි චාගාධිමුත්තත්තා අත්තනො චාගසම්පදං උපනිස්සාය දානං දෙති, සීලවන්තො[4] හුත්වා දින්නං මහප්ඵලන්ති සීලං සමාදියති, උපොසථකම්මං කරොති, තාය පටිපත්තියා පරිසුද්ධචිත්තො ඣානාදීනි උප්පාදෙති, පඤ්ඤවාපි ඉධලොකපරලොකහිතඤ්ච ලොකසමතික්කමනූපායඤ්ච උප-පරික්ඛන්තො සක්කා †අත්තනො† ඉමාය පටිපත්තියා ඉධ ලොකහිතම්පි පරලොකහිතම්පි ලොකසමතික්කමනූපායඤ්ච †උභයම්පි† සම්පාදෙතුන්ති පඤ්ඤං උපනිස්සාය දානාදීනි පවත්තෙති. යස්මා පන න කෙවලං සද්ධාදයො දානාදීනං යෙව උපනිස්සයා, අත්තනො අපරභාගෙ උප්පජ්ජමානානං සද්ධාදීනම්පි උපනිස්සයා එව, තස්මා **සද්ධා සීලං සුතං චාගො පඤ්ඤා, සද්ධාය සීලස්ස සුතස්ස චාගස්ස පඤ්ඤායා**ති වුත්තං. **පරිකම්ම**න්ති අනන්තරං අග්ගහෙත්වා පුබ්බභාගෙ පරිකම්මං[5] ගහෙතබ්බං. යථාකම්මූපගඤාණස්ස අනාගතංසඤාණස්සාති ඉමෙසං ද්වින්නං දිබ්බචක්ඛුපරිකම්මමෙව, පරිකම්මං විසුං නත්ථි, දිබ්බචක්ඛුස්සෙව පරිභණ්ඩඤාණානි එතානි, තස්මිං ඉජ්ඣමානෙ ඉජ්ඣන්ති. එවං සන්තෙපි තදධිමුත්තතාය[6] සහිතං දිබ්බචක්ඛුපරිකම්මං තෙසං පරිකම්මන්ති වෙදිතබ්බං. නහි එතානි සබ්බෙසං දිබ්බචක්ඛුකානං සමගතිකානි හොන්ති, තස්මා භවිතබ්බමෙත්ථ පරිකම්මවිසෙසෙනාති. **දිබ්බචක්ඛු දිබ්බාය සොතධාතුයා**ති දූරෙ රූපානි දිස්වා තෙසං සද්දං සොතුකාමස්ස දිබ්බචක්ඛු දිබ්බසොතධාතුවිසුද්ධියා උපනිස්සයො හොති. තෙසං පන සද්දං සුත්වා ගන්තුකාමතාදිවසෙන දිබ්බසොතධාතු ඉද්ධිවිධඤාණස්ස උපනිස්සයො හොති. එවං සබ්බත්ථ තස්ස තස්ස උපකාරකභාවවසෙන උපනිස්සය පච්චයතා වෙදිතබ්බා. **මග්ගං උපනිස්සාය අනුප්පන්නං සමාපත්ති**න්ති

1. සී. 1. උපලක්ඛයෙති.
2. ස්‍යා. උපනිස්සයපච්චයෙ.
3. ස්‍යා. සීලානුභාවෙසු.
4. ස්‍යා. සීලවන්තා
5. ස්‍යා. පුබ්බභාගපරිකම්මං.
6. ම. තදධිමුත්තතාය.

†. ස්‍යා. නදිස්සති.†
†. ස්‍යා. නදිස්සති.

තෙන තෙන මග්ගෙන සිථිලීකතපාරිපන්ථිකත්තා[1] පහීනපාරිපන්ථිකත්තා ච තං තං සමාපත්තිං උප්පාදෙන්තීති තෙසං මග්ගා සමාපත්තියා උපනිස්සයො හොති. **විපස්සන්තීති** උපරූපරි මග්ගත්ථාය විපස්සන්ති. **අත්ථපටිසම්භිදායා**ති ආදි පටිසම්භිදානං මග්ගපටිලාභෙනෙව ඉජ්ඣනතො[2] වුත්තං, එවං ඉද්ධානඤ්ච පනෙතාසං පච්චා තෙසු තෙසු ආරම්මණෙසු පවත්තියා මග්ගොව උපනිස්සයො නාම හොති. **සද්ධං උපනිස්සාය මානං ජප්පෙතීති** අහමස්මි සද්ධො පසන්නොති මානං පවත්තෙති. **දිට්ඨිං ගණ්හාතීති** තස්මිං තස්මිං වචනෙ සද්ධාවසෙනෙව ගන්ත්වා පඤ්ඤාය අත්ථං අනුපපරික්ඛන්තො අත්ථි පුග්ගලොති ආදිවසෙන දිට්ඨිං ගණ්හාති. **සීලං සුතං චාගං පඤ්ඤ**න්ති අහමස්මි සීලවා සුතවා චාගී පඤ්ඤාසම්පන්නොති මානං ජප්පෙති. සීලසුතචාගපඤ්ඤාසු පන මානමඤ්ඤතං විය දිට්ඨිමඤ්ඤතං උප්පාදෙන්තො දිට්ඨිං ගණ්හාති. **රාගස්සා**ති ආදීසු සද්ධාදිසම්පදං උපනිස්සාය අත්තුක්කංසනකාලෙ තෙසු එකෙකො ධම්මො රාගස්ස, පරවම්භනකාලෙ දොසස්ස, උභයෙන සම්පයුත්තස්ස මොහස්ස, වුත්තප්පකාරානං මානදිට්ඨීනං සද්ධාදිසම්පදං උපනිස්සාය භවභොගසම්පත්තිපත්ථනාය උපනිස්සයො හොති. එවමෙත්ථ ලොකියකුසලඤ්ඤෙව දස්සිතං. ලොකුත්තරං පන සන්තං පණීතං උත්තමං අකුසලවිද්ධංසනං, තස්මා චන්දෙ විය අන්ධකාරතමානං න අකුසලස්ස උපනිස්සයො හොතීති න ගහිතං. **ආතාපෙතීති** ආදිකායිකදුක්ඛවසෙන අබ්‍යාකතධම්මදස්සනත්ථං වුත්තං. සද්ධො හි සද්ධං නිස්සාය[3] අතිසීතං අතිඋණ්හන්ති අනොසක්කිත්වා නානප්පකාරානි නවකම්මවෙය්‍යාවච්චාදීනි කරොන්තො අත්තානං ආතාපෙති. පරිතාපෙති. භොගං උප්පාදෙත්වා පුඤ්ඤානි කරිස්සාමීති පරියෙට්ඨිමූලකං දුක්ඛං පච්චනුභොති. සීලවාපි සීලානුරක්ඛණත්ථං අබ්භොකාසිකත්තාදි වසෙන අත්තානං ආතාපෙති. පරිතාපෙති. පිණ්ඩවාරිකත්තාදිවසෙන පරියෙට්ඨිමූලකං දුක්ඛං පච්චනුභොති. සුතවාපි බාහුසච්චානුරූපං පටිපත්තිං පටිපජ්ජිස්සාමීති වුත්තනයෙනෙව පටිපජ්ජන්තො අත්තානං ආතාපෙති පරිතාපෙති. පරියෙට්ඨිමූලකං දුක්ඛං පච්චනුභොති. චාගවාපි චාගාධිමුත්තතාය අත්තනො යාපනමත්තම්පි පච්චයෙ අනවසෙසෙත්වා පරිච්චජන්තො අඞ්ගාදිපරිච්චාගං වා පන කරොන්තො අත්තානං ආතාපෙති පරිතාපෙති. පරිච්චජිතබ්බස්ස වත්ථුනො උප්පාදනත්ථං පරියෙට්ඨිමූලකං දුක්ඛං පච්චනුභොති. පඤ්ඤවාපි උපරූපරි පඤ්ඤං වඩ්ඪෙස්සාමීති සප්පඤ්ඤතං නිස්සාය සීතුණ්හාදීනි අගණෙත්වා සජ්ඣායමනසිකාරෙසු යොගං කරොන්තො අත්තානං ආතාපෙති. පරිතාපෙති මිච්ඡාජීවෙ ආදීනවං සම්මාජීවෙ ච ආනිසංසං දිස්වා මිච්ඡාජීවං පහාය පරිසුද්ධෙන ආජීවෙන ජීවිතවුත්තිං පරියෙසන්තො පරියෙට්ඨිමූලකං

1, ම. පාරිබන්ධකත්තා 2, සී. II. ඉජ්ඣමානත්තා. 3, ස්‍යා. උපනිස්සාය.

දුක්ඛං පච්චනුභොති. **කායිකස්ස සුඛස්සාති** සද්ධාදිසම්පත්තිං උපනිස්සාය උප්පන්නානි සුඛොපකරණානි පරිභුඤ්ජනකාලෙ සද්ධාදිසමුට්ඨානපණීතරූපප්ඵුට්ඨකායස්ස ච[1] තෙසං වසෙන අවිප්පටිසාරමූලක පාමොජ්ජපීතිසමුට්ඨානරූපප්ඵුට්ඨකායස්ස ච[2] සුඛුප්පත්තිකාලෙ තෙසං කටත්තා[3] උප්පන්නවිපාකසුඛකාලෙ ච කායිකස්ස සුඛස්ස, වුත්තනයෙනෙව දුක්ඛුප්පත්තිකාලෙ සද්ධාදිගුණසම්පත්තිං අසහමානෙහි පයුත්ත වධබන්ධනාදිකාලෙ ච කායිකස්ස දුක්ඛස්ස, සද්ධාදයො උපනිස්සාය පවත්තිතඵලසමාපත්තිකාලෙ පන ඵලසමාපත්තියා, එතෙසු එකෙකො උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො හොතීති වෙදිතබ්බො. **කුසලං කම්ම**න්ති කුසලචෙතනා අත්තනො විපාකස්ස උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො,[4] සා පන බලවචෙතනාව ලබ්භති, න දුබ්බලා. තත්‍රිදං වත්ථු එකා කිර ඉත්ථී උබ්බන්ධිතුකාමා රුක්ඛෙ රජ්ජුං ලග්ගෙත්වා සංවිධාතබ්බං සංවිදහති. අථෙකො චොරො රත්තිභාගෙ තං ගෙහං උපසඞ්කමිත්වා ඉමාය රජ්ජුයා කිඤ්චිදෙව බන්ධිත්වා හරිස්සාමීති සත්ථෙන ඡින්දිතුං උපගතො, අථ සා රජ්ජු ආසිවිසො හුත්වා සුසූති[5] අකාසි. චොරො භීතො අපසක්කි. ඉත්ථී අත්තනො[6] නිවෙසනා නික්ඛමිත්වා රජ්ජුපාසෙ ගීවං පටිමුඤ්චිත්වා උබ්බන්ධා කාලමකාසි. එවං බලවචෙතනා අන්තරායෙ නිවාරෙත්වා අත්තනො විපාකස්ස උපනිස්සයො හොති. න පනෙතං එකන්තතො ගහෙතබ්බං. කතොකාසඤ්හි කම්මං එව[7] විපාකස්ස අන්තරායං පටිබාහිත්වා විපච්චති. විපාකජනකං පන කම්මං විපාකස්ස උපනිස්සයපච්චයො න හොතීති න වත්තබ්බං. **කම්ම**න්ති එත්ථ චතුභූමකම්පි වෙදිතබ්බං. යං පන පරතො "මග්ගො ඵලසමාපත්තියා"ති වුත්තං, තං අචෙතනාවසෙන. තෙනෙතං දීපෙති. යො කොචි විපාකජනකො ධම්මො, සො අත්තනො විපාකස්ස උපනිස්සයපච්චයො හොතීති. **රාගං උපනිස්සාය පාණං හනතීති** යස්මිං වත්ථුස්මිං සාරත්තො හොති, තස්මිං වා විරුද්ධං, තස්ස වා අත්ථාය පාණං හනති. අදින්නාදානාදීසුපි එතෙනෙවුපායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **සන්ධිං ඡින්දතී**[8]ති අදින්නාදානවසෙන වුත්තං. තත්ථ **සන්ධි**න්ති ගෙහසන්ධිං. **නිල්ලොපං හරතීති** නිලීයිත්වා හරති. **එකාගාරිකං කරොතීති** බහූහි සද්ධිං එකමෙව ගෙහං පරිවාරෙත්වා විලුම්පති. **පරිපන්ථෙ තිට්ඨතීති** පන්ථදූහනකම්මං කරොති. **දොසං උපනිස්සායාති** ආදීසු අනත්ථං †මෙ† අචරීති ආදිවසෙන උප්පන්නං දොසං උපනිස්සයං කත්වා. **මොහං උපනිස්සායාති** පාණාතිපාතාදීසු ආදීනවපටිච්ඡාදකං මොහං උපනිස්සයං කත්වා. **මානං උපනිස්සායාති** "අහං කිං හනිතුං න සක්කොමි, ආදාතුං න සක්කොමී"ති මානං උපනිස්සයං කත්වා. කෙනචි වා පන අවඤ්ඤාතො පරිභූතො හීළිතො, තං

---

1. සයා. ඵුට්ඨකායස්ස ච.
2. සයා. ඵුට්ඨකායස්සච.
3. සයා. කතත්තා.
4. ම. සයා. උපනිස්සයපච්චයො.
5. සයා. සුසූති.
6. සී. I සයා. අත්තනා.
7. සයා. එවං.
8. සී. I, ඡින්දතීතිආදි.

†. සයා. නාදිස්සති.†

ඔමානං උපනිස්සයං කත්වාතිපි අත්ථො. **දිට්ඨිං උපනිස්සායාති** යඤ්ඤාදීසු බ්‍රාහ්මණාදයො විය පාරසිකමිලක්ඛාදයො[1] විය ච දිට්ඨිං උපනිස්සයං කත්වා. **පත්ථනං උපනිස්සායාති** සචෙ මෙ ඉදං නාම ඉජ්ඣිස්සති, එවරූපං තෙ බලිකම්මං කරිස්සාමීති එවං දෙවතායාචනසඞ්ඛාතං වා අමුකං නාම මෙ ඝාතෙත්වා[2] දෙහි, අමුකස්ස[3] සන්තකං ආහර,[4] එහි වා මෙ එතානි කම්මානි කාරෙන්තස්ස සහායො හොහීති එවමාදිං වා පත්ථනං උපනිස්සයං කත්වා. **රාගො දොසො මොහො මානො දිට්ඨි පත්ථනා රාගස්සාති** එත්ථ රාගො රාගස්සාපි උපනිස්සයො හොති, දොසාදීනම්පි. දොසාදීසුපි එසෙව නයො. **පාණාතිපාතො පාණාතිපාතස්සාති** පාණාතිපාතී අසංවරෙ ඨිතත්තා අඤ්ඤම්පි පාණං හනති, යො වා එතෙන හතො, තස්ස ඤාතිමිත්තෙහි උපද්දුතො තෙසු අඤ්ඤම්පි හනති. එවං පාණාතිපාතො පාණාතිපාතස්ස උපනිස්සය පච්චයෙන පච්චයො. භණ්ඩසාමිකං පන ගොපකං වා ඝාතෙත්වා[5] පරභණ්ඩහරණෙ, ඝාතෙත්වා තස්ස දුරතික්කමෙ, නාහං හනාමීති මුසා භණනෙ, කතස්ස පටිච්ඡාදනත්ථාය අකතස්ස වා කරණත්ථාය පෙසුඤ්ඤං උපසංහාරෙ, තෙනෙව නයෙන ඵරුසාවාචානිච්ඡාරණෙ, සම්ඵප්පලාපභණනෙ, පරං හන්ත්වා අභිජ්ඣාසිතබ්බපරවිත්තූපකරණාභිජ්ඣායනෙ, යො තෙන ඝාතිතො හොති, තස්ස මිත්තාමච්චා උච්ඡිජ්ජන්තූති ආදිචින්තනෙ, එවං මෙ පාණාතිපාතො නිය්‍යාණිකො[6] භවිස්සතීති දුක්කරකාරිකාදිවසෙන දිට්ඨිගහණකාලෙ ච පාණාතිපාතො අදින්නාදානාදීනම්පි උපනිස්සයො[7] හොති, ඉමිනා උපායෙන අදින්නාදානාදිමූලකෙසුපි වචනෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. **මාතුඝාතිකම්මං මාතුඝාතිකම්මස්සාති**[8] අඤ්ඤං මාතරං හනන්තං දිස්වා වට්ටති එවං කාතුන්ති අත්තනො මාතරං හනන්තස්ස වා එකස්මිං භවෙ හන්ත්වා අපරස්මිම්පි හනනවසෙන වා එකස්මිං යෙව භවෙ ගච්ඡ මෙ මාතරං හනාහීති පුත්තප්පුත්තං ආණාපනවසෙන වා වීහි පහාරෙහි නියතමරණාය දුතියපහාරදාන වසෙන වා මාතුඝාතිකම්මං[9] මාතුඝාතිකම්මස්ස උපනිස්සයො හොති. සෙසානිපි යථායොගං ඉමිනාව නයෙන වෙදිතබ්බානි. යස්මා පන බලවාකුසලං දුබ්බලාකුසලස්ස උපනිස්සයො න හොති තස්මා කම්මපථානන්තරියකම්මවසෙනෙව දෙසනා කතාති වදන්ති. තං න[10] එකන්තතො ගහෙතබ්බං. පාණාතිපාතාදීනි හි කත්වා කස්මා එවමකාසීති චොදියමානො කොපමත්තකම්පි කරොති, විප්පටිසාරීපි හොති[11] අප්පමත්තකෙපි ච කිලෙසෙ උප්පන්නෙ තං වඩ්ඪෙත්වා වීතික්කමං කරොති, තස්මා බලවං දුබ්බලස්ස දුබ්බලඤ්ච බලවස්සාපි උපනිස්සයො හොති යෙව. යං පන පච්චයවිභඞ්ගස්ස උද්දෙසවණ්ණනායං වුත්තං "බලවකාරණට්ඨෙන උපනිස්සයො හොතී"ති තං කාරණ

---

1. ස්‍යා පාරසීකමිලක්ඛාදයො
2. ස්‍යා, ආනෙත්වා.
3. ස්‍යා, අමුකස්ස නාම.
4. ස්‍යා, හර.
5 ස්‍යා, ඝාටෙත්වා.
6 ස්‍යා. නිය්‍යානිකො.
7. සී. II. පච්චයො.
8. ස්‍යා, මාතුඝාතකස්සාති.
9. සී. මාතුඝාතකකම්මං
10 සී. I. න තං.
11. සී. II. අප්පමත්තකම්පි- [කරොති විප්පටිසාරී.

භාවස්සෙව බලවතාය වුත්තං, න උපනිස්සයපච්චයධම්මානං. කම්මකිලෙසා හි බලවන්තාපි දුබ්බලාපි බලවකාරණං හොන්තියෙව. **රාගං උපනිස්සාය දානං දෙතී**ති ආදීසු අහොවතායං චාතුම්මහාරාජිකානං[1] දෙවානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජෙය්‍යන්ති උප්පත්තිභවෙ වා භොගෙසු වා රාගං උපනිස්සාය දානං දෙති, සීලසමාදානඋපොසථකම්මෙසුපි එසෙව නයො. ඣානං පන රාගං වික්ඛම්භනත්ථාය විපස්සනං රාගස්ස පහානත්ථාය මග්ගං සමුච්ඡෙදනත්ථාය උප්පාදෙන්තො රාගං උපනිස්සාය උප්පාදෙති නාම. වීතරාගභාවත්ථාය පන අභිඤ්ඤං සමාපත්තිඤ්ච උප්පාදෙන්තො රාගං උපනිස්සාය උප්පාදෙති නාම. එත්තාවතාහි වීතරාගො නාම හොති. **සද්ධාය**ාති දානාදිවසෙන පවත්තසද්ධාය. සීලාදීසුපි එසෙව නයො. යථෙව හි දානාදිවසෙන සද්ධාදයො උප්පාදෙන්තො රාගං උපනිස්සාය උප්පාදෙති නාම. එවං රාගාදයොපි සද්ධාදීනං උපනිස්සය පච්චයො නාම[2] හොන්තීති වෙදිතබ්බා. **තස්ස පටිඝාතත්ථායා**ති තස්ස පටිබාහනත්ථාය, විපාකොකාසස්ස අනුප්පාදනත්ථායාති අත්ථො. සප්පටිඝාතෙසු තාව එවං හොතු, යානි පන අප්පටිඝාතානි ආනන්තරියකම්මානි[3], තෙසු තස්ස පටිඝාතත්ථායාති කස්මා වුත්තන්ති? තස්ස අජ්ඣාසයවසෙන. තප්පටිඝාතත්ථාය පවත්තෙමීති[4] හිස්ස අජ්ඣාසයො, තං ගහෙත්වා එවං වුත්තං. **රාගං උපනිස්සාය අත්තානං ආතාපෙතී**ති යත්ථ රත්තො තස්ස දුක්කරෙන පත්තිං සම්පස්සන්තො එවං කරොතීති සබ්බං පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. **කායිකස්ස සුඛස්සා**ති රාගාදිසමතික්කමනවසෙන කුසලං කත්වා පටිලද්ධසුඛස්ස වා රාගාදිවසෙන අනාදීනවදස්සාවිනො[5] කාමෙ පරිභුඤ්ජනවසෙන උප්පන්නසුඛස්ස වා. **දුක්ඛස්සා**ති[6] ආතාපනාදිවසෙන[7] උප්පන්නදුක්ඛස්ස වා රාගාදිහෙතු පවත්තවධබන්ධනාදිවසෙන උප්පන්නදුක්ඛස්ස වා. **ඵලසමාපත්තියා**ති රාගාදයො සමුච්ඡින්දිත්වා වා උප්පාදිතාය තෙහි වා අවිච්ඡියමානෙන සමාපන්නාය. **කායිකං සුඛ**න්ති ආදීසු සුඛෙ උප්පන්නෙ තං අස්සාදෙත්වා පුනප්පුනං තථාරූපෙනෙව පච්චයෙන තං උප්පාදෙන්තස්ස පුරිමං පච්ඡිමස්ස උපනිස්සයො හොති. සීතාදීසු පන අග්ගිසන්තාපනාදීනි අතිසෙවන්තස්ස පුබ්බභාගෙ සුඛං අපරභාගෙ දුක්ඛස්ස, "සුඛො වතිමිස්සා පරිබ්බාජිකාය තරුණාය ලොමසාය බාහාය සම්ඵස්සො"ති[8] කාමෙසු පාතබ්‍යතං ආපජ්ජන්තස්ස ඉධ කායිකං සුඛං නෙරයිකස්ස කායිකදුක්ඛස්ස. අරොගභාවෙන පන සුඛිතො ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජන්තස්ස කායිකං සුඛං ඵලසමාපත්තියා උපනිස්සයපච්චයො හොති. දුක්ඛපටිඝාතාය පන සුඛං සෙවන්තස්ස දුක්ඛපටිඝාතාය ච භගවතො විය ආබාධං වික්ඛම්භෙත්වා ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජන්තස්ස කායිකදුක්ඛං කායිකසුඛස්ස චෙව ඵලසමාපත්තියා ච උපනිස්සයපච්චයො හොති. උතුසප්පායො සුඛස්ස චෙව ඵලසමාපත්තියා ච. අසප්පායො දුක්ඛස්ස.

---

1. ම. චාතුමහාරාජිකානං.
2. ස්‍යා. පච්චයානාමං.
3. ස්‍යා. අනන්තරියකම්මානි.
4. ස්‍යා. පවත්තාමීති.
5. සී. I. &. ආදීනව.
6. සී. I. &. දුක්ඛස්සවාති.
7. සී II. ආතාපනාදිවසෙන.
8. ස්‍යා. සම්ඵස්සොතිවා.

උතුඅසප්පායං වා අභිභවිත්වා සමාපත්තිසමුට්ඨිතරූපවසෙන උප්පන්නං සුඛං අනුභවිතුකාමස්ස අසප්පායොපි උතු ඵලසමාපත්තියා පච්චයොව. භොජනසෙනාසනෙසුපි එසෙව නයො. පුන **කායිකසුඛ**න්ති ආදීනි කෙවලං එකතො දස්සිතානි. හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව පනෙසං පච්චයභාවො වෙදිතබ්බො. **ඵලසමාපත්ති කායිකස්ස සුඛස්සා**ති †ඵල†සමාපත්තිසමුට්ඨානරූපවසෙන උප්පන්නස්ස සුඛස්ස. තං හෙස සමාපත්තිතො වුට්ඨාය අනුභවති. **කායිකං සුඛං උපනිස්සාය දාන**න්ති ආදීසු අහො වත මෙ ඉදං සුඛං න පරිහායෙය්‍යාති පත්තස්ස වා අපරිහායනවසෙන අහො වතාහං ආයතිං එවරූපං සුඛං පාපුණෙය්‍යන්ති අප්පත්තස්ස වා පත්තිවසෙන, දුක්ඛෙපි අහො වත †මෙ† දුක්ඛං පරිහායෙය්‍යාති †පත්තස්ස† පරිහායනවසෙන වා ආයතිං එවරූපං නුප්පජ්ජෙය්‍යාති අනුප්පාදපත්ථනාවසෙන වා සුඛදුක්ඛානං උපනිස්සයතා වෙදිතබ්බා. උතුභොජනසෙනාසනානි වුත්තනයානෙව. පුන **කායිකං සුඛ**න්ති ආදීසු යස්මා "සාධු ඛො මාරිස මොග්ගල්ලාන තං බුද්ධං සරණං ගමනං හොතී"ති[1] සුඛප්පත්තානම්පි "සම්මාසම්බුද්ධො වත සො භගවා යො එවරූපස්ස දුක්ඛස්ස පරික්ඛයාය ධම්මං දෙසෙතී"ති දුක්ඛප්පත්තානම්පි සද්ධා උප්පජ්ජති. සුඛදුක්ඛෙහි ච සංයොගවියොගත්ථාය සීලාදිපරිපූරණං කරෙය්‍ය,[2] තස්මා සුඛදුක්ඛානි සද්ධාදීනං උපනිස්සයභාවෙන දස්සිතානි. උතුආදීනිපි යථායොගං යොජෙතබ්බානි. කායිකං සුඛං උපනිස්සාය පාණං හනතීති ආදීසුපි වුත්තනයානුසාරෙනෙව සුඛාදීනං උපනිස්සයතා වෙදිතබ්බා.

ඉමස්මිං පන උපනිස්සයභාජනියෙ කුසලො කුසලස්ස තිවිධෙනාපි උපනිස්සයො.[3] අකුසලස්ස දුවිධෙන. අබ්‍යාකතස්ස තිවිධෙන. අකුසලොපි අකුසලස්ස තිවිධෙන. කුසලස්ස එකවිධෙන. අබ්‍යාකතස්ස දුවිධෙන. අබ්‍යාකතොපි අබ්‍යාකතස්ස තිවිධෙන. තථා කුසලස්ස. තථා අකුසලස්සාති. එවං කුසලො අට්ඨවිධෙන අකුසලො ඡබ්බිධෙන අබ්‍යාකතො නවවිධෙනාති තෙවීසතිවිධෙන උපනිස්සයො භාජිතොති වෙදිතබ්බො.

පුරෙජාතෙ චක්ඛාදීනි[4] ඔළාරිකවසෙන වුත්තානි. ආපොධාතුආදීනිපි පන පුරෙජාතාරම්මණානි හොන්ති යෙව. **චක්ඛුපුරෙජාතං චක්ඛායතන**න්ති ආදි යං වත්ථු හුත්වා[5] පුරෙජාතං හොති, තං දස්සෙතුං වුත්තං. **වත්ථු විපාකාබ්‍යාකතාන**න්ති පවත්තියං පුරෙජාතපච්චයං සන්ධාය වුත්තං.

පච්ඡාජාතෙ **ඉමස්ස කායස්සා**ති චාතුම්මහාභූතිකකායස්ස. **පච්ඡාජාතපච්චයෙන පච්චයො**ති උපත්ථම්භනවසෙන පච්ඡාජාතො හුත්වා පච්චයො. උපත්ථම්භකට්ඨෙන පච්චයත්තා යෙව හෙස පච්ඡාජාතපච්චයොති ඉමස්මිං පඤ්හාවාරෙ අනුලොමතො ආගතො.

---

†. ස්‍යා. නදිස්සති.† †. ස්‍යා. නදිස්සති.† 2. සී. I. &. II. කරීයති.
†. ස්‍යා. නදිස්සති.† 1. සී. I. සරණාගමනා. 3. ස්‍යා. පච්චයෙනපච්චයො.
4. ස්‍යා. චක්ඛායතනාදීනිපි. 5. ස්‍යා. වත්ථුං හුත්වා.

ආසෙවනපච්චයෙ **අනුලොමං ගොත්‍රභුස්සාති** ආදීනං විසුං ගහණෙ හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව කාරණං වෙදිතබ්බං.

කම්මපච්චයෙ **කුසලා චෙතනා සම්පයුත්තකානන්ති** එත්ථ සහජාතනානාක්ඛණිකවිභාගස්ස අභාවතො සහජාතාති න වුත්තා. අබ්‍යාකතවිස්සජ්ජනෙන පන[1] සො විභාගො අත්ථි. තස්මා තත්ථ වුත්තා. පටිසන්ධිග්ගහණං කටත්තාරූපානං වසෙන කතං. **චෙතනා වත්ථුස්සාති** කිඤ්චාපි පටිසන්ධික්ඛණෙ වත්ථු පතිට්ඨිතා[2] අරූපධම්මා වත්ථුපච්චයා වත්තන්ති, චෙතනා පන[3] වත්ථුස්සාපි පච්චයොති දස්සෙතුං වුත්තං.

විපාකපච්චයෙපි පටිසන්ධිවාරෙ ඉමිනාව නයෙන **අත්ථො** වෙදිතබ්බො.

ආහාරපච්චයෙ **ඉමස්ස කායස්සාති** ඉමස්මිං චතුසන්තතිවසෙන පවත්තෙ චාතුම්මහාභූතිකකායෙ ආහාරසමුට්ඨානස්ස **ජනකවසෙන** සෙසස්ස උපත්ථම්භකවසෙන ආහාරපච්චයෙන පච්චයො.

ඉන්ද්‍රියපච්චයාදීසුපි පටිසන්ධිවාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

පඤ්හාවාරවිභඞ්ගවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

ඉදානි යථා ලද්ධානි විස්සජ්ජනානි ගණනවසෙන[4] දස්සෙතුං **හෙතුයා සත්තාති** ආදි වුත්තං. තත්ථ **සත්තාති** කුසලෙන කුසලං, අබ්‍යාකතං, කුසලාබ්‍යාකතන්ති තීණි, තථා අකුසලෙන, අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතමෙවාති එවං සත්ත. **ආරම්මණෙ නවාති** එකමූලකඑකාවසානානි නව. **අධිපතියා දසාති** කුසලං කුසලස්ස සහජාතතො චෙව ආරම්මණතො ච, අකුසලස්ස ආරම්මණතොව, අබ්‍යාකතස්ස සහජාතතො චෙවාරම්මණතො ච, කුසලාබ්‍යාකතස්ස සහජාතතොවාති කුසලමූලකානි චත්තාරි, අකුසලං අකුසලස්ස සහජාතතො චෙවාරම්මණතො ච, අබ්‍යාකතස්ස සහජාතතොව, තථා අකුසලාබ්‍යාකතස්සාති අකුසලමූලකානි තීණි, අබ්‍යාකතො අබ්‍යාකතස්ස සහජාතතො චෙවාරම්මණතො ච, කුසලස්සාරම්මණතොව, තථා අකුසලස්සාති අබ්‍යාකතමූලකානි තීණීති එවං දස. එත්ථ පන ආරම්මණාධිපතිපි සත්තධා සහජාතාධිපතිපි සත්තධාව ලබ්භති. **අනන්තරෙ සත්තාති** කුසලමූලකානි ද්වෙ, තථා අකුසලමූලකානි, අබ්‍යාකතමූලකානි තීණීති එවං සත්ත. සමනන්තරෙපි එත්තකානෙව. **සහජාතෙ නවාති** කුසලමූලකානි තීණි, අකුසලමූලකානි තීණි, අබ්‍යාකතමූලකං එකං, තථා කුසලාබ්‍යාකතමූලකං අකුසලාබ්‍යාකතමූලකඤ්චාති එවං නව.

---

1. ස්‍යා. අබ්‍යාකතවිසජ්ජනෙ පන 2. ස්‍යා. වත්ථුපපතිට්ඨිතා. 3. ස්‍යා. චෙතනාපි.
4. ම. ගණනාවසෙන.

අඤ්ඤමඤ්ඤෙ තීණීති කුසලෙන කුසලං, අකුසලෙන අකුසලං, අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතන්ති එවං තීණි. **නිස්සයෙ තෙරසා**ති සහජාතතොව කුසලමූලකානි තීණි, තථා අකුසලමූලකානි, තථා අබ්‍යාකතමූලකානි. එත්ථ පන පුරෙජාතම්පි ලබ්භති. අබ්‍යාකතඤ්හි අබ්‍යාකතස්ස සහජාතම්පි හොති පුරෙජාතම්පි, කුසලස්ස පුරෙජාතමෙව, තථා අකුසලස්ස; පුන කුසලාබ්‍යාකතො සහජාතපුරෙජාතතො කුසලස්ස, සහජාතතොව අබ්‍යාකතස්ස, තථා අකුසලාබ්‍යාකතොති එවං තෙරස. **උපනිස්සයෙ නවා**ති එකමූලකෙකාවසානා නව. තෙසං විභඞ්ග තෙවීසති භෙදා දස්සිතා. තෙසු ආරම්මණූපනිස්සයෙ සත්ත අනන්තරූපනිස්සයෙ සත්ත පකතූපනිස්සයෙ නව හොන්ති. **පුරෙජාතෙ තීණී**ති අබ්‍යාකතො අබ්‍යාකතස්ස, කුසලස්ස, අකුසලස්සාති එවං තීණි. **පච්ඡාජාතෙ තීණී**ති කුසලො අබ්‍යාකතස්ස, අකුසලො අබ්‍යාකතස්ස, අබ්‍යාකතො අබ්‍යාකතස්සාති එවං තීණි. **ආසෙවනෙ තීණි**[1] අඤ්ඤමඤ්ඤසදිසානි. **කම්මෙ සත්ත**[2] හෙතුසදිසානි. තත්ථ වීසු විස්සජ්ජනෙසු නානාක්ඛණිකකම්මම්පි ආගතං. පඤ්චසු සහජාතමෙව. **විපාකෙ එකං**[3] අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං. **ආහාරඉන්ද්‍රියඣානමග්ගෙසු සත්ත** හෙතුසදිසානෙව. ඉන්ද්‍රියං පනෙත්ථ සහජාතපුරෙජාතවසෙන ආගතං. **සම්පයුත්තෙ තීණි**[4] අඤ්ඤමඤ්ඤසදිසානි. **විප්පයුත්තෙ පඤ්චා**ති සහජාතපච්ඡාජාතතො කුසලෙන අබ්‍යාකතං, අකුසලෙන අබ්‍යාකතං, සහජාතපුරෙජාතපච්ඡාජාතතො අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං, වත්ථුපුරෙජාතතො අබ්‍යාකතෙන කුසලං, තථා අකුසලන්ති එකං කුසලමූලං, එකං අකුසලමූලං, තීණි අබ්‍යාකතමූලානීති එවං පඤ්ච. **අත්ථියා තෙරසා**ති සහජාතතො කුසලෙන කුසලං, සහජාතපච්ඡාජාතතො කුසලෙන අබ්‍යාකතං, සහජාතතොව කුසලෙන කුසලාබ්‍යාකතන්ති කුසලමූලානි තීණි, තථා අකුසලමූලානි, සහජාතපුරෙජාතපච්ඡාජාතාහාරින්ද්‍රියතො පන අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං, වත්ථාරම්මණපුරෙජාතතො අබ්‍යාකතෙන කුසලං තථා අකුසලං, සහජාතපුරෙජාතතො කුසලො ච අබ්‍යාකතො ච කුසලස්ස, සොව අබ්‍යාකතස්ස, සහජාතපච්ඡාජාතආහාරින්ද්‍රියතො †සහජාතපුරෙජාතතොව† අකුසලො ච අබ්‍යාකතො ච අකුසලස්ස, සොව අබ්‍යාකතස්ස සහජාතපච්ඡාජාතආහාරඉන්ද්‍රියතොති එවං තෙරස. **නත්ථිවිගතෙසු සත්ත** අනන්තරසදිසානි.[5] **අවිගතෙ තෙරස** අත්ථිසදිසානීති.

එවමෙත්ථ සත්තගණනපරිච්ඡෙදො "එකං තීණි පඤ්ච සත්ත නව දස තෙරසා"ති. තෙසු විපාකවසෙන එකමෙව එකකං, අඤ්ඤමඤ්ඤපුරෙජාතපච්ඡාජාතාසෙවනසම්පයුත්තවසෙන පඤ්චතිකා, විප්පයුත්තවසෙන එකමෙව පඤ්චකං, හෙතුඅනන්තරසමනන්තරකම්මආහාරින්ද්‍රියඣානමග්ගනත්ථිවිගතවසෙන දස සත්තකා, ආරම්මණසහජාතඋප

---

1. ස්‍යා. තීණීති.
2. ස්‍යා. සත්තාති.
3. ස්‍යා. එකන්ති.
4. ස්‍යා. තීණීති.
†. ස්‍යා. නදිස්සති. †
5. ස්‍යා. අනන්තරසමනන්තරසදිසානි.

නිස්සය වසෙන තයො නවකා, අධිපතිවසෙන එකං දසකං නිස්සය අත්ථි අවිගතවසෙන තයො තෙරසකාති එවං තස්මිං තස්මිං පච්චයෙ නිද්දිට්ඨවාරෙ ගණනවසෙන සාධුකං සල්ලක්ඛෙත්වා තෙසං වසෙන දුකතිකාදීසු පච්චයසංසන්දනෙ ගණනා වෙදිතබ්බා.

යෙ පන පච්චයා යෙසං පච්චයානං විසභාගා වා විරුද්ධා වා හොන්ති තෙ තෙහි සද්ධිං න යොජෙතබ්බා. සෙය්‍යථිදං? හෙතුපච්චයස්ස තාව ආරම්මණානන්තරසමනන්තර උපනිස්සයපුරෙජාතපච්ඡාජාතකම්මාසෙවනාහාරඣානත්ථිවිගතඅධිපතිපච්චයෙ ච ඨපෙත්වා වීමංසං සෙසාධිපතිනො විසභාගා. සහජාතාදයො සභාගා[1] කස්මා? තථා භාවාභාවතො. හෙතුපච්චයො හි යෙසං හෙතුපච්චයො හොති, තෙසං සහජාතාදිපච්චයොපි හොති. ආරම්මණපච්චයො පන න හොතීති ආරම්මණාදයො තස්ස විසභාගා නාම, තස්මා සො තෙහි, තෙ වා තෙන සද්ධිං න යොජෙතබ්බා. පුරෙජාතපච්ඡාජාතසම්පයුත්තවිප්පයුත්තඅත්ථිනත්ථිවිගතාවිගතා ච අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධා. තෙපි අඤ්ඤමඤ්ඤං න යොජෙතබ්බා.

තත්ථ අයොජනීයෙ වජ්ජෙත්වා යොජනීයෙහි යොගෙ යෙ වාරා ලබ්භන්ති, තෙ සඞ්ඛෙපතො දස්සෙතුං **හෙතුපච්චයා අධිපතියා චත්තාරීති** ආදි වුත්තං. තත්ථ කිඤ්චාපි හෙතුපච්චයස්ස අධිපතිනා සංසන්දනෙ ඌනතරගණනවසෙන සත්තහි වාරෙහි භවිතබ්බං. යස්මා පන අධිපතීසු වීමංසාව හෙතුපච්චයො,[2] න ඉතරෙ, තස්මා විසභාගෙ වජ්ජෙත්වා සභාගවසෙන චත්තාරීති වුත්තං. තානි එවං වෙදිතබ්බානි.

"කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්ස හෙතුපච්චයෙන පච්චයො, අධිපතිපච්චයෙන පච්චයො, කුසලා වීමංසා සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං, කුසලො ධම්මො අබ්‍යාකතස්ස ධම්මස්ස හෙතුපච්චයෙන පච්චයො, අධිපතිපච්චයෙන පච්චයො, කුසලා වීමංසා චිත්තසමුට්ඨානානං රූපානං, කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ච අබ්‍යාකතස්ස ච ධම්මස්ස හෙතුපච්චයෙන පච්චයො, අධිපතිපච්චයෙන පච්චයො, කුසලා වීමංසා සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං, චිත්තසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං, අබ්‍යාකතො ධම්මො අබ්‍යාකතස්ස ධම්මස්ස හෙතුපච්චයෙන පච්චයො, අධිපතිපච්චයෙන පච්චයො, විපාකාබ්‍යාකතා කිරියාබ්‍යාකතා වීමංසා සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං චිත්තසමුට්ඨානානඤ්ච රූපාන"න්ති.

එත්ථ ච විපාකාබ්‍යාකතා ලොකුත්තරතොව ගහෙතබ්බා. ආරම්මණපච්චයඅනන්තරපච්චයාදයො පන විසභාගත්තා න යොජිතා. ඉමිනා උපායෙන සබ්බත්ථ ලබ්භමානඤ්ච අලබ්භමානඤ්ච ඤත්වා ලබ්භමානවසෙන වාරා උද්ධරිතබ්බා.

සහජාතෙ සත්තාති හෙතුයා ලද්ධානෙව. **අඤ්ඤමඤ්ඤෙ තීණීති** සුද්ධිකඅඤ්ඤමඤ්ඤෙ ලද්ධානෙව. **නිස්සයෙ සත්තාති** හෙතුයා ලද්ධානෙව. **විපාකෙ එකන්ති** සුද්ධිකවිපාකෙ ලද්ධමෙව. **ඉන්ද්‍රිය**

1. ස්‍යා. තස්ස සභාගා. 2. සී, I, හෙතුපච්චයො න හොති.

මග්ගෙසු චත්තාරීති හෙට්ඨා වුත්තනයානෙව. **සම්පයුත්තෙ තීණී**ති සුද්ධිකසම්පයුත්තෙන ලද්ධානෙව. **විප්පයුත්තෙ තීණී**ති කුසලාදීනි චිත්ත සමුට්ඨානං රූපං පච්චයුප්පන්නං කත්වා වෙදිතබ්බානීති **අත්ථි අවිගතෙසු සත්තා**ති හෙතුයා ලද්ධානෙව.

එවං යෙහි අධිපතිපච්චයාදීහි එකාදසහි පච්චයෙහි සද්ධිං හෙතු පච්චයො යොජනං ලභති, තෙසං වසෙන දුමූලකනයෙ ගණනං දස්සෙත්වා ඉදානි තිමූලකාදීසු තස්ස[1] දස්සනත්ථං ලක්ඛණං ඨපෙන්තො **හෙතුසහජාතනිස්සයඅත්ථිඅවිගතන්ති සත්තා**ති ආදිමාහ. පොත්ථකෙසු පන නිස්සයඋපනිස්සයඅධිපතිඑවමාදි[2] පරිහීනක්ඛරානි පච්චය නාමානි ලිඛන්ති. තං සඞ්ඛෙපකරණමත්තවසෙන ලිඛිතං, තස්මා තාදිසෙසු ඨානෙසු පරිපුණ්ණා පාළි කාතබ්බා. යං පනිදං ලක්ඛණං ඨපිතං, තෙන ඉදං දීපෙති. අයං හෙතුපච්චයො සහජාතාදීහි චතූහි සද්ධිං සංසන්දනෙ අත්තනො විභඞ්ගෙ ලද්ධානි සත්තෙව විස්සජ්ජනානි ලභති. සචෙ පනෙත්ථ අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො පවිසති, අඤ්ඤමඤ්ඤෙ ලද්ධානි තීණි ලභති. සචෙ සම්පයුත්තපච්චයො පවිසති, තානෙව තීණි ලභති. සචෙ විප්පයුත්තපච්චයො පවිසති, හෙතුවිප්පයුත්තදුකෙ ලද්ධානි තීණි ලභති. සචෙ විපාකපච්චයො පවිසති, සබ්බෙහි විපාකසභාගෙහි සද්ධිං සංසන්දනෙ එකමෙව විස්සජ්ජනං ලභති. සචෙ පනෙත්ථ ඉන්ද්‍රිය මග්ගපච්චයා පවිසන්ති, තෙහි සද්ධිං දුමූලකෙ ලද්ධානි චත්තාරි යෙව ලභති. සචෙ තෙහි සද්ධිං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො පවිසති, හෙතාධිපති දුකෙ දස්සිතෙසු චතූසු විස්සජ්ජනෙසු "කුසලො ධම්මො අබ්‍යාකතස්ස, කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ච අබ්‍යාකතස්ස චා"ති ද්වෙ අපනෙත්වා සෙසානි ද්වෙ ලභති. සචෙපි තත්ථ සම්පයුත්තපච්චයො පවිසති, තානෙව ද්වෙ ලභති. සචෙ පන විප්පයුත්තපච්චයො පවිසති, ඉතරානි ද්වෙ ලභති. සචෙ පන තෙසු විපාකපච්චයො පවිසති, සබ්බත්ථ එකමෙව ලභති. අධිපතිනා පන සද්ධිං හෙතාධිපතිදුකතො උත්තරගණනෙසු අප්පවිසන්තෙසු චත්තාරියෙව ලභති. උත්තරගණනෙසු පවිසන්තෙසු තෙසං වසෙන ද්වෙ එකන්ති ලභති. එවං තෙසං තෙසං පච්චයානං සමායොගෙ ලබ්භමානං ගණනං විදිත්වා තිමූලකාදීසු ගණනා උද්ධරිතබ්බානි. එතෙසු පන ඝටෙසු සබ්බපඨමානි චත්තාරි ඝටනානි සාමඤ්ඤතො නවන්නම්පි හෙතූනං වසෙන වුත්තානි අවිපාකානි.[3] අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතවිස්සජ්ජනෙ පනෙත්ථ විපාකහෙතුපි ලබ්භති. තතො පරානි පඤ්චඝටනානි විපාකහෙතුවසෙන වුත්තානි. තත්ථ සබ්බෙපි සහජාතවිපාකා චෙව විපාකසහජාතරූපා ච. තෙසු පඨමෙ[4] විපාකා චෙව තංසමුට්ඨානරූපා ච ලබ්භන්ති. දුතියෙ විපාකා චෙව පටිසන්ධියඤ්ච වත්ථුරූපං. තතියෙ අරූපධම්මාව. චතුත්ථෙ විපාකචිත්ත සමුට්ඨානරූපමෙව ලබ්භති. පඤ්චමෙ වත්ථුරූපමෙව.[5] තතො පරානි

---

1. ස්‍යා. තස්සා 2 ස්‍යා. උපනිස්සඅධිපතිඑවං. 3. ස්‍යා. අවිපාකානෙව. 4. සී. 11. ස්‍යා. පඨමඝටනෙ. 5. ස්‍යා. වත්ථුරූපමෙව ලභති.

පඤ්චදසට්ඨානානි. ඉන්ද්‍රිය†මග්ග†යුත්තානි අමොහහෙතුවසෙන වුත්තානි. තත්ථ පඨමානි නව නිරධිපතීනි. පච්ඡිමානි ඡ සාධිපතීනි. නිරධිපතිකෙසුපි පඨමානි චත්තාරි සාමඤ්ඤතො සබ්බත්ථ අමොහවසෙන වුත්තානි. පච්ඡිමානි පඤ්චවිපාකාමොහවසෙන.[1] තත්ථ නිරධිපතිකෙසු පඨමෙ **චත්තාරී**ති හෙට්ඨා හෙතාධිපතිදුකෙ දස්සිතානෙව. දුතියෙ චිත්තසමුට්ඨානරූපං පරිහායති. තතියෙ වත්ථුරූපං පරිහායති. චතුත්ථෙ කුසලො ධම්මො චිත්තසමුට්ඨානානං, අබ්‍යාකතො තංසමුට්ඨානානන්ති රූපමෙව[2] ලබ්භති. තතො පරානි විපාකයුත්තානි පඤ්ච හෙට්ඨා වුත්තනයානෙව. සාධිපතිකෙසු පඨමානි තීණි ඨානානි සාමඤ්ඤතො විපාකාවිපාකහෙතුවසෙන වුත්තානි. තෙසු පඨමෙ චත්තාරි වුත්තනයෙනෙව. දුතියෙ රූපං පරිහායති. තතියෙ අරූපං පරිහායති. තතො පරානි තීණි විපාකහෙතුවසෙන වුත්තානි. තෙසු පඨමෙ රූපාරූපං ලබ්භති. දුතියෙ අරූපමෙව. තතියෙ රූපමෙව. එවම්පි තෙසං තෙසං පච්චයානං සමායොගෙ ලබ්භමානං ගණනං විදිත්වා තිමූලකාදීසු ගණනා උද්ධරිතබ්බාති.

හෙතුමූලකං
නිට්ඨිතං.

ආරම්මණමූලකෙපි අධිපතිපච්චයාදයො සත්ත ආරම්මණෙන සභාගා, සෙසා සොළස විසභාගාති තෙ අයොජෙත්වා සත්තෙව යොජිතා. තෙසු **අධිපතියා සත්තා**ති කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්ස, අකුසලස්ස †ධම්මස්ස† අබ්‍යාකතස්සාති එවං කුසලමූලානි තීණි, අකුසලමූලං එකං, අබ්‍යාකතමූලානි තීණීති සත්ත. **නිස්සයෙ තීණී**ති වත්ථුවසෙන අබ්‍යාකතමූලානෙව. උපනිස්සයෙ සත්ත[3] හෙට්ඨිමානි. එවං **පුරෙජාතෙ තීණී**ති වත්ථාරම්මණවසෙන අබ්‍යාකතමූලානි. **විප්පයුත්තෙ තීණී**ති වත්ථුවසෙනෙව. **අත්ථි අවිගතෙසු තීණී**ති වත්ථාරම්මණවසෙන. යථා පන හෙතුමූලකෙ එකාදසසතත්ථං ඨානානි ඨපිතානි, තථා ආරම්මණමූලකාදීසුපි. තත්ථ යානි තාව ඉමස්මිං ආරම්මණමූලකෙ පඤ්ච ඨානානි ඨපිතානි, තත්ථ පඨමං ආරම්මණාධිපතිවසෙන සාධිපතිකං. තත්ථ **සත්තා**ති ආරම්මණාධිපතිදුකෙ ලද්ධවිස්සජ්ජනානෙව. දුතියං නිරධිපතිකං. තත්ථ **තීණී**ති වත්ථාරම්මණවසෙන ආරම්මණවසෙන වා අබ්‍යාකතමූලානි. තතියං නිස්සයෙන වුත්තං.[4] තත්ථ **තීණී**ති වත්ථුවසෙන අබ්‍යාකතමූලානි. චතුත්ථපඤ්චමානි සාධිපතිකානි. තෙසු චතුත්ථෙ **එක**න්ති වත්ථාරම්මණවසෙන ආරම්මණවසෙනෙව වා[5] අබ්‍යාකතමූලං අකුසලං. පඤ්චමෙ **එක**න්ති නිස්සයතො අබ්‍යාකතමූලකං[6]

---

†. ස්‍යා. නාදිස්සති.† 2. ස්‍යා. තංසමුට්ඨානරූපමෙව 3. ස්‍යා. සත්තානි.
1 සී. II, වසෙන වුත්තානි. †. ස්‍යා. නාදිස්සති.† 4. ස්‍යා. නිස්සයෙ වුත්තං.
5. ස්‍යා. ආරම්මණවසෙනවා. 6. ස්‍යා අබ්‍යාකතමූලං.

අකුසලං. එවමිධාපි ලබ්භමානවසෙන තිකාදීසු[1] ගණනා වෙදිතබ්බා. තථා අධිපතිමූලකාදීසු ආරම්මණින්ද්‍රියවිපාකවසෙන විත්ථාරයොජනං පන අවත්වා තත්ථ තත්ථ වත්තබ්බයුත්තකමෙව[2] වදාමාති.

අධිපතිමූලකෙ **සහජාතෙ සත්තාති** සහජාතාධිපතිවසෙන කුසලමූලානි තීණි, අකුසලමූලානි තීණි, අබ්‍යාකතමූලං එකං. සහජාතෙන පන සද්ධිං ආරම්මණාධිපති ආරම්මණාධිපතිනා ච සද්ධිං සහජාතං න ලබ්භති. **අඤ්ඤමඤ්ඤෙ තීණීති** සහජාතාධිපතිවසෙනෙව. **නිස්සයෙ අට්ඨාති** කුසලමූලානි තීණි, අකුසලමූලානි තීණි, අබ්‍යාකතමූලානි ද්වෙ. අබ්‍යාකතො හි අධිපති අබ්‍යාකතස්ස සහජාතතො ච ආරම්මණතො ච නිස්සයො හොති, අකුසලස්ස ආරම්මණතොව, කුසලස්ස පන උභයථාපි න හොතීති[3] අබ්‍යාකතමූලානි ද්වෙ යෙවාති එවං අට්ඨ. උපනිස්සයෙ සත්ත ආරම්මණසදිසානෙව. **පුරෙජාතෙ එකන්ති** අබ්‍යාකතාධිපති ආරම්මණවසෙන අකුසලස්ස. විපාකෙ එකං[4] අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං ලොකුත්තරං. ආහාරාදීසු සත්ත හෙට්ඨා එකමූලකෙ ලද්ධානෙව. **විප්පයුත්තෙ චත්තාරීති** කුසලෙන අබ්‍යාකතං, තථා අකුසලෙන, අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතඤ්ච කුසලඤ්ච. අත්ථි අවිගතෙසු අට්ඨ නිස්සයසදිසානෙව.

ඝටනානි පනෙත්ථ පටිපාටියා ආරම්මණාදීහි අයොජෙත්වා පඨමං අත්ථි අවිගතෙහි යොජිතානි. කිං කාරණාති? උභයාධිපතිමිස්සකත්තා. තත්ථ පඨමෙ ඝටනෙ ආරම්මණාධිපතිවසෙන වත්ථාරම්මණං ලබ්භති. දුතියෙ නිස්සයවසෙන[5] ගරුං කත්වා අස්සාදෙන්තස්ස වත්ථුමෙව. තතියෙ සහජාතාධිපතිවසෙන කුසලාදයො රූපානං. ආරම්මණාධිපතිවසෙන වත්ථු අකුසලස්ස. තතො පරානි තීණි ඝටනානි ආරම්මණාධිපතිවසෙන වුත්තානි. තත්ථ **පඨමෙ සත්තාති** හෙට්ඨා වුත්තානෙව. දුතියෙ **එක**න්ති පුරෙජාතානි වත්ථාරම්මණානි අකුසලස්ස. තතියෙ වත්ථුමෙව අකුසලස්ස. තතො පරානි තීණි ඝටනානි විපාකාවිපාකසාධාරණානි සහජාතාධිපතිවසෙන වුත්තානි. තත්ථ පඨමෙ රූපාරූපං ලබ්භති. දුතියෙ අරූපමෙව. තතියෙ රූපමෙව. තතො පරානි තීණි විපාකාධිපතිවසෙන වුත්තානි. තෙසුපි පඨමෙ රූපාරූපං ලබ්භති. දුතියෙ අරූපං. තතියෙ රූපමෙව. තතො පරානි ඡ ඝටනානි ආහාරින්ද්‍රියයුත්තානි චිත්තාධිපතිවසෙන වුත්තානි. තත්ථ තීණි අවිපාකානි. තීණි සවිපාකානි. තෙසු ගණනා පාකටා යෙව. තතො පරානි ඡ ඝටනානි තථෙව විරියාධිපතිවසෙන වුත්තානි.

නනු ච අධිපති පටිපාටියා පඨමං විරියාධිපතිවසෙන වත්තබ්බානි සියුං, කස්මා තථා නවුත්තානීති? පරතො හෙතුවසෙන වුත්තඝටනෙහි සදිසත්තා, පරතො හි හෙතුවසෙන ඝටනානි අමොහස්ස වීමංසාධිපතිත්තා වීමංසාය ච සම්මාදිට්ඨිභාවතො මග්ගසම්පයුත්තානි.[6]

---

1. ස්‍යා. තිමූලකාදීසු.
2. ස්‍යා. මත්තකමෙව.
3. ස්‍යා. න ලභන්ති.
4. ස්‍යා. එකන්ති.
5. සී II. නිස්සයාදිවසෙන.
6. ස්‍යා. මග්ගයුත්තානි.

විරියම්පි ච සම්මාවායාමමිච්ඡාවායාමභාවෙන මග්ගාති තෙන සද්ධිං සට්ඨානි පරතො හෙතුවසෙන වුත්තසට්ඨෙහි සදිසානීති වුත්තානි. තෙසුපි ගණනා පාකටා යෙව.

අනන්තරසමනන්තරමූලකෙසු **සත්තාති** කුසලො කුසලස්ස අබ්‍යාකතස්ස ච තථා අකුසලො. අබ්‍යාකතො **තිණ්ණම්පීති**[1] එවං සත්ත. **කම්මෙ එක**න්ති කුසලාකුසලා මග්ගචෙතනා අනන්තරා විපාකාබ්‍යාකතස්ස. **සට්ඨානි** පනෙතෙසු[2] තීණි තීණි යෙව.[3] **තානි** බහුතර[4] පටිපාටියා වුත්තානි. සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සය මූලකෙසු යෙ යෙ දුකමූලකෙ[5] පච්චයා වුත්තා, තෙ තෙ යෙව ආදිතො ඝීතෙන සභාගා, තස්මා දුකමූලකෙ ගණනං ඤත්වා යෙ උපරිපච්චයා ඝටිතා, තෙසු ඌනතර ගණනස්සවසෙන සබ්බඝටනෙසු[6] ගණනා වෙදිතබ්බා.

තත්ථ සහජාතමූලකෙ[7] දසඝටනානි. තෙසු පඤ්ච අවිපාකානි. පඤ්ච සවිපාකානි. තත්ථ අවිපාකෙසු තාව පඨමෙ කුසලො කුසලස්ස, අබ්‍යාකතස්ස, කුසලාබ්‍යාකතස්ස, කුසලාබ්‍යාකතො අබ්‍යාකතස්සාති චත්තාරි, තථා අකුසලො, අබ්‍යාකතො අබ්‍යාකතස්සවාති එවං නව. තත්ථ කුසලාකුසලාදිකෙසු අට්ඨසු විස්සජ්ජනෙසු අරූපක්ඛන්ධච චිත්ත සමුට්ඨානරූපඤ්ච ලබ්භති. අබ්‍යාකතෙ වත්ථුරූපම්පි. දුතියෙ ඝටනෙ අබ්‍යාකතවිස්සජ්ජනෙ රූපෙසු වත්ථුමෙව[8] ලබ්භති. තතියෙ තීසුපි අරූපමෙව. චතුත්ථෙ චිත්තසමුට්ඨානරූපමෙව. **පඤ්චමෙ පටිසන්ධියං** වත්ථුනා සද්ධිං අරූපධම්මා. සවිපාකෙසු පඨමෙ විපාකා චෙව විපාක චිත්තසමුට්ඨානරූපඤ්ච. දුතියෙ විපාකා චෙව වත්ථුරූපඤ්ච. තතියෙ විපාකමෙව. චතුත්ථෙ විපාකචිත්තසමුට්ඨානමෙව. පඤ්චමෙ වත්ථුරූප මෙව ලබ්භති.

අඤ්ඤමඤ්ඤමූලකෙ ඡ ඝටනානි. තෙසු[9] පඨමානි තීණි අවිපා කානි. පච්ඡිමානි තීණි සවිපාකානි. තෙසු ගණනා පාකටා යෙව.

නිස්සයමූලකෙ **නිස්සයපච්චයා ආරම්මණෙ තීණීති** වත්ථුං ආරම්මණං කත්වා පවත්තකුසලාදිවසෙන වෙදිතබ්බානි. **උපනිස්සයෙ එක**න්ති වත්ථුං ආරම්මණූපනිස්සයං කත්වා උප්පන්නාකුසලං. සෙසං දුමූලකෙ හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඉමස්මිං පන නිස්සය පච්චයෙ වීසතිඝටනානි. තෙසු පුරිමානි ඡ ඝටනානි පුරෙජාතසහජාත වසෙන[10] වුත්තානි. තතො චත්තාරි පුරෙජාතවසෙනෙව. තතො දස සහජාතවසෙනෙව. තත්ථ පඨමෙ ඝටනෙ **තෙරසාති** නිස්සයපච්චය විභඞ්ගෙ වුත්තානෙව. **දුතියෙ අට්ඨා**ති සහජාතාධිපතිවසෙන සත්ත, වත්ථුං ගරුං කත්වා අකුසලඤ්චාති අට්ඨ. තතියෙ සත්ත[11] ඉන්ද්‍රිය

1. ස්‍යා. තිණ්ණන්නම්පීති.
2. සී. II. පනෙත්ථ.
3. ස්‍යා. තීණෙව.
4. සී. II. ස්‍යා. බහුවාර.
5. ස්‍යා. දුමූලකෙ.
6. ස්‍යා. සබ්බත්ථඝටනෙසු.
7. ස්‍යා., මූලකානි.
8. ස්‍යා. වත්ථුරූපමෙව.
9. සී. II. තෙසං.
10. ස්‍යා. සහජාතපුරෙජාතවසෙන.
11. ස්‍යා. සත්තානී.

පච්චයෙ ලද්ධානෙව. චතුත්ථෙ පඤ්ච[1] විප්පයුත්තෙන ලද්ධානි. **පඤ්චමෙ චත්තාරී**ති කුසලාදීනි චිත්තසමුට්ඨානානං වත්ථුච අකුසලස්ස. **ඡට්ඨෙ තීණී**ති කුසලාදීනි චිත්තසමුට්ඨානස්ස. පුරෙජාතවසෙන චතුසු පඨමෙ **තීණී**ති වත්ථු කුසලාදීනං චක්ඛාදීනි ච අබ්‍යාකතස්ස. දුතියෙ වත්ථුමෙව කුසලාදීනං. තතියෙ **එක**න්ති වත්ථු අකුසලස්ස. චතුත්ථෙ චක්ඛාදීනි විඤ්ඤාණපඤ්චකස්ස. සහජාතවසෙන දස සවිපාකාවිපාක වසෙන[2] විධා භින්දිත්වා සහජාතමූලකෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි.

උපනිස්සයමූලකෙ **ආරම්මණෙ සත්තා**ති ආරම්මණූපනිස්සයෙ ලද්ධානෙව. **අධිපතියා සත්තා**ති තානෙව. අනන්තරසමනන්තරෙසු අනන්තරූපනිස්සයෙ ලද්ධානෙව. **නිස්සයෙ එක**න්ති වත්ථු අකුලස්ස. **පුරෙජාතෙ එක**න්ති තස්සෙව වත්ථුං වා ආරම්මණං වා. ආසෙවනෙ තීණි අනන්තරූපනිස්සයවසෙන. කම්මෙ ද්වෙ[3] පකතූපනිස්සයවසෙන. ලොකුත්තරකුසලචෙතනා පන අනන්තරූපනිස්සයොපි හොති. විප්පයුත්තෙ එකං ආරම්මණූපනිස්සයවසෙන. තථා අත්ථි අවිගතෙසු. නත්ථි විගතෙසු සත්ත අනන්තරසමානෙව. උපනිස්සයමූලකානි පන සත්ත ඝටනානි හොන්ති. තත්ථ පුරිමානි තීණි ආරම්මණූපනිස්සයවසෙන වුත්තානි. තත්ථ පඨමෙ **සත්තා**ති කුසලො කුසලාදීනං, තථා අබ්‍යාකතො, අකුසලො අකුසලස්සෙවාති[4] එවං සත්ත. දුතියෙ එකං[5] චක්ඛාදි අබ්‍යාකතං අකුසලස්ස. වත්ථු අකුසලස්ස. තතො පරානි ද්වෙ අනන්තරූපනිස්සයවසෙන වුත්තානි. තෙසු ගණනා පාකටායෙව. තතො ද්වෙ අනන්තරපකතූපනිස්සයවසෙන වුත්තානි. තත්ථ පඨමෙ ලොකියකුසලචෙතනාපච්චයභාවතො ගහෙතබ්බා. දුතියෙ ලොකුත්තරකුසලාව.

පුරෙජාතමූලකෙ **ආරම්මණෙ තීණී**ති අබ්‍යාකතො කුසලාදීනං **අධිපතියා එක**න්ති අබ්‍යාකතො අකුසලස්ස. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **එත්ථ** පන සත්තඝටනානි. තෙසු පඨමං වත්ථාරම්මණවසෙන වුත්තං. **දුතියං** වත්ථුවසෙනෙව. තතියං ආරම්මණවසෙන. චතුත්ථං **වත්ථුස්ස** ආරම්මණකාලවසෙන. පඤ්චමං ආරම්මණාධිපතිවසෙන. ඡට්ඨං වත්ථුතො ආරම්මණාධිපතිකාලවසෙන. සත්තමං චක්ඛාදිවසෙන.

පච්ඡාජාතමූලකෙ වීසතිපච්චයා න යුජ්ජන්ති, තයොව යොජනං ලභන්ති. **එකමෙවෙත්ථ** ඝටනං, තං කායස්ස කුසලාදීනංවසෙන වෙදිතබ්බං. ආසෙවනමූලකෙපි එකමෙව ඝටනං.

කම්මමූලකෙ **අනන්තරෙ එක**න්ති මග්ගචෙතනාවසෙන වුත්තං. **අඤ්ඤමඤ්ඤෙ තීණී**ති එත්ථ පටිසන්ධියං වත්ථුපි[6] ගහෙතබ්බං. **උපනිස්සයෙ ද්වෙ**ති අනන්තරපකතූපනිස්සයවසෙන හෙට්ඨා වුත්තානෙව එවං සෙසානිපි හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි. එත්ථ

1. සං. පඤ්චවානි.
2. සං. විපාකාවිපාකවසෙන.
3. සං. චෙති.
4. ම. අකුසලො කුසලස්සෙවාති.
5. සං. එකන්ති,
6. සං. වත්ථුම්පි,

පන එකාදසඝටනානි. තත්ථ පඨමානි ද්වෙ පකතූපනිස්සයානන්තරූපනිස්සයවිභාගතො නානාක්ඛණිකකම්මවසෙන වුත්තානි. තතො පරානි චත්තාරි විපාකාවිපාකතො එකක්ඛණිකකම්මවසෙන වුත්තානි. තත්ථ පඨමෙ අරූපෙන සද්ධිං චිත්තසමුට්ඨානරූපං ලබ්භති. දුතියෙ අරූපෙන සද්ධිං වත්ථු. තතියෙ අරූපමෙව. චතුත්ථෙ චිත්තසමුට්ඨානරූපමෙව. පටිසන්ධියං පන කටත්තාරූපම්පි ලබ්භති. තතො පරානි පඤ්ච සවිපාකානි හෙට්ඨා වුත්තනයානෙව.

විපාකමූලකෙ පඤ්චඝටනානි උත්තානත්ථානෙව. ආහාරමූලකෙ සත්තානි ආදීනි වුත්තනයානෙව. ඝටනානි පනෙත්ථ චතුත්තිංස. තෙසු පඨමානි පඤ්ච විපාකාවිපාකසාමඤ්ඤතො වුත්තානි. තත්ථ පඨමෙ චත්තාරොපි ආහාරා ලබ්භන්ති. දුතියෙ තයො අරූපාහාරාව. තතියෙ වත්ථුපි පච්චයුප්පන්නං හොති. චතුත්ථෙ තං පරිහායති. පඤ්චමෙ රූපමෙව පච්චයුප්පන්නං. තතො පරානි පඤ්ච †සවිපාක† ඝටනානි. †තානි† හෙට්ඨා වුත්තනයානෙව. තතො පරානි ඝටනානි චෙතනාහාරවසෙන වුත්තානි. තතො පරානි නව නිරධිපති විඤ්ඤාණාහාරවසෙන තතො පරානි සාධිපතිවිඤ්ඤාණාහාරවසෙන ඡ ඝටනානි වුත්තානි. තත්ථ තීණි විපාකාවිපාකසාමඤ්ඤවසෙන වුත්තානි. තීණි විපාකවසෙනෙව. තත්ථ ලොකියානං විපාකානං අභාවතො වත්ථුපරිහායති.

ඉන්ද්‍රියමූලකෙ **පුරෙජාතෙ එක**න්ති චක්ඛුන්ද්‍රියාදීනං වසෙන අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං. සෙසං දුමූලකං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඝටනානි පනෙත්ථ ඡසත්තති. තත්ථ පඨමෙ සබ්බානිපි ඉන්ද්‍රියානි පච්චයට්ඨෙන[1] ලබ්භන්ති. දුතියෙ රූපජීවිතින්ද්‍රියං හායති.[2] නහි තං[3] නිස්සයො හොති. තතියෙ අරූපින්ද්‍රියානි රූපානං. චතුත්ථෙ චක්ඛාදීනි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං. තතො පරානි නවඝටානි සහජාත අරූපින්ද්‍රියවසෙන වුත්තානි. තතො නව මග්ගභූතානං ඉන්ද්‍රියානං වසෙන. තතො නව ඣානඞ්ගභූතානං. තතො නව ඣානමග්ගභූතානං. තතො නව මතින්ද්‍රියවසෙනෙව. තතො සාධිපතීනි ඡ. තතො විරියවසෙන[4] මග්ගසම්පයුත්තානි ඡ. තතො අමොහහෙතුවසෙන නිරධිපතීනි නව. සාධිපතීනි ඡ. තෙසු සබ්බෙසු විපාකපච්චයෙන අයුත්තානි ච යුත්තානි ච හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි.

ඣානමූලකෙපි දුමූලකං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඝටනානි පනෙත්ථ ඡත්තිංස. තෙසු පඨමානි නව ඉන්ද්‍රියමග්ගභාවං අනාමසිත්වා සාධාරණඣානඞ්ගවසෙනෙව වුත්තානි. තතො පරානි නව ඉන්ද්‍රියභූතඣානඞ්ගවසෙන. තතො නව මග්ගභූතඣානඞ්ගවසෙන. තතො නව ඉන්ද්‍රියමග්ගභූතඣානඞ්ගවසෙන. චතූසුපි චෙතෙසු නවකෙසු ආදිතො චත්තාරි චත්තාරි විපාකාවිපාකසාධාරණානි. අවසානෙ පඤ්ච පඤ්ච විපාකානෙව. තානි හෙට්ඨා වුත්තනයානෙව.

---

†. ස්‍යා. නාදිස්සති.†
†. ස්‍යා. නාදිස්සති.†

1. සී. II. පච්චයත්තෙන.
2. ස්‍යා. පච්චයත්ථෙන හායති.
3. ස්‍යා. තම්පි.
4. ස්‍යා. වීමංසාධිපතිවසෙන.

මග්ගමූලකෙපි දුමූලකං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඝටනානි පනෙත්ථ සත්තපඤ්ඤාස.[1] තෙසු පඨමානි නව ඉන්ද්‍රියඣානභාවං අනාමසිත්වා සුද්ධිකමග්ගවසෙනෙව[2] වුත්තානි. තතො නව ඉන්ද්‍රියභූතමග්ගවසෙන. තතො නව ඣානභූතමග්ගවසෙන. තතො නව ඉන්ද්‍රියඣානභූතමග්ගවසෙන. තතො ඡ අධිපතිභූතමග්ගවසෙන. තතො නව නිරධිපතිමග්ගහෙතුවසෙන. තතො ඡ සාධිපතිමග්ගහෙතුවසෙන. තත්ථ නවකෙසු පඤ්ච පඤ්ච ඡක්කෙසු තීණි තීණි විපාකානි.[3] සෙසානි සාධාරණානි. තානි හෙට්ඨා වුත්තනයානෙව.

සම්පයුත්තමූලකෙ දුමූලකං උත්තානත්ථමෙව.[4] එත්ථ පන ද්වෙයෙව ඝටනානි. තත්ථ එකං සාධාරණවසෙන. එකං විපාකවසෙන වුත්තං.

විප්පයුත්තමූලකෙපි දුමූලකං උත්තානත්ථමෙව. ඝටනානි පනෙත්ථ තෙරස. තත්ථ **පඨමෙ පඤ්චා**ති කුසලො අබ්‍යාකතස්ස තථා අකුසලො අබ්‍යාකතො තිණ්ණන්නම්පි. එත්ථ ච ඉමෙ විප්පයුත්තාදයො සහජාතාපි හොන්ති. පච්ඡාජාතපුරෙජාතාපි. දුතියෙ පුරෙජාතසහජාතාව. තතියෙ තෙ යෙව අධිපතිවසෙන. තත්ථ කුසලො අබ්‍යාකතස්ස, තථා අකුසලො, අබ්‍යාකතො පන අබ්‍යාකතස්ස ච ආරම්මණාධිපතිවසෙන අකුසලස්ස චාති එවං චත්තාරි. චතුත්ථෙ **තීණී**ති කුසලාදීනි අබ්‍යාකතස්ස. ඉන්ද්‍රියානි පනෙත්ථ රූපානිපි අරූපානිපි. පඤ්චමෙ පච්චයා අරූපාව. ඡට්ඨෙ වත්ථුවසෙන රූපාව. සත්තමෙ කුසලාබ්‍යාකතානං විපස්සනාවසෙන. අකුසලස්ස අස්සාදනවසෙන වත්ථුමෙව.[5] අට්ඨමෙ තදෙවාකුසලස්ස. නවමෙ චක්ඛාදීනි අබ්‍යාකතස්ස. දසමෙ කුසලාදයො චිත්තසමුට්ඨානානං. එකාදසමෙ පටිසන්ධියං වත්ථු ඛන්ධානං. ද්වාදසමෙ ඛන්ධා[6] කටත්තාරූපානං. තෙරසමෙ පටිසන්ධියං ඛන්ධා වත්ථුස්ස.

අත්ථිපච්චයමූලකෙ **උපනිස්සයෙ එක**න්ති ආරම්මණූපනිස්සයවසෙන අබ්‍යාකතං අකුසලස්ස. සෙසං දුමූලකෙ උත්තානමෙව. ඝටනානි පනෙත්ථ එකූනතිංස.[7] තෙසු පඨමෙ අරූපවත්ථාරම්මණමහාභූතඉන්ද්‍රියාහාරානං වසෙන සහජාතපුරෙජාතපච්ඡාජාතපච්චයා ලබ්භන්ති. දුතියෙ පච්ඡාජාතකබලීකාරාහාරා න ලබ්භන්ති. පඨමදුතියඝටනානෙව අධිපතිනා සද්ධිං උපරි තතියචතුත්ථානි කතානි. පුන පඨමෙව[8] චතූහි ආහාරෙහි සද්ධිං පඤ්චමං. රූපින්ද්‍රියෙහි[9] සද්ධිං ඡට්ඨං. රූපාරූපින්ද්‍රියෙහි සද්ධිං සත්තමං කතං. දුතියමෙවවා පන ඉන්ද්‍රියෙහි සද්ධිං සත්තමං කතං.[10] පඨමදුතියානෙව විප්පයුත්තපච්චයෙන සද්ධිං අට්ඨමනවමානි. තෙසු නවමං අධිපතිනා සද්ධිං දසමං කතං. තතො එකාදසමෙ පච්චයවසෙන වත්ථු හායති. ද්වාදසමෙ අරූපධම්මා යෙව

1. සභා. පඤ්ඤාසං. 4. සභා. උත්තානමෙව. 7. සභා. එකූනතිංස.
2. සභා. මග්ගඞ්ගවසෙන. 5. සභා. හදයවත්ථුමෙව. 8. සභා. පඨමමෙව.
3. සභා. සවිපාකානි. 6. සභා. පටිසන්ධියං ඛන්ධා. 9. සභා. රූපජීවිතින්ද්‍රියෙහි.
10. සී. II. ජාතං.

පච්චයා. තෙරසමෙ වත්ථාරම්මණා. චුද්දසමෙ වත්ථුමෙව. පන්නරසමෙ[1] ආරම්මණමෙව. සොළසමෙ වත්ථුමෙව ආරම්මණං. සත්තරසමෙ †පන† තදෙව ආරම්මණාධිපතිභාවෙන. අට්ඨාරසමෙපි තදෙවාරම්මණූපනිස්සයවසෙන. එකූනවීසතිමෙ[2] චක්ඛාදයොව පච්චයා. ඉමානි එකූනවීසති පකිණ්ණකඝටනානි නාම සහජාතං අග්ගහෙත්වා වුත්තානි. තතො පරානි දස සහජාතවසෙන වුත්තානි.

නත්ථිවිගතමූලකෙසු අනන්තරසමනන්තරමූලකෙසු විය උපනිස්සයාසෙවනකම්මවසෙන තීණි යෙව ඝටනානි. අවිගතමූලකං අත්ථිමූලකසදිසමෙවාති.

යානි පනෙතානි ඉමස්මිං පඤ්හාවාරෙ ඝටනානි වුත්තානි. තානි සබ්බානිපි දුවිධානි යෙව පකිණ්ණකතො සහජාතතො ච. තත්ථ සබ්බෙසම්පි ආරම්මණමූලකාදීනං ආදිතො සහජාතං අග්ගහෙත්වා වුත්තානි පකිණ්ණකානි නාම. තානි ආරම්මණමූලකෙ පඤ්චපි. අධිපතිමූලකෙ ඡ. අනන්තරමූලකෙ තීණිපි. තථා සමනන්තරමූලකෙ. නිස්සයමූලකෙ දස. උපනිස්සයමූලකෙ සත්ත. පුරෙජාතමූලකෙ සත්ත. පච්ඡාජාතමූලකෙ එකමෙව. තථා ආසෙවනමූලකෙ. කම්මමූලකෙ ද්වෙ. ආහාරමූලකෙ එකං. ඉන්ද්‍රියමූලකෙ චත්තාරි. විප්පයුත්තමූලකෙ නව. අත්ථිමූලකෙ එකූනවීසති. නත්ථිමූලකෙ තීණිපි. තථා විගතමූලකෙ. අවිගතමූලකෙ එකූනවීසතීති සබ්බානිපි සතඤ්චෙව තීණි ච හොන්ති. සහජාතනිස්සයභාවෙන[3] පනෙතානි පකිණ්ණකානීති වුත්තානි.

යානි පන සහජාතං ලබ්භන්ති, තානි සහජාතඝටනානි නාමාති වුච්චන්ති. තානි ආරම්මණමූලකෙ අනන්තරසමනන්තරඋපනිස්සයපුරෙජාතපච්ඡාජාතආසෙවනනත්ථිවිගතමූලකෙසු න ලබ්භන්ති. නහි තෙ පච්චයා සහජාතානං පච්චයා හොන්ති. යථා ච[4] සහජාතානං න හොන්ති, තථා හෙතුසහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤවිපාකඣානමග්ගසම්පයුත්තපච්චයානං අසහජාතානන්ති හෙතුමූලකෙ සබ්බානි චතුවීසතිපි ඝටනානි සහජාතඝටනානෙව. තථා[5] අධිපතිමූලකෙ චතුවීසති. සහජාතමූලකෙ දසපි. අඤ්ඤමඤ්ඤමූලකෙ ඡපි. නිස්සයමූලකෙ දස. කම්මමූලකෙ නව. විපාකමූලකෙ පඤ්චපි. ආහාරමූලකෙ තෙත්තිංස. ඉන්ද්‍රියමූලකෙ ද්වාසත්තති. ඣානමූලකෙ ඡත්තිංසාපි. මග්ගමූලකෙ සත්තපඤ්ඤාසම්පි. සම්පයුත්තමූලකෙ ද්වෙපි. විප්පයුත්තමූලකෙ චත්තාරි. අත්ථිමූලකෙ දස. අවිගතමූලකෙ දසාති සබ්බානිපි තීණි සතානි ද්වාදස ච හොන්ති. ඉති පුරිමානි සතං තීණි ච ඉමානි ච ද්වාදසුත්තරානි තීණි සතානීති සබ්බානිපි පඤ්චදසාධිකානි චත්තාරි ඝටනසතානි පඤ්හාවාරෙ ආගතානි.

---

1. ස්‍යා. පණ්ණරසමෙ.
†. ස්‍යා. නාදිස්සති.†
2. සී. II. එකූනවීසතිමානි.
3. ස්‍යා. සහජාතනියමාභාවෙන.
4. ස්‍යා. යථා ච තෙ.
5. ම. තතො.

තෙසු යෙ †යෙ† පච්චයධම්මා නාමවසෙන න පාකටා හුත්වා පඤ්ඤායන්ති, තෙපි හෙතුමූලකාදීනං නයානං ආදිතො විපාකාවිපාක සාමඤ්ඤතො වුත්තෙසු ඝටනෙසු දස්සෙතබ්බා. ද්වාදසෙව හි හෙතූ, ඡ ආරම්මණා, චත්තාරො අධිපතියො, චත්තාරො ආහාරා, වීසති ඉන්ද්‍රියානි, සත්තඣානඞ්ගානි, ද්වාදසමග්ගඞ්ගානීති එතෙ පච්චයධම්මා නාම. තෙසු යෙ ධම්මා එකන්තෙන කුසලා, එකන්තෙනෙව අකුසලා, එකන්තෙන කුසලවිපාකා, එකන්තෙනෙවාකුසලවිපාකා, එකන්තෙනෙව විපාකා, එකන්තෙනෙව අවිපාකා, තෙ තෙ සාධුකං සල්ලක්ඛෙත්වා යෙ තත්ථ විපාකා තෙ විපාකඝටනෙසු, යෙ අවිපාකා තෙ අවිපාකඝටනෙසු යථායොගං යොජෙතබ්බා.[1]

පඤ්හාවාරස්ස ඝටනෙ අනුලොමගණනා
නිට්ඨිතා.

ඉදානි පච්චනීයං හොති. තත්ථ යථා පටිච්චවාරාදීසු "අකුසලං ධම්මං පටිච්ච අකුසලො ධම්මො උප්පජ්ජති න හෙතුපච්චයා"ති ආදිනා නයෙන ලබ්භමානා පඤ්හා ලබ්භමානානං පච්චයානං වසෙන සරූපතොව විත්ථාරිතා, එවං අවිත්ථාරෙත්වා එකෙන ලක්ඛණෙන සඞ්ඛෙපතො පච්චනීයං දස්සෙතුං ධම්මසඞ්ගාහකෙහි **කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්ස ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයො**ති ආදිනා නයෙන අනුලොමතො කුසලාදීනං පච්චයා උද්ධටා. තෙ ච ඛො පච්චයා සමූහවසෙන, නො එකෙකපච්චයවසෙනෙව. තස්මා යෙ යත්ථ[2] සමූහතො දස්සිතා, තෙපි විභජිත්වා වෙදිතබ්බා.

සබ්බෙපි හි ඉමෙ චතුවීසතිපච්චයා අට්ඨසු පච්චයෙසු සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. කතරෙසු අට්ඨසු? ආරම්මණෙ, සහජාතෙ, උපනිස්සයෙ, පුරෙජාතෙ, පච්ඡාජාතෙ, කම්මෙ, ආහාරෙ, ඉන්ද්‍රියෙති.

කථං? ඨපෙත්වා හි ඉමෙ අට්ඨපච්චයෙ සෙසෙසු සොළසසු හෙතුපච්චයො, අඤ්ඤමඤ්ඤ, විපාක, ඣාන, මග්ග, සම්පයුත්තපච්චයොති ඉමෙ ඡ පච්චයා එකන්තෙන සහජාතා හුත්වා සහජාතානඤ්ඤෙව පච්චයභාවතො සහජාතපච්චයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති.

අනන්තරපච්චයො, සමනන්තර, ආසෙවන, නත්ථි, විගතපච්චයොති ඉමෙ පන පඤ්ච උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධා අත්තනො අනන්තරං උප්පජ්ජමානානඤ්ඤෙව පච්චයභාවතො අනන්තරූපනිස්සයලක්ඛණෙන උපනිස්සයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති.

නිස්සයපච්චයො සහජාතපුරෙජාතභෙදතො දුවිධො.[3] තත්ථ සහජාතනිස්සයො සහජාතානඤ්ඤෙව නිස්සයපච්චයභාවතො සහජාතපච්චයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡති. පුරෙජාතනිස්සයො පුරෙජාතපච්චයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡති.

---

†. ස්‍යා. නදිස්සති.† 1. ස්‍යා. යොජෙතබ්බාති. 2. සී. II. තත්ථ. 3. ස්‍යා. දුබ්බිධො

අධිපතිපච්චයොපි සහජාතාධිපති ආරම්මණාධිපතිවසෙන දුවිධො. තත්ථ සහජාතාධිපති සහජාතානං යෙව අධිපතිපච්චයභාවතො සහජාතපච්චයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡති. ආරම්මණාධිපති ආරම්මණූපනිස්සයො හොති යෙවාති ආරම්මණූපනිස්සයලක්ඛණෙන උපනිස්සයපච්චයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡති.

විප්පයුත්තපච්චයො සහජාතපුරෙජාතපච්ඡාජාතභෙදතො තිවිධො තත්ථ සහජාතවිප්පයුත්තො සහජාතානඤ්ඤෙව විප්පයුත්තපච්චයභාවතො සහජාතපච්චයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡති. පුරෙජාතවිප්පයුත්තො පුරෙඋප්පජ්ජිත්වා පච්ඡාඋප්පජ්ජමානානං පච්චයභාවතො පුරෙජාතෙ සඞ්ගහිතො.[1] පච්ඡාජාතවිප්පයුත්තො පච්ඡාඋප්පජ්ජිත්වා පුරෙඋප්පන්නානං උපත්ථම්භනවසෙන පච්චයභාවතො පච්ඡාජාතපච්චයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡති.

අත්ථිපච්චයඅවිගතපච්චයා සහජාතපුරෙජාතපච්ඡාජාතආහාරින්ද්‍රියානඤ්ඤෙව අත්ථිඅවිගතෙසු ච එකෙකස්ස වසෙන ඡහි[2] භෙදෙහි ඨිතා. තත්ථ සහජාතඅත්ථිඅවිගතා සහජාතානඤ්ඤෙව අත්ථිඅවිගතපච්චයභාවතො සහජාතපච්චයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. පුරෙජාතා පුරෙඋප්පජ්ජිත්වා පච්ඡාඋප්පජ්ජමානානං පච්චයභාවතො පුරෙජාතපච්චයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. පච්ඡාජාතා පච්ඡාඋප්පජ්ජිත්වා පුරෙඋප්පන්නානං උපත්ථම්භනවසෙන පච්චයභාවතො පච්ඡාජාතපච්චයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති.

ආහාරභූතා කබලීකාරාහාරපච්චයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. ඉන්ද්‍රියභූතා රූපජීවිතින්ද්‍රියපච්චයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡන්තීති එවං ඉමෙ සොළස පච්චයා ඉමෙසු අට්ඨසු පච්චයෙසු සඞ්ගහං ගච්ඡන්තීති වෙදිතබ්බා.

ඉමෙසම්පි පන අට්ඨන්නං පච්චයානං අඤ්ඤමඤ්ඤං[3] සඞ්ගහො අත්ථි යෙව. ආදිතො නිද්දිට්ඨො හි ආරම්මණපච්චයො අධිපතිඅනධිපති භෙදෙන දුවිධො. තත්ථ අධිපතිභූතො ආරම්මණූපනිස්සයලක්ඛණෙන උපනිස්සයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡති. අනධිපතිභූතො සුද්ධො ආරම්මණපච්චයොව

කම්මපච්චයොපි සහජාතනානාක්ඛණිකවසෙන දුවිධො. තත්ථ සහජාතකම්මං අත්තනා[4] සහජාතානඤ්ඤෙව කම්මපච්චයභාවතො සහජාතෙ යෙව සඞ්ගහං ගච්ඡති. නානාක්ඛණිකකම්මං බලවදුබ්බල වසෙන දුවිධං. තත්ථ බලවකම්මං විපාකධම්මානං උපනිස්සයොව හුත්වා පච්චයො හොතීති උපනිස්සයපච්චයෙ[5] සඞ්ගහං ගච්ඡති. බලවම්පි පන රූපානං දුබ්බලඤ්ච අරූපානං නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයෙනෙව පච්චයො.

---

1. සයා. සඞ්ගහං ගච්ඡති·
2. සයා, ඡහි ඡහි.
3. සයා අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙ.
4. ම. අත්තනො.
5. ම, &, සයා, උපනිස්සයෙ.

ආහාරපච්චයොපි රූපාරූපතො දුවිධො. තත්‍ථ අරූපාහාරෙ අත්තනා[1] සහජාතානඤ්ඤෙව පච්චයො හොන්‍තීති සහජාතපච්චයෙ සඞ්ගහං ගච්ඡන්‍ති. රූපාහාරො සහජාතපුරෙජාතපච්ඡාජාතානං පච්චයො න හොති. අත්තනො †පන† උප්පාදක්ඛණං අතික්කමිත්‍වා ඨිතිප්පත්තො ආහාරපච්චයතං සාධෙතීති ආහාරපච්චයොව හොති.

ඉන්‍ද්‍රියපච්චයොපි රූපාරූපතො දුවිධො. තත්‍ථ අරූපින්‍ද්‍රියපච්චයො අත්තනා සහජාතානඤ්ඤෙව ඉන්‍ද්‍රියපච්චයතං සාධෙතීති සහජාතෙ යෙව සඞ්ගහං ගච්ඡති. රූපින්‍ද්‍රියපච්චයො පන අජ්ඣත්තබහිද්ධා භෙදතො දුවිධො. තත්‍ථ අජ්ඣත්තං ඉන්‍ද්‍රියපච්චයො පුරෙඋප්පජ්ජිත්‍වා පච්ඡාඋප්පජ්ජමානානං සසම්පයුත්තධම්මානං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං ඉන්‍ද්‍රියපච්චයො හොන්‍තීති පුරෙජාතෙ යෙව සඞ්ගහං ගච්ඡති. බාහිරො ඉන්‍ද්‍රියපච්චයො නාම රූපජීවිතින්‍ද්‍රියං. තං සහජාතානං පච්චයො හොන්‍තම්පි අනුපාලනමත්ත[2]වසෙනෙව හොති. න ජනකවසෙනාති. ඉන්‍ද්‍රියපච්චයොව හොති.

එවං ඉමෙ අට්ඨපච්චයා අඤ්ඤමඤ්ඤම්හි සඞ්ගහං ගච්ඡන්‍තීති වෙදිතබ්බා. අයං තාව අට්ඨසු පච්චයෙසු අවසෙසානං සොළසන්නඤ්ඤෙව තෙසං යෙව ච අට්ඨන්නං අඤ්ඤමඤ්ඤවසෙන සඞ්ගහනයො.

ඉදානි ඉමෙසං අට්ඨන්නං පච්චයානං එකෙකස්මිං චතුවීසතියාපි පච්චයෙසු යෙ යෙ සඞ්ගහං ගච්ඡන්‍ති, තෙ තෙ වෙදිතබ්බා. තත්‍ථ අට්ඨන්නං තාව සබ්බපඨමෙ ආරම්මණපච්චයෙ ආරම්මණපච්චයොව සඞ්ගහං ගච්ඡති, න සෙසා තෙවීසති.

දුතියෙ සහජාතපච්චයෙ හෙතුපච්චයො, සහජාතාධිපතිපච්චයො, සහජාතපච්චයො, අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො, සහජාතනිස්සයපච්චයො, සහජාතකම්මපච්චයො, විපාකපච්චයො, සහජාතආහාරපච්චයො, සහජාතඉන්‍ද්‍රියපච්චයො, ඣානපච්චයො, මග්ගපච්චයො, සම්පයුත්තපච්චයො, සහජාතවිප්පයුත්තපච්චයො, සහජාතත්‍ථිපච්චයො, සහජාතාවිගතපච්චයොති ඉමෙ පන්නරසපච්චයා සඞ්ගහං ගච්ඡන්‍ති.

තතියෙ උපනිස්සයපච්චයෙ අධිපතිභූතො ආරම්මණපච්චයො †ආරම්මණභූතො† අධිපතිපච්චයො, අනන්තර, සමනන්තර, උපනිස්සය, ආසෙවනපච්චයා, නානාක්ඛණිකො බලවකම්මපච්චයො, නත්‍ථිපච්චයො, විගතපච්චයොති ඉමෙ නවපච්චයා සඞ්ගහං ගච්ඡන්‍ති.

චතුත්‍ථෙ පුරෙජාතපච්චයෙ පුරෙජාතනිස්සයපච්චයො, පුරෙජාතපච්චයො,[3] පුරෙජාතින්‍ද්‍රියපච්චයො, පුරෙජාතවිප්පයුත්තපච්චයො, පුරෙජාතඅත්‍ථිපච්චයො, පුරෙජාතාවිගතපච්චයොති ඉමෙ ඡ පච්චයා සඞ්ගහං ගච්ඡන්‍ති.

---

1. ම. අත්තනො.
†. සයා. නදිස්සති.

2. ම. අනුපාලමත්ත.
†. සයා. නදිස්සති.†

3. සයා. පුරෙජාතපච්චයො-පුරෙජාතනිස්සයපච්චයො.

පඤ්චමෙ පච්ඡාජාතපච්චයෙ පච්ඡාජාතපච්චයො, පච්ඡාජාතවිප්පයුත්තපච්චයො, පච්ඡාජාතත්ථිපච්චයො, පච්ඡාජාතාවිගතපච්චයොති ඉමෙ චත්තාරො සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති.

ඡට්ඨෙ කම්මපච්චයෙ නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයොව සඞ්ගහිතො.

සත්තමෙ ආහාරපච්චයෙ කබලීකාරාහාරවසෙනෙව ආහාරපච්චයො, ආහාරත්ථිපච්චයො, ආහාරාවිගතපච්චයොති ඉමෙ තයො පච්චයා සඞ්ගහිතා.

අට්ඨමෙ ඉන්ද්‍රියපච්චයෙ රූපජීවිතින්ද්‍රියපච්චයො ඉන්ද්‍රියත්ථිපච්චයො ඉන්ද්‍රියාවිගතපච්චයොති ඉමෙ තයො පච්චයා සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති.

එවං ඉමෙසං අට්ඨන්නං පච්චයානං එකෙකස්මිං ඉමෙ විමෙ ච පච්චයා සඞ්ගහං ගතාති ඤත්වා යෙ යත්ථ සඞ්ගහං ගතා, තෙ තස්ස ගණනෙන ගහිතාව හොන්තීති වෙදිතබ්බා.

එවං සබ්බපච්චයසඞ්ගාහකානං ඉමෙසං අට්ඨන්නං පච්චයානං වසෙන එකූනපඤ්ඤාසාය පඤ්හෙසු ඉමස්මිං පච්චනීයෙ **කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්ස ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයොති** ආදයො ඉමෙ පන්නරසපඤ්හා[1] උද්ධරිත්වා විස්සජ්ජිතා. තත්ථ කුසලො කුසලස්ස කුසලො අකුසලස්ස, කුසලො අබ්‍යාකතස්ස, කුසලො කුසලාබ්‍යාකතස්සාති කුසලාදිකා චත්තාරො පඤ්හා. තථා අකුසලාදිකා. අබ්‍යාකතො පන අබ්‍යාකතස්ස, අබ්‍යාකතො කුසලස්ස, අබ්‍යාකතො අකුසලස්සාති අබ්‍යාකතාදිකා තයො. කුසලො ච අබ්‍යාකතො ච කුසලස්ස, තථා අබ්‍යාකතස්ස, අකුසලො ච අබ්‍යාකතො ච අකුසලස්ස තථා අබ්‍යාකතස්සාති දුමූලකෙකාවසානා චත්තාරො හොන්ති. තෙසු පඨමෙ පඤ්හෙ යෙහි[2] හවිතබ්බං, තෙ සබ්බෙ සඞ්ගහෙත්වා තයො පච්චයා වුත්තා. දුතියෙ ද්වෙ. තතියෙ පඤ්ච. චතුත්ථෙ එකොව. පඤ්චමෙ තයො. ඡට්ඨෙ ද්වෙ. සත්තමෙ පඤ්ච. අට්ඨමෙ එකොව. නවමෙ සත්ත. දසමෙ තයො. එකාදසමෙ තයො. ද්වාදසමෙ ද්වෙ. තෙරසමෙ චත්තාරො. චුද්දසමෙ ද්වෙ. පන්නරසමෙපි චත්තාරොව. තෙ සහජාතපච්චයෙනාති අවත්වා සහජාතං පච්ඡාජාතන්ති වුත්තා. තත්ථ කාරණං පරතො[3] වක්ඛාම.[4]

සමාසතො පනෙත්ථ එකො, ද්වෙ, තයො චත්තාරො, පඤ්ච, සත්තාති ඡළෙව පච්චයපරිච්ඡෙදා හොන්ති. අයං පඤ්හාවාරස්ස පච්චනීයෙ උක්කට්ඨවසෙන[5] පඤ්හාපරිච්ඡෙදො චෙව තෙ තෙ පච්චයෙ සඞ්ගහෙත්වා දස්සිතපච්චයපරිච්ඡෙදො ච. න හෙතුපච්චයොති[6] ආදීසුහි චතුවීසතියාපි පච්චයපච්චනීයෙසු එකපච්චනීයෙපි ඉතො උද්ධං පඤ්හා වා පච්චයා වා[7] න ලබ්භන්ති, හෙට්ඨා ලබ්භන්ති, තස්මා යෙසු

1. සී. II· පඤ්හෙ. 3. සී. II පුරතො. 5. සී. II උක්කට්ඨවාරස්සවසෙන.
2. සී. II. ස්‍යා. යෙසිපච්චයෙහි. 4. ස්‍යා. වණ්ණයිස්සාම. 6. ස්‍යා. නහෙතුපච්චයාති.
7. ස්‍යා. පඤ්හාවාරපච්චයා.

පඤ්හෙසු කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ච අබ්‍යාකතස්ස ච ධම්මස්ස සහජාතපච්චයෙන පච්චයො"ති එවං එකොව පච්චයො ආගතො. තස්මිං පච්චයෙ පටික්ඛිත්තෙ තෙ පඤ්හා පරිහායන්ති. යස්මිං පන පඤ්හෙ "කුසලො ධම්මො අකුසලස්ස ධම්මස්ස ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයො උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො"ති එවං ද්වෙ පච්චයා ආගතා, තත්ථ "නාරම්මණපච්චයා"ති එවං එකස්මිං පච්චයෙ පටික්ඛිත්තෙපි ඉතරස්ස පච්චයස්ස වසෙන සො පඤ්හො ලබ්භතෙව. තෙසු පන වීසුපි පච්චයෙසු පටික්ඛිත්තෙසු සො වාරො පච්ඡිජ්ජති. එවමෙව යෙසු පඤ්හෙසු තයො චත්තාරො පඤ්ච සත්ත වා ලබ්භන්ති, තෙසු ඨපෙත්වා පටික්ඛිත්තෙ පච්චයෙ අවසෙසානං වසෙන තෙ පඤ්හා ලබ්භන්ති යෙව. සබ්බෙසු පන පච්චයෙසු පටික්ඛිත්තෙසු සබ්බෙපි †තෙ† වාරා පච්ඡිජ්ජන්තීති ඉදමෙව වෙත්ථ ලක්ඛණං. ඉමිනා ලක්ඛණෙන ආදිතො පට්ඨාය තෙසු තෙසු පඤ්හෙසු සඞ්ඛිපිත්වා වුත්තනයානං[1] පභෙදෙ ච †තස්මිං තස්මිං† පච්චනීයෙ තෙසං තෙසං පඤ්හානං පරිහානි ච[2] වෙදිතබ්බා.

තත්‍රායං විත්ථාරකථා, පඨමපඤ්හෙ තාව තීහි පච්චයෙහි එකූනවීසතිපච්චයා දස්සිතා. කථං? කුසලො හි කුසලස්ස පුරෙජාතපච්ඡාජාතවිපාකවිප්පයුත්තෙහෙව පච්චයො න හොති, සෙසෙහි වීසතියා හොති, තෙසු ආරම්මණපච්චයො එකොව. සහජාතෙ පන සබ්බසඞ්ගාහිකවසෙන පන්නරසපච්චයා සඞ්ගහං ගච්ඡන්තීති වුත්තා. තෙසු[3] හෙතුපච්චයෙ පටික්ඛිත්තෙ චුද්දස හොන්ති. කුසලො පන කුසලස්ස නෙව විපාකපච්චයො. න විප්පයුත්තපච්චයොති තෙ ද්වෙ අපනෙත්වා සෙසෙ ද්වාදස සන්ධාය සහජාතපච්චයෙන පච්චයොති වුත්තං. උපනිස්සයපච්චයෙපි සබ්බසඞ්ගාහිකවසෙන "නවපච්චයා සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති"ති වුත්තා. තෙසු අධිපතිභූතො ආරම්මණපච්චයො ආරම්මණභූතො ච අධිපතිපච්චයො ආරම්මණූපනිස්සයවසෙන උපනිස්සයමෙව අනුපවිට්ඨා. කුසලො පන කුසලස්ස නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයො න හොතීති තං අපනෙත්වා සෙසෙ ඡ සන්ධාය උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයොති වුත්තං. එවං පඨමපඤ්හෙ තීහි පච්චයෙහි එකූනවීසති පච්චයා දස්සිතාති වෙදිතබ්බා. තෙසු ඉමස්මිං හෙතුපච්චනීයෙ **කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්ස නහෙතුපච්චයෙන පච්චයොති** "දානං දත්වා සීලං සමාදියිත්වා උපොසථකම්මං කත්වා තං පච්චවෙක්ඛති, පුබ්බෙ සුචිණ්ණානි පච්චවෙක්ඛතී"ති එවමාදිනා ආරම්මණපච්චයාදීසු වුත්තනයෙනෙව උද්ධරිත්වා පාළි දස්සෙතබ්බා. ආරම්මණපච්චයෙපන පටික්ඛිත්තෙ තස්ස විත්ථාරං අපනෙත්වා හෙතුපච්චයවිත්ථාරං පක්ඛිපිත්වා සා යෙව පාළි දස්සෙතබ්බා. සෙසපච්චයපටික්ඛෙපෙසුපි එසෙව නයො. තස්මිං[4] පන පච්චයෙ පටික්ඛිත්තෙ යෙ වාරා පරිහායන්ති, තෙ පරතො වක්ඛාම.[5]

†. සයා. නාදිස්සති.† †. සයා. නාදිස්සති.† 3. සයා. තෙ.
1. සයා. වුත්තපච්චයානං. 2. සයා. පරිහානාපරිහානිච. 4. සී. II, සයා. යස්මිං.
5. සයා වණ්ණයිස්සාම.

දුතියපඤ්හෙ පන වීහි පච්චයෙහි තයො පච්චයා දස්සිතා. කථං? කුසලො හි අකුසලස්ස අනන්තරාදිවසෙන පච්චයො න හොති, තස්මා තෙ අපනෙත්වා ආරම්මණූපනිස්සයවසෙන සඞ්ගහිතං ආරම්මණාධිපතිඤ්චෙව පකතූපනිස්සයඤ්ච සඞ්ඛාය උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයොති වුත්තං. තස්මා සුද්ධො ආරම්මණපච්චයො ආරම්මණාධිපතිවසෙන අධිපතිපච්චයො උපනිස්සයපච්චයොති දුතියපඤ්හෙ වීහි පච්චයෙහි ඉමෙ තයො පච්චයා දස්සිතාති වෙදිතබ්බා.

තතියපඤ්හෙ පන පඤ්චහි පච්චයෙහි අට්ඨාරසපච්චයා දස්සිතා. කථං.? කුසලො හි අබ්‍යාකතස්ස අඤ්ඤමඤ්ඤපුරෙජාතාසෙවනවිපාකසම්පයුත්තෙහි යෙව පච්චයො න හොති, සෙසෙහි එකූනවීසතියා හොති. තෙසු ආරම්මණපච්චයො එකොව. යස්මා පන කුසලො අබ්‍යාකතස්ස අඤ්ඤමඤ්ඤවිපාකසම්පයුත්තවසෙන පච්චයො න හොති, හෙතුපච්චයො පටික්ඛිත්තො, කම්මපච්චයො විසුං ගහිතො, තස්මා ඉමෙ පඤ්ච අපනෙත්වා සහජාතෙන දසපච්චයා දස්සිතා. උපනිස්සයෙන හෙට්ඨා වුත්තෙසු ඡසු ඨපෙත්වා ආසෙවනං සෙසා පඤ්ච පච්ඡාජාතො එකොව, තථා සහජාතනානාක්ඛණිකවසෙන[1] දුවිධොපි කම්මපච්චයොති එවං තතියපඤ්හෙ පඤ්චහි පච්චයෙහි ඉමෙ අට්ඨාරස පච්චයා දස්සිතාති වෙදිතබ්බා.

චතුත්ථපඤ්හෙ එකෙන †පන† පච්චයෙන දස.[2] කථං? කුසලො හි කුසලාබ්‍යාකතස්ස සහජාතෙ වුත්තෙසු පන්නරසසු අඤ්ඤමඤ්ඤවිපාකසම්පයුත්තවිප්පයුත්තෙහි පච්චයො න හොති, හෙතුපච්චයො පටික්ඛිත්තො. †ඉති† ඉමෙ පඤ්ච අපනෙත්වා සෙසා දසපච්චයා එත්ථ එකෙන පච්චයෙන දස්සිතාති වෙදිතබ්බා. යථා ච ඉමෙසු කුසලාදිකෙසු චතූසු තථා †අකුසලා.† අකුසලාදිකෙසුපි චතූසු පඤ්හෙසු තෙහි තෙහි පච්චයෙහි තෙ †තෙ† යෙව පච්චයා දස්සිතාති වෙදිතබ්බා.

තතො පරං අබ්‍යාකතාදීනං තිණ්ණං පඤ්හානං පඨමපඤ්හෙ සත්තහි පච්චයෙහි තෙවීසති පච්චයා දස්සිතා. කථං? අබ්‍යාකතො හි අබ්‍යාකතස්ස චතුවීසතියාපි පච්චයෙහි පච්චයො හොති. හෙතුපච්චයෙ පන පටික්ඛිත්තෙ තෙවීසති හොන්ති. තෙසු ආරම්මණපච්චයො එකොව. යස්මා පනෙත්ථ අසහජාතානම්පි සඞ්ගහණත්ථං[3] ආහාරින්ද්‍රියපච්චයා විසුං ගහිතා. තස්මා ඉමෙ තයො අපනෙත්වා සහජාතෙන ද්වාදසපච්චයා දස්සිතා. උපනිස්සයෙන හෙට්ඨා වුත්තා ඡ. පුරෙජාතො එකොව. තථා පච්ඡාජාතආහාරින්ද්‍රියපච්චයාති එවමෙත්ථ සත්තහි පච්චයෙහි ඉමෙ තෙවීසති පච්චයා දස්සිතාති වෙදිතබ්බා.

දුතියෙ[4] තීහි පච්චයෙහි ද්වාදස දස්සිතා. කථං? ආරම්මණපච්චයො එකො. උපනිස්සයෙන පන ආරම්මණූපනිස්සයවසෙන ආරම්මණාධිපතිඅනන්තරසමනන්තරනත්ථිවිගතා උපනිස්සයපච්චයොති ඡ දස්සිතා.

---

1. සයා. කම්මවසෙන. 2. සයා. දසෙව. †. සයා. නදිස්සති.†
†. සයා. නදිස්සති.† †. සයා. නදිස්සති.† †. සයා. නදිස්සති.
3. සයා. සඞ්ගහණත්ථං, 4. සයා. දුතියෙපි

පුරෙජාතෙන පුරෙජාතනිස්සයවිප්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතා පඤ්චාති එව මෙත්ථ තීහි පච්චයෙහි ඉමෙ අට්ඨාදසපච්චයා දස්සිතාති වෙදිතබ්බා. තතියෙපි එසෙව නයො.

තතො පරතං දුකමූලකානං[1] චතුන්නං පඤ්හානං පඨමපඤ්හෙ "සහජාතපච්චයෙන පුරෙජාතපච්චයෙනා"ති අවත්වා "සහජාතං පුරෙජාත"න්ති වුත්තෙහි චීහි නිස්සයඅත්ථිඅවිගතවසෙන තයො පච්චයා දස්සිතා. කුසලා හි ඛන්ධා වත්ථුනා සද්ධිං එකතො කුසලස්ස පච්චය භාවං සාධයමානා කිඤ්චාපි සහජාතා, සහජාතපච්චයො[2] පන න හොන්ති, වත්ථුමිස්සකත්තා. තස්මා තෙසං සහජාතානං නිස්සය අත්ථි අවිගතානං වසෙන "සහජාත"න්ති වුත්තං. වත්ථුම්හිපි එසෙව නයො. තංපි හි කිඤ්චාපි පුරෙජාතං, ඛන්ධමිස්සකත්තා පන පුරෙජාතපච්චයො න හොති. කෙවලං පුරෙජාතානං නිස්සයාදීනං වසෙන පුරෙජාතන්ති වුත්තං.

දුතියපඤ්හෙ "සහජාතං පච්ඡාජාතං ආහාරං ඉන්ද්‍රිය"න්ති වුත්තෙහි චතුහිපි සහජාතනිස්සයඅත්ථිඅවිගතවසෙන චත්තාරො පච්චයා දස්සිතා. ඉමස්මිඤ්හි වාරෙ සහජාතපච්චයො ලබ්භති, පච්ඡාජාතපච්චයාදයො න ලබ්භන්ති. පච්ඡාජාතානං පන ආහාරින්ද්‍රිය සඞ්ඛාතානඤ්ච අත්ථිඅවිගතානං වසෙනෙතං වුත්තං. කුසලා හි ඛන්ධා අබ්‍යාකතා ච මහාභූතා උපාදාරූපානං සහජාතපච්චයෙන නිස්සය පච්චයෙන අත්ථිඅවිගතපච්චයෙහීති චතුධා පච්චයා හොන්ති. පච්ඡාජාතා පන කුසලා තෙහි යෙව භූතෙහි සද්ධිං තෙසඤ්ඤෙව උපාදා රූපානං අත්ථිඅවිගතවසෙන පච්චයො.[2] කබලීකාරාහාරොපි පච්ඡාජාතෙහි කුසලෙහි සද්ධිං පුරෙජාතස්ස කායස්ස අත්ථිඅවිගතවසෙනෙව පච්චයො. රූපජීවිතින්ද්‍රියම්පි පච්ඡාජාතෙහි කුසලෙහි සද්ධිං කටත්තා රූපානං අත්ථිඅවිගතපච්චයෙනෙව පච්චයො. ඉති ඉමං චතුධා පච්චය භාවං සන්ධාය "සහජාතං පච්ඡාජාතං ආහාරං ඉන්ද්‍රිය"න්ති ඉදං වුත්තං. පච්ඡාජාතාහාරින්ද්‍රියපච්චයා පනෙත්ථ න ලබ්භන්ති යෙව. පරතො අකුසලමිස්සකපඤ්හාද්වයෙපි එසෙව නයොති. එවමෙත්ථ තෙසු තෙසු පඤ්හෙසු සඞ්ඛිපිත්වා වුත්තපච්චයානං පභෙදෙ වෙදිතබ්බො. තස්මිං තස්මිං පන පච්චයෙ තෙසං තෙසං පඤ්හානං පරිහානාපරිහානිං පරතො ආවිකරිස්සාමාති.

පච්චයුද්ධාරස්ස අත්ථවණ්ණනා
සමත්තා.

ඉදානි "එතෙ කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්සා"ති ආදයෙ අනුලොමවසෙන පන්නරසවාරා දස්සිතා. යස්මා පච්චනීයෙපි එතෙ යෙව, න ඉතො උද්ධං, හෙට්ඨා පන හොන්ති, තස්මා යස්ස යස්ස

1. සහා. දුක්මූලකානං. 2. සහා. සහජාතපච්චයා. 3. සහා. පච්චයා.

†පච්චයස්ස† පච්චනීයෙ යෙ යෙ වාරා ලබ්භන්ති, තෙ තෙ ආදිතො පට්ඨාය ගණනවසෙන දස්සෙතුං **නහෙතුයා පන්නරසාති** ආදි ආරද්ධං. තත්ථ නහෙතුයා[1] සබ්බසම්පි යථා දස්සිතානං පච්චයානං වසෙන පන්නරස ලබ්භන්ති. නාරම්මණෙ සහජාතෙ හෙතුපච්චයො පවිසති. තස්මිං තස්මිං වාරෙ සුද්ධො ආරම්මණපච්චයො පරිහායති, සෙසපච්චය වසෙන තෙ වාරා විස්සජ්ජනං ලභන්ති. යථා ච නාරම්මණෙ, එවං සෙසෙසුපි. සහජාතෙ හෙතුපච්චයො පවිසති. තස්මිං තස්මිඤ්ච වාරෙ නඋපනිස්සයෙ න අනන්තරෙති එවං පච්චනීයතො ඨිතා පච්චයා පරිහායන්ති. අවසෙසපච්චයවසෙන තෙ තෙ වාරා විස්සජ්ජනං ලභන්ති. න සහජාතෙ පන කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ච අබ්‍යාකතස්ස ච, අකුසලො ධම්මො අකුසලස්ස ච, අබ්‍යාකතස්ස ච, කුසලො ච අබ්‍යාකතො ච ධම්මා කුසලස්ස, අකුසලො ච අබ්‍යාකතො ච ධම්මා අකුසලස්සාති ඉමෙ චත්තාරො වාරා පරිහායන්ති. එතෙසඤ්හි[2] පුරිමෙසු තීසු සහජාතපච්චයෙන පච්චයොති එකාදසන්නං පච්චයානං වසෙන එකොව පච්චයසඞ්ගහො වුත්තො. තෙ[3] තස්මිං පටික්ඛිත්තෙ අඤ්ඤෙනාකාරෙන විස්සජ්ජනං න ලභන්ති. පච්ඡිමෙසු තීසු නිස්සයඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙ සන්ධාය "සහජාතං පුරෙජාත"න්ති වුත්තං. තෙ සහජාතෙ පටික්ඛිත්තෙ අවසෙසානං හෙතුආදීනඤ්ච පුරෙජාතානඤ්චෙව නිස්සයඅත්ථිඅවිගතානං වසෙන විස්සජ්ජනං න ලභන්ති, තස්මා ඉමෙ චත්තාරොපි වාරා පරිහායන්ති. අවසෙසානං වසෙන එකාදසාති වුත්තං. තත්ථ සියා යථා හෙතුම්හි පටික්ඛිත්තෙ සෙසානං අධිපතිආදීනං වසෙන තෙ වාරා ලද්ධා, එවං සහජාතෙ පටික්ඛිත්තෙ අවසෙසානං හෙතුආදීනං වසෙන කස්මා න ලබ්භන්තීති? නිප්පදෙසත්තා. හෙතුආදයො හි සහජාතානං එකදෙසමත්තතො සප්පදෙසා, තස්මා තෙසු පටික්ඛිත්තෙසු අඤ්ඤෙසං වසෙන තෙ වාරා ලබ්භන්ති. සහජාතො පන නිප්පදෙසො[4] සබ්බෙපි හෙතුආදයො ගණ්හාති, තස්මා තස්මිං පටික්ඛිත්තෙ සබ්බෙපි තෙ පටික්ඛිත්තා හොන්ති. න හි අසහජාතා හෙතුපච්චයාදයො නාම අත්ථි, ඉති සහජාතස්ස නිප්පදෙසත්තා තස්මිං පටික්ඛිත්තෙ †සබ්බෙපි† තෙ උභොපි වාරා න ලබ්භන්ති. **සහජාතං පුරෙජාත**න්ති විස්සජ්ජිතවාරෙසු පන කිඤ්චාපි සහජාතපච්චයො යෙව නත්ථි, යස්මා පනෙත්ථ සහජාතාව අරූපක්ඛන්ධා නිස්සයඅත්ථිඅවිගතවසෙන පච්චයා. සහජාතෙ ච පටික්ඛිත්තෙ එකන්තෙන සහජාතනිස්සයඅත්ථිඅවිගතා පටික්ඛිත්තා හොන්ති, තස්මා තස්ස පටික්ඛිත්තත්තා තෙපි වාරා න ලබ්භන්තීති. එවං සබ්බත්ථාපෙත්ථ ඉමෙ චත්තාරො වාරා පරිහායන්ති. අවසෙසානඤ්ච වසෙන එකාදසාති වුත්තං. න අඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සය න සම්පයුත්තෙපි තෙ යෙව වාරා පරිහායන්ති. කස්මා? සහජාතගතිකත්තා.

---

† ස්‍යා. නදිස්සති †
1. ස්‍යා. නහෙතුයාති.
2. ස්‍යා. එතෙසඤ්හි චතුන්නං.
3. සී. II. තෙ තෙ.
4. ස්‍යා. නිප්පදෙසො.
†. ස්‍යා. නදිස්සති. †

යථෙව හි අරූපධම්මභූතො සහජාතපච්චයො තිප්පදෙසෙන චත්තාරො අරූපක්ඛන්ධෙ ගණ්හාති, තථා අඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තාපීති සහජාතගතිකත්තා එතෙසුපි පටික්ඛිත්තෙසු තෙ වාරා න ලබ්භන්තීති වෙදිතබ්බා. තෙන වුත්තං. **න අඤ්ඤමඤ්ඤෙ එකාදස, න නිස්සයෙ එකාදස, න සම්පයුත්තෙ එකාදසා**ති. තත්ථ සියා කිඤ්චාපි ඉමෙ අවිසෙසෙන කුසලාදිභෙදානං චතුන්නං ඛන්ධානං සඞ්ගාහකත්තා සහජාතගතිකා, කුසලො පන කුසලාබ්‍යාකතස්ස ඨපෙත්වා සහජාතපච්චයං **අඤ්ඤථා** පච්චයොව න හොති, තස්මා තස්මිං පටික්ඛිත්තෙ සො වාරො පරිහායතු, කුසලො පන කුසලාබ්‍යාකතානං නෙව අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො හොති, තස්මිං පටික්ඛිත්තෙ සො වාරො කස්මා පරිහායතීති? අඤ්ඤමඤ්ඤ †පච්චය† ධම්මවසෙන පවත්තිසබ්භාවතො. යථෙව හි කුසලාබ්‍යාකතා කුසලස්ස සහජාතපච්චයොව න හොන්ති, සහජාතධම්මවසෙන පන නිස්සයපච්චයාදීහි පවත්තිසබ්භාවතො තස්මිං පටික්ඛිත්තෙ සො වාරො පරිහායති, එවමිධාපි අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයධම්මවසෙන සහජාතාදීහි පවත්තිසබ්භාවතො තස්මිං පටික්ඛිත්තෙ සො[1] වාරො පරිහායති. **න අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙන පච්චයො**ති ච **පදස්ස** හි අයමත්ථො යෙ ධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයසඞ්ගහං[2] ගතා, න තෙහි[3] පච්චයො. කුසලො ච කුසලාබ්‍යාකතානං සහජාතාදිවසෙන පච්චයො හොන්තො අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයධම්මෙහෙව පච්චයො හොති, තස්මා තස්මිං පටික්ඛිත්තෙ සො වාරො පරිහායති. යථා ච සො වාරො, තථා සෙසාපි තයොති චත්තාරොපි තෙ වාරා පරිහායන්ති. **න නිස්සයෙ එකාදසා**ති එත්ථාපි යස්මා තෙසං වාරානං එකන්තෙන සහජාතපච්චයධම්මාව නිස්සයභූතා, තස්මා නිස්සයෙ පටික්ඛිත්තෙ පරිහායන්ති. **නපුරෙජාතෙ තෙරසා**ති "සහජාතං පුරෙජාත"න්ති වුත්තවිස්සජ්ජනෙ විමූලකෙ ද්වෙ අපනෙත්වා තෙරස, යථා හි තෙ සහජාතෙ පටික්ඛිත්තෙ පුරෙජාතානඤ්ඤෙව නිස්සයඅත්ථිඅවිගතානං වසෙන විස්සජ්ජනං න ලබ්භන්ති, තථා පුරෙජාතෙපි පටික්ඛිත්තෙ සහජාතානඤ්ඤෙව නිස්සයඅත්ථිඅවිගතානං වසෙන විස්සජ්ජනං නලබ්භන්ති තස්මා තෙ අපනෙත්වා තෙරසාති වෙදිතබ්බා. **න පච්ඡාජාතෙ පන්නරසා**ති එත්ථ "පච්ඡාජාතපච්චයෙන පච්චයො"ති වා "සහජාතං පච්ඡාජාතං[4] ආහාරං ඉන්ද්‍රිය"න්ති වා ආගතට්ඨානෙසු ඨපෙත්වා පච්ඡාජාතං අවසෙසවසෙනාපි තෙ පඤ්හා ලබ්භන්ති, තස්මා පන්නරසෙව වුත්තා; නකම්මෙති ආදීසු යස්මා කම්මවිපාකාහාරින්ද්‍රියඣානමග්ගාපි කුසලාදිභෙදානං චතුන්නං ඛන්ධානං එකදෙසොව, තස්මා ඨපෙත්වා තෙ ධම්මෙ අවසෙසධම්මවසෙන සහජාතධම්මා පච්චයා හොන්තීති එකම්පි පඤ්හාවිස්සජ්ජනං න පරිහීනං. **නසම්පයුත්තෙ එකාදසා**ති යස්මා තෙසු චතූසු වාරෙසු සම්පයුත්තධම්මා සහජාතාදිපච්චයෙන[5] පච්චයො[6] හොන්ති, තස්මා

---

†. ස්‍යා. නදිස්සති.† 2. ස්‍යා. සඞ්ඛ්‍යං. 4 ස්‍යා. පුරෙජාතං.
1. ස්‍යා. සොපි. 3. සී. II. නානෙහි පච්චයෙහි. 5. ස්‍යා පච්චයධම්මවසෙන.
6. ස්‍යා. පච්චයා.

සම්පයුත්තපච්චයපටික්ඛෙපෙන තෙ යෙව වාරා පරිහායන්තීති වෙදිතබ්බා. **නවිප්පයුත්තෙ නවා**ති දුමූලකඑකාවසානා චත්තාරො එකමූලකදුකාවසානා[1] ද්වෙ වාති ඉමෙ ඡ වාරා එකන්තෙන විප්පයුත්තපච්චයධම්මෙහි යුත්තා, තෙ හි[2] සහජාතාදිවසෙන පච්චයො හොන්ති, තස්මා විප්පයුත්තෙන පටික්ඛිත්තෙන සබ්බෙපි තෙ[3] පරිහායන්තීති නවෙව ලබ්භන්තීති. තෙන වුත්තං "නවිප්පයුත්තෙ නවා"ති. නොඅත්ථිනොඅවිගතෙසුපි තෙ යෙව වෙදිතබ්බා. එකන්තෙන හි තෙ වාරා අත්ථිඅවිගතපච්චයධම්මයුත්තා, තස්මා තෙ තෙසං පටික්ඛෙපෙ[4] පරිහායන්ති. යෙපි ලබ්භන්ති, තෙසු ආරම්මණවසෙන වා අනන්තරාදිවසෙන වා විස්සජ්ජනානි කාතබ්බානි. සහජාතපුරෙජාතපච්ඡාජාතආහාරින්ද්‍රියභෙදතො පඤ්චන්නං අත්ථිඅවිගතානං විප්පයුත්තධම්මානං වා වසෙන න කාතබ්බානීති.[5]

එවං පච්චනීයෙ ලද්ධවාරෙ ගණනතො දස්සෙත්වා ඉදානි දුමූලකාදිවසෙන පච්චයගණනං දස්සෙතුං **නහෙතුපච්චයා නාරම්මණෙ පන්නරසා**ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ නහෙතුමූලකදුකෙසු[6] අතිරෙකගණනො ඌනගණනෙන[7] සද්ධිං යොජිතො ඌනගණනොව හොති. තිමූලකෙ **නඋපනිස්සයෙ තෙරසා**ති කුසලො අකුසලස්ස, අකුසලො කුසලස්සා"ති ද්වෙ වාරා පරිහායන්ති. කස්මා? නාරම්මණෙන සද්ධිං න උපනිස්සයස්ස ඝටිතත්තා. ආරම්මණවසෙන හි උපනිස්සයවසෙන ච ඉමෙසං පවත්ති. තඤ්ච උභයං පටික්ඛිත්තං. ආරම්මණාධිපති ච ආරම්මණූපනිස්සයග්ගහණෙන[8] ගහිතො හොතියෙව. ඡමූලකෙපි **නඋපනිස්සයෙ තෙරසා**ති තෙයෙව තෙරස.

සත්තමූලකෙ පන **නඋපනිස්සයෙ සත්තා**ති නසහජාතෙන සද්ධිං ඝටිතත්තා තත්ථ පරිහීනෙහි චතූහි සද්ධිං කුසලො කුසලස්ස, කුසලො අකුසලස්ස, අකුසලො අකුසලස්ස, අකුසලො කුසලස්සාති ඉමෙ අනන්තරූපනිස්සයපකතූපනිස්සයවසෙන පවත්තමානා චත්තාරොති අට්ඨ පරිහායන්ති, තස්මා අවසෙසානං වසෙන සත්තාති වුත්තං. **නපුරෙජාතෙ එකාදසා**ති නසහජාතෙන සද්ධිං ඝටිතත්තා එකාදස.[9] **නපච්ඡාජාතෙ නවා**ති තෙසු එකාදසසු සහජාතං පච්ඡාජාතං ආහාරං ඉන්ද්‍රියන්ති ලද්ධවිස්සජ්ජනෙසු[10] දුමූලකෙ අබ්‍යාකතෙන ද්වෙ වාරෙ අපනෙත්වාතෙහි සහජාතෙපටික්ඛිත්තෙපි පච්ඡාජාතවසෙන අපරිහීනා. සහජාතෙන පන සද්ධිං පච්ඡාජාතෙපටික්ඛිත්තෙන පරිහායන්තීති සෙසානං වසෙන නවාති වුත්තං. අට්ඨමූලකෙ **නනිස්සයෙ එකාදසා**ති සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තසදිසමෙව. නවමූලකෙ **නඋපනිස්සයෙ පඤ්චා**ති කුසලාදයො[11] අබ්‍යාකතන්තා තයො දුමූලකා අබ්‍යාකතන්තා ද්වෙ වාති පඤ්ච. තෙසු නානාක්ඛණිකකම්මආහාර[12]රූපජීවිතින්ද්‍රියපච්ඡාජාත

1. ස්‍යා. දුමූලකාවසානා.
2. ස්‍යා. තෙ.
3. ස්‍යා. තෙ වාරා.
4. ස්‍යා. පටික්ඛෙපෙන.
5. ස්‍යා. කාතබ්බානි ?
6. සී. II නහෙතුදුමූලකෙ.
7. ස්‍යා. ඌනතරගණනෙන.
8. ස්‍යා. නිස්සයගණනෙන.
9. ස්‍යා. එකාරස.
10. ස්‍යා. විස්සජ්ජනෙ.
11. ස්‍යා. කුසලත්තිකා.
12. ස්‍යා. කබලීකාහාරං.

ධම්මවසෙන විස්සජ්ජනං වෙදිතබ්බං. දුකමූලකෙ **නපුරෙජාතෙ පඤ්චාති** ආදීසුපි තෙ යෙව. **නපච්ඡාජාතෙ තීණීති** පච්ඡාජාතවසෙන ලබ්භමානෙ දුමූලකෙ අබ්‍යාකතෙන චෙව අපනෙත්වා අවසෙසා. නවිප්පයුත්තෙපි තෙයෙව තයො. **නොඅත්ථියා** **චාති** නානාක්ඛණිකකම්මවසෙන කුසලඤ්ච අකුසලඤ්ච කටත්තාරූපස්ස. විපාකං පනෙත්ථ නඋපනිස්සයෙන සද්ධිං සටිතත්තා න ලබ්භති. එකාදසමූලකෙ හෙට්ඨා වුත්තසදිසාව ගණනා. ද්වාදසමූලකෙ **නකම්මෙ එකන්ති** අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං. තත්ථ ච ආහාරින්‍ද්‍රියවසෙන විස්සජ්ජනං වෙදිතබ්බං. **තෙරසමූලකාදීසුපි** සබ්බත්ථ **එකන්ති** ආගතට්ඨානෙ ඉදමෙව ගහෙතබ්බං. නාහාරෙ පන ඉන්‍ද්‍රියවසෙන විස්සජ්ජනං වෙදිතබ්බං. නඉන්‍ද්‍රියෙ ආහාරවසෙන. චුද්දසමූලකාදීසු නකම්මෙන සද්ධිං සටිතත්තා නොඅත්ථි නොඅවිගතා න ලබ්භන්තීති න වුත්තා. **නාහාරපච්චයා නඣානපච්චයාති** නඉන්‍ද්‍රියං අපනෙත්වා වුත්තං, තස්මා තත්ථ ඉන්‍ද්‍රියවසෙන එකං[1] වෙදිතබ්බං. **නවිපාකපච්චයා නඉන්‍ද්‍රියපච්චයාති** නාහාරං[2] අපනෙත්වා වුත්තං. තස්මා තත්ථ ආහාරවසෙන එකං වෙදිතබ්බං. ඉමෙසු පන වීසු පච්චනීයතො ඨිතෙසු ගණනානාම නත්ථි, තස්මා එකතො න දස්සිතාති.

නහෙතුමූලකං
නිට්ඨිතං.

නාරම්මණමූලකාදීසුපි පන්නරස තෙරස එකාදස නවාති සබ්බදුකෙසු චත්තාරොව මූලගණනපරිච්ඡෙදා. තිකාදීසු[3] පන බහුපච්චයසමායොගෙ ඉතරානිපි සත්ත පඤ්ච තීණි ද්වෙ එකන්ති පරිවජ්ජිතාන ගණනානි විස්සජ්ජනානි ලබ්භන්තියෙව. තෙසු යෙසං පච්චයානං සමායොගෙ යං යං ලබ්භති. තං තං හෙට්ඨා වුත්තනයෙන සාධුකං සල්ලක්ඛෙත්වා උද්ධරිතබ්බං. සබ්බෙසු චෙතෙසු නාරම්මණමූලකාදීසු නාරම්මණාදීනි පදානි අතික්කන්තෙන හෙතුපදෙන[4] සද්ධිං පඨමං බන්ධිත්වාව[5] චක්කානි කතානි. යස්මා පන තානි නහෙතුමූලකෙ වුත්තසදිසානෙව හොන්ති, තස්මා විත්ථාරෙන අදස්සෙත්වා සඞ්ඛෙපං කත්වා දස්සිතාති. තත්ථ යථා නහෙතුමූලකෙ නාරම්මණ නඋපනිස්සයා[6] විසුං[7] පන්නරසවාරෙ ලබ්භන්තාපි සමායොගෙ තෙරස ලභිංසු, එවං සබ්බත්ථ තෙරසෙව ලබ්භන්ති. යථා ච නාරම්මණනසහජාතෙහි සද්ධිං නඋපනිස්සයෙ සත්තවාරා හොන්ති, එවං න උපනිස්සයනාරම්මණෙහි සද්ධිං නසහජාතෙපි සත්ත. **නනිස්සයපච්චයා නඋපනිස්සයපච්චයා නපච්ඡාජාතෙ තීණීති** කුසලාදීනි අබ්‍යාකතානන්ති, තෙසු කටත්තාරූපඤ්ච ආහාරසමුට්ඨානඤ්ච පච්චයුප්පන්නං. නාහාරනඉන්‍ද්‍රියමූලකෙසු චතුක්කෙසු නකම්මෙන සද්ධිං අසටිතත්තා නහෙතුමූලකෙ විය

1. සී. II. එකෙකං.
2. ස්‍යා. ආහාරං.
3. ස්‍යා. තිමූලකාදීසු.
4. ස්‍යා. නහෙතුපදෙන.
5. ස්‍යා. සම්බන්ධිත්වාංව.
6. ස්‍යා. න අනුපනිස්සය.
7. ස්‍යා. විසුං විසුං.

එකන්තෙන ලබ්භන්ති. නඉන්ද්‍රියමූලකෙ නඋපනිස්සයෙ ච නපුරෙජාතෙව ඨපෙත්වා නාහාරෙ තීණීති කාතබ්බන්ති නඉන්ද්‍රියපච්චයතො †පට්ඨාය† ඉමෙ ද්වෙ පච්චයෙ සට්ඨෙත්වා නඉන්ද්‍රියපච්චයා-පෙ-නඋපනිස්සයපච්චයා නාහාරෙතීණි, නඉන්ද්‍රියපච්චයා-පෙ-නපුරෙජාතපච්චයා නාහාරෙ තීණීති එවං ඉමෙහි[1] පච්චයෙහි සද්ධිං නාහාරපච්චයෙ ච ගණනා කාතබ්බාති අත්ථො. තත්ථ **තීණීති** කුසලාදීනෙව අබ්‍යාකතස්ස. තත්ථ කුසලාකුසලා කටත්තාරූපානං පුරෙජාතස්ස ච කායස්ස පච්ඡාජාතපච්චයෙන.[2] අබ්‍යාකතා පන චිත්තචෙතසිකා පච්ඡාජාතපච්චයෙනෙවාති ඉමෙසං වසෙන තීණි විස්සජ්ජනානි වෙදිතබ්බානි. පරතො පන නපච්ඡාජාතෙන සද්ධිං සත්තන්නං නාහාරෙ චෙති වුත්තං. තත්ථ කටත්තාරූපවසෙන කුසලං අබ්‍යාකතස්ස, තථා අකුසලන්ති එකන්තමෙව ලබ්භති. ආහාරස්ස පන පටික්ඛිත්තත්තා කබළීකාරාහාරො අත්ථිඅවිගතවසෙනාපි පච්චයභාවං න ලභති. **නවිප්ප**යුත්තමූලකස්ස චතුමූලකෙ **නඋපනිස්සයෙ පඤ්චාති** කුසලො සහජාතකුසලස්ස, කුසලො කටත්තාරූපසඞ්ඛාතස්ස අබ්‍යාකතස්ස, අකුසලො සහජාතඅකුසලස්ස, තථා කටත්තාරූපසඞ්ඛාතස්ස අබ්‍යාකතස්ස, අබ්‍යාකතො සහජාතඅබ්‍යාකතස්සාති එවං පඤ්ච. **නවිප්පයුත්තපච්චයා-පෙ-නඋපනිස්සයෙ තීණීති** හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව කුසලාදයො තයො අබ්‍යාකතස්ස. **නොඅත්ථිපච්චයා නහෙතුයා නවාති** නහෙතුපච්චයා නොඅත්ථියා වුත්තා නවෙව. සබ්බෙපි හි එකමූලකෙනා වසානා අනන්තරපකතූපනිස්සයවසෙන ලබ්භන්ති. **නාරම්මණෙ නවාතිපි** තෙ යෙව නාරම්මණෙ ඨත්වා නඋපනිස්සයෙ ද්වෙ කාතබ්බා. **යාව නිස්සයම්පීති** නොඅත්ථිමූලකෙ නයෙ නොඅත්ථි පච්චයා නහෙතුපච්චයා නාරම්මණපච්චයාති එවං චක්කබන්ධගමනෙන නාරම්මණපච්චයෙ ඨත්වා ඉමෙහි වා තීහි ඉතො පරෙසු නාධිපතිආදීසු අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙනාපි[3] සද්ධිං යාව නිස්සයපච්චයං පාපුණාති තාව ඨත්වා නඋපනිස්සයෙ ද්වෙ විස්සජ්ජනානි කාතබ්බානීති අත්ථො. එවං ලක්ඛණං ඨපෙත්වා පුන නාරම්මණතො පට්ඨාය යාව නිස්සයා[4] සත්ත පච්චයෙ ගහෙත්වා **නඋපනිස්සයෙ එකන්ති** ආහ. තත්ථ "නොඅත්ථිපච්චයා නහෙතුපච්චයා නාරම්මණපච්චයා න උපනිස්සයෙ ද්වෙ, නොඅත්ථි පච්චයා නහෙතුනාරම්මණනාධිපතිපච්චයා න උපනිස්සයෙ ද්වෙ"ති. එවං නාරම්මණතො පුරිමපච්ඡිමෙහි නිස්සය[5] පරියොසානෙහි සබ්බපදෙහි සද්ධිං යොජනා කාතබ්බා. **එකන්ති** පනෙත්ථ කුසලො අබ්‍යාකතස්ස, අකුසලො අබ්‍යාකතස්සාති නානාක්ඛණිකකම්මවසෙන කටත්තාරූපස්ස පච්චයවසෙන වෙදිතබ්බානි. නඋපනිස්සයපදෙන සද්ධිං නපුරෙජාතාදීසු සබ්බත්ථ ද්වෙ. කම්මපච්චයො පනෙත්ථ න ගහිතො. තස්මිඤ්හි ගහිතෙ තෙපි වාරා භිජ්ජන්ති, විස්සජ්ජනමෙව

†. ස්‍යා. න දිස්සති.†
1. ස්‍යා. ඉමෙහි තීහි.
2. ස්‍යා. පච්චයො.
3. ස්‍යා. අඤ්ඤතරෙනාපි.
4. සී. ස්‍යා. යාව නනිස්සයා.
5. සී. ස්‍යා. නනිස්සය.

න ලබ්භති. එවං යෙන යෙන සද්ධිං යස්ස යස්ස සංසන්දනෙන යං ලබ්භති යඤ්ච පරිහායති. තං සබ්බං සාධුකං සල්ලක්ඛෙත්වා සබ්බපච්චනීයෙසු ගණනා උද්ධරිතබ්බාති.

පච්චනීයං

නිට්ඨිතං.

අනුලොමපච්චනීයෙ "හෙතුයා සත්ත ආරම්මණෙ නවා"ති එවං අනුලොමෙ, "නහෙතුයා පන්නරස නාරම්මණෙ පන්නරසා"ති එවං පච්චනීයෙ ච ලද්ධගණනෙසු පච්චයෙසු යො[1] පච්චයො අනුලොමතො ඨිතො, තස්ස[2] අනුලොමෙ ලද්ධවාරෙහි සද්ධිං යෙ පච්චනීයතො ඨිතස්ස පච්චනීයෙ ලද්ධවාරෙසු සදිසවාරා, තෙසං වසෙන ගණනා වෙදිතබ්බා. අනුලොමස්මිඤ්හි †හෙතුපච්චයෙ† හෙතුයා සත්තාති සත්තවාරා ලද්ධා. පච්චනීයෙ නාරම්මණපච්චයෙ නාරම්මණෙ පන්නරසාති පන්නරස ලද්ධා. තෙසු යෙ හෙතුයා සත්ත වුත්තා, තෙහි සද්ධිං නාරම්මණෙ වුත්තෙසු පන්නරසසු කුසලො කුසලස්ස, අබ්‍යාකතස්ස, කුසලාබ්‍යාකතස්ස, අකුසලො අකුසලස්ස, අබ්‍යාකතස්ස, අකුසලාබ්‍යාකතස්ස, අබ්‍යාකතො අබ්‍යාකතස්සාති ඉමෙ සත්ත සදිසා, තෙ සන්ධාය **හෙතුපච්චයා නාරම්මණෙ සත්තාති** වුත්තං. **නාධිපතියා සත්තාති** ආදීසුපි එසෙව නයො. නසහජාතස්ස පන හෙතුපච්චයස්ස අභාවා නසහජාතෙ එකොපි න ලබ්භති, තස්මා තෙන සද්ධිං යොජනා න කතා.[3] නඅඤ්ඤමඤ්ඤෙ කුසලාදයො තයො රූපාබ්‍යාකතස්ස ලබ්භන්ති. තෙ සන්ධාය **තීණී**ති වුත්තං. තථා නසම්පයුත්තෙ. නවිප්පයුත්තෙ පන කුසලං කුසලස්ස, අකුසලං අකුසලස්ස, අබ්‍යාකතං අබ්‍යාකතස්සාති අරූපධම්මවසෙන තීණි වෙදිතබ්බානි. නනිස්සයනොඅත්ථිනොඅවිගතා නසහජාතො විය න ලබ්භන්තියෙවාති තෙහිපි සද්ධිං යොජනා න කතා.[4] එවමෙත්ථ සත්ත තීණීති ද්වෙ යෙව †ගණන†පරිච්ඡෙදා. තෙසං වසෙන ඌනතරගණනෙන සද්ධිං අතිරෙකගණනස්සපි ගණනං පරිහාපෙත්වා පච්චයඝටනෙසු ගණනා වෙදිතබ්බා.

තත්ථ **හෙතුසහජාතනිස්සයඅත්ථිඅවිගතන්ති නාරම්මණෙ සත්තාති** "කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්ස, හෙතුපච්චයෙන පච්චයො සහජාතනිස්සයඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙන පච්චයො නාරම්මණපච්චයෙන පච්චයො කුසලා හෙතූ[5] සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං හෙතුපච්චයෙන පච්චයො සහජාතනිස්සයඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙන පච්චයො නාරම්මණපච්චයෙන පච්චයො"ති ඉමිනා නයෙන සත්තවාරා උද්ධරිතබ්බා. **නාධිපතියා සත්තාති** ආදීසුපි එසෙව නයො. දුතියෙ ඝටනෙ අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පවිට්ඨත්තා ඨපෙත්වා නසම්පයුත්තං සෙසෙසු **තීණී**ති

---

1. ස්‍යා. යො යො.
2. ස්‍යා. තස්ස තස්ස.
†. ස්‍යා. නදිස්සති.†
3. ස්‍යා. නකතාති.
4. සී. ස්‍යා. යොජනා කතා.
†. ස්‍යා. නදිස්සති.
5. ස්‍යා. කුසලො හෙතු.

වුත්තං. නසම්පයුත්තෙන පන අඤ්ඤමඤ්ඤවිප්පයුත්තං පටිසන්ධිනාමරූපං සන්ධාය **එකන්ති** වුත්තං. **අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො** වෙත්ථ අනුලොමඝටනෙ පවිට්ඨත්තා පච්චනීයතො න ලබ්භති, තස්මා නඅඤ්ඤමඤ්ඤෙති න වුත්තං. යථා වෙත්ථ, එවං සෙසඝටනෙසුපි පවිට්ඨපච්චයා පච්චනීයතො න ලබ්භන්තීති න වුත්තා. තතියඝටනෙ සම්පයුත්තස්ස පවිට්ඨත්තා සබ්බත්ථ තීණියෙව. චතුත්ථඝටනෙ විප්පයුත්තස්ස පවිට්ඨත්තා තීණි කුසලාදීනි චිත්තසමුට්ඨානරූපස්ස. පඤ්චමෙ විපාකස්ස පවිට්ඨත්තා සබ්බත්ථ එකං අබ්‍යාකතෙන අබ්‍යාකතං. ඉතො පරෙසුපි විපාකසම්පයුත්තෙසු එසෙව නයො. **හෙතුසහජාතනිස්සයඉන්ද්‍රියමග්ගඅත්ථිඅවිගතන්ති නාරම්මණෙ චත්තාරීති** කුසලො කුසලස්ස, අබ්‍යාකතස්ස කුසලාබ්‍යාකතස්ස, අබ්‍යාකතො අබ්‍යාකතස්සාති ඉමෙසං වසෙන වෙදිතබ්බානි. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **නඅඤ්ඤමඤ්ඤෙ ද්වෙති** කුසලො අබ්‍යාකතස්ස, තථා අබ්‍යාකතො[1] පරතොපි ඊදිසු එසෙව නයො. ඉමිනා උපායෙන සබ්බඝටනෙසු ලබ්භමානවසෙන ගණනා වෙදිතබ්බා. සබ්බානිපි චෙතානි ඉමස්මිං අනුලොමපච්චනීයෙ සහජාතවසෙන චෙව පකිණ්ණකවසෙන ච පන්නරසාධිකානි චත්තාරි ඝටනසතානි වුත්තානි. තෙසු තස්මිං තස්මිං ඝටනෙ යෙ අනුලොමතො ඨිතා පච්චයා තෙසං එකොපි පච්චනීයතො න ලබ්භති. හෙතුමූලකෙ චෙත්ථ පඨමෙ ඝටනෙ අනුලොමතො පඤ්චන්නං පච්චයානං ඨිතත්තා පච්චනීයතො එකූනවීසතිපච්චයා ආගතා. එවං සෙසෙසුපි අනුලොමතො ඨිතාවසෙසා පච්චනීයතො ආගතා. අනුලොමතො චෙත්ථ බහූසුපි ඨිතෙසු[2] පච්චනීයතො එකෙකොව ආගතොති වෙදිතබ්බො. යථා ච හෙතුමූලකෙ, එවං ආරම්මණාදිමූලකෙසුපි සබ්බමෙතං විධානං යථානුරූපතො වෙදිතබ්බන්ති.

අනුලොමපච්චනීයං
නිට්ඨිතං.

පච්චනීයානුලොමෙපි "හෙතුයා සත්ත ආරම්මණෙ නවා"ති එවං අනුලොමෙ "නහෙතුයා පන්නරස, නාරම්මණෙ පන්නරසා"ති එවං පච්චනීයෙ ච ලද්ධගණනෙසු පච්චයෙසු යො[3] පච්චනීයතො ඨිතො, තස්ස පච්චනීයතො ලද්ධවාරෙසු යෙ අනුලොමතො ඨිතස්ස අනුලොමතො ලද්ධවාරෙහි සදිසා වාරා, තෙසං වසෙන ගණනා වෙදිතබ්බා. පච්චනීයස්මිඤ්හි නහෙතුපච්චයෙ නහෙතුයා සත්තරසාති පන්නරසවාරා ලද්ධා. අනුලොමෙ ආරම්මණපච්චයෙ ආරම්මණෙ නවාති නව†වාරා† ලද්ධා. තත්ථ යෙ නහෙතුයා පන්නරස වුත්තා, තෙසු යෙ නවවාරා[4] ආරම්මණෙ වුත්තෙහි නවහි සදිසා, තෙසං වසෙන ගණනා වෙදිතබ්බා. තත්ථ යෙ ආරම්මණෙ නව වුත්තා, තෙන හෙතුයා වුත්තෙසු පන්නරසසු

---

1. ස්‍යා. කුසලො කුසලාබ්‍යාකතස්ස. අබ්‍යාකතො අබ්‍යාකතස්ස. 2. ස්‍යා. පච්චයෙසු.
3. ස්‍යා. යො පච්චයො. †. ස්‍යා. නාදිස්සති.† 4. ම. යෙ වාරා.

කුසලො කුසලාකුසලාබ්‍යාකතානං, අකුසලො අකුසලකුසලාබ්‍යාකතානං, අබ්‍යාකතො අබ්‍යාකතකුසලාකුසලානන්ති ඉමෙහි නවහි සදිසා,[1] තෙ සන්ධාය **නහෙතුයා ආරම්මණෙ නවා**ති වුත්තං. **අධිපතියා දසා**ති ආදීසුපි එසෙව නයො. ආරම්මණාදීනඤ්හි අනුලොමගණනාය යෙ[2] වාරා වුත්තා, නහෙතුපච්චයෙන සද්ධිං සංසන්දනෙපි තෙ සබ්බෙ ලබ්භන්තීති වෙදිතබ්බා. "කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්ස නහෙතුපච්චයෙන පච්චයො ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයො, දානං දත්වා සීලං සමාදියිත්වා උපොසථකම්මං කත්වා තං පච්චවෙක්ඛති, පුබ්බෙ සුචිණ්ණානි පච්චවෙක්ඛතී"ති ඉමිනා උපායෙන තෙසං පාළි උද්ධරිතබ්බා.[3] **නහෙතුපච්චයා අධිපතියා දසා**ති එත්ථ ඨපෙත්වා වීමංසාධිපතිං සෙසාධිපතිවසෙන අනුලොමවිභඞ්ගෙ ආගතවාරා උද්ධරිතබ්බා. එවමෙත්ථ නව, දස, සත්ත, තීණි, තෙරස, එකන්ති †ජ† ගණනපරිච්ඡෙද. තෙසං වසෙන ඌනතරගණනෙන සද්ධිං අතිරෙකගණනස්සාපි ගණනං පරිහාපෙත්වා නහෙතුමූලකාදීනං නයානං තිමූලකාදීසු සබ්බසංසන්දනෙසු ගණනා වෙදිතබ්බා. ඉදං තාව සාධාරණලක්ඛණං, න පනෙතං සබ්බසංසන්දනෙසු ගච්ඡති. යෙහි පන පච්චයෙහි සද්ධිං යෙසං පච්චයානං සංසන්දනෙ යෙ වාරා විරුජ්ඣන්ති, තෙ අපනෙත්වා අවසෙසානං වසෙන පෙත්ථ[4] ගණනා වෙදිතබ්බා. **නහෙතුපච්චයා නාරම්මණපච්චයා අධිපතිපච්චයා[5] සත්තා**ති එත්ථහි කුසලො අකුසලස්ස,[6] අබ්‍යාකතො කුසලස්ස, අකුසලස්සාති ඉමෙ ආරම්මණාධිපතිවසෙන ලබ්භමානා තයො වාරා විරුජ්ඣන්ති. කස්මා? නාරම්මණපච්චයාති වුත්තත්තා. තස්මා තෙ අපනෙත්වා සහජාතාධිපතිනයෙනෙවෙත්ථ කුසලො කුසලස්ස, අබ්‍යාකතස්ස, කුසලාබ්‍යාකතස්ස, අකුසලො අකුසලස්ස, අබ්‍යාකතස්ස, අකුසලාබ්‍යාකතස්ස, අබ්‍යාකතො අබ්‍යාකතස්සාති සත්තවාරා වෙදිතබ්බා. තෙපි නහෙතුපච්චයාති වචනතො ඨපෙත්වා වීමංසාධිපතිං සෙසාධිපතීනං වසෙන. එවං සබ්බත්ථ ඌනතරගණනපච්චයවසෙන ච අවිරුජ්ඣමානගණනවසෙන ච ගණනා වෙදිතබ්බා. යෙසු ච පච්චයෙසු පච්චනීයතො ඨිතෙසු යෙ අනුලොමතො න තිට්ඨන්ති, තෙපි වෙදිතබ්බා. සෙය්‍යථිදං? අනන්තරෙ පච්චනීයතො ඨිතෙ සමනන්තරාසෙවනනත්ථිවිගතා අනුලොමතො න තිට්ඨන්ති. සහජාතෙ පච්චනීයතො ඨිතෙ හෙතුඅඤ්ඤමඤ්ඤවිපාකඣානමග්ගසම්පයුත්තා අනුලොමතො න තිට්ඨන්ති.[7] නිස්සයෙ පච්චනීයතො ඨිතෙ වත්ථුපුරෙජාතො අනුලොමතො න තිට්ඨති. ආහාරෙ වා ඉන්ද්‍රියෙ වා පච්චනීයතො ඨිතෙ හෙතුඅඤ්ඤමඤ්ඤවිපාකඣානමග්ගසම්පයුත්තා අනුලොමතො න තිට්ඨන්ති. ආරම්මණෙ පන පච්චනීයතො ඨිතෙ අධිපතිඋපනිස්සයා අනුලොමතො න තිට්ඨන්ති. ආරම්මණාධිපතිආරම්මණූපනිස්සයා පන න ලබ්භන්ති. ඉමිනා උපායෙන සබ්බත්ථ යං ලබ්භති

1. ස්‍යා සදිසාව.
2. ස්‍යා. යෙ යෙ.
3. ස්‍යා. පාළිධාරෙයි වෙදිතබ්බා
†. ස්‍යා. නාදිස්සති.
4. ස්‍යා. පනෙත්ථ.
5. ස්‍යා. අධිපතියා.
6. ස්‍යා. කුසලො කුසලස්ස.
7. සී II. අනුලොමතො තිට්ඨන්ති.

යඤ්ච න ලබ්භති, තං ජානිත්වා ලබ්භමානවසෙන වාරා උද්ධරිතබ්බා. තත්ථ සබ්බෙසුපි තිමූලකාදීසු අනන්තරෙ සත්තාති ආදයො දුමූලකෙ ලද්ධවාරායෙව. සත්තමූලකාදීසු පන **නසහජාතපච්චයා නිස්සයෙ තීණී**ති පුරෙජාතවසෙන වත්ථුනිස්සයෙ තීණි. කම්මෙ ද්වෙ නානාක්ඛණිකවසෙනෙව. ආහාරෙ එකං කබළීකාරාහාරවසෙන. ඉන්ද්‍රියෙ එකං ජ රූපින්ද්‍රියවසෙන. කමෙන ගන්ත්වා **විප්පයුත්තෙ තීණී**ති කුසලාදීනං අබ්‍යාකතානන්ති පච්ඡාජාතවසෙන. **අත්ථිඅවිගතෙසු පඤ්චා**ති තානි චෙව තීණි කුසලාබ්‍යාකතා අබ්‍යාකතස්ස, අකුසලාබ්‍යාකතා අබ්‍යාකතස්සාති ඉමානි ච ද්වෙ පච්ඡාජාතාහාරින්ද්‍රියවසෙනාති. පච්ඡාජාතපච්චයස්ස පච්චනීකභාවතො පට්ඨාය පන **අත්ථිඅවිගතෙසු එක**න්ති අබ්‍යාකතො අබ්‍යාකතස්ස ආහාරින්ද්‍රියවසෙන. නාහාරෙ ගහිතෙ නඉන්ද්‍රියපච්චයාති ගහෙතබ්බං.[1] තථා නඉන්ද්‍රියෙ ගහිතෙ ආහාරපච්චයාති. කස්මා? ද්වීසු එකතො ගහිතෙසු ගණෙතබ්බවාරස්ස අභාවතො. ඣානමග්ගාදීසුපි පච්චනීකතො ඨිතෙසු ආහාරතො වා ඉන්ද්‍රියතො වා එකං අනුලොමං අකත්වාව අවසානෙ **ඉන්ද්‍රියෙ එකං, අත්ථියා එකං, අවිගතෙ එකං; ආහාරෙ එකං, අත්ථියා එකං, අවිගතෙ එක**න්ති වුත්තං. සෙසමෙත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

නහෙතුමූලකං
නිට්ඨිතං.

නාරම්මණමූලකාදීසු නඅඤ්ඤමඤ්ඤමූලකෙ **නඅඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයා හෙතුයා තීණී**ති අකුසලාදීනි[2] චිත්තසමුට්ඨානානං. **අධිපතියා අට්ඨා**ති අධිපතියා වුත්තෙසු දසසු කුසලො කුසලාබ්‍යාකතස්ස,[3] අකුසලො අකුසලාබ්‍යාකතස්සාති[4] ද්වෙ අපනෙත්වා සෙසානි අට්ඨ. **සහජාතෙ පඤ්චා**ති හෙතුයා වුත්තෙහි තීහි සද්ධිං කුසලො ච අබ්‍යාකතො ච අබ්‍යාකතස්ස, අකුසලො ච අබ්‍යාකතො ච අබ්‍යාකතස්සාති ඉමෙ ද්වෙ. **නිස්සයෙ සත්තා**ති තෙහි පඤ්චහි සද්ධිං අබ්‍යාකතො කුසලස්ස, අබ්‍යාකතො අකුසලස්සාති ඉමෙ ද්වෙ වත්ථුවසෙන. **කම්මෙ තීණී**ති හෙතුයා වුත්තානෙව. සෙසතිකෙසුපි එසෙව නයො. **අධිපතියා තීණී**ති හෙට්ඨා වුත්තානෙව.

නාහාරමූලකෙ **අඤ්ඤමඤ්ඤෙ තීණී**ති ඨපෙත්වා ආහාරෙ සෙසචෙතසිකවසෙන වෙදිතබ්බානි. යථා ච හෙට්ඨා තථා ඉධාපි නාහාරනඉන්ද්‍රියෙසු එකෙකමෙව ගහිතං, න ද්වෙ එකතො. **නසම්පයුත්තපච්චයා හෙතුයා තීණී**ති හෙට්ඨා නඅඤ්ඤමඤ්ඤෙ වුත්තානෙව. **අධිපතියා අට්ඨා**ති හෙට්ඨා වුත්තානෙව.

නවිප්පයුත්තමූලකෙ **කම්මෙ පඤ්චා**ති කුසලාදිචෙතනා සහජාතකුසලාදීනං නානාක්ඛණිකා කුසලාකුසලචෙතනා විපාකානං කම්මසමුට්ඨානරූපස්සාති එවං පඤ්ච. ආහාරින්ද්‍රියෙසු තීණි සහජාතසදිසානි ඣානමග්ගාදීසු තීණි හෙතුසදිසානි.

---

1. සී. II. න ගහෙතබ්බං.
2. සයා. කුසලාදීනි.
3. සයා. කුසලස්ස.
4. සයා. අකුසලස්සාති.

නොඅත්ථිමූලකෙ යස්මා හෙතු නොඅත්ථි නාම න හොති, නියමතො අත්ථියෙව, තස්මා තං අග්ගහෙත්වා **නාරම්මණෙ නවා**ති වුත්තං. යථා ච හෙතු, තථා අඤ්ඤෙපි අත්ථිපච්චයලක්ඛණයුත්තා එත්ථ අනුලොමතො න තිට්ඨන්ති. **නකම්මෙ ද්වෙ**ති ඉදං පන නානාක්ඛණිකකම්මවසෙන වුත්තං. පච්චනීයතො සබ්බෙ ලබ්භන්ති. යං පන අනුලොමතො ලබ්භමානම්පි අග්ගහෙත්වා තතො පුරෙතරා පච්චයා[1] පච්චනීයතො ගය්හන්ති. සො පච්ඡා යොජනං ලභති, තෙනෙවෙත්ථ **නොඅත්ථිපච්චයා නහෙතුපච්චයා**-පෙ-**නොඅවිගතපච්චයා නකම්මෙ ද්වෙ**ති වුත්තං. කස්මා පනෙස සකට්ඨානෙයෙව න ගහිතොති? යස්මා අවසෙසෙසුපි[2] පච්චනීයතො ඨිතෙසු එකොව අනුලොමතො ලබ්භති, ඉදඤ්හි ඉමස්මිං පච්චයානුලොමෙ[3] ලක්ඛණං, යො සබ්බෙසු පච්චනීයතො ඨිතෙසු එකොව අනුලොමතො ලබ්භති, සො පච්ඡා වුච්චතීති. **නොඅත්ථිපච්චයා නහෙතුපච්චයා**-පෙ-**නොඅවිගතපච්චයා උපනිස්සයෙ නවා**ති එත්ථාපි එසෙව නයො. ඉදං පන පකතූපනිස්සයවසෙන වුත්තං. ඉමිනා උපායෙන[4] සබ්බත්ථ ලබ්භමානං අලබ්භමානං පුරෙවුත්තං පච්ඡා වුත්තඤ්ච වෙදිතබ්බන්ති.

පඤ්හාවාරස්ස පච්චනීයානුලොමං
නිට්ඨිතං.

නිට්ඨිතා ච කුසලත්තිකපට්ඨානස්ස වණ්ණනාති.

වෙදනාත්තිකෙ තිස්සො වෙදනා රූපං නිබ්බානන්ති ඉමෙ ධම්මා න ලබ්භන්ති, තස්මා **එකං ඛන්ධං පටිච්ච ද්වෙ ඛන්ධා**ති ආදි වුත්තං. **පටිසන්ධික්ඛණෙ සුඛාය වෙදනායා**ති සහෙතුකපටිසන්ධිවසෙන වුත්තං. දුක්ඛවෙදනා[5] පටිසන්ධියං න ලබ්භතීති දුතියවාරෙ පටිසන්ධිග්ගහණං න කතං. තතියවාරෙ **පටිසන්ධික්ඛණෙ**ති සහෙතුකපටිසන්ධිවසෙන වුත්තං. සෙසමෙත්ථ ඉතො පරෙසු ච පච්චයෙසු යථාපාළිමෙව නිය්යාති, සබ්බත්ථ †තයො† තයො වාරා වුත්තා. තෙන වුත්තං **හෙතුයා තීණි**-පෙ-**අවිගතෙ තීණී**ති.

පච්චයසංසන්දනෙ පන සහෙතුකාය විපාකදුක්ඛවෙදනාය අභාවතො හෙතුමූලකනයෙ **විපාකෙ ද්වෙ**ති වුත්තං. අධිපතිආදීහි සද්ධිං සංසන්දනෙසුපි[6] විපාකෙ ද්වෙයෙව. කස්මා? විපාකෙ දුක්ඛවෙදනාය[7] අධිපතිඣානමග්ගානං අභාවතො. යෙහි ච සද්ධිං සංසන්දනෙ විපාකෙ ද්වෙ වාරා ලබ්භන්ති. විපාකෙන සද්ධිං සංසන්දනෙසු[8] තෙසුපි ද්වෙයෙව.

---

1. සයා. තතොපරං වාරා.
2. සයා. අවසෙසෙසු සබ්බෙසුපි.
3. සයා. පච්චනීයානුලොමෙ.
4. සයා. නයෙන.
5. සයා. දුක්ඛා වෙදනා.
†. සයා. නාදිස්සන්ති.†
6. සයා. සංසන්දනෙ.
7. සයා. විපාකදුක්ඛ.
8. සයා. සංසන්දනෙ.

පච්චනීයෙ නපුරෙජාතෙ ආරුප්පෙ ච පටිසන්ධියඤ්ච දුක්ඛවෙදනාය අභාවතො ද්වෙ වාරා ආගතා. නවිප්පයුත්තෙපි ආරුප්පෙ දුක්ඛාභාවතො ද්වෙයෙව. සබ්බඅරූපධම්මපරිග්ගාහකා පන සහජාතාදයො පච්චයා ඉමස්මිං පච්චනීයවාරෙ පරිහායන්ති. කස්මා? වෙදනාසම්පයුත්තස්ස ධම්මස්ස වෙදනාසම්පයුත්තං[1] පටිච්ච සහජාතාදීහි විනා අනුප්පත්තිතො. පච්ඡාජාතපච්චයඤ්ච විනාව උප්පත්තිතො.

පච්චයසංසන්දනෙ පන නපුරෙජාතෙ **එකන්ති** ආරුප්පෙ පටිසන්ධියඤ්ච අහෙතුකාදුක්ඛමසුඛවෙදනාසම්පයුත්තං **සන්ධාය** වුත්තං. **නකම්මෙ ද්වෙති** අහෙතුකකිරියසම්පයුත්තචෙතනාවසෙන වුත්තං. සුඛාය හි අදුක්ඛමසුඛාය ච වෙදනාය සම්පයුත්තෙ ධම්මෙ පටිච්ච තාහි වෙදනාහි සම්පයුත්තා අහෙතුකකිරියචෙතනා උප්පජ්ජන්ති.[2] නහෙතුපච්චයා[3] නවිපාකෙපි එසෙව නයො. **නවිප්පයුත්තෙ එකන්ති** ආරුප්පෙ ආවජ්ජනවසෙන වුත්තං. ඉමිනා උපායෙන සබ්බසංසන්දනෙසු ගණනා වෙදිතබ්බා.

අනුලොමපච්චනීයෙ †පච්චනීයෙ† ලද්ධපච්චයා එව පච්චනීයතො තිට්ඨන්ති. පච්චනීයානුලොමෙ සබ්බාරූපධම්මපරිග්ගාහකා සහජාතාදයො අනුලොමතොව තිට්ඨන්ති, න පච්චනීයතො. අහෙතුකස්ස පන චිත්තුප්පාදස්ස අධිපති නත්ථීති අධිපතිපච්චයො අනුලොමතො න තිට්ඨති. පටිච්චවාරාදීසු පන පච්ඡාජාතො †අනුලොමතො† න ලබ්භතී යෙවාති පරිහීනො. යෙ චෙත්ථ අනුලොමතො ලබ්භන්ති, තෙ පච්චනීයතො ලබ්භමානෙහි සද්ධිං පරිවත්තෙත්වාපි යොජිතායෙව. තෙසු තීණි ද්වෙ එකන්ති නයොව වාරපරිච්ඡෙදො. තෙ සබ්බත්ථ යථානුරූපං සල්ලක්ඛෙතබ්බා.[4] යො චායං පටිච්චවාරෙ වුත්තො, සහජාතවාරාදීසුපි අයමෙව වණ්ණනා නයො.

පඤ්හාවාරෙ පන **සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානන්ති** තෙන සද්ධිං සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං තෙහි යෙව වා හෙතූහි සුඛවෙදනාදීහි වා. **විප්පටිසාරිස්සාති** දානාදීසු තාව කස්මා මයා ඉදං කතං, දුට්ඨු මෙ කතං අකතං සෙය්‍යො සියාති එවං විප්පටිසාරිස්ස. ඣානපරිහානියං පන පරිහීනං මෙ ඣානං මහාජානියො වතම්හීති එවං විප්පටිසාරිස්ස. **මොහො උප්පජ්ජතීති** දොසසම්පයුත්තොමොහො. තථා **මොහං ආරබ්භාති** දොසසම්පයුත්තමොහමෙව. **සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තං භවඞ්ගං අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තස්ස භවඞ්ගස්සාති** තදාරම්මණසඞ්ඛාතං පිට්ඨිභවඞ්ගං මූලභවඞ්ගස්ස. **වුට්ඨානස්සාති** තදාරම්මණස්ස වා භවඞ්ගස්ස වා. උභයම්පි හෙතං කුසලාකුසලජවනතො වුට්ඨිතත්තා වුට්ඨානන්ති වුච්චති. **කිරියං වුට්ඨානස්සාති**

---

1. ස්‍යා. සම්පයුත්තං ධම්මං. 3 ස්‍යා. නකම්මපච්චයා †. ස්‍යා. නදිස්සති.†
2. ස්‍යා. උප්පජ්ජති †. ස්‍යා නදිස්සති,+ 4. ස්‍යා. සල්ලක්ඛෙතබ්බා වෙදිතබ්බා.

එත්ථාපි එසෙව නයො. **ඵලං වුට්ඨානස්සාති** ඵලචිත්තං භවඞ්ගස්ස. භවඞ්ගන්හි ඵලතො වුට්ඨිතො නාම හොති. පරතො වුට්ඨානන්ති ආගතට්ඨානෙසුපි එසෙව නයො.

දුක්ඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තා ඛන්ධාති දොමනස්සසම්පයුත්තා අකුසලා ඛන්ධා. **අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තස්ස වුට්ඨානස්සාති** තදාරම්මණසඞ්ඛාතස්ස ආගන්තුකභවඞ්ගස්ස වා උපෙක්ඛාසම්පයුත්තමූලභවඞ්ගස්ස වා. සචෙ පන සොමනස්සසහගතං මූලභවඞ්ගං හොති, තදාරම්මණස්ස ච උප්පත්තිකාරණං න හොති, ජවනස්ස ආරම්මණතො අඤ්ඤස්මිම්පි ආරම්මණෙ අදුක්ඛමසුඛවෙදනං අකුසලවිපාකං උප්පජ්ජතෙව. තම්පිහි ජවනතො වුට්ඨිතත්තා වුට්ඨානන්ති වුච්චති. සහජාතපච්චයාදිනිද්දෙසා උත්තානත්ථායෙව. න හෙත්ථ කිඤ්චි අත්ථි, යං න සක්කා සියා හෙට්ඨා වුත්තනයෙන වෙදිතුං, තස්මා සාධුකං උපලක්ඛෙතබ්බං.

ඉදානි යස්මිං යස්මිං පච්චයෙ යෙ යෙ වාරා ලද්ධා, සබ්බෙ තෙ සඞ්ඛිපිත්වා ගණනාය දස්සෙතුං **හෙතුයා තීණී**ති ආදි වුත්තං. තත්ථ සබ්බානි තීණි සුද්ධානං තිණ්ණං පදානං වසෙන වෙදිතබ්බානි. ආරම්මණෙ නව එකමූලකෙකාවසානානි. අධිපතියා පඤ්ච සහජාතාධිපතිවසෙන අමිස්සානි[1] තීණි, ආරම්මණාධිපතිවසෙන ච සුඛාය සම්පයුත්තො සුඛාය සම්පයුත්තස්ස, අදුක්ඛමසුඛාය සම්පයුත්තො අදුක්ඛමසුඛාය සම්පයුත්තස්සාති ද්වෙ, තානි න ගණෙතබ්බානි. සුඛාය පන සම්පයුත්තො අදුක්ඛමසුඛාය අදුක්ඛමසුඛාය සම්පයුත්තො සුඛායාති ඉමානි ද්වෙ ගණෙතබ්බානීති එවං පඤ්ච. **අනන්තරසමනන්තරෙසු සත්තා**ති සුඛා චිත්තං, තථා දුක්ඛා, අදුක්ඛමසුඛා තිණ්ණම්පීති එවං සත්ත. **උපනිස්සයෙ නවා**ති සුඛසම්පයුත්තො සුඛසම්පයුත්තස්ස තීහිපි උපනිස්සයෙහි, දුක්ඛසම්පයුත්තස්ස පකතූපනිස්සයෙනෙව, උපෙක්ඛාසම්පයුත්තස්ස තීහිපි, දුක්ඛසම්පයුත්තො දුක්ඛසම්පයුත්තස්ස අනන්තරපකතූපනිස්සයෙහි, සුඛසම්පයුත්තස්ස පකතූපනිස්සයෙන, අදුක්ඛමසුඛසම්පයුත්තස්ස ද්විධා, අදුක්ඛමසුඛසම්පයුත්තො අදුක්ඛමසුඛසම්පයුත්තස්ස තිවිධාපි, තථා සුඛසම්පයුත්තස්ස, දුක්ඛසම්පයුත්තස්ස අනන්තරපකතූපනිස්සයෙහීති එවං නව. පච්චයභෙදතො පනෙත්ථ පකතූපනිස්සයා නව, අනන්තරූපනිස්සයා සත්ත, ආරම්මණූපනිස්සයා චත්තාරොති වීසති උපනිස්සයා.

පුරෙජාතා වා පච්ඡාජාතා පනෙත්ථ න විජ්ජන්ති[2] න හි පුරෙජාතපච්ඡාජාතා වා අරූපධම්මා අරූපධම්මානං පච්චයා හොන්ති. **කම්මෙ අට්ඨා**ති සුඛසම්පයුත්තො සුඛසම්පයුත්තස්ස ද්විධාපි, දුක්ඛසම්පයුත්තස්ස නානාක්ඛණිකතොව, තථා ඉතරස්ස, දුක්ඛසම්පයුත්තො දුක්ඛසම්පයුත්තස්ස ද්විධාපි, සුඛසම්පයුත්තස්ස නත්ථි, ඉතරස්ස නානාක්ඛණිකා

1. ස්‍යා. අසම්මිස්සකානි. 2. ස්‍යා. පුරෙජාතපච්ඡාජාතා පනෙත්ථ විජ්ජන්ති.

තොව. අදුක්ඛමසුඛසම්පයුත්තො අදුක්ඛමසුඛසම්පයුත්තස්ස විධාපි, ඉතරෙසං නානාක්ඛණිකතොති එවං අට්ඨ. පච්චයභෙදතො පනෙත්ථ නානාක්ඛණිකා අට්ඨ. සහජාතා තීණීති එකාදසකම්මපච්චයා. යථාච පුරෙජාතපච්ඡාජාතා. එවං විප්පයුත්තපච්චයො පෙත්ථ ජිජ්ජති. අරූපධම්මා හි අරූපධම්මානං විප්පයුත්තපච්චයො න හොන්ති.

නත්ථිවිගතෙසු සත්ත අනන්තරසදිසාව.[1] **එවමෙත්ථ තීණි**, පඤ්ච, සත්ත, අට්ඨ, නවාති පඤ්ච ගණනපරිච්ඡෙදා, තෙසං වසෙන පච්චයසංසන්දනෙ ඌනතරගණනෙන සද්ධිං සංසන්දනෙසු අතිරෙකඤ්ච අලබ්භමානඤ්ච අපනෙත්වා ගණනා වෙදිතබ්බා. හෙතුයා සද්ධිං ආරම්මණං න ලබ්භති. තථා අනන්තරාදයො. **අධිපතියා මෙති** දුක්ඛපදං ඨපෙත්වා සෙසානී චෙ. දුක්ඛසම්පයුත්තො හි හෙතු අධිපති නාම නත්ථි. තස්මා සො න ලබ්භතීති අපනීතො. සෙසච්චයෙසුපි එසෙව නයො.

ඉති හෙතුමූලකෙ ඡළෙව ගණනපරිච්ඡෙදා, තෙසං වසෙන ඡ ඨානානි වුත්තානි. තෙසු පඨමං අවිපාකභූතානං ඤාණවිප්පයුත්තනිරධිපතිධම්මානං වසෙන වුත්තං. දුතියං තෙසඤ්ඤෙව විපාකභූතානං. තතියචතුත්ථානි තෙසඤ්ඤෙව ඤාණසම්පයුත්තානං. පඤ්චමං අවිපාකභූතසාධිපතිඅමොහවසෙන. ඡට්ඨං විපාකභූතසාධිපතිඅමොහවසෙන. පඨමං වා සබ්බහෙතුවසෙන. දුතියං සබ්බවිපාකහෙතුවසෙන. තතියං සබ්බාමොහහෙතුවසෙන. චතුත්ථං සබ්බවිපාකාමොහහෙතුවසෙන. පඤ්චමං සබ්බසාධිපතිඅමොහවසෙන. ඡට්ඨං සබ්බසාධිපතිවිපාකාමොහවසෙන.

ආරම්මණමූලකෙ **අධිපතියා චත්තාරීති** ආරම්මණාධිපතිවසෙන සුඛං සුඛස්ස, අදුක්ඛමසුඛස්ස, අදුක්ඛමසුඛං අදුක්ඛමසුඛස්ස, සුඛස්සාති එවං චත්තාරි. උපනිස්සයෙපි ආරම්මණූපනිස්සයවසෙන චත්තාරෙව වුත්තා. ඨානානි පනෙත්ථ එකමෙව. අධිපතිමූලකාදීසුපි හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව යං ලබ්භති, යඤ්ච න ලබ්භති, තං සබ්බං †සාධුකං† සල්ලක්ඛෙත්වා සංසන්දනඨානගණනා වෙදිතබ්බා.

පච්චනීයනයම්හි කුසලත්තිකෙ වුත්තනයෙනෙව අනුලොමතො පච්චයෙ උද්ධරිත්වා තත්ථ ලද්ධානං වාරානං වසෙන පච්චනීයතො ගණනවසෙන "නහෙතුයා නවා"ති සබ්බපච්චයෙසු නවවාරා දස්සිතා. තෙ එකමූලකෙකාවසානානං නවන්නං විස්සජ්ජනානං වසෙන "සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තො ධම්මො සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තස්ස ධම්මස්ස නහෙතුපච්චයෙන පච්චයො සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තෙන චිත්තෙන දුතං දත්වාති" ආදිනා නයෙන පාළිං උද්ධරිත්වා දස්සෙතබ්බා.

---

1. සයා. අනන්තරසමනන්තරසදිසාව.   †. සයා. සාධිකන්ති.†

පච්චයසංසන්දනෙ පනෙත්ථ **නහෙතුපච්චයා**[1] **නඋපනිස්සයෙ අට්ඨාති** නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයවසෙන වෙදිතබ්බා. දුබ්බල කම්මඤ්හි විපාකස්ස න උපනිස්සයං හොති,[2] කෙවලං පන නානාක්ඛ ණිකකම්මපච්චයෙන[3] පච්චයො හොති. සෙසමෙත්ථ අනුලොමපච්චනීය පච්චනීයානුලොමෙසු ච තෙසං තෙසං පච්චයානං යොගෙ ලද්ධවාර වසෙන සක්කා හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව ගණෙතුං, තස්මා න විත්ථාරිතන්ති.

වෙදනාත්තිකවණ්ණනා[4]
නිට්ඨිතා.

විපාකත්තිකෙ **විපාකං ධම්මං පටිච්ච විපාකො ධම්මො උප්පජ්ජති හෙතුපච්චයාති** යෙ[5] තෙරස වාරා වුත්තා, තෙ සඞ්ඛිපිත්වා ගණනාය දස්සෙතුං **හෙතුයා තෙරසාති** වුත්තං. **ආරම්මණෙ පඤ්චාති** ආදීසුපි එසෙව නයො. එවමෙත්ථ තෙරස, පඤ්ච, නව, සත්ත, තිණ්ණි, ද්වෙති ඡ ගණනපරිච්ඡෙදා, තෙසං වසෙන පච්චයසංසන්දනෙ හෙට්ඨා වුත්ත නයෙනෙව ගණනා වෙදිතබ්බා.

පච්චනීයෙ[6] **විපාකං ධම්මං පටිච්ච විපාකො ධම්මො උප්පජ්ජති නහෙතුපච්චයාති** යෙ නහෙතුපච්චයෙ දසවාරා වුත්තා, තෙ සඞ්ඛි පිත්වා ගණනාය දස්සෙතුං **නහෙතුයා දසාති** වුත්තං. **නආරම්මණෙ පඤ්චාති** ආදීසුපි එසෙව නයො. එවමෙත්ථ දස, පඤ්ච, තෙරස, ද්වාදස, ද්වෙ, එකං, නව, තීණීති අට්ඨගණනපරිච්ඡෙදා, තෙසං වසෙන පච්චය සංසන්දනෙ හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව විත්ථාරතො ගණනා වෙදිතබ්බා. පාළි පන සඞ්ඛිත්තා. එතෙසඤ්ඤෙව පන ලද්ධගණනපරිච්ඡෙදානං †වාරානං† වසෙන සංසන්දිත්වා අනුලොමපච්චනීයං පච්චනීයානු ලොමඤ්ච වෙදිතබ්බං. සහජාතවාරෙ ඉමිනාව එකගතිකො. පච්චය නිස්සයසංසට්ඨසම්පයුත්තවාරා යථාපාළිමෙව නිය්‍යන්ති.

පඤ්හාවාරෙ **කුසලාකුසලෙ නිරුද්ධෙති** එතස්මිං විපස්සනා වසෙන පවත්තෙ කුසලෙ සාරජ්ජනාදිවසෙන පවත්තෙ අකුසලෙ ච නිරුද්ධෙ. **විපාකො තදාරම්මණතා උප්පජ්ජතීති** කාමාවචරවිපාකො තදාරම්මණතාය[7] උප්පජ්ජති. යෙ පන විපස්සනාජවනානං විචි කිච්ඡුද්ධච්චානඤ්ච පරියොසානෙ තදාරම්මණං නත්ථීති වදන්ති, තෙ ඉමාය තන්තියා පටිසෙධෙතබ්බා. **ආකාසානඤ්චායතනකුසලං විඤ්ඤා ණඤ්චායතනස්ස කිරියස්ස ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයොති** අරහත්තං පත්වා අසමාපන්නපුබ්බා සමාපත්තියො පටිලොමතො සමාපජ්ජන්තස්ස වසෙනෙතං වුත්තං. ඉමිනා උපායෙන සබ්බවිස්සජ්ජනෙසු සාධුකං පාළිං උපපරික්ඛිත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

---

1. සයා. නහෙතුපච්චයා පෙ- 3. සයා. පච්චයෙනෙව. 5. සයා. හෙතුපච්චයෙ
2. සයා. උප ස්සයපච්චයො. 4. සයා. බට්ඨානස්ස අත්ථ. 6. සයා. පච්චනීයෙසු.
†. සයා. න සන්ති.† 7 සයා. තදාරම්මණතා.

හෙතුයා සත්ත, ආරම්මණෙ නව, අධිපතියා දසාති ආදීසුපි සහජාතාධිපතිවසෙන ආරම්මණාධිපතිවසෙන සහජාතනිස්සයවසෙන පුරෙජාතනිස්සයවසෙන අනන්තරූපනිස්සයවසෙන ආරම්මණූපනිස්සයවසෙන පකතූපනිස්සයවසෙන සහජාතවිප්පයුත්තවසෙන පුරෙජාත †පච්ඡාජාත† විප්පයුත්තවසෙනාති යත්ථ යත්ථ යථා යථා යත්තකානි විස්සජ්ජනානි ලබ්භන්ති, තත්ථ තත්ථ තථා තථා තානි සබ්බානි සල්ලක්ඛෙතබ්බානි. තථා පච්චනීයාදීසු අනුලොමවසෙන වාරුද්ධරණං, අනුලොමතො ලද්ධවාරානං පච්චනීයතො ගණනා, පච්චයසංසන්දනං, අනුලොමපච්චනීයෙ පච්චනීයානුලොමෙ ච සුද්ධිකෙසු චෙව සංසන්දනවසෙන ච පවත්තෙසු හෙතුමූලකාදීසු ලබ්භමානවාරගණනා, අලබ්භමානානං අලබ්භමානතාති[1] සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. යථා චෙත්ථ, එවං ඉතො පරෙසුපි තිකදුකෙසු.

පට්ඨානපකරණස්මිං හි පාළිතොව අනන්තං අපරිමාණං. තස්ස පදපටිපාටියා අත්ථං වණ්ණයිස්සාමීති පටිපන්නස්ස අතිදීඝායුකස්සාපි ආයු නප්පහොති. න චස්ස එකදෙසං වණ්ණෙත්වා සෙසම්හි නයතො දස්සියමානෙ න සක්කා අත්ථො ජානිතුං, තස්මා ඉතො පරං එත්තකම්පි අවත්වා සෙසෙසු තිකදුකෙසු හෙට්ඨා අවුත්තප්පකාරත්තා යං යං අවස්සං වත්තබ්බං, තං තදෙව වක්ඛාම. යං පන අවත්වා ගමිස්සාම, තං පාළිනයෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති.

විපාකත්තිකවණ්ණනා[2]
නිට්ඨිතා.

උපාදින්නුපාදානියත්තිකස්ස පඤ්හාවාරෙ **වත්ථු උපාදානියානං[3] ඛන්ධානං පුරෙජාතපච්චයෙන පච්චයො**ති පවත්තිං සන්ධාය වුත්තං. පටිසන්ධියං පන තං පුරෙජාතං න හොති. **උපාදින්නුපාදානියො කබළීකාරාහාරො උපාදින්නුපාදානියස්ස කායස්ස ආහාරපච්චයෙන පච්චයො**ති එත්ථ උපාදින්නුපාදානියො කබළීකාරාහාරො නාම කම්මසමුට්ඨානානං රූපානං අබ්භන්තරගතා ඔජා. **උපාදින්නුපාදානියස්ස කායස්සා**ති තස්සෙව කම්මසමුට්ඨානරූපකායස්ස ආහාරපච්චයෙන පච්චයො. රූපජීවිතින්ද්‍රියං විය කටත්තා රූපානං අනුපාලනඋපත්ථම්භනවසෙන පච්චයො. න ජනකවසෙන. යං පන මණ්ඩූකාදයො ගිලිත්වා ඨිතානං අහිආදීනං කායස්ස ජීවමානක[4] මණ්ඩූකාදි සරීරෙ ඔජා ආහාරපච්චයෙන පච්චයොති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං. න හි ජීවමානකසරීරෙ ඔජා අඤ්ඤස්ස සරීරස්ස ආහාරපච්චයතං සාධෙති. **අනුපාදින්නුපාදානියස්ස කායස්සා**ති එත්ථ පන ජනකවසෙනාපි ලබ්භති. **උපාදින්නුපාදානියස්ස ච අනුපාදින්නුපාදානියස්ස චා**ති එත්ථ එකස්ස උපත්ථම්භකවසෙන, එකස්ස ජනකවසෙන, උභින්නම්පි වා

---

†. සයා. නදිස්සති.†
1. සයා. අලබ්භමානානං.
2. සයා. පට්ඨානස්සඅත්ථ.
3. සී. II. &. සයා. උපාදිනුපාද.
4. සයා. ජීවමාන.

උපත්ථම්භකවසෙනෙව වුත්තා. ද්වෙ පන ආහාරා එකතො පච්චයා හොන්තා උපත්ථම්භකාව හොන්ති, න ජනකා. සෙසමෙත්ථ පාළිමෙව සාධුකං ඔලොකෙත්වා වෙදිතබ්බං.

සඞ්කිලිට්ඨසඞ්කිලෙසිකත්තිකෙ සබ්බං කුසලත්තිකෙ වුත්තනයානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බං.

විතක්කත්තිකෙ යථාකම්මූපගඤාණස්ස පරිකම්මන්ති දිබ්බචක්ඛුපරිකම්මමෙව තස්ස උප්පාදනත්ථාය පරිකම්මං. උප්පන්නස්ස පන වළඤ්ජනකාලෙ පරිකම්මං සඞ්ඛායෙතං වුත්තං. සෙසමෙත්ථ යථාපාළිමෙව නිය්‍යාති.

පීතිත්තිකෙ **සුඛසහගතං භවඞ්ගං උපෙක්ඛාසහගතස්ස භවඞ්ගස්ස අනන්තරපච්චයෙනා**ති තදාරම්මණභවඞ්ගමූලභවඞ්ගානං වසෙන වුත්තං. සෙසමෙත්ථ සබ්බං පාළිවසෙනෙව වෙදිතබ්බං.

දස්සනත්තිකෙ **දස්සනෙන පහාතබ්බො රාගො උප්පජ්ජතී**ති ආදීසු දස්සනෙන පහාතබ්බො පුථුජ්ජනස්ස උප්පජ්ජති, භාවනාය පහාතබ්බො සොතාපන්නස්සාපීති එවං උපරිමස්ස උපරිමස්ස හෙට්ඨිමා හෙට්ඨිමා නුප්පජ්ජන්තීති වෙදිතබ්බා. දස්සනෙන පහාතබ්බා ධම්මා භාවනාය පහාතබ්බස්ස[1] එකෙනපි පච්චයෙන පච්චයො න හොන්ති. සෙසමෙත්ථ පාළිං අනුගන්ත්වා කුසලත්තිකෙ වුත්තලක්ඛණවසෙනෙව වෙදිතබ්බං.

දස්සනෙන පහාතබ්බහෙතුකත්තිකෙ දස්සනෙන පහාතබ්බහෙතුකාදීනං විභාගො අට්ඨකථාකණ්ඩෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. විචිකිච්ඡුද්ධච්චසහගතො මොහො අහෙතුකත්තා නතියපදෙ[2] පවිට්ඨො. එවමෙත්ථ යෙසං දස්සනභාවනාහි පහාතබ්බො හෙතු අත්ථි, තෙ පහාතබ්බහෙතුකා, යෙසං සො නත්ථි, තෙ නෙව දස්සනෙන න භාවනාය පහාතබ්බහෙතුකාති ඉමං පහාතබ්බහෙතුකවිභාගං[3] ඤත්වා සෙසං දස්සනෙන පහාතබ්බත්තිකෙ චෙව කුසලත්තිකෙ ච දස්සිතලක්ඛණානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

ආචයගාමිත්තිකෙ ච පටිච්චවාරසංසට්ඨවාරෙසු අනුලොමං කුසලත්තිකසදිසමෙව. සෙසං විස්සජ්ජනතො ගණනතො ච යථාපාළිමෙව නිය්‍යාති.

සෙක්ඛත්තිකෙ අසෙක්ඛා ධම්මා සෙක්ඛස්ස ධම්මස්ස න කෙනචි පච්චයෙන පච්චයො. සෙක්ඛා[4] අසෙක්ඛස්ස අනන්තරපකතූපනිස්සයො පන හොති. සෙසමෙත්ථ යථා පාළිමෙව නිය්‍යාති. තථා පරිත්තත්තිකෙ.

පරිත්තාරම්මණත්තිකෙ **අප්පමාණාරම්මණචෙතනා**ති සෙක්ඛානං ගොත්‍රභුචෙතනා. පච්චවෙක්ඛණචෙතනාතිපි වත්තුං වට්ටති. **විපාකානං පරිත්තාරම්මණාන**න්ති පටිසන්ධියං කම්මං ආරම්මණං කත්වා පවත්තෙන

1. ස්‍යා. පහාතබ්බස්ස ධම්මස්ස.
2. ස්‍යා. නතියරාසිං.
3. ස්‍යා. පහාතබ්බහෙතුකා න පහාතබ්බහෙතුකා,
4. ස්‍යා. සෙක්ඛා.

චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිවසෙන රූපාදිආරම්මණං තදාරම්මණවසෙන ජවනෙන ගහිතපරිත්තාරම්මණඤ්ච ආරම්මණං කත්වා උප්පන්නානං. යෙ පන ගොත්‍රභුචිත්තෙන තත්ථ පටිසන්ධිං වදන්ති, තෙ ඉමිනා සුත්තෙන පටිසෙධෙතබ්බා. සෙසමෙත්ථ පාළිනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. හීනත්තිකො සඞ්කිලිට්ඨත්තිකසදිසො.

මිච්ඡත්තත්තිකෙ මිච්ඡත්තනියතො සම්මත්තනියතස්ස සම්මත්තනියතො වා මිච්ඡත්තනියතස්ස කෙනචි පච්චයෙන පච්චයො න හොති. මිච්ඡත්තනියතො වා සම්මත්තනියතො වා සහජාතාධිපතිරහිතො[1] නාම නත්ථි. සම්මත්තනියතෙ එකන්තතො ආරම්මණපුරෙජාතං[2] නත්ථි. මිච්ඡත්තනියතෙ සියා ආරම්මණපුරෙජාතං. අනියතං චිත්තං ආරබ්භ නියතා මිච්ඡාදිට්ඨි උප්පජ්ජෙය්‍ය. සෙසානියතං[3] ආරබ්භ නියතං නුප්පජ්ජති. මිච්ඡත්තනියතං ගරුං කත්වා න කොචි ධම්මො උප්පජ්ජති. කුසලො මිච්ඡත්තස්ස උපනිස්සයපච්චයො න හොති. සෙසමෙත්ථ පාළියං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

මග්ගාරම්මණත්තිකෙ පටිච්චවාරස්ස අනුලොමෙ විපාකපච්චයො නත්ථි. කම්මපච්චයෙපි ඉමස්මිං තිකෙ නානාක්ඛණිකං න ලබ්භති. තථා උප්පන්නත්තිකඅතීතත්තිකෙසු. පච්චනීයෙ **අහෙතුකං මග්ගාරම්මණන්ති** අහෙතුකං මග්ගාරම්මණං ආවජ්ජනං සන්ධායෙතං වුත්තං. සෙසමෙත්ථ පාළිඅනුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බං.

උප්පන්නත්තිකෙ ච අතීතත්තිකෙ ච පටිච්චවාරාදයො නත්ථි, පඤ්හාවාරමත්තමෙව ලබ්භති. කස්මා? පටිච්චවාරාදයො හි සහජාතපුරෙජාතානඤ්ඤෙව හොන්ති. ඉමෙ ච තිකා අතීතානාගතමිස්සකා. උප්පන්නත්තිකෙ චෙත්ථ අනන්තරභාගියාපි පච්චයා න ලබ්භන්ති. කස්මා? උප්පන්නත්තිකෙ අතීතස්ස අභාවතො. උප්පන්නො ච අනුප්පන්නො වාති ඉමෙ චෙත්ථ ද්වෙ ධම්මා උප්පන්නස්ස ච අනුප්පන්නස්ස වාති ඉමෙසං ද්වින්නං න කෙනචි පච්චයෙන පච්චයො. අනුප්පන්නො ච උප්පාදී වාති ඉමෙ පන ද්වෙ උප්පන්නස්ස ආරම්මණූපනිස්සයවසෙන ද්වීහි පච්චයෙහි පච්චයො.[4] සෙසමෙත්ථ පාළියං ආගතනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

අතීතත්තිකෙ පච්චුප්පන්නං අතීතානාගතස්ස අතීතානාගතඤ්ච[5] අතීතානාගතස්ස න කෙනචි පච්චයෙන පච්චයො. නිබ්බානං පන ද්වීසුපි ඉමෙසු තිකෙසු නෙවපච්චයතො න පච්චයුප්පන්නතො ලබ්භති. සෙසමිධාපි පාළියං ආගතනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

අජ්ඣත්තත්තිකෙ අජ්ඣත්තබහිද්ධාපදං න ගහිතං. අජ්ඣත්තබහිද්ධාසඞ්ඛාතා හි උභො රාසයො නෙව එකතො පච්චයො[6] හොන්ති, න පච්චයුප්පන්නා. තස්මා හත්ථතලෙ ඨපිතස්ස සාසපස්ස වණ්ණොපි

1. සයා. විරහිතො.
2. සී. II, සයා. වත්ථුපුරෙජාතං.
3. සයා. සෙසං නියතං.
4. සයා. පච්චයා.
5. සයා. අතීතානාගතං වා.
6. සයා. පච්චයා.

හත්ථතලවණ්ණන.සද්ධිං එකතො ආරම්මණං න හොතීති වෙදිතබ්බා. යථා ච අජ්ඣත්තබහිද්ධාපදං, එවමෙත්ථ අජ්ඣත්තාරම්මණත්තිකෙපි අජ්ඣත්තබහිද්ධාරම්මණපදං න ලබ්භති.[1] සෙසං යථාපාළිමෙව නිය්‍යාති.

සනිදස්සනත්තිකෙපි පාළිවසෙනෙව අත්ථො ගහෙතබ්බො. ගණනා පෙත්ථ පාළියං ආගතවාරෙ සඞ්ඛිපිත්වා හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව සංසන්දනෙසු සංසන්දිත්වා වෙදිතබ්බාති.

ධම්මානුලොමෙ තිකපට්ඨානවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

දුකපට්ඨානෙපි සබ්බදුකෙසු පඤ්හාවිස්සජ්ජනානි චෙව ගණනා ච පාළියං ආගතනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. අපිචෙත්ථ සහෙතුකහෙතුසම්පයුත්තදුකානං විස්සජ්ජනං හෙතුදුකවිස්සජ්ජනසදිසං. තථා[2] හෙතුචෙවසහෙතුකහෙතුචෙවහෙතුසම්පයුත්තදුකානං. තථා සප්පච්චයසඞ්ඛතදුකානං. ඉදං[3] දුකං යථා සප්පච්චයදුකං එවං කාතබ්බන්ති. ඉදං යස්මා සප්පච්චයො විය අප්පච්චයෙන සඞ්ඛතොපි අසඞ්ඛතෙන සද්ධිං යොජනං න ලබ්භති, තස්මා වුත්තං. සාරම්මණචිත්තසම්පයුත්තසංසට්ඨදුකාපි සදිසවිස්සජ්ජනායෙව. තථා ආසවඔඝයොගගොච්ඡකා. එතෙ හි තයො අඤ්ඤමඤ්ඤං සදිසවිස්සජ්ජනායෙව.

අපිච ලොකියසාසවසංයොජනියගන්ථනියනීවරණියපරාමට්ඨසඞ්කිලෙසිකදුකා ආසවවිප්පයුත්තසාසවසංයොජනවිප්පයුත්තසංයොජනියගන්ථවිප්පයුත්තගන්ථනියනීවරණවිප්පයුත්තනීවරණියපරාමාසවිප්පයුත්තපරාමට්ඨකිලෙසවිප්පයුත්තසඞ්කිලෙසිකපරියාපන්නසඋත්තරදුකානි ඉමෙපි දුකා සමානා. කිලෙසදුකං සංයොජනදුකසදිසං. සඞ්කිලිට්ඨකිලෙසසම්පයුත්තනීවරණසම්පයුත්තදස්සනෙනපහාතබ්බසරණදුකාපි සමානා. තථා කිලෙසාචෙවසඞ්කිලිට්ඨනීවරණාචෙවනීවරණසම්පයුත්තකිලෙසාචෙවකිලෙසසම්පයුත්තදුකා. ඉමිනා නයෙන සබ්බෙසං අත්ථතො සදිසානං දුකානං විස්සජ්ජනානි සදිසානෙව හොන්තීති වෙදිතබ්බානි.

සබ්බස්මිම්පි පන පට්ඨානෙ කෙනචිවිඤ්ඤෙය්‍යදුකං න ලබ්භති. ආසවාචෙවආසවසම්පයුත්තාචසංයොජනාචෙවසංයොජනසම්පයුත්තාච ගන්ථාචෙවගන්ථසම්පයුත්තාචනීවරණාචෙවනීවරසම්පයුත්තාචකිලෙසාචෙවසඞ්කිලිට්ඨාචාති එවරූපෙසු දුකෙසු විපාකපච්චයො චෙව නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයො ච න ලභති. නහෙතුසහෙතුකනහෙතුඅහෙතුකෙසු හෙතුපච්චයො නත්ථි. හෙතුචෙවහෙතුසම්පයුත්තාච ආසවාචෙවආසවසම්පයුත්තාචගන්ථාචෙවගන්ථසම්පයුත්තාචාති ඉමෙසු දුකෙසු නහෙතුනඣානනමග්ගා න ලබ්භන්ති. සංයොජනාචෙවසංයොජනසම්පයුත්තාචනීවරණාචෙවනීවරණසම්පයුත්තාචකිලෙසාචෙවකිලෙසසම්පයුත්තාචකිලෙසාචෙවසඞ්කිලිට්ඨාචාති ඉමෙසු පන විචි

---

1. සී. I. ලබ්භති. 2. සී. I. යථා. 3. ස්‍යා. ඉමං.

කිච්චුද්ධච්චසහගතස්ස මොහස්සවසෙන නහෙතුපච්චයො ලබ්භති, නඣානනමග්ගපච්චයා න ලබ්භන්තීති එවං සබ්බදුකෙසු ලබ්භමානා ලබ්භමානං උපපරික්ඛිත්වා පාළිවසෙනෙව වාරගණනා වෙදිතබ්බාති.

දුකපට්ඨානං[1]
නිට්ඨිතං.

දුකතිකපට්ඨානෙ[2] **හෙතුං කුසලං ධම්මං පටිච්ච හෙතු කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජති හෙතුපච්චයාති** එවං පඤ්හාමත්තුද්ධාරවසෙනෙව සඞ්ඛෙපතො දෙසනා කතා. **කුසලං අලොභං පටිච්ච අදොසො අමොහො**ති ආදිනා †පන† නයෙන විත්ථාරෙ වත්තබ්බෙ සියා. සො හෙට්ඨා දස්සිතනයෙන සක්කා අවුත්තොපි ජානිතුන්ති එකපදෙපි එකපච්චයොවා[3] න වුත්තො. යා පනෙසා සඞ්ඛෙපතො දෙසනා කතා[4] සා එවං කතාති වෙදිතබ්බා.

හෙතුදුකෙන හි සද්ධිං කුසලපදං යොජෙත්වා පටිච්චවාරෙ අනුලොමස්ස චෙව පච්චනීයස්ස ච වසෙන සබ්බෙ ලබ්භමානකපච්චයා දස්සිතා. අනුලොමපච්චනීයපච්චනීයානුලොමනයා චෙව සහජාතවාරාදයො ච න දස්සිතා, කෙවලං **පටිච්චවාරසදිසංයෙව[5] විත්ථාරෙතබ්බ**න්ති වුත්තං.

පඤ්හාවාරෙ[6] පඤ්හම්පි අවිස්සජ්ජෙත්වා කෙවලං පඤ්හුද්ධාරමත්තං[7] කත්වා අනුලොමපච්චනීයවසෙනෙව ලබ්භමානපච්චයා දස්සිතා. **යථා ච කුසලපදං එවං අකුසලඅබ්‍යාකතපදානිපි හෙතුදුකෙන සද්ධිං යොජෙතබ්බා හෙතුකුසලදුකතිකං නිද්දිසිතබ්බ**න්ති වුත්තං. තතො පරං හෙතුං සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තං ධම්මන්ති ආදිනා නයෙන හෙතුවෙදනාදුකතිකාදීනි එකවීසති දුකතිකානි දස්සිතානි. යස්මා පන හෙතුනාම සනිදස්සනසප්පටිඝො අනිදස්සනසප්පටිඝො වා නත්ථි, තස්මා හෙතුපදෙන සද්ධිං සනිදස්සනසප්පටිඝඅනිදස්සනසප්පටිඝපදානි න යොජිතානි. එවං හෙතුදුකෙන සද්ධිං ලබ්භමානකවසෙන ද්වාවීසතිතිකෙ යොජෙත්වා පුන තෙ සහෙතුකදුකාදීහි සරණදුකපරියොසානෙහි සබ්බදුකෙහි සද්ධිං යොජිතා.

තත්ථ යං යං පදං යෙන යෙන පදෙන සද්ධිං යොජනං න ගච්ඡති, තං තං පාළියං යෙව න ලබ්භතීති වුත්තං. එවමෙත්ථ එකෙන දුකෙන සද්ධිං බාවීසති තිකෙ යොජෙත්වා පුන අපරෙන බාවීසති අපරෙන බාවීසතීති පටිපාටියා දුකසතෙ ලබ්භමානදුකපදෙහි සද්ධිං ද්වාවීසතිතිකා යොජිතාති ද්වාවීසතිතිකෙ ගහෙත්වා දුකසතෙ පක්ඛිපිත්වා දුකතික

---

1. ස්‍යා. දුකපට්ඨානවණ්ණනා
2. ස්‍යා. දුකතිකපට්ඨානෙ
3. සී. I· එකපච්චයෙනවා.
4. සී. I. ගතා
5. ස්‍යා පටිච්චවාරස්ස.
6. ස්‍යා වාරෙපි
7. ස්‍යා පච්චයුද්ධාර.

†. ස්‍යා. නදිස්සති.†

පට්ඨානං නාම දෙසිතං. තත්ථ යෙසු යෙසු ඨානෙසු නයං දස්සෙත්වා පාළියා **සඞ්ඛෙපො** කතො, තෙසු තෙසු ඨානෙසු දස්සිතනයානුරූපෙන තස්සා **විත්ථාරො** වෙදිතබ්බොති.

දුකතිකපට්ඨානං[1]
නිට්ඨිතං.

තිකදුකපට්ඨානෙපි[2] **කුසලං හෙතුං ධම්මං පටිච්ච කුසලො හෙතුධම්මො උප්පජ්ජති හෙතුපච්චයා**ති පඤ්හාමත්තුද්ධාරවසෙනෙව **දෙසනා කතා**. තත්ථ යථා හෙට්ඨා හෙතුදුකෙන සද්ධිං කුසලපදං **යොජෙත්වා** සබ්බපච්චයවසෙන සබ්බවාරෙසු සඞ්ඛෙපතො දෙසනා **කතා, එවමිධ** කුසලත්තිකෙන සද්ධිං හෙතුපදං යොජෙත්වා සබ්බපච්චය**වසෙන සබ්බ**වාරෙසු සඞ්ඛෙපතො දෙසනා කතා. යථා ච හෙතුපදං, **එවං** නහෙතුපදම්පි කුසලත්තිකෙන සද්ධිං යොජෙත්වා කුසලත්තිකහෙතුදුකං නිට්ඨාපිතං.

තතොපරං **සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තං හෙතුං ධම්ම**න්ති ආදිනා නයෙන වෙදනාත්තිකහෙතුදුකාදීනි එකවීසති තිකදුකානි දස්සිතානි. **එවං බාවීසතියා** තිකෙහි සද්ධිං හෙතුදුකං යොජෙත්වා පුන තෙහියෙව **සද්ධිං** සහෙතුකදුකාදයො සරණදුකපරියොසානා ලබ්භමානවසෙන **සබ්බදුකා යොජිතා**. ඉධාපි යං යං පදං යොජනං න ගච්ඡති, තං තං පාළියංයෙව[3] පටික්ඛිත්තං. එවං දුකසතං ගහෙත්වා බාවීසතියා තිකෙසු **පක්ඛිපිත්වා** තිකදුකපට්ඨානං දෙසිතං. තත්‍රාපි යෙන යෙන නයෙන **පාළිසඞ්ඛිත්තා, සො** සො නයො විත්ථාරතො වෙදිතබ්බොති.

තිකදුකපට්ඨානං
නිට්ඨිතං.[4]

තිකතිකපට්ඨානෙපි **කුසලං සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තං ධම්මං පටිච්ච කුසලො සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තො ධම්මො උප්පජ්ජති හෙතුපච්චයා**ති පඤ්හුද්ධාරවසෙනෙව සඞ්ඛෙපතො දෙසනා කතා. එත්ථ ච කුසලත්තිකං වෙදනාත්තිකාදීහි වෙදනාත්තිකාදයො ච කුසලත්තිකෙනාති එවං තිකෙසුයෙව තිකා පක්ඛිත්තා. යෙන යෙන ච පදෙන සද්ධිං යං යං පදං යොජනං න ගච්ඡති, තං තං හාපෙත්වා ලබ්භමානවසෙනෙව සබ්බපච්චයෙසු වාරා ච ගණනනයා ච දස්සිතා, තස්මා තෙ සාධුකං පාළිං උපපරික්ඛිත්වා වෙදිතබ්බා. යථා ච කුසලත්තිකං වෙදනාත්තිකාදීහි වෙදනාත්තිකාදයො ච තෙන සද්ධිං යොජෙත්වා වෙදිතබ්බා. තථා එකෙකං තිකං සෙසෙහි සෙසා ච තෙහි සද්ධිං යොජෙත්වා වෙදිතබ්බාති.

තිකතිකපට්ඨානං
නිට්ඨිතං.[5]

---

1. ස්‍යා. දුකතිකපට්ඨාන.
2. ස්‍යා. තිකදදුකපට්ඨානෙපි.
3. ස්‍යා. තං තදෙවපාළියංයෙව.
4. ස්‍යා. තිකදදුක.
5. ස්‍යා. තිකතිකස

දුකදුකපට්ඨානෙපි **හෙතුසහෙතුකං ධම්මං පටිච්ච හෙතුසහෙතුකො ධම්මො උප්පජ්ජති හෙතුපච්චයා**ති පඤ්හුද්ධාරවසෙනෙව සඞ්ඛෙපතො දෙසනා කතා. තත්ථ හෙතුදුකං සහෙතුකදුකාදීහි සහෙතුදුකාදීනි ච[1] තෙන සද්ධිං යොජිතානි. **එකෙකං** පන දුකං සෙසෙහි සෙසා ච තෙහි සද්ධිං පටිපාටියා යොජෙතබ්බා. ඉදඤ්හි දුකදුකපට්ඨානං නාම දුකෙසුයෙව දුකෙ පක්ඛිපිත්වා දෙසිතං. තෙනෙත්ථ සබ්බදුකෙහි සද්ධිං සබ්බදුකානං යොජනා වෙදිතබ්බා. **පාළි** පන **සඞ්ඛිත්තා**. යෙන යෙන ච පදෙන සද්ධිං යං යං පදං **යොජනං** න ගච්ඡති, තං තං හාපෙත්වාව දෙසනා කතාති.

දුකදුකපට්ඨානං
නිට්ඨිතං.[2]

එත්තාවතා

"තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං
දුකතිකඤ්චෙව තිකදුකඤ්ච,
තිකතිකඤ්චෙව දුකදුකඤ්ච
ඡ අනුලොමම්හි නයා සුගම්භීරා"ති

අට්ඨකථායං වුත්තගාථාය දීපිතා ධම්මානුලොමපට්ඨානෙ ඡ නයා නිද්දිට්ඨා හොන්ති. පච්චයවසෙන පනෙත්ථ එකෙකස්මිං පට්ඨානෙ අනුලොමාදයො චත්තාරො චත්තාරො නයාති එතෙන පරියායෙන චතුවීසතිනයපතිමණ්ඩිතං අනුලොමපට්ඨානංයෙව වෙදිතබ්බන්ති.

†අනුලොමපට්ඨානවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.†

ඉදානි කුසලාදීනං පදානං පටික්ඛෙපවසෙන ධම්මානං පච්චනීයතාය[3] ලද්ධනාමං පච්චනීයපට්ඨානං දස්සෙතුං **නකුසලං ධම්මං පටිච්ච නකුසලො ධම්මො උප්පජ්ජති හෙතුපච්චයා**ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **නකුසලං ධම්මං පටිච්චා**ති කුසලස්ස පච්චයභාවං වාරෙති, **නකුසලො ධම්මො උප්පජ්ජතී**ති කුසලස්ස උප්පත්තිං වාරෙති, තස්මා "අකුසලාබ්‍යාකතං එකං ඛන්ධං පටිච්ච අකුසලාබ්‍යාකතා තයො ඛන්ධා චිත්තසමුට්ඨානඤ්ච රූප"න්ති එවමාදිනා නයෙනෙත්ථ පඤ්හං විස්සජ්ජිතබ්බං.[4] තස්මිං තස්මිං පච්චයෙ ලද්ධගණනා පන පාළියං වුත්තායෙව. යෙපි වාරා සදිසවිස්සජ්ජනා, තෙපි තත්ථෙව දස්සිතා, තස්මා සබ්බමෙත්ථ හෙට්ඨා වුත්තනයානුසාරෙන[5] පාළිං උපපරික්ඛිත්වා වෙදිතබ්බං. යථා චෙත්ථ, එවං දුකපට්ඨානෙ දුකතිකපට්ඨානෙ තිකදුකපට්ඨානෙ තිකතිකපට්ඨානෙ දුකදුකපට්ඨානෙ ච.

---

1 ස්‍යා. සහෙතුකදුකාදයො ච.
2. ස්‍යා. දුකදුකපට්ඨානවණ්ණනා.
4. ස්‍යා. පඤ්හා විස්සජ්ජනං වෙදිතබ්බං.
†. ම. නාදිස්සති.†
3. ස්‍යා. ධම්මපච්චනීයතාය.
5. ස්‍යා. නයානුසාරෙනෙව.

එත්තාවතා

"තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං
දුකත්තිකඤ්චෙව තිකදුකඤ්ච,
තිකත්තිකඤ්චෙව දුකදුකඤ්ච
ඡ පච්චනීයම්හි නයා සුගම්භීරා"ති

අට්ඨකථායං වුත්තගාථාය දීපිතා ධම්මපච්චනීයපට්ඨානෙ ඡ නයා නිද්දිට්ඨා හොන්ති. පච්චයවසෙන පනෙත්ථ එකෙකස්මිං පට්ඨානෙ අනුලොමාදයො චත්තාරො චත්තාරො නයාති එතෙන පරියායෙන චතුවීසතිනයපතිමණ්ඩිතං පච්චනීයපට්ඨානඤ්ච වෙදිතබ්බන්ති.

†පච්චනීයපට්ඨානවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.†

ඉදානි කුසලාදීසු ධම්මෙසු පච්චයධම්මං අප්පටික්ඛිපිත්වා පච්චුප්පන්නස්ස කුසලාදිභාවපටික්ඛෙපවසෙන ධම්මානං අනුලොමපච්චනීකතාය[1] ලද්ධනාමං අනුලොමපච්චනීයපට්ඨානං දස්සෙතුං **කුසලං ධම්මං පටිච්ච නකුසලො ධම්මො උප්පජ්ජති හෙතුපච්චයාති** ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **කුසලං ධම්මං පටිච්චාති** කුසලස්ස පච්චයභාවං අනුජානාති. **නකුසලො ධම්මො උප්පජ්ජතීති** කුසලස්සෙව උප්පත්තිං වාරෙති. තස්මා **කුසලෙ ඛන්ධෙ පටිච්ච චිත්තසමුට්ඨානං** රූපන්ති ආදිනා නයෙන විස්සජ්ජනං දස්සිතං. තං සබ්බං පාළිං ඔලොකෙත්වා සාධුකං සල්ලක්ඛෙතබ්බං. යම්පි යෙන සදිසං, යඤ්ච යත්ථ ලබ්භති, යො ච යෙසං විස්සජ්ජනානං යෙසු පච්චයෙසු ගණනපරිච්ඡෙදො, සො සබ්බො පාළියං දස්සිතො. තස්මා පාළියෙව එත්ථ අත්ථො, යථා චෙත්ථ, එවං දුකපට්ඨානාදීසුපීති.

එත්තාවතා

"තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං
දුකත්තිකඤ්චෙව තිකදුකඤ්ච,
තිකත්තිකඤ්චෙව දුකදුකඤ්ච
ඡ අනුලොමපච්චනීයම්හි නයා සුගම්භීරා"ති

අට්ඨකථායං වුත්තගාථාය දීපිතා ධම්මානුලොමපච්චනීයපට්ඨානෙ ඡ නයා නිද්දිට්ඨා හොන්ති. පච්චයවසෙන පනෙත්ථ එකෙකස්මිං පට්ඨානෙ අනුලොමාදයො චත්තාරො චත්තාරො නයාති එතෙන පරියායෙන චතුවීසතිනයපතිමණ්ඩිතං අනුලොමපච්චනීයපට්ඨානඤ්ච වෙදිතබ්බන්ති.

†අනුලොමපච්චනීය පට්ඨානවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.†

---

1. සං. පච්චනිය. †. ම. නදිස්සති.† †. ම. නදිස්සති.†

ඉදානි කුසලාදීසු ධම්මෙසු පච්චයධම්මං පටික්ඛිපිත්වා පච්චයුප්පන්නස්ස කුසලාදිභාවං අප්පටික්ඛෙපවසෙන[1] ධම්මානං පච්චනීයානුලොමතාය ලද්ධනාමං පච්චනීයානුලොමපට්ඨානං දස්සෙතුං **නකුසලං ධම්මං පටිච්ච අකුසලො ධම්මො උප්පජ්ජති හෙතුපච්චයාති** ආදි ආරද්ධං. තත්ථ **නකුසලං ධම්මං පටිච්චාති** කුසලස්ස පච්චයභාවං වාරෙති. **අකුසලො ධම්මො උප්පජ්ජතීති** අකුසලස්ස උප්පත්තිං අනුජානාති. නකුසලඤ්හි අකුසලං අබ්‍යාකතං වා, තඤ්ච සහජාතපච්චයං කත්වා උප්පජ්ජමානො කුසලො නාම නත්ථි, තස්මා අකුසලාබ්‍යාකතවසෙන දෙසනා කතා. තත්ථ **අකුසලං එකං ඛන්ධං පටිච්ච තයො ඛන්ධාති**[2] එවං නකුසලං ධම්මං පටිච්ච විස්සජ්ජනං වෙදිතබ්බං. **අබ්‍යාකතො ධම්මො උප්පජ්ජති හෙතුපච්චයාති** අයං පන පඤ්හො "විපාකාබ්‍යාකතං කිරියාබ්‍යාකතං එකං ඛන්ධං පටිච්ච තයො ඛන්ධා චිත්තසමුට්ඨානඤ්ච රූප"න්ති විස්සජ්ජිතො ච. ඉති සබ්බපඤ්හෙසු අවිස්සජ්ජිතස්ස අත්ථානුරූපං විස්සජ්ජනං විස්සජ්ජිතස්සච පාළි ආගතමෙව විස්සජ්ජනං. එකෙකස්මිඤ්ච තිකාදුකෙ වාරප්පභෙදපච්චයගණනවිධානං සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනයානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බං.

එත්තාවතා ච

"තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං
දුකතිකඤ්චෙව තිකදුකඤ්ච,
තිකතිකඤ්චෙව දුකදුකඤ්ච
ඡ පච්චනීයානුලොමම්හි නයා සුගම්භීරා"ති

අට්ඨකථායං වුත්තගාථාය දීපිතා ධම්මපච්චනීයානුලොමපට්ඨානෙ ඡ නයා නිද්දිට්ඨා හොන්ති. පච්චයවසෙන පනෙත්ථ එකෙකස්මිං පට්ඨානෙ අනුලොමාදයො චත්තාරො චත්තාරො නයාති එතෙන පරියායෙන චතුවීසතිනයපතිමණ්ඩිතං පච්චනීයානුලොමපට්ඨානඤ්ච වෙදිතබ්බං.

**†පච්චනීයානුලොමපට්ඨාන වණ්ණනා
නිට්ඨිතා.†**

එවං ධම්මානුලොමාදිවසෙන චතුසු[3] වාරෙසු එකෙකස්මිං චතුවීසතියා †චතුවීසතියා† නයානං වසෙන ඡන්නවුතිනයා හොන්ති. තත්ථ පච්චයනයෙ අග්ගහෙත්වා එකෙකස්මිං පට්ඨානෙ තිකාදුකාදීනඤ්ච ඡන්නං ඡන්නං නයානං වසෙනෙතං චතුවීසතිනයපතිමණ්ඩිතං සමන්තපට්ඨානමහාපකරණං වෙදිතබ්බං. කෙචි පන "කුසලාරම්මණො ධම්මො අකුසලාරම්මණො ධම්මො"ති ආදිනා නයෙන ආරම්මණමාතිකං නාම ඨපෙත්වා "කුසලාරම්මණො ධම්මො කුසලාරම්මණස්ස ධම්මස්ස හෙතුපච්චයෙන පච්චයො"ති ආදිනා නයෙන ආරම්මණපට්ඨානං නාම දස්සෙත්වා

---

1. සං. භාවප්පටික්ඛෙප. †. ම. නදිස්සති.† 3. සී . සං. චතුසු-
2. සං. ඛන්ධා චිත්තසමුට්ඨානඤ්ච †. සං. නදිස්සති.† [ඨානෙසු.

අපරම්පි ඵස්සාදීනං වසෙනාපි ඵස්සපට්ඨානං නාම උද්ධරිත්වා දස්සෙන්ති. තං නෙව පාළියං න අට්ඨකථාසු සන්දිස්සතීති ඉධ න විචාරිතං. සඞ්ගීති ආරූළ්හපාළිවසෙනෙව පනෙත්ථ[1] වණ්ණනා කතාති වෙදිතබ්බා.

එත්තාවතා ච

සම්මූළ්හා යත්ථ පජා තන්තාකුලාදිභාවමාපන්නා,[2]
නෙකවිධදුක්ඛගහනං[3] සංසාරං නාතිවත්තන්ති.

පච්චයභෙදෙ කුසලො[4] ලොකො[5] ගරු තම්පි පච්චයාකාරං,
අතිනිපුණ[6]ගම්භීරං ජවනභූමිං[7] බුද්ධඤාණස්ස.

කුසලාදිධම්මභෙදං නිස්සාය නයෙහි විවිධගණනෙහි,
විත්ථාරෙන්තො සත්තම මභිධම්මප්පකරණං සත්ථා.

සුවිහිතසන්නිට්ඨානො පට්ඨානං නාම යං පකාසෙසි,
සද්ධාය සමාරද්ධා[8] යා අට්ඨකථා මයා තස්ස.

ආචරියානං වාදං[9] අවිහාය විභජ්ජවාදිසිස්සානං,[10]
අතිබහුවිධන්තරායෙ ලොකම්හි අනන්තරායෙන.

සා එවං අජ්ජ කතා[11] චුද්දසමත්තෙහි භාණවාරෙහි,
අත්ථං පකාසයන්ති පට්ඨානවරස්ස සකලස්ස.

සන්නිට්ඨානං පත්තා යථෙව නිට්ඨං[12] තථා බහුජනස්ස,
සම්පාපුණන්තු සීඝං කල්‍යාණා සබ්බසඞ්කප්පා.

එත්තාවතා:

සත්තප්පකරණං නාථො අභිධම්මමදෙසයී,
දෙවාතිදෙවො දෙවානං දෙවලොකම්හි යං පුරෙ.

තස්ස අට්ඨකථා එසා සකලස්සාපි නිට්ඨිතා,
චිරට්ඨිතත්ථං ධම්මස්ස නිට්ඨාපෙන්තෙන තං මයා.

යං පත්තං කුසලං තස්ස ආනුභාවෙන පාණිනො,
සබ්බෙ සද්ධම්මරාජස්ස ඤත්වා ධම්මං සුඛාවහං.

පාපුණන්තු විසුද්ධාය සුඛාය පටිපත්තියා,
අසොකමනුපායාසං නිබ්බාණසුඛමුත්තමං.

චිරං තිට්ඨතු සද්ධම්මො ධම්මෙ හොන්තු සගාරවා,
සබ්බෙපි සත්තා කාලෙන සම්මා දෙවො පවස්සතු.

---

1. සී. II. පනෙතසා.
2. ස්‍යා. භාවමාපනා.
3. ස්‍යා. දුක්ඛගහනං.
4. ස්‍යා. පච්චයභෙදකුසලා.
5. ස්‍යා. ලොකෙ.
6. ස්‍යා. අතිනිපුණ
7. ස්‍යා. ජවනභූමිං.
8. ස්‍යා. සද්ධායෙසාසමාරද්ධා.
9. ස්‍යා. වාදමපි
10. ස්‍යා. විභජ්ජවාදී.
11. ස්‍යා. එසාඅජ්ජයථා
12. ස්‍යා. නිට්ඨංතං.

යථා රක්ඛිංසු පොරාණා සුරාජානො තථෙවිමං,
රාජා රක්ඛතු ධම්මෙන අත්තනොව පජං පජන්ති.

පට්ඨානප්පකරණට්ඨකථා
නිට්ඨිතා.[1]

---

†නිට්ඨිතා ච අභිධම්මපිටකට්ඨකථා.†

පරමවිසුද්ධසද්ධාබුද්ධිවිරියපටිමණ්ඩිතෙන සීලාචාරජ්ජවමද්දවාදිගුණසමුදයසමුදිතෙන සකසමයසමයන්තරගහණජ්ඣොගාහණසමත්ථෙන පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියසමන්නාගතෙන තිපිටකපරියත්තිප්පභෙදෙ සාට්ඨකථෙ සත්ථුසාසනෙ අප්පටිහතඤාණප්පභාවෙන මහාවෙය්‍යාකරණෙන කරණසම්පත්තිජනිතසුඛවිනිග්ගතමධුරොදාරවචනලාවණ්ණයුත්තෙන යුත්තමුත්තවාදිනා[2] වාදීවරෙන මහාකවිනා පභින්නපටිසම්භිදාපරිවාරෙ[3] ඡළභිඤ්ඤාදිප්පභෙදගුණපටිමණ්ඩිතෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ සුප්පතිට්ඨිත[4]බුද්ධීනං ථෙරවංසප්පදීපානං ථෙරානං මහාවිහාරවාසීනං වංසාලඞ්කාරභූතෙන විපුල[5]විසුද්ධබුද්ධිනා බුද්ධඝොසොති ගරූහි ගහිතනාමධෙය්‍යෙන ථෙරෙන කතා අයං සකලස්සපි[6] **අභිධම්මපිටකස්ස** අට්ඨකථා.[7]

තාව තිට්ඨතු ලොකස්මිං ලොකනිත්ථරණෙසිනං,
දස්සෙන්තී කුලපුත්තානං නයං පඤ්ඤාවිසුද්ධියා.

යාව බුද්ධොති නාමම්පි සුද්ධචිත්තස්ස තාදිනො,
ලොකම්හි ලොකජෙට්ඨස්ස පවත්තති මහෙසිනොති.

පරමත්ථදීපනී

නාම

පඤ්චප්පකරණට්ඨකථා.

නිට්ඨිතා.[8]

---

1. ස්‍යා. මහාපට්ඨාන.
† ස්‍යා. නදිස්සති.
2 ස්‍යා. මුත්තවාදිනා.
3. ස්‍යා. පරිවාරෙන.
4. ස්‍යා. සුප්පතිට්ඨිත.
5, ස්‍යා. සුවිපුල.
6. ස්‍යා. සකලස්සාපි
7. ස්‍යා. අට්ඨකථානිට්ඨිතා
8 ස්‍යා. ධාතුකථාදි.

ToC

TRIPITAKA PUBLICATIONS.

Vol. No.	NAME OF BOOK.	EDITED BY.
1.	Petavatthu Aṭṭhakathā,	Siri Dhammaramatissa Nayaka Thero & Acarya Pandit Mapalagama Candajoti Thero
	Second Edition	Welivitiye Pandit Sorata Thero
2.	Thera-Gāthaṭṭhakathā, 1st Part	Suriyagoda Sumangala Thero & Weboda Sangharatana Thero
3.	Theri-Gāthaṭṭhakathā,	Bihalpola Siri Dewarakkhita Nayaka Thero
4.	Digha Nikāyaṭṭhakathā 1st Part	Heyyantuduwe Dhammakitti Siri Dewamitta Nayaka Maha Thero
5.	Dhammapadaṭṭhakathā 1st Part	K. Siri Sumangala Ratanasara Nayaka Maha Thero
6	Udānaṭṭhakathā Second Edition	Bihalpola Siri Dewarakhita Nayaka Thero, Welivitiye Pandit Sorata Thero & Pandit Palannoruwe Vimaladhamma Thero
7.	Suttanipātaṭṭhakathā	Suriyagoda Sumangala Thero & Pandit Mapalagama Candajoti Thero
	Second Edition	Acharya Baddegama Siri Piyaratana Maha Thero
8.	Visuddhimaggaṭṭhakathā	Pamunuwe Buddhadatta Maha Thero
9.	Nettippakaranaṭṭhakathā	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
10.	Mahāniddesaṭṭhakathā	Boruggamuwe Siri Rewata Maha Thero
11.	Khuddakapāṭhaṭṭhakathā	Acarya Pandit Welipitiye Dewananda Nayaka Thero
12.	Buddhawamsaṭṭhakathā	Pandit Yagirala Paññananda Nayaka Maha Thero
13	Dhammapadaṭṭhakathā 2nd Part	K. Siri Sumangala Ratanasara Nayaka Maha Thero
14.	Cūlaniddesaṭṭhakathā	Boruggamuwe Siri Rewata Maha Thero
15.	Anguttara Nikāyaṭṭhakathā, 1st Part	Dhammakitti Siri Dhammananda Nayaka Maha Thero
16.	Samyuttanikāyaṭṭhakathā, 1st Part	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
17.	Vimānavatthu Aṭṭhakathā	M. Siri Siddhattha Nayaka Maha Thero & Acarya Morontuduwe Siri Dhammananda Nayaka Thero
18.	Thera-Gāthaṭṭhakathā 2nd Part	Rerukane Ariyañana Thero
19	Digha Nikāyaṭṭhakathā 2nd Part	Boruggamuwe Siri Rewata Maha Thero

(TRIPITAKA PUBLICATIONS)

Vol. No.	NAME OF BOOK.	EDITED BY
20.	Jātakaṭṭhakathā 1st Part	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
21.	Paṭisambhidā Maggaṭṭhakathā	M. Dhammakitti Siri Jinaratana Nayaka Maha Thero, M. Siri Anomadassi Nayaka Thero & Welivitiye Pandit Sorata Thero
22.	Samyutta Nikāyaṭṭhakathā, 2nd Part	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
23.	Itivuttakaṭṭhakathā	Acarya Morontuduwe Siri Dhammananda Nayaka Thero
24.	Jātakaṭṭhakathā 2nd Part	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
25.	Sutta Sangahaṭṭhakathā	Acarya Baddegama Siri Piyaratana Maha Thero
26.	Cariyāpiṭakaṭṭhakathā	Acarya Kukulnape Siri Dewarakkhita Thero
27.	Catubhānawāraṭṭhakathā	Pandit Doranegoda Nanasena Thero
28	Samantapāsādikā Vinayaṭṭhakathā, 1st Part.	Acarya Baddegama Siri Piyaratana Thero & Welivitiye Pandit Sorata Thero
29.	Apadānaṭṭhakathā,	Welivitiye Pandit Sorata Thero
30.	Mātikaṭṭhakathā	Siri Saddhammakitti Karandana Jinaratana Maha Thero
31.	Samyutta Nikāyaṭṭhakathā, 3rd Part,	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
32.	Jātakaṭṭhakathā, 3rd Part,	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
33.	Anguttara Nikāyaṭṭhakathā, 2nd Part,	Dhammakitti Siri Dhammananda Nayaka Maha Thero
34.	Vibhangaṭṭhakathā	Pandit Yagirala Siri Paññananda Nayaka Maha Thero
35.	Majjhima Nikāyaṭṭhakathā, 1st Part,	Dhammakitti Siri Dhammananda Nayaka Maha Thero
36.	Jātakaṭṭhakathā 4th Part	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
37.	Jātakaṭṭhakathā 5th Part	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
38.	Pancappakaranaṭṭhakathá 1st Part	Rerukane Ariyañana Thero
39.	Jatakaṭṭhakathá 6th Part	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
40.	Pancappakaranaṭṭhakathā 2nd Part.	Acarya Rerukane Candavimala Thero.